SUCC. B. SEEBER
VIA TORNABUONI 20
FLORENCE

.I
F6633mL

MERLIN COCAI (pseud.)
(TEOFILO FOLENGO)

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

LE MACCHERONEE

A CURA
DI
ALESSANDRO LUZIO

VOLUME PRIMO

117900
28/7/11

BARI
GIUS. LATERZA & FIGLI
TIPOGRAFI-EDITORI-LIBRAI
1911

PROPRIETÀ LETTERARIA

FEBBRAIO MCMXI — 26820

I

ZANITONELLA

SIVE INNAMORAMENTUM ZANINAE ET TONELLI

Tonellus

Forte caleffabit gens me citadina vilanum,
quod sic Zanninae brusor amore meae,
quod ve, bovum stallas usus nettare boazzis,
sforzor amorosas fora butare doias.
Heu semel in pania cuncti veschiamur amoris:
qui non puttus amat, credite, vecchius amat.
Nec minus urbanis mattescunt gentibus illi,
qui menant pastos ad beverare boves,
qui mungunt vaccas, pegoras qui forbice tosant,
qui pascunt asinos gramine, fronde capras,
quique sciunt magros ad giandas ducere porcos,
quique sciunt buschis grana cavare tridis.
Nemo super terram panem mangiare videtur,
cui non puntigera panza foretur acu.
Sit contadinus quisquam, sit natus in urbe,
trat semel in trapolam quemque Cupido suam.
Ille veretones tirat huc, tirat improbus illuc,
qui volat ut smerlus, caecus et absque braga.
Et quamvis mea sit qua scribo penna badilus,
zappaque callosas det celebrata manus,
et licet inchiostri mihi sit calamare botazzus,
quem sugo, dum cerebrum bella Zanina sugat,
non tamen, oyme, gravem potui scampare brusorem,
per quem sforzatur cedere vanga pivae.

Ad Zaninam

Tempus erat quando flores primavera galantos
spantegat, et freddam scolat Apollo brinam.
Sancta facit saltare foras Agnesa lusertas,
serpaque scorzato corpore laeta godit.
Capra petit caprum, chiamatque cavalla cavallum,
quaeque sibi charum cercat osella virum.
Invernata novas armenta biolcus ad herbas
menat, et ad torum calda vedella fugit.
Boschicolae frifolat Philomelae gorga per umbras,
datque suos primo rondina mane sonos.
Te tunc ante meos oculos desgratia duxit,
o Zannina, gulae corda gaiarda meae.
Vix et apena tuum vidi gregnare bochinum,
illico balestram discaricavit Amor.
Discaricavit Amor talem, mihi crede, sagittam,
ut pro te veluti pegola nigra bruser.
Sola, precor, mea sis, mea sis tu sola morosa,
sic tuus aeterno tempore drudus ero.
Omnibus in rebus contentor habere sodalem,
compagnum dulci non in amore volo.
Si nil gnecca tuo fueris, Zannina, Tonello,
non mitriam summi ferre bramabo papae.
Deh! per amore Dei, si te amo, dic mihi verum:
num migolam pro me dulcis amoris habes?
non ingannor, habes, quia sic natura comandat:
— O brigata, volo, quisquis amatur amet.

Ad Cupidinem

Solus solettus stabam colegatus in umbra,
pascebamque meas virda per arva capras.
Nulla travaiabant vodam pensiria mentem,
nullaque cogebat cura gratare caput.
55 Cum mihi bolzoniger cor, oyme, Cupido, forasti,
nec tuus in fallum dardus alhora dedit.
Tota ruinasti rationis moenia, quae tum
circa coradellam bastio fortis erant.
Nonne disarmatam panzam peralhora catasti?
60 nonne fuit rocchae guarda neguna meae?
More valenthominis schenam deretro feristi:
o bellas provas quas, traditore, facis!
Crede mihi, pocum soldatus acquistat honorem,
bottinum poveras qui menat extra casas.
65 Oro sed almancum, si sic tractare Tonellum
te iuvat, angoscae cura sit una meae.
Nunquid habes in me solam solummodo frizzam?
Si bene per zuccam quaeris, un'altra latet.
Sentiat hanc etiam medio Zannina figato,
70 apta nec affanno sit medesina suo.
Scannasti poverum Tonnellum, scanna Zaninam,
pendeat ut nostrae iusta balanza somae.
Si caricas asinum, neque par sit utrique galono
sarcina, non illam bestia pigra feret.
75 Omnia sunt drittis semper iuxtanda misuris,
per versum sic res it cadauna suum.

De Zannina

Nonne Diana mihi se monstrat stella politam,
  cum tirat occhiadas bella Zanina suas?
nonne scaviatam mihi sol damatina palesat,
80 cum scoprit trezzas chara morosa suas?
nonne tuas aperis nobis, san Marche, tesoros,
  cum ringit dentes dolza putina suos?
Tullius in pergol Ciceronus nonne ragionat,
  cum parlat nymphae docta loquela meae?
85 gens citadina sonat chitarinos nonne tricordes,
  cum cantat musae bocca basanda meae?
capra legera mihi saltando nonne someiat,
  cum ballat divae gamba gaiarda meae?
Testa, manus, gambae, pes, venter, coppa Zaninae,
90 seu stet, seu sedeat, sive lavoret agros,
seu parlet, cantet, mangiet, faciat ve coellum,
  sunt ea quae nisi sint nil patet esse bonum.
Sunt sol, luna, Venus, mundus, mediusque Milanus;
  sunt (ut concludam) tota Cipada mihi.

Ad Zaninam

95 O Zannina meo plus stralusenta badilo,
cur sguardaduris me, traditora, feris?
Sunt mihi tot raschi medio ventrone ficati,
occhiadas quoties das mihi saepe tuas.
Quales barberii video splendere bacinos,
100 aut qualis multum vanga drovata nitet,
sberlusenta quidem talis tua fazza scoraiat,
quisquis mostazzum vult doniare tuum.
Quando tibi miror guanzas rossore galantas,
— O giandussa — crido, — stella Diana venit. —
105 Esse tuos digitos penso bis quinque cavecchios,
quos tibi de perlis fecit Apollo suis.
In teneram posses ferrum voltare povinam,
cum tortorellam, cum titalora canis.
Est verghetta mihi de fino facta piombo,
110 hanc tibi donabo, sis molesina tamen.

De se medesimo

Phoebus abandonat terras cascatque sotacquam,
Vultque super lectum se colegare suum.
Zappator zappam, bovarus lassat aratrum,
cavaque fossator straccus a casa redit.
115 Cuncta repossatum redeunt, gallina polarum,
porcus porcillum, capra caprile petit.
Fabri martellos ponunt, pennamque nodari,
installatque asinos iam molinara suos.
Quisque aliquem busum cercat qualcumque ripossum,
120 solus ego tota nocte travaio miser.

ECLOGA

TONELLUS, GARILLUS, PETRALUS.

To. Dum stravaccatae pegorae marezant,
dumque passutas coprit umbra vaccas,
ecce sub gianda locus umbriosus,
barba Garille.
125 Ga. Cancar, est verum, reposemus ambo.
Quam bonus ventus sofiat sub istis
fraschibus, dum sol nimio boientat
rura calore.
To. Sentin ut tantae cicigant cigalae?
130 sentin ut rumpunt cerebros cridore?
hoc aguzzatur (modo sit coellum)
voia bevendi.
Ergo taccatum quod habes galono
da mihi fiascum, sitio, Garille,
135 atque ganassas habeo brusatas,
spudo stopinos.
Tu prius buso remove coconem,
iam bibo, clo clo resonat botazzus;
est bonum vinum, sed habet saporem,
140 oibo, vaselli.
Sum refrescatus, mihi milza nodat;
sicca pro troppo coradella caldo
sorbuit vinum veluti quadrellus
toltus ab igne.
145 Sentio flatum stomachi gaiardum:
vox mihi salda, quid erit, Garille,
si meae versum facimus Zaninae?
accipe pivam.

GA. Canta, dum plenis sofio ganassis,
150 lilili blirum, male stoppo busos,
lili brilirum, quid agis? comenza.
Bliri lilirum.
TO. Debeo grossum facere an sotilum?
GA. Es refredatus, mihi fac sotilum.
155 Hor su lá, dic su.
TO. Zoanina bella,
scolta Tonellum.
Oyme, li blirum, Zoanina blirum,
huc veni, lirum, mea, berli lirum.
Sed quid a longe video venire?
160 ecce Petralus.
PE. O Toni, quare dubitas nientum?
tu ne contradis retines in istis
bestias, porcos, pegoras, caprettas,
nec via scampas?
165 miror ut panzam tibi stas gratare,
et facis cantu resonare boscum,
et facit tecum reboare lu lu
piva Garilli.
Nos todescorum furiam scapamus,
170 qui greges robbant, casamenta brusant,
foeminas sforzant, vacuant barillos,
cuncta ruinant.
Tu tamen cantas ab amore presus,
tu tuam curas potius Zaninam,
175 quam spagnolorum veniente stolo
perdere capras.
TO. Mantuae noster duca, vel Cipadae,
ocium nobis facit hoc, Pedrale,
deque camporum stopiis suorum
180 pascolo vaccas.
Semper huic servus, volo schiavus esse:
tres ei dono pegoras ognannum,
octo formaios, totidem recoctas,
quinque cagiadas.

185 Sit meus semper duca, sit patronus,
imperadorus, papa, rex, compadrus,
quem canam, donec mihi vox carebit
tempore vecchia.
Quattuor nigras gerit ille osellas,
190 nomen illarum bene non recordor.
GA. Sunt ne cornacchiae? tacolae ne? corvi?
TO. Non ita, cancar!
haec aves coelo pratigant in alto:
seque reginas volucrum domandant,
195 haec polum crollant, baratrum spaventant
tempore guerrae.
PE. Non mihi migam tua sors noiosa,
quam tibi fecit duca mantuanus,
sed todescorum potius canaia
200 tanta recrescit.
En meo scazzor proprio paeso,
en viam charas scapolo caprettas,
sum malavoiae, quia dulce retro
lasso terenum.
205 En duos agnos modo parturitos
vix guido mecum, pecoris speranzam.
Hei mihi qualis codesella balzat
nos pegoraros!
Saepe cornacchiae faciendo cra cra,
210 saepe civettae faciendo gnao gnao,
ante dixerunt mala tanta nobis
supra caminos.
Dic, Toni, tandem mihi iam rasonem,
ut quid et quare tot in angonais,
215 et tot in rerum straniis bagordis
Mantua saltat?
TO. Mantua est totis melior citadis,
Mantuae gens est bona, liberalis,
Mantuam semper squaquarare sentis,
220 barba Pedrale.

Ista primaios genuit poëtas,
alter in Phoebi beveratur amne,
alterum pleno gregus imbriagat
saepe bigunzo.
225 Hinc cavallorum bona razza nascit,
terra vaccarum nat in amne lactis,
ricca formento, pegoris, olivis,
piscibus, uvis.
Semper in ballis godit et moreschis,
230 hic sonant pivas, cifolos, tiorbas,
hic ve sampognas, pifaros, rubebas,
cagaque cimblos.
Factio non hic gibelina plus quam
ghelfa guardatur, sed amant vicissim,
235 prandeunt, coenant, caciant, osellant,
arma manezant.
Non ibi cartae, tavolerus, atque
non ibi tric trac, crica, sbarainus,
cum quibus giochis iuvenes sedendo
240 corpora guastant.
GA. Ut super montem male barca possat,
utque barozzus male sulcat undas,
hoc facit stessum giovenezza stando
ludere cartis.
245 TO. Mantuae zugant cugolis rodondis,
quas vocat Bressae populus borellas,
quando per cerchi spatium balotta
itque reditque.
Gonfias ballas veluti vesigas
250 solis ad razzos agitant scanellis,
hic batit primus, rebatit secundus,
cazza notatur.
Giostra, bagordus, scrimiaeque ludus
sunt iuventutis godimenta nostrae:
255 vos simelmenter iuvenes de Bressa
statis alegri.

PE. Deh, Toni, quantum mihi das afannum,
dum modo Bressam poveram recordas,
quae patit nunc nunc mala tanta, quanta
portat un'altra.
Nam quis hormaium Deus aut diavol
huic dabit qualcum miserae solazzum?
non, Toni, plus est ut erat sub alis
Bressa Samarchi.
Qualis est inter Paduae vilanos
gallus aut sguizzer, magis aut todescus,
quum fracassatis ab utrinque squadris
cascat in illos,
quum tapinello rabidi lupazzi
dant feridazzas ruginente ferro,
atque per panzam faciunt regattam
figere forcas;
talis est inter varias canaias
nobilis Bressae poverusque nostrae:
inter et centum penitus busatur
artelarias.
Hanc avisavit bene tunc ruinam
quando castelli Mirabella turris,
tota de peso nebulis levata,
longe volavit.
Illa bombardae stygium tenebat
pulverem, dico stygium, quod ipsum,
si Toni nescis, genuere mundo
trenta diavoy.
Hanc focus coeli rapuit debottum.
O puta, qualis crepitus sonavit!
saxa de centum pesiis volarunt
ad Colucuttum.
Post eum casum sequiere tanta
bella cum Gallis, italis, spagnolis,
cum Capellettis, sguiceris, todeschis,
ac Brisighellis.

Non eos Manto patitur malannos,
non malapasquas in honore, vita,
295 rebus in nostris, at honore tolto
robba cagatur.
At diem iam nox tenebrare coepit:
vado, sta sanus, pegorare felix;
ac meis stallis, modo quas relinquo,
300 usa libenter.
To. Nocte tu noscum remanebis ista;
sta, tibi dico, bone mi Pedrale,
poma, castagnas habeo, casettum.
Pe. Nolo, valete.

De seipso

305 Vado per hunc boscum solus, chiamoque Zaninam,
ut chiamat vitulum vacca dolenta suum.
Cursitat huc illuc, nescit retrovare fiolum,
smergolat echisonis per nemus omne cridis.
Fert altam codam, se trigat, stendit orecchias,
310 an scoltet puttum forte boare suum.
Heu quia nil sentit, nec sentiet omnibus annis,
namque suum pignus dulce becarus habet.
Plangens tandem aliquo se firmat sola sub antro,
nulla dat herba cibum, nulla dat unda bibum.
315 Me rursum trasportat amor de more cavalli,
quem smaniare facit vista cavalla procul.
Raspat et antrattum soghae retinacula spezzat,
longeque fameio retro cridante fugit.
It rognendo viam, sofiat per utrumque canalem,
320 cercat equam, sed non pazzus acattat equam.
Dicere nil zovat famulo: — Sta, bestia, pru, sta; —
nilque in crevello mostra biava trigat.
Sola tamen potis est illum firmare cavalla,
sic me, sic heu me sola Zanina potest.
325 Scorrozzata tamen stat semper gnecca Tonello,
nec causam sdegni vult mihi dire sui.
Me non ascoltat lachrymantem more putini,
cui perdonanzam sic peto, sic ve crido:
— Oyme, Zanina, tuum spresias ne ingrata Tonellum,
330 o plus calcagnis dura Zanina meis.
Qualem terrenum ghiazzarum tempore vango,
quum nil gasones vanga zelata forat,
talem surda tuam reputo rigidescere voiam,
non piat orecchias ulla preghera tuas.
335 Nocte levo susum, sono pivam, canto Rosinam,
cantoque: Para foras, belle Gianole, capras.

Tu matinadis incagas, tuque sonettis.
  Heu libertatis venditor omnis amans! —
Quomodo supportas istud, fraschetta Cupido?
340 Est braga iam capiti facta beretta meo.
Ad corpus sanctae, volo blastemare, Nefissae,
  nulla est affannis doia paranda meis.
Hanc amo poltronam, quid amo? magis immo botyri
  more scolor, nec non sulphuris igne coquor.
345 Ipsa tamen vecchio plus ostinata muletto,
  calcibus hinc chioccat, morsibus inde piat.

De bocca Zaninae

Bocca Zoanninae quum grignat, grignat Apollo;
  labra Zoanninae sunt codesella mihi.
Bocca Zoanninae quum parlat, parlat Ulisses,
350 labra Zoanninae sunt malapasqua mihi.
Bocca Zoanninae quum cantat, cantat Arion,
  labra Zoanninae sunt titalora mihi.
Bocca Zoanninae quum spudat, balsama spudat,
  labra Zoanninae sunt aqua nampha mihi.
355 Bocca Zoanninae quum plangit, plangit azalum,
  plangunt saxa, petrae duraque ferra colant.
Haec ea dum grignat, parlat, flet, cantat adunca,
  grignant, flent, parlant cuncta, canuntque simul.
Atque ego dum grigno, parlo, fleo, canto, spudoque,
360 sic facio quoniam sic mea putta facit.

Matinada

Quis meam casu reperit coradam?
Olá, non audis, Zoannina surda?
Dic meam quis nam rapuit coradam,
ventre forato?
365 Sentio me me vomitare flatum,
nam coradellam mihi sustulerunt,
non coradellam bovis aut cavalli,
dico nec asni,
sed meam parlo propriam coradam
370 cum tuis guardis, oculisque ladris,
o meae lusor Zoanina vitae,
ventre cavasti.
Cum piva multas venio fiatas,
et matinadis cano te galantis,
375 nec tamen duram tibi, porca, testam
rumpere possum.
Nunc matarellum sono, nunc pavanam,
nil meae curas sonimenta pivae,
quae, schitarrinos superans et arpas,
380 pecora squaiat.
Unus est princeps schitarae sonator
Orpheus, cunctis celeber paësis,
sic similmenter prior est Tonellus
gloria pivae.
385 Orpheus seccas tirat ad budellas
haspides surdos, basilisca, dragos,
fraxinos, querzas, salices, onizzos,
saxa, matones.
Non ego mancum facio Tonellus:
390 vix pivae flatu repleo botazzum,
et lili blirum digiti comenzant,
omnia saltant.

Per domum ballant tavolae, cadreghae,
guindali, naspi, gramolae, buratti,
395 scamna, lettirae, simul huc et illuc
mille zavattae.
Saepe dum canto gelidis sub umbris,
cum lupis agnae, canibus capellae,
vulpibus galli pariter comenzant
400 fare morescam.
Dura sed plus es, Zoanina, saxis:
ac habes testam similem giarono,
porto calcagnos ego plus tenellos
quam tua voia.
405 Nunc super lectos alii repossant,
solus intornum sine luce vado,
non habes de me, traditora, doiam,
immo caleffas.
Ayme, cur tantas renui morosas?
410 nonne Bertazzam, Toniam, Simonam,
nonne Gelminam? cagalocchius, ergo
sis molesina.
Nam bianchinam voco te superbis,
teque bellinam nimis esse bravas;
415 quisquis est bellus putat esse bruttos
quoslibet altros.
Ne tuae credas, mea gioia, fazzae,
quod biancuzzos habeat colores:
blanca dat panem mihi terra pocum,
420 sed nigra massam.
Ergo me nulla spresias rasone.
Nonne sum riccus, bonus atque bellus?
tresque porchettos habeo tetantes
ubera scroiae?
425 Sunt mihi septem pegorae, novemque
cum viro caprae, iuvenisque vacca:
lacte nec maium carui novello
atque polenta.

Sum satis bellus, satis et politus,
430 vado stringatus simul octo stringhis,
meque saltantem pedibus legeris
nullus arivat.
Porto de paia vitiae capellum,
cuius in banda posui medaiam,
435 qua sub ut stringa rubea ligatur
penna caponis.
Sed viam butto quid ego parolas?
cridat indarnum mea piva surdis,
Non orecchiarum patitur tuarum
440 rogna gratari.

Ad eandem

O Zannina mei sollazzum dulce figati,
dulcior est muso nulla recotta tuo.
Potta meae matris, quam sum modo cordis alegri,
me quoniam Stanam credis amare gosam.
445 An zelosa tui facta es, mea perla, Tonelli?
martellum nostri nunquid amoris habes?
Hei mihi quam tundus, quam sum lignamine grossus,
si credam chiachiaris fidere posse tuis.
Tu me bertezas, dubito, me, zaccara, burlas,
450 non est soiandi causa veruna tamen.
Siccine te fidum semper trapolare bonhomum?
siccine menchionus sum tibi, semper ero?
haec sunt poma, nuces, castagnae, gucchia piroli,
quas tibi ricchezzas munere, ladra, dedi?
455 talia num scordas? veniat tibi canchar in occhis.
Quid nimis indusias? me cito scanna, precor.
Me, lupa crudelis, spazzatamenter amazza,
te potes in trippis abotinare meis.
Sum tuus, ergo tuis de impresis fac ve refac ve
460 sicut cervelli me guidat orma tui.
Aut impastatum milii cum pane tracanna,
smaltitumque simul cum macarone caga.
Ah datur altandem marzam comprendere: non hoc
Tonnelli meritat longa leanza tui.
465 Nonne daparte mea specchiettum Dina rotondum
attulit et nitidi quinque dotonis acus?
nonne duas stringas? tamen es ingrata Tonello,
quoque magis dono, tu magis aspra venis.
Te Brothem et Stroppi, te nudus membra Pirazzus
470 fecit et in durum vertit azale caput.
Ferri pectus habes in me, sed pectus ofellae
in Bertolino, perfida vacca, tenes.

Tu Bertolinum mihi praefers? te ne Righettum?
cedere ne ingenium debet utrique meum?
475 Si nos doctrina paragonas, doctior illis
sum vanigare hortos, sumque menare boves.
Si signalatis gestis magnisque prodezzis,
me meritat regem Franza, Cipada papam.
Deh voias, Zannina, tuum cognoscere tortum,
480 et me quem stizzus brusat amoris ama.

Ad eandem fugientem

ALPHABETUM

Ayme, quo longe scapolas Zanina?
ayme, cur schenam, traditora, voltas?
ayme, sta mecum soror et codognum
accipe pomum.
485 Barbaros vincis feritate turcos,
bistones, moros, sviceros, todescos,
bestias, serpos, quot habet diablos
Belzebub orco.
Curre planinum, tibi saxa rumpunt
490 cuncta scarparum sparamenta, solas:
cancar ortighis veniat, quod ipsae
crura cruentant.
Deh quid indarnum sequor hanc ribaldam?
deh quid istius sub amore ladrae
495 ducor ad forcam? mihi troppa lazzum
doia parecchiat.
Ecce non longe video cavallam,
est ei pro me misero cavezza;
ergo cornacchis laqueo picatus
500 esca manebo.
Forca sit nostrae medicina poenae,
forca tot guaios penitus sconibit,
forca me picchet, pariterque ladram
forca Zaninam.
505 Gratias coelo, quia nunc trovavi
gaudium, quo me fugient afanni;
guardiam campis faciam seguram
gutture pesus.

Haec salix, aut haec erit apta quercus
510 hanc meae vitae satiare voiam.
Heu quid expecto miser? est adessum
hora picandi.
Ito nunc ito, Zoanina cruda,
ito, qui se met picat, est Tonellus,
515 ibis ad stuvam sine quo, nimisque
indusiasti.
Laude mancabis, mea namque stanca
lingua non maium veniebat, ut te
laeta cantaret, faciente piva
520 li li li blirum.
Muta tu semper precibus fuisti,
matta quapropter reputaris esse:
mortus at postquam fuerit Tonellus,
moesta crepabis.
525 Non dabo non plus tibi poma, figos,
non rosas, mentam, ricolam, basecchiam,
non dabo non plus lepores, columbos
non dabo non plus.
O mihi giornus maledictus ille,
530 ossa cum pro te mihi tota sensi
obteri dardis ab Amore iactis!
o furor, o mors!
Possit ad terram rigolare coelum,
possit ad centrum ruinare terra,
535 possit in flammas simul omnis ire
pontus et aër:
Quin simul cunctae pereant puellae,
quin simul vacchae moriantur istae;
quaeque donnarum meritat picari,
540 quaeque brusari.
Rumor et lites veniunt ab illis,
rixa cum foemnis pariter creatur,
ricchus est mundus diavolabus istis,
ricchior orcus.

545 Semen est mendax muliebre, vanum,
semen ingratum, petulans, malignum,
sordibus plenum, putridum, diabli
stercore plenum.
Troia per solam cecidit bagassam:
550 totus it mundus simul ad brodettum,
tuque per puttam modo iam, Tonelle,
temet apicca.
Vado piccari, locus iste non est
vistus, en sogam iugulo tacavi.
555 Vado iam supra salicem, sed ah quis
volgitur istuc?

Visus a Salvigno sic parlat

Omnibus impresis desgratia semper acozzat,
guastat et intoppis cuncta bonopra suis.
Fare potest coelum quod sic a sorte vetemur?
560 est ne canaruzzo tolta cavezza meo?
Sors differre potest, at non prohibere soghettum:
stat mihi per certos forca parata deos.
Nec liber arbitrii toto retrovatur in orbe,
nec scitur qualis scripserit autor opus.
565 Quare librarias seu papae sive Samarchi
istius arbitrii non tenet ulla librum.
Certus apiccabor, quamvis disconzor ab illo
qui venit inquaium, certa stat hora mihi.
O si cornacchias esset prohibere facultas,
570 occhios piccati quae caput extra cavant!
Nam quae sors mortis quam forca est gratior unquam?
sola est talento congrua forca meo.
Omne genus mortis sub terras corpora cazzat,
piccatis coelum posse videre datur.

ECLOGA

Salvignus et Tonellus

575 Sal. Quo quo frezzoso passu? sentis ne, Tonelle?
cui dico? pru, sta, tibi fo de more somari.
To. Deh, Salvigne, meum noli sturbare viazzum,
lassa vestitum, lassa, tibi dico, gabanum.
Sal. Nec tibi vestitum, nec ego tibi lasso gabanum,
580 ni mihi doiosi narres pensiria cordis.
To. Ast ego dico tibi, nisi me sinis ire, corozzor.
Ad corpus lanchi, mistatem rupero nostram,
atque super nasum pugno stampabo medaiam.
Sal. Ah Tonelle meus, nimis es boriolus adessum.
585 Quid facies hosti, si scorozzaris amico?
scire tuos guaios nunc cerco, daturus aiuttum;
et vis ad primam voltam mihi rumpere nasum,
ne possim post hac tondos nasare melones?
Omnia sunt charo semper dicenda sodali.
590 Nonne meus grandem tortum compagnus habebit,
causam doiarum nisi dixerit ille suarum?
To. Oyde quid in mundum veni stentare tapinus?
oyde quid indarnum mater me Agnesa latavit?
mancum nonne malum mihi tunc et alhora fuisset,
595 ex asini caldo fieri pissamine fungus,
vel petra, vel zoccus, vel (quod volo dicere) stronzus,
quam saguratus homo sic matris ventre cagari?
Sal. Ah quid afannaris? quo desperatio tanta?
non desperatae plagae medesina catatur.
600 Quum fortuna suos dat nobis prava travaios,
conseium saviis ab amighis tore bisognat,
atque in carnerum deponere verba rasonis,
sunt quia cordoios bastevola tollere nostros.
To. Oyme miser, mors sola meum leviaret afannum.

605 SAL. O ben pazzus homo, qui calzos ferre legeros
nescit mosconum, nisi mortis chiamet aiuttum.
Vis ne, Tonelle, mori? qua morte? rasona coellum,
forsitan et tecum mihi voia morire venibit.
TO. Ecce, meae mecum cavezzam porto cavallae.
610 SAL. Cerno quod hanc portas manibus, sed nescio quare.
TO. Quare? quia volo me stessum suspendere ligno.
SAL. O cermisonem, te met piccare cavestro?
tu bene piccares alios, tibi parcere nolens.
Non dubium quoniam est amentis amantis usanza
615 nolle salutarem compagni audire ricordum.
Fer causam, nunquid borsam tibi ladro robavit?
TO. Non vermocagnus sic est, quia perdere vellem
borsam, quattrinos, pegoras, casamenta, cavallam,
plus prestum quam te, quam te (nil dicere possum,
620 sanglottus stoppat sorramen namque fiati)
plus praestum quam te, mea lux, mea vita, Zanina,
quam te garofolum, pomumque, et bella rosina.
Est, Salvigne, mei scanacori causa Zanina.
Sola Zanina meum potis est morzare brusorem,
625 sola Zanina suis me snembolavit ocellis,
hanc amo, nec redamat, brusor, nec porca movetur,
imo bertezat, soiat, chiamatque gazanum.
Sola iuvare potest et quod sit sola spiavit,
unde superbescit, nostrisque altera cadenis
630 alzatam portat crestam, beccumque levatum,
ut gallina solet, si grossum fecerit ovum.
Dic, Salvigne, precor, crudelis nonne vocanda?
illa potest nec vult medio succurrere morto.
SAL. Doh, codesella, ergo cruciaris amore Zaninae?
635 TO. Est ita, mò cancar, num cosa novella videtur?
SAL. Cosa novella quidem, fuit haec sentitio prima.
Est ne Zanina Petri Gambonis filia? scis ne?
TO. Est, est, oyme, istud me tantum nomen amazzat.
SAL. Maraviliabam quod eras sic fronte rapatus,
640 qua te fastidis monstrabas essere pregnum,

tamque magrum vidi, tam gramum, tamque striatum,
ut mangiata lupis pareres vacca famatis.
Deh, poverelle, istis noli te credere fomnis,
noli post ipsas cervellum perdere ladras,
645 noli, dico tibi, Veneris seguitare putellum.
Ille cavestrellus faciet tibi rumpere collum,
ille orbisinus totum sfrantumat honorem.
Est amor angoscae speties, mentisque diavol,
est amor errorum capitanius, estque putanae
650 filius, est proprii domenticatio iuris,
est quoque vergognae contrarius, estque maligna
pestis et a nulla morbus guarribilis herba:
per quem perdit homo ius, robbam, seque medesmum.
Fac sennum matti, deh lassa, Tonelle, talopram,
655 nam secchiam merdae tandem cascabis in unam.
Noscere vin causam, cur non habet ille mutandam?
est quia vergognis oculos bindamine stoppat.
Noscere vin quare puer est, nunquam ve senescit?
nam facere impresas pueriles cogit amantes.
660 Noscere vin quanti sit damni causa ladrettus?
hic exempla tui solum statuamus avantum.
Si, Tonnelle, modo zuras mihi dicere verum,
est tibi nulla modo vaccarum cura tuarum.
Primum secca illis garlettos merda boazzat,
665 nam velut usabas nunquam tua stalla netatur.
Si mungis, mungis tal qualiter omnia puzzant.
Omnia te tristant, praeter doniare puellam,
quae tibi cervellum rapuit, sennumque robavit,
inque gucchiarolo retinet putanella ficatum.
670 Cessant nascherpae, cessat cagiada, botirus.
Humida formaium corrumpit muffa levatum,
itque in malhoram pecoris speranza torellus,
inque malum puntum substantia tota ruinat.
Vigna tui broli sine palis, plena ruidis,
675 clamat et a longe zappam nonanta mearos.
Vadunt ad sguazzum campi, lagus arva covertat,

namque cavedagnis nunquam fossata cavantur.
Dormit zappa domi, forcatus, vanga, badilus.
Cuncta sui culpa veniunt ruginenta patronis.
680 Hic ille acquistus, qui fitur amare puellas;
hunc mulazzus Amor tibi dat, Tonnelle, guadagnum.
Perdis amicitiam multorum, perdis honorem,
et patri matrique tuae paris, improbe, guaios.
Hunc de cervello tostum, precor, excute grillum,
685 ne bovis accipiat panzam, bustumque gigantis,
et modicus fiat grandis montagna fasolus.
To. Ista meam rupit circumparlatio testam,
per dextramque intrans laevam passavit orecchiam.
Dans vento calzos umbram, Salvigne, misuras,
690 in ghiazzam scribis, solis scaldante lusoro.
Plus tostum caschet mundus, coelumque roversum,
plus tostum mulosque asinosque volare videbis,
cornacchiasque iugo faciemus arare ligatas,
plus tostum talis nascat verzonus in horto,
695 quod minor ad totam Bressam det foia menestram,
quam sinat unquamcum Tonnellus amare Zaninam.
Et licet hanc vellem, non possem linquere foemnam,
et licet hanc possem non vellem linquere nympham.
Vade, nec impresa me quisquam toiat ab ipsa.
700 Sal. O sine cervello zentaia, genusque matescum,
se cruciant quod amant et amorem sponte sequuntur.
Cazza foras istam de testa, pazze, matezzam,
teque tibi stesso prudenti torna vedero.
Hic Amor ad stuvam mandat finaliter omnes,
705 tuque capraeque tuae sparavero andabitis ultro.
To. Mentiris, nec Amor fit eorum causa malorum.
Nonne quis est similis zocco similisque puvono,
quem non mordet amor, quem non capit ulla puella?
dic, giandussa, quid est virtus nisi germen amoris?
710 virtutem sborravit amor, sborravit amorem
summa Dei beltas, quae corpora nostra galantat,
inque Zoanninam venit bellasque putinas.

Nunquid ego potius merlottus amabo cavallam
quam bellam donnam, sensuque rasoneque plenam?
715 SAL. Potta meae, quod non volo blastemare, madregnae,
argumenta facis magno bastantia Scotto.
Sum contentus, ama, quia quemque bisognat amare,
sed ratio, non mens lassiva gubernet amorem.
TO. Doh diavol, amor non est subiectus, et istinc
720 debet amor potius rationem flectere quo vult.
Non ne vetus proverbol habes: « Amor omnia vincit »?
SAL. Heu bene parlasti, meschine, quod omnia vincit,
namque tibi robbam, famam tulit atque saperum,
plusque Zoanninam curas quam mungere vaccas.
725 TO. Pur ibi te fichet, nescis voltare galonem,
num tu Zanninae vis me praeponere vaccas?
SAL. Non, sed ama pariter vaccas, vaccamque Zaninam.
TO. Oh veniat cancar tibi nunc, manigolde, quid inquis?
tu ne Zoanninam praesumis dicere vaccam?
730 SAL. Perdonanza, precor, nolique cridare, fradelle,
nam meus incauto dictus muzzavit ab ore.
Imo Zoanninam stellam chiamabo Dianam,
dummodo non voias te desperare per illam.
Quod si desperas, et vis te tradere corvis,
735 non pur eam vaccam sed ego clamabo putanam,
et semper dicam quod Amor tibi colla tiravit.
TO. Numquid Amor boia est, quia dicis colla tiravit?
SAL. Ut quid habes manibus pro te appiccare cavezzam?
TO. Non amor, ast odium quod fert mihi cruda Zanina,
740 me quasi sforzavit contradam perdere drittam.
SAL. Ut quid amas illam, si te sdegnosa refudat?
TO. Troppus amor quem porto sibi facit esse superbam.
SAL. Ergo troppus amor te vult picare bonhomum.
Ne stupeas, boiam si dixi nomen amoris.
745 TO. Crimen amoris enim non est, at culpa puellae,
troppus amor non esse potest, at troppa superbit.
SAL. Dissimula, fingasque aliam seguitare morosam.
TO. Dissimulare nequit, vel fingere, pazzus amator.

SAL. Heu quia vicisti, cedo, Tonnelle, nec ultra
750 disputo, nam tua me sententia docta ligavit.
Non de cadreghis doctae venit ista Bolognae,
non Pomponazzi processit ab ore Peretti;
talia nec donant zappae, nec aratra saputis;
solus amor docuit, potis est qui alzare biolcos
755 de ruto stallae scarlatti ad culmina brettae.
Victor es, et speciem formamque agnoscis amoris.
Est gentilis amor, vult cor gentile, galantum,
dulce, saporitum, tandem dulcedo fit ipsa.
Et iuro, Tonnelle, tibi, retrovabo Zaninam,
760 hanc ve tibi faciam dilectam, lassa pauram,
lassa mihi curam, me guarda, staque segurus.
Vade casam laetus, cordamque retorna cavallae.
Sol ruit in saccam, grillique per arva tricantant.

Mira Tonelli vis

Oyde meus venter, mea milza, meusque magonus,
765 o mea tercentis testa piena grylis!
o quales lancos, o qualia cancara porto!
poena minor poenis est codesella meis.
Nil sunt giandussae, nil vermocanus ad istas,
quas pro te sofro, gnecca Zanina, doias.
770 O mea puta, fero pro te malapasca, malannum.
Deh non sis mortis causa ribalda meae!
Schioppo, creppo, brusor, picolum nec trovo ripossum,
nec datur almancum posse morire cito.
Affannus maior meus est quod vivus amazzor,
775 mors nec amazzatum me rapit ulla viam.
Tu tamen hic rides, cantas, semperque solazzas,
nec pietas mentem dentegat ulla tuam.
Quo magis in poena crido, magis improba soias
me, tibi qui sempro tempore schiavus ero.
780 En ego, si mangio videor mangiare lusertas,
sdegnaris quoniam, vacca Zanina, mihi.
En bibo, quando bibo, solimati vina botazzi,
sdegnaris quoniam, porca putana, mihi.
Cum dormit, paret forcam montare Tonellus,
785 sdegnaris quoniam, ladra picanda, mihi.
Ipse sonus pivae mihi gnaolare videtur,
sdegnaris quoniam, gata lecarda, mihi.
Paret garofolus nasanti merda Tonello,
sdegnaris quoniam, brutta carogna, mihi.
790 Non mihi mangiandi voia est, non voia bibendi,
sdegnas Tonnellum, bella Zanina, tuum
Nulla repossamen mihi nox longhissima praestat,
truffas Tonnellum, nympha galanta, tuum.

Nulla malenconicas removet sordina gramezzas,
795 treppas Tonnellum, dolza recotta, tuum.
Nulla meo grandat florum spiramina naos,
soias Tonnellum, grassa polenta, tuum.
Ergo finatantum spresias, pignata, coverchium,
puzzat Tonello maccaronaea tuo.

ECLOGA DE IMBRIAGATURA

Tonellus, Garillus

800 To. O fortuna, nimis povero crudela Tonello,
qua causa tanti per te mihi dantur afanni?
cur non hanc animam streppas de corpore tandem?
nonne mihi satius un trattum fundere vitam,
quam totis giornis ter mille morire fiatas?
805 es, fortuna, canis, stronzus, gattique carogna,
et tamen a pazzis lac, zuccar, melque vocaris,
quos utinam facias te te cognoscere tandem.
Nonne finadessum meque huc meque arripis illuc,
et florentinae iactas de more balettae?
810 Ga. Quid turbulentus facis hac, Tonnelle, sub umbra?
nunc ego rampatus longam scalvare pioppam,
ut virdo possim foiamine pascere capras,
audivi lacero te suspirare magono.
Te precor ut voias marzam buttare deforas.
815 Tu scis non pocum strettos nos esse parentos,
tu scis quam savius villa sum dictus in ista;
conseium quapropter ego cotale trovabo,
quod pones zosum fors et dabanda travaium.
To. Nunc nunc pensabam quia me grezare venires.
820 Vade viam, quantumque potes te porta dequium.
Ad corpus sancti, quod blastemabo, lupini,
si, Garille, loco non te distollis ab isto
plus de cinquanta parebimus esse todescos.
Ga. Nonne tibi dico quam sis, Tonnelle, maruffus?
825 guaios scire tuos inguro, daboque socorsum,
et vis ad primam sic me cazzare parolam?
To. Deh guarda, guarda, non magnus bastat afannus,
qui mihi nocte cavat milzam, giornoque coradam,
si non hic etiam veniat mihi iungere doias.

830 Expecta, poltrone, volo tibi rumpere schenam;
fors fors pentibis mihi nunc venisse davantum.
GA. Vade pianinum, rogo te, mi chare Tonelle;
an, poverine tuum, tolerabis battere barbam?
TO. Si tibi perdono, veniat mihi pinfer in occhis,
835 guarda, vilane, dabo quod cercas, quod ve talentas.
GA. Horsu, ne facias, es mattus? atriga furorem.
Qui sumus ignoras? sta retro, dico, padimma.
Mò, sagurate, tuum sic fers tractare parentum?
sta quetus, requia, quid dixi? quid tibi feci?
840 nonne parolinas usavi dire melatas?
TO. Nonne simelmenter tibi dixi: — Vade, Garille? —
scire quid importat mea te pensiria? nunquid
sub sagramento tibi sum parlare tenutus?
guarda meos oculos, si vis cognoscere doiam.
845 GA. Do, Tonelle, tibi perdonum, doque rasonem,
te quia comprendo nimiam sburlasse gramezzam.
Attamen un pocum voias audire sodalem,
perque guisam nullam compagni verba refudes.
Dic su cuncta mihi, marzum mihi spuda figatum;
850 quamvis penserum tua mangiet corda cativum,
omne tamem charo debes scoprire Garillo,
taiandumque bono medico praebere bognonem,
qui mala cervelli pensiria pacificagat,
si tamen infirmus malattiam significagat.
855 TO. Quid mihi tu tantum sine fructu rethoricagas?
vin quod ego dicam verum tribus omne parolis?
unxisti fortasse musum, fiascum ve basasti,
et mihi ieiuno venisti orare quatrhoras.
Num sine crevello valeam purgare ceserchiam?
860 si mihi sorbottum das vini, cuncta sborono.
Cuncta foras butto, quia vinum cuncta palesat,
dummodo sit vinum civis, non vappa vilani.
GA. Si non una tibi bastat gorgada botazzi,
ecce meo totum socio do, dono botazzum.
865 Sunt ad comandum chari mea quaeque Tonelli,

nec tibi torchiati datur pissacara vini,
nec quae ranarum nascuntur supra culattas,
musta visentinis haec sunt spinata tinazzis,
hoc mea donavit modo me patrona fiasco,
870 namque tuli binos illi de more caprettos.
TO. Da mihi, clo clo, bibi, non gustat Roma miorem.
GA. Quid Romam allegas? non nostrae regna Cipadae
tam bona gustavit, gustat, gustabit avantum.
TO. Tu quoque barillo da, me cernente, bufettum.
875 GA. Sum contentus, eris nunc satisfactus ad unguem.
Lassa netare musum; clo clo, iam mezzus habetur.
Tuque ancum, compagne, sona, day, stricca, Tonelle.
Nonne bonum? muffam ne sapit? dic hora, comenza,
dic tua Garillo moestae pensiria testae.
880 Ecce orecchiarum busos deslazzo gemellos.
TO. Ab Iove principium buttae, vini omnia plena.
Boccalides Musae, paulo meliora bibamus.
Non omnes vinessa iuvat, picolique marelli:
si bibimus gregos, greghi sint gutture digni.
885 Sed quid ego, fradelle, tibi contare volebam?
GA. Doh cancar, testam ne tulit possanza botazzi?
Gratta caput, revocat capitis grattatio mentem.
TO. Nunc scio quid sit amor, veteres migrate coconi.
O imbriaghe puer, nimium ne crede barillo.
890 Vina adaquata cadunt, vernazza ribula leguntur.
Mi Garille, fugit me quidquid dire parabam,
nescio qua mihi nunc grossedine testa gravatur,
quos habeo dentrum plene cognosco travaios,
lingua tamen parlans zoccos streppare videtur.
895 Dicam domanum passutus quinque manestris,
seu sint panizzae, seu sit muliebre polenta,
namque polentarum sensus mangiamen aguzzat.
Ahn, sed ego tandem recolo, iam tornor acasam.
Oyme quot et quales sub milza porto rasoros!
900 Non bastat quoniam squarzant sine fine tapinum,
sed quid ab ognuno ceu vulgi fabula soior?

Non tibi sanglottos, tibi non suspiria narro,
quae per iter colli vellent uscire magonem,
sed quia sunt troppi, quia se l'un l'alter adossant,
905 en per iter culi braghis sorantur ab imis,
efficiuntque meras suspiria multa corezas.
GA. Iam perdono tibi, narrasti cuncta per orden,
nunquam pensassem te tosum prendere gattam,
et disguantatum nasos moccare civettis.
910 Certe bisognabit tandem cagare stopinos.
Quid me sponsonas? intelligo, labra sugasti.
Ecce barilus adest iterum, bibe rursus et ancum.
TO. Goffa refudaret talem zentaia bevandam.
Clo clo, panza tumet, nolo plus, testa caminat,
915 fertque caput secum, verum, quid dire volebam?
GA. Dicebas quod panza tumet, rallenta corezam.
TO. Nescio si potero mollare, tof, altera tuf tof.
GA. Non sic aio tibi, voias lentare corezam:
dico centuram fibiis ammolla solutis.
920 Heu quia nam tantae cinxerunt astra fumanae,
guastatur tempus, ne fors bagnemur eamus.
TO. Tu quoque caldus eris, ni fallor, ab igne botazi.
Ecce stat ad mediam gambam sol altus et inquis:
— Guastatur tempus, cinxerunt astra bocali. —
925 Sed recitare volo bellam, Garille, fiabbam.
GA. Hor lá, commenza, sed oh vadit tot mundus atornum,
quo casamenta volant? quo caprae, quo mea vacca,
quo mea vacca, inquam, volat alta, viamque meatur?
TO. Perdere nolo capras.
GA. Nec volo perdere vaccam.
930 TO. Curre, Garille, retro, quo curris? volta de quaium.
GA. Tu quoque delaium, quo, quo, Tonnelle, ritorna:
quo sine me? casco, veniat codesella fiaschis,
atque visentinae creppent in frotta barillae,
quae mihi cervellum tot ghebbis imbratarunt.
935 TO. Es coctus plusquam crudus, compagne, nec ipse
sum liber, coepi gattam, simiamque piavi.

GA. Sta, Tonnelle, susum, quid cascas? surge, gaiarde.
Huic palo te tacca manu, quem strettus abrazza.
Heu quia non unum video sed mille Tonellos.
940 TO. Sic ego non unum video sed mille Garillos.
Oh quot quot pegorae pascendo per aëra vadunt,
turchinamque gerunt lanam, montonus azurrus
sturlat cum vacca virda, bona sera patrona.
Vos dare bon vinum Grillo, briagare Tonellum.
945 Trincher tartofen, io io, mi star sine testa.
GA. Ne tibi penserum des, o Tonnelle, panada:
tantum quem stringis manibus ne desere truncum,
donec trapasset vini scalmana paditi.
Hui quantas ego cornutas contemplo civettas.
950 TO. Non sunt scornutae, non sunt, Glirille, carettae,
sed quem taccatum portas gallone balestrum.
Octo tirasti frizzas, ego quinque verettas.
Stas frescus, nec me zenari mesus aghiazzat.
O quantis tantis impletur testa saiottis!
955 GA. Ecce lagus Paiae, quid erit? nodabimus ambo,
ambo ne ranocchii nodabimus arte sotacquam?
TO. Despoiare libet, sum nudus, tuque camisam
tira, Garille, foras: en Paiae nodo per undas.
GA. Sic facio, sed cur non bagnat Paia culattas?
960 TO. Imo cavant ochios buschae, imo pulvis anegat,
imo quidquid ago, video, tangoque botecchia est.
GA. Me miserum, Tonnelle, iuva, me prestus aiutta.
Una caret forzis nervo mihi gamba tirato,
oyme tirat nervus, est granfus, porge botazzum.
965 TO. Tu ne botazzum iterum? faciamus, prende botazzum.
GA. Da cito, ne tarda, morior, volo vivere, clo clo,
ecce bibo, sursumque bibo, bibe tuque, Tonelle.
Gratia sit semper savio renduta fiasco,
me sua de grandi prigolo reverentia traxit.
970 Imbriagus eram nuper, sum nettus adessum.
Sic morzare focum focus alter saepe solevit,
sic modo vinorum purgarunt vina fumanas,

pro quibus intrarat nos quinta essentia talis,
qualis non intrat lanzos in tempore brindes.
975 To. Ecce serenantur nobis solaria coeli,
quaeque suo primo res est tornata logino.
Sum Tonnellus ego, tuque es, Garrile, Garillus.
Ga. Ergo repossemus nos ambo glande sub ipsa,
non sine proposito fuerit dormire quatrhoras.

ECLOGA

BIGOLINUS, TONNELLUS, SALVIGNUS

980 BI. Tu solus, Tonnelle, iacens stravacatus in umbra.
castrono similis cum nullas mastegat herbas,
quas phantasias per zuccam volvis adessum?
nonne soles fazzam mihi promere semper alegram?
TO. Ecquis es, ut venias amalato rumpere testam?
985 vade viam, curaque tuas seguitare pedatas.
BI. Dextrius, o Tonelle, pocum, quid faris amico?
siccine me primo vis tractu pellere boschis?
scire tuas opto poenas, dabo forte reparum,
ne dubita, semper qualchus retrovatur aiuttus.
990 TO. Quem, streppone, dabis, vel quem dare credis aiuttum?
nonne es bastevolus mihi descalzare stivallos,
et, macarone, putas me consolare parolis?
hinc te tolle viam, dico, tu anchora manebis?
BI. Nolo andare, quis es, qui sic bravose comandas?
995 si non basto tibi frustos sgambare stivallos,
bastabo e panza fortasse cavare budellas.
Quid, Tonelle, bravas? an fors non nosco Tonellum?
scis modo quid cercas? sed praestat mittere garam.
Vult hic contra alios sdegnum smaltire Zaninae.
1000 TO. Si, Bigoline, tuum velles compire caminum,
inter nos similis non orta baruffa fuisset.
BI. Quis dedit impazzum? duo sto lontane cavezzos;
at scio bisognum; o quam bona sonzia boschi
ungeret un trattum tibi brazzos atque schenazzam!
1005 tanta tuo fugeret fors fors de ventre matana,
scordaresque bragas Menghi, scufiamque Zaninae.
TO. O Bigoline, nisi guardes quod dicis, amici
non erimus, taceas, faciesque tacendo bel'opram.

Bi. Tu prius in coleram nulla ragione salisti:
1010 sic prius est licitum te stare tacendo quietum.
Guarda istam frascam, quam tanta superbia brancat!
To. Tu mihi non unam sed noias mille dedisti,
quas supportandas non amplius esse putamus.
Bi. Scilicet andamus vignas taiare novellas:
1015 ut de nocte meas taiasti, deque polaro
Zamboni septem robasti, ladre, galinas.
Immo (quid alterius damnum scuitare bisognat?)
nonne meas gallis, gallinis atque polastris
continuo stanzas, cortivum, tectaque vodas?
1020 To. Hui! rex parlat, loquitur reverentia papae,
qui tot habet stanzas, tot habet miracula rerum.
Me porcile tuum (scelus est chiamare fenilum)
vili compactum fango, marcisque canellis
sgallinasse baias? o cancar, guarda quod inquit,
1025 guarda quod hic furfans, furfantum gloria, parlat!
vix pollastruzzum sua coniunx nutrit in anno,
et bravat plenum tot rebus habere casalem.
Scilicet a vestris pendet gula nostra galinis.
Verum quis nescit te nocte catasse Zanolum,
1030 dum quattus quattus stabas post terga fenili,
ut sibi tunc natum posses robbare caprettum?
ille sed accortus fingens dormire bofabat,
te tamen occhiatum pridem scaltritus habebat.
Interea dum tu levibus calcagnibus ibas
1035 atque caprettinum subito agraffare parabas,
in pede saltatus, preso bastone, Zanolus
— Dayque lupo, day, dayque lupo, — pleno ore cridabat,
teque bonis stringhis caricans tutavia scapantem,
velles non velles, fecit deponere furtum.
1040 Bi. O quales retrovat falsas hic boia fusaras!
dicère praesumis me bastonasse Zanolum,
me, qui bastarem Gattam affrontare Melatam
aut Bertolottum marchesca in gente Coionem?
ecquis erit tanti, qui se scire istud avantet?

1045 To. Hoc scio, sed melius tua schena scit illa provando,
talis et impresae durat signale sinhoram,
namque videtur adhuc gesiae taccata solaro
mazza gropolosi cornalis more trophaei,
cui traxit noster Bigolinus tergore scorzam.
1050 Bi. Doh facies drittum tales non dire cotalas,
ne cum cervello rupto porteris acasam.
Fors ego spoiavi, forcas montando, picatum,
ceu tu spoiasti, cui nec camisola remansit?
To. Ergo age, si piccant ladros, piccaberis ipse,
1055 teque meum iuxta morem spoiabo ladronem,
et promitto tibi nec solam linquere bragam.
Bi. Fac sennum matti, taceas, Tonnelle, nec ultra
quas habeo ad nasum voias incendere vespas.
To. Non vespas, Bigoline, tuas ego stimo coellum,
1060 nec mancum impletur galabronis testa Tonelli.
Bi. Non plus supporto, volo sbizerire matanam,
accipe pugnadam, tua sic, sta saldus, un'altram
en pia non mancum meiorem, tun fugis? ecce
tertia...
To. Quid pensas me spaventare?
Bi. Videbis.
1065 To. Non tibi tres pugnos parco, me cancar amazzet.
Hic etiam tuus est, an sic? sta salde, quid inquis?
non facio stimam de te, poltrone, ceresam.
Bi. Non stimam facis? an talem me ferre bufettum?
certe non patiar; si possum supra ganassam
1070 hanc dare tartuffam, guarda, te verbero, tach tach.
To. Tu quoque tach tich toch, an plus? spudas ne cruorem?
quid bravaris adhuc?... heu casco...
Bi. Res bene vadit.
To. Horsu, ne facias, oy oyme, parce Tonello.
Bi. Tof tof.
To. Oyme, caput, mea trippa, meaeque ganassae!
1075 Bi. An tibi non anchum callant, manigolde, bravarae?
an mihi vis etiam repetare? quid esse putabis?

es nondum satius? volo te tractare per altram
ecce viam.
To. Bigoline, sinas me stare, quid oyme,
oy quia me striccat, mihi me baricocola streppat!
1080 Bi. Te castrare volo, smemorabis forte Zaninam.
To. Dico tibi, me stare sinas, oy, oyme, diavol!
Sa. Sentio rumorem, quid erit? volo cernere factum.
To. Straccus es anchoram? non, non: volo perdere vitam.
Bi. Quomodo se sforzat de sopra venire gaioffus!
1085 non, Tonelle, viam coepisti, appunta gaiarde.
Tu ne putas nostris te te subtrare ginocchis?..
O fortuna, quid hoc superor!
To. Sta saldus, an istud
esse putas falsum quia tandem supra venivi?
sta, boiazza, super veni, volo rendere tonfas,
1090 rendere panzadas, tot goffos, totque bufettos,
atque sonaiorum striccamina dira meorum.
Bi. Te bene guardabis, quid agis? meus oyme galonus...
To. Expecta, donec pedibus tibi panza foletur,
sic sic in tinis uvas calcare solemus.
Bi. Chiap chiap.
1095 To. Allentas sic sic, asinazze, corezas?
Bi. Parco tibi, Tonelle, mihi quoque parce tapino.
Heu mea panza, lof, heu, lof, lof, crepabo daverum.
To. Ah manigoldorum puzzor, fex, stronzus et oybo:
aium mangiasti, tuus aium venter amorbat.
1100 Sa. Quid facitis, cancar? horsu, Tonelle, padimma,
lassa Bigolinum, quo tanta est quaestio? lassa.
Bi. O quia sum mortus, mi mi Salvigne, ribaldum
hunc tira dadossum; da, da, compagne, socorsum.
To. Non, Salvigne, tibi noiam fecisse recordor,
1105 qua propter nostris ne te trammitte baruffis.
Nescis quam peius me tambussabat adessum?
Sa. Ah, Tonelle, precor, quo smania tanta, Tonelle;
cui dico?
Bi. Salvigne, iuva.

SA. Tonelle galante,
fac mihi gratiolam solam, sta denique susum.
1110 TO. Hic mihi promittat pacem sic stratus arenae,
tuque segurtatem fac illi, quod mihi pacem
tam longo servet quam longo tempore vivat.
SA. Hic bene promittet, sic te, Tonelle, seguro;
quod sic non faciet, tibi carrum spondeo foeni
1115 mazatichi, quo se tua vacca Bonella satollet.
Nonne petis pacem, vel das, Bigoline, Tonello?
BI. Ah Salvigne, mihi nimis haec iniuria pesat.
Sentio sub calzis eius gravibusque zenocchis
mudandam imbratasse meam, dum copia sborrat
1120 multa corezarum, dumque os suspirat abassum,
et dabo, sive petam sic sic menchionice pacem?
Attamen importat multum, quum quaia tenetur
ungue sparaverii, vel quum sorighinus in ore
vivit adhuc iuvenis gatti, qui forte scapabit,
1125 sit pax; ista tuum firmetur propter amorem.
SA. O bene pensatum! virtus sanctissima pax est.
Iret a brodettum sine pace creatio rerum.
Surgite, compagni; nulla est offesa tra vobis,
ponite post schenam cerebrum, scordate parolas
1130 in colera dictas; basa, Bigoline, Tonellum,
tuque simelmenter Bigolinum basa, Tonelle.
Ambo venite simul mecum coenare staseram,
nam simul expectat nos dudum paper arostum.

Recognoscentia Tonelli

Magna bachiocheries hominis, ratione dobati,
1135 et cui soletto fazza levata datur,
velle per has tenebras orbum seguitare mulazzum.
Orbus amor drittam non docet ire viam,
velamen quia fert occhis, stoppatque vedutam
quam melius fiat braga tegatque nates.
1140 Nam pars, quae nullum deberet habere copertum,
sconditur, et quae pars est tunicanda patet.
An maius reperire queas signale ribaldi,
qui, ne vergognet, lumina stoppa gerit?
nunc o nunc tandem vistam sbindare comenzo,
1145 nunc o nunc visu mascara tolta meo est.
Menchionazzus ego sequor unam sponte regazzam,
quae mihi perpetuo tempore scornus erit.
Me video solum, poverum, mentisque balordum,
non sine scaldata vado tapinus aqua.
1150 Haec barbera pilos barbae levat absque rasoro,
docta filistocchis attrapolare suis.
Veronesa suam iam vaccam prendat Arena,
quam vix quatrino turba rognosa paghet.
Vos ergo, quoscumque tenet busa gabia mundi,
1155 pro specchio hanc sortem semper habete meam.
Cernite strazzatum, fuerat qui riccus, amicum,
vodata est soldis borsa, rasone caput.

II

BALDUS

LIBER PRIMUS

Phantasia mihi plus quam phantastica venit
historiam Baldi grassis cantare Camoenis.
Altisonam cuius phamam, nomenque gaiardum
terra tremat, baratrumque metu sibi cagat adossum.
5 Sed prius altorium vestrum chiamare bisognat,
o macaronaeam Musae quae funditis artem.
An poterit passare maris mea gundola scoios,
quam recomandatam non vester aiuttus habebit?
Non mihi Melpomene, mihi non menchiona Thalia,
10 non Phoebus grattans chitarrinum carmina dictent;
panzae namque meae quando ventralia penso,
non facit ad nostram Parnassi chiacchiara pivam.
Pancificae tantum Musae, doctaeque sorellae,
Gosa, Comina, Striax, Mafelinaque, Togna, Pedrala,
15 imboccare suum veniant macarone poëtam,
dentque polentarum vel quinque vel octo cadinos.
Hae sunt divae illae grassae, nymphaeque colantes,
albergum quarum, regio, propriusque terenus
clauditur in quodam mundi cantone remosso,
20 quem spagnolorum nondum garavella catavit.
Grandis ibi ad scarpas lunae montagna levatur,
quam smisurato si quis paragonat Olympo
collinam potius quam montem dicat Olympum.
Non ibi caucaseae cornae, non schena Marocchi,
25 non solpharinos spudans mons Aetna brusores,
Bergama non petras cavat hinc montagna rodondas,
quas pirlare vides blavam masinante molino:

at nos de tenero, de duro, deque mezano
formaio factas illinc passavimus Alpes.
30 Credite, quod giuro, neque solam dire bosiam
possem, per quantos abscondit terra tesoros:
illic ad bassum currunt cava flumina brodae,
quae lagum suppae generant, pelagumque guacetti.
Hic de materia tortarum mille videntur
35 ire redire rates, barchae, grippique ladini,
in quibus exercent lazzos et retia Musae,
retia salsizzis, vitulique cusita busecchis,
piscantes gnoccos, fritolas, gialdasque tomaclas.
Res tamen obscura est, quando lagus ille travaiat,
40 turbatisque undis coeli solaria bagnat.
Non tantum menas, lacus o de Garda, bagordum,
quando cridant venti circum casamenta Catulli.
Sunt ibi costerae freschi, tenerique botiri,
in quibus ad nubes fumant caldaria centum,
45 plena casoncellis, macaronibus atque foiadis.
Ipsae habitant Nymphae super alti montis aguzzum,
formaiumque tridant gratarolibus usque foratis.
Sollicitant altrae teneros componere gnoccos,
qui per formaium rigolant infrotta tridatum,
50 seque revoltantes de zuffo montis abassum
deventant veluti grosso ventramine buttae.
O quantum largas opus est slargare ganassas,
quando velis tanto ventronem pascere gnocco!
Squarzantes aliae pastam, cinquanta lavezzos
55 pampardis videas, grassisque implere lasagnis.
Atque altrae, nimio dum brontolat igne padella,
stizzones dabanda tirant, sofiantque dedentrum,
namque fogo multo saltat brodus extra pignattam.
Tandem quaeque suam tendunt compire menestram,
60 unde videre datur fumantes mille caminos,
milleque barbottant caldaria picca cadenis.
Hic macaronescam pescavi primior artem,
hic me pancificum fecit Mafelina poëtam.

Est locus in Franza, iuxta confinia Spagnae,
65 Montalbanus habet nomen phamamque per orbem.
Non urbs, non villa est, verum fortissima rocca,
quae saxi vivi tribus est cerchiata murais;
tam bombardarum stimat haec batimenta crepantum,
quam stimat aut asinus moscas, aut vacca tavanos,
70 qui multis giornis, quae multis plena sit annis.
Stat super excelsum montagnae condita dossum,
ad quem barbutae nequeunt ascendere caprae.
Hanc altris tenuit voltis dux ille Rinaldus,
ille paladinus Franzae, domitorque Maganzae,
75 cuginus Sguerzi, franchissima lanza per orbem,
qui septem centos banditos semper habebat,
atque suis spesiis rocca pascebat in illa.
Ipsius a razza post longos temporis annos
exiit armipotens vir magnae Guido prodezzae:
80 Guido valorosus, quo non generosior alter,
aut pace aut guerris opus esset fundere robbam.
Rex illum Franzae tenuit super omnia charum,
ficcatumque suo costato semper habebat.
Cuius ob egregiam formam, visumque galantum,
85 capta fuit lazzo, dardosque recepit Amoris
bastardi Veneris, francorum filia regis,
quam Baldovinam pater ipse et Franza vocabat.
Non erat in cunctis leggiadrior altra paësis,
sola patri, matura viro, gratissima regno,
90 quam non mortali generatam stirpe putabant
sed magis angelicam iurabant esse figuram.
Altera Pallas erat sensu, Venus altera vultu,
splendida donatrix, accommoda, larga vasallis,
sed tanto brasata sui tamen igne Guidonis,
95 quod nunquam potuit minimam accattare quietem;
ast erat ignarus tam caldi Guido furoris,
et sine suspetto schenam voltabat amori,
deque suo beffas semper sibi fecerat arcu.
Interea pulchram giostram, similemque bagordo,

100 rex in campagna fieri commandat aperta.
Bandus it attornum, lontanam phama brigatam
chiamat et hanc frifolo fert omnibus ore novellam.
Smesiat hirlandos, scocesos, atque britannos,
deque Picardia multos, multosque baveros.
105 Passat in Italiam, ligures avisat, et omnes
insubres, et quos regio lombarda ragunat.
Regniculi veniunt, toscani, gensque Romagnae,
utraque Marca, umbri, romani, Puia, Labruzzum.
Phama tirat cunctos, invitat phama gaiardos,
110 oreque trombisono per mundum portat avisum:
quod statuebatur bellissima giostra Pariso.
Iste Parisus enim locus est, ubi sędia regis
franzosi drizzata gerit per climata vantum
non urbes habuisse pares ab origine Nini.
115 Est chiarus libris, at multo chiarior armis.
Gens ubi vel spadam menat, vel disputat utrum.
Pars studiat Baccho, pars Marti, parsque Thomaso.
Ergo quisque suam cupit hic mostrare prodezzam,
gensque super cossas positis iam lancibus ibat.
120 Ibat ad ingentem diversa ex parte Parisum,
omnibus et bandis squadratim folla cavalcat.
Apparent variae, velut est usanza, livreae,
aut velut insegnat seu passio, sive legrezza.
Mille marangones super amplam ligna piazzam
125 tampellant, chioccant, fabricantque insemma stecatum.
Trabacolas alzant ubi possit giostra videri.
Iam vexilla super turres hastata volazzant,
banderasque vagas super alta palatia ficcant,
quisque suum drizzat pavionem, quisque trabaccam,
130 undique sollicitant, contradas undique spazzant,
undique tela parant faciuntque ferare cavallos.
Morbezant, saltant, cifolos ac timpana chioccant,
campanasque sonant in campanilibus altis.
Nocte, die portas tenet ipse Parisus apertas
135 per quas continuans gensdarmae copia passat.

Tandem conveniunt omnes in tempore poco.
Tota parisinos albergat Franza per agros.
Immo todescorum populi, Spagnaeque brigata
cuncta ruit, nec non italorum schiatta meorum.
140 Nunquam tanta potest mundo simul esse canaia,
quanta baronorum tenuit gens clara Parisum,
et maraveia fuit tantos guardare cavallos:
pallazzos implent, stallas, sporcasque tavernas,
ad tavolam guazzant, squaquarant, faciuntque pelizzas,
145 monzoiamque cridant, martellant, arma parecchiant.
Baldovina sui propter Guidonis amorem
giornadam expectat, veluti sinagoga Mesiam.
Cernere namque virum quantum bene conterat hastas
optat, et arzones ut mandet mille vodatos.
150 Ipsa, puellari circum stipante brigata,
nec non matronis centum centumque duchessis,
altum ad balconem doro vestita brocato
apparet mediis spalleribus atque tapetis.
Omnis in illius vultum se vista piantat,
155 quem lacti et vino similatum nulla biacca,
nullus adumbrabat falso rossore belettus.
Ut nitidas inter stellas Diana coruscat,
sic inter bellas comparuit illa putinas;
per largum piazzae rutilantes gyrat ocellos,
160 si charum possit Guidonem cernere casu.
Protinus ante illam volitans fraschetta Cupido
ecce representat quem vult meschina baronem:
ille venit, grossum montatus supra cavallum,
nec mancus paret de forzis patre Rinaldo.
165 Quattuor ille facit, qua volgit redina, balzos
villanus Spagnae, coelumque imbrattat arenis,
ireque tres chioppas de calzis lassat in altum.
Huic mantellus erat nigrior carbone stuato,
piccola testa breves volteggiat semper orecchias,
170 frontis et in medio facit illum stella galantum,
dente briam morsumque simul spumante biassat,

atque tenet nares boffando semper apertas.
Pectora mostazzo pulsat, scurtatur in uno
groppetto, spatioque poco se totus adunat,
175 ac si per gucchiae vellet passare foramen.
Balzanus tribus est pedibus, curtissimus inter
cossas fert caudam trepidans, cui tunda culatta est.
Ad modicum currit, galloppat, statque ritegnum.
Spallezat gradiens, gambasque bravosus inaspat.
180 Fornimenta illi radiant tota aurea stellae,
aurum sunt staffae, aurum testera, moraiae,
aurum sunt fibiae per avantum, perque dedetrum.
Baldovina stupet, coquitur, velut ignis avampat,
infelix oculos sensusque inficcat in illum.
185 Laudat amorosam fazzam, andamentaque bella,
moieramque viro se tanto iungere bramat.
Ille propinquabat tandem, centumque staferos
ante habet, e raso covertos eque veluto.
Iamque alzans vistam madamas voce salutat,
190 et Baldovinam simul improvistus adocchiat,
atque incontratis occhis utrinque fogatis
in trapolam cascat, scoccante Cupidine frizzam:
cui tandem scaccus datus est ex tempore mattus.
Hinc storditus abit, propriique ad tecta palazzi
195 tornat, et o quantam fert secum pectore doiam!
Smontat equum, cameramque intrat, lectoque butatur,
bisque quaterque manu sibi stesso pectora chioccat,
voceque planina lamentat talia dicens:
— Deh quo, squerze puer, guidas? deh quanta ruinae
200 damna parecchiantur capiti minitantia nostro?
Infelix Guido, puer en tibi robbat honorem,
quantum per giostras te acquistasse palesum est;
teque bufalazzum per nares ille tirabit.
Scilicet hinc sperem victor modo rumpere lanzas,
205 atque veramenter tot fortes vincere Martes,
qui poltronitus putto sic vincor ab orbo.
Ah miser, hanc foggiam brusoris amorza priusquam

ardeat, ut fornax omni mancante reparo,
quem non brentarum stuvet milionus aquarum.
210 Non tua schiatta quidem tanta est, cui filia regis
unica vel picoli migolinam praestet amoris.
Heu quae nam fazza est, heu qua me fronte ferivit!
heu quibus orbavit novus hic basiliscus ochiadis!
non mea, sed tota est ea nimphae culpa galantae:
215 debebat voltare occhios parte altra ribaldos.
Nonne ribaldelli merito appellantur ocelli,
sassinare hominem qui sic ad strada tapinum
ardiscunt, plenumque retro lassare feritis?
Hactenus indarnum mea contra pectora dardos
220 ammollavit Amor, cordamque tiravit et arcum.
Sed modo se accorgens, quia nil puntura forabat
pectus azalinum, tam saldum contra puellas,
quam salda est contra colubrinas rocca Milani,
de pharetra mortis ferrum mortale cavavit,
225 meque saettato portam retrovavit apertam,
et mentis rapta est libertas tota diablo.
Nonne diavol Amor? nonne octo mille diavoi,
qui savios homines per tot facit ire pacias?
Nil fuit ad tantam nostra haec pancera feritam,
230 saepe licet steterit schioppetti salda balottae;
si pro contrasto montagnas Iuppiter illas,
quas unam posuit super altram zurma gigantum,
plantasset, demens oleum gittasset et opram.
Talia dum pazzo cavalerius ore vanezat,
235 incipit armorum strepitus, tararanque tubarum,
namque ubi gens d'armae grossos pransere bocones
armatae saltant, quia tandem giostra comenzat.
Trombettae tararan frifolant, animantque gaiardos.
In stroppa nequeunt raspantes stare cavalli,
240 sbalanzant, nitrunt, sabiamque ad sydera mandant.
Pro tamburorum pom pom farironque tubarum,
vix homines possunt sibi respondere cridando.
Iamque ruunt, positis in resta denique lancis,

et centum sellae primo vodantur asaltu.
245 Millibus hastarum feriuntur sydera pezzis,
unde cridor sonitans animantum pectora stigat.
Cernere delectat regem spectacula tanta,
giostraque successu procedere coepit alegro.
Ille inter claros stabat guardare bagordum,
250 cui toga de petris pretiosis texta relucet,
cui petenata doram gestat caviata coronam.
Solus Guido iacet, solus solettus a casam,
buttatus lecto giostrat se contra medemum.
Senserat echisonas pulsata per aëra voces,
255 unde stat insanus, dubiaque in mente vanezat:
nunc vult ire, vocans se stessum saepe codardum,
nunc non ire gratando caput, capitisque travaios.
Dumque sub et supra cordis pensiria buttat,
en Sinibaldus adest, quo non sibi charior alter,
260 in lectumque trovat compagnum stare malatum.
— Quid facis? — inquit — ola, cur fles? o cosa novella!
Guido, quid insolitam prodis mihi fronte gramezzam?
me tibi rex mandat, bramosus noscere causam,
cur sic indusias, cur non giostrare videris;
265 cuncti te chiamant, te invitant, teque precantur,
ad giostramque vocant, quae nil te abscente galanta est,
goffaque per mundum sine te reputabitur olim.
Singultas ne etiam? poterisne tacere casonem
tantarum, quas te video cruciare, doiarum?
270 scis quid apud regem possim, quam stimer ab illo;
ergo si apud regem credis me posse coellum,
quis tam sufficiens, ut ego, te solvere poenis? —
Guido suspirans occhiadam volgit amico,
atque facit veluti qui spandere stentat orinam,
275 nam quando aut cruciat vesighae petra budellum,
aut quando nequeunt pissari grana renellae,
confortat se se medico veniente pochettum.
— O me — ait, — o prava super omnes sorte gitatum
huc illuc miserum, nec adhuc fortuna satolla est! —

280 Sic cridat, et fido Sinibaldo cuncta palesat,
dumque palesat agit centum de fronte colores,
unde trahit rappas Sinibaldi fazza stupentis,
ut maraveia solet, statque horam, nilque favellat.
Vox tamen ut potuit tandem pulmone cavari,
285 parlavit, tantamque illum streppare studebat
extra bizarriam, rationis multa recordans.
Verba prius formabat, ei monstrantia drittam
atque viam tortam, centumque pericula vitae;
transit ad exemplos dapossa mille notandos,
290 bastantesque animam crudi tenerire Neronis.
Mortaro sed pistat aquam Sinibaldus in uno,
atque super ghiazzam scribit sub Apolline caldo.
— Deh, fratelle — inquit, — ne te ne temet amazza,
ne scavezza tibi gambas, ne spezza colengum.
295 Est ubi tanta tui virtus? ubi phama gaiardi?
est ubi grandilitas animi, qua diceris orbe
campio iustitiae, lux guerrae, targa rasonis?
Vis ne uno puncto totantas perdere cosas,
quotantas nunquam acquistavit gloria Carli?
300 quippe governares totum maturiter orbem,
et pateris quod te femnicula sola governet?
o quam sporca tuo fitur vergogna decoro!
lassa, precor, doiam hanc, proprioque retorna sapero;
dum nova plaga tumet, ferro est taianda rasonis.
305 Ante oculos habeas miserae brusamina Troiae,
quae gregorum adeo mansit sfondrata batais,
cernere quod mezzum potuisset nemo quadrellum.
An ne cavallazzus fuit huius causa ruinae,
in cuius buso Capeletti ventre latebant?
310 absit, at unius frons lassivetta putanae,
ad cuius paniam caprarius ille cinoedus,
ille Parisettus, gambas pegolatus et alas,
ut solet osellus pegolarier arte civettae,
tam bellam fecit provam bellamque fusaram
315 ut derdana sui fuerit tempesta paësi.

Talibus urgebat socium Sinibaldus avisis,
quando sotintravit rutilis ficcatus in armis
alter Guidonis compagnus, nomine Francus,
cui quoque rex iussit, videat quae indusia tanta.
320 Tunc potuit lecto vergogna levare baronem.
In pede saltatus vocat arma, feruntque famigli,
arma ferunt, inquam, celeres armantque patronum.
Inde sopravestis sbarrato picta leone
ponitur, et longo rutilans celata penazzo.
325 Stat super elmettum vecchiettus more cimeri,
qui docet hunc mottum digito monstrante notatum:
— Tempore nil currit velocius, annus ab hora
quid differt? Infans cum nascitur ecce senescit. —
Tunc super ingentem corserum balzat in armis,
330 nervosamque rapit virdo de robore lanzam.
Desdegnatus equi toccat sperone galonos,
seque repraesentans ubi lanzas guerra fracassat,
qua Baldovina est primam lanzavit ochiadam,
unde cupidineos plus ancum ingurgitat ignes,
335 utque illi placeat forzam quadruplicat illam,
qua massella asini stravit tot millia Sanson.
Stringit equum, raptimque volat, sbarramque trapassat,
stansque pochettinum giostrae mirare travaium
mollat item redenas, firmatque ad pectora lanzam,
340 polverulentus iter tridis confundit arenis,
atque volans cursu facit omne tremare terenum.
Ad primum fecit plantas ostendere coelo,
post quem buttavit curvo de arzone secundum.
Tertius it zosum, sabiamque culamine stampat.
345 Quartus se accordans cum altris descendit abassum.
Invidiosus erat quintus, strammazzat et ipse.
Sextus equester erat, quem misit Guido pedestrem.
Septimus in duro posuit sabione culattas.
Repperit octavus se iam smontasse cavallo.
350 Nonus bardellam gambis vodavit apertis.
Sol risit quando decimo calcanea vidit.

Mox alios buttat numero seguitante per orden,
deque sua memorat giostrando saepe madamma,
quolibet hanc colpo summissa voce domandat.
355 Rex piat ingentem, viso Guidone, stuporem,
atque ait: — Est Guido, francesae gloria gentis.
Quam bene nostrorum meritos praesentat avorum,
scilicet Orlandi magni, fortisque Rinaldi!
non dubium palmam giostrae portabit acasam. —
360 Baldovina etiam damisellis volta loquebat:
— Ni fallor, Guido est, ille ingens barro gaiardus,
praecipitat sellis qui tam gaiarditer altros.
O quam ille valens, o quam bene dirrigit hastam!
cernitis ut velox corseri voltet habenas,
365 quaque legiadria det bottas semper in elmos! —
Talia finierat nec dum bocca illa, biancas
ostendens risu perlas rubeosque coralos,
ecce repentinus trombarum clangor orecchias
percutit, ut fitur cum giostrae terminus instat.
370 Restitit in medio sol solus Guido stecato,
qui victor guardat circum sembiante superbo.
Non tamen est victor totus, sed victus amore
fert bogas pedibus, collo, manibusque manettas.
Rex it eum contra, omni compagnante senatu,
375 quem Guido ut vidit corsero sbalzat ab alto,
viseramque alzans, faciem sudore colantem
detegit, et regis basat de more ginocchium.
Rex illum faciens iterum montare cavallum,
ipse met e digito pretiosum cazzat anellum,
380 cuius in auro ingens rutilat ceu stella rubinus,
Guidonemque illo victorem praemiat ut qui
forsan erit propriam dignus sposare fiolam.
Non tamen id pensat: sunt at praeludia nozzae,
nozzae infelicis quam brutta ruina sequetur.
385 Guido manum porgens bassata fronte recepit
pulchra quidem, sed digna suis ea dona fadighis;
dumque piat, curvus regis basat illico dextram.

Tunc sublime petunt coetu comitante palazzum,
semper trombettis pifarisque sonantibus ante.
390 Sol maris interea stancus se tuffat inundis,
lassaratque suo pregnam lusore sorellam.
Ponitur in puncto regalis coena debottum,
quaque coquinales strepitescunt mille facendae,
fumentosa patet muris portazza bisuntis,
395 limina cui sporco semper brottamine gozzant.
Intus arostiti, lessique tirantur odores
ad nasum, per quos sat aguzzat voia talentum.
Sunt ibi plus centum sguatari sub lege cogorum,
pars legnam portat, pars mozzat, parsque ministrat
400 sub calidis bronzis, caldaribus atque frisoris.
Qui porcum scannat, qui slongat colla polastris,
qui cavat e panza trippas, dum scortigat alter,
qui mortos dispennat aqua buliente capones,
quique vedellinas testas cum pelle cosinat,
405 qui porcellettos vix porcae ventre racoltos
unum post alium ficchis culamine nasis
inspedat, nec non cavecchio inlardat aguzzo.
Gambo lecatoriae cocus illic praesidet arti,
dans operam studioque gulae, bibiaeque palati.
410 Huic uni cura est doctis arguire cadreghis,
et dare praeceptum parasitis omne coquinae,
interdumque super schenas menare canellam
pistonemque iadae sguataris unctisque regazzis.
Est qui copertos redeselli veste figatos
415 voltat in argutis lardo cridante padellis.
Est qui mordenti zeladiam gingere spargit,
imponitque illi peverum dulcemque canellam.
Unus anedrottos gialdo brottamine guazzat,
moreque spagnolo teneras dat supra foiadas,
420 unus de speto mira tirat arte fasanos,
quos prius assaggiat digitis an rite coquuntur.
Quinque masinantes petrae, gremiique molarum,
non requiant rapidis gyris andare datornum:

manduleus sapor hic, peverataque salsa colatur.
425 Pars cavat e furno grassa de carne guacettum,
pistaque de venetis striccat cynamoma sachettis.
Lixatos alius trat de caldare capones,
quos positos magni largo ventrone cadini
spargit aquae roseae guttis et zuccare trido,
430 hisque super mittit caricum brasamine testum.
Sed quid ego his longis pario fastidia zancis?
coena parecchiatur qua morti surgere possent,
cumque suis cassis ad culum linquere foppas.
Interea crudis mensas coctisque salattis
435 en centum famuli caricant, centumque pagetti.
Corpora medesimo portant vestita colore,
scilicet angleso panno, velut aër, azurro,
unde bianchezant per azurras lilia vestes.
Ante, retro, et fianchis stringantur more todesco,
440 ut male comprendas ubi commissura ziponi.
Inchinos faciunt reverentos arte galanta;
voltantes praesti gambas huc semper et illuc.
Rex prior accubuit, tavolae loca prima tenendo,
inque caput mensae broccato fulsit in auro;
445 ad dextram regina manum veneranda sedebat,
ad levam Guido sic rege iubente, sed ipsa
Baldovina furens, puero quae ducitur orbo,
orba ruit praeceps, nec macchiam curat honoris,
iniussa et celerans Guidoni sedit apressum,
450 atque foco iunxit legnam meschina brusanti.
Maxima tum seguitat longo ordine squadra baronum;
quisque famatus erat cupidusque menare ganassas,
fecerat ipse labor giostrae smaltire budellas.
Cuncta super tavolam portant miro ordine paggi,
455 suscalchi magnos incedunt ante piattos,
apponuntque illos taciti, tacitosque regazzos
ire iubent, veluti bella est usanza fameiae
quae servit regi in coenis magnisque maestris.
Ergo nihil parlant, nisi sit parlare bisognus,

460 immo aliis rebus nemo strepitescit agendis,
ni dent suscalchi paggis quandoque bufettos,
dentque traversatis canibus gattisque pedadas.
Trenta taiatores non cessant rumpere carnes,
dismembrare ochas, vitulos, gialdosque capones,
465 furcinulas ficcant in zalcizzonibus, atque
smenuzzant rotulas gladio taliante frequentes.
Saepe bonos tamen hi robbant taliando bocones,
atque caponorum pro se culamina servant.
Persuttos huc terra suos Labruzza recarat,
470 huc ve supressadas Napoli gentilis et offas
Millanus croceas et quae salcizza bibones
cogit franzosos crebras vacuare botecchias.
Post mangiamentum lexi, succedere mandant
suscalchi rostum, pernas, summata, fasanos,
475 caprettos, lepores et quidquid cazza rapinat,
quidquid falconus, quidquid sparaverus adungiat,
quidquid sbudellat branchis astorrus aguzzis.
His mandolarum niveos iunxere sapores,
nec dapibus viridi mancavit salsa colore,
480 nec sugus cedri, nec acerbi musta naranci,
nec quae per nasum mittit mostarda senapram.
Ex amito demum tortae venere novello,
et quas componunt vaccarum lacte soladas,
et quod mangiamen patres dixere biancum.
485 Mox tortellorum varia de sorte cadini,
candidus occultat quos zuccarus atque canella.
Post epulas grassas, quibus usque ad guttura plenae
stant panzae, et zonas opus est lentare fianchis,
ad suscalcorum minimi signalia motti,
490 prestiter a famulis de mensa pacchia levatur.
Succedit tazzarum ingens tunc copia longo
ordine, quae argento et gemmis fabricantur et auro.
Haec diversa ferunt confecta, decentia reges,
mensa quibus largo fluxu caricata pigatur.
495 Morsellata, anices, pignoli, marzaque panis

adsunt, et centum confectio facta batais.
Gratior his cunctis tandem venit ostrica magnis
vasibus effumans, cuncti cui gloria vini
malvasia datur, patrum non absque savero,
500 qui dixere: — Ignem sic sic morzarier igne. —
Non ibi mancarunt quos striccat Somma racemi,
Somma decus Napolis, sed magnae crapula Romae.
Orphana montagna haec, sic vinum nomine gregum
parturit, ut faciat per tressum andare brigatam.
505 Mangiaguerra simul, simul et vernaccia Voltae
affuit et qua se bressana celatica vantat.
Hic quoque vigna locum Modenae tribiana secundum
haud tenuit, nec non grassis perosina todeschis
moscatella caput centum implevere chimaeris.
510 Hic mancum, Cesenna, tuae vindemia vallis
abfuit et dulces quas Corsia pissat orinae.
Tanta haec et plura his avantezata fiaschis
vina redundabant, cunctis meliora bevandis.
Iamque comenzarant, fumo ascendente berettas,
515 sat male compositis briliam allentare parolis.
Auditur quoscumque loqui, nullosque tacere.
Hic zancae, chiachiarae, baiae, hic mille fusarae,
nullam prorsus habent redinam nullamque cavezzam,
ut solitum fieri post longae pocula coenae.
520 Hic cuncti genus est, ut diximus ante, paësi,
propterea varias eructant vina parolas,
ut tercentiloquas turris babelica linguas
non magis audierit, cum coelo andare parabat.
Hic itali Gallos similant, Gallique todescos,
525 tanta est materies devina, et forma botazzi.
Post ea cantores accedunt ante parecchi,
cantores quos terra parit fiamenga valentos:
hi simul erumpunt voces post vina trementes,
quas facilis tridat saldo cum pectore gorga.
530 Hae subito variis posuere silentia follis,
omnia cheta manent, nec pes, nec scragna, nec altrum

trarumpit tam dulce quidem solamen orecchiae.
Inde sonatores cifolorum quinque periti
iam partes egere suas, tum denique magno
535 cum strepitu pifari surgunt, et cantibus altis
per totum se se faciunt sentire Parisum,
quos pifarizantes videas gonfiare ganassas,
nec largos unquam stoppando fallere busos:
discurrunt digitis huc illuc pectore saldo,
540 tamque minutatim frifolatur musica linguis,
quod linguas ut erant octo cinquanta putares.
His Baldovinae pectus fornacibus ardet,
nec minus internis rostitur Guido budellis;
quos vivandarum variarum sumptio, quosve
545 beccheri et cyathi, Venus unde Cupidoque regnat,
quos, epulas inter, cantus, dulcesque lautti,
arpicorda, lyrae, diversaque musica, lazzis
attrapolant, brusantque intus, spoiantque rasone.
Victor Amor centum pharetras vacuarat in illos,
550 ut pars nulla suis in carnibus amplius esset,
qua dardos manigoldus Amor slanzare valeret.
Iamque comenzabat modico spuntare lusoro
stella Diana super roseum montata barozzum.
Cantores, pifari, danzae, ballique fugaces
555 heu fugiunt nunquam retro tornantibus horis.
Itur dormitum: sat plausum, satque cridatum est,
suntque datae vestes buffonibus, aula vodatur,
quisque suam repetit seu stufam, sive tavernam,
in praedamque nigro traduntur corpora somno.
560 Solus Guido furens, tanquam picigata tavano
vacca, ruit, drittumque nequit retinere caminum.
Heu quia troppus amor savios mattescere cogit!
ecquis erit tanti qui hunc prendere possit osellum?
cui paniae nullae, cui trappola nulla repugnat.
565 Caesar erat tam bravus homo, qui subdidit orbem,
at mulier scanfarda illum subiecit amori.
Alcides, validis qui spallis more pilastri

cascatura susum tenuit solaria coeli,
foemineam soccam reiecta pelle leonis
570 induit, et mazzam posuit, fusumque piavit.
Fortem Sansonem, qui ungis spaccare solebat
dentatos porcos, tygres, magnosque leones,
tandem imbriagum vilis putanella tosavit.
En quoque Guido suum regisque refudat honorem:
575 auscultans tenerae qui blandimenta puellae
hanc rapit, et scampat castelli ponte calato,
fertque gravem somam praeclari schena fachini,
nec voluit duris unquam deponere spallis,
donec franzosos exirunt ambo paësos.
580 Sed iam nostra sitit, chiamatque Camoena bocalum,
inchiostroque liber primus calamare vodavit.

LIBER SECUNDUS

Phaebus ab oceani stallis grepiisque cavallos
solverat, et menans scoriadam quippe datornum
illos cogebat coeli sgombrare terenum,
urbs levat, hesterno nec adhuc bene libera vino,
5 sbadacchiant homines, stomacho stat crapula crudo;
quisque suas repetit, velut est bonusanza, facendas,
librorum ad studium chiamat campana scolaros,
cortesanus adit cortem, properante chinaea,
causidicus tornat sassini ad iura palazzi,
10 percurrens urbem medicus contemplat orinas,
scribere vadit adhuc macaronica verba nodarus,
fornari furnos repetunt, fabrique fosinas,
barberusque suos tornat mollare rasores.
At rex ad gesiam vadit cum corte, suasque,
15 dum tribus in saltis celebratur missa, pregheras
ad sanctos sanctasque facit pro seque suisque.
Talibus expletis ibat, rursusque palazzum
ire comenzabat, quando data trista novella est,
sproveduta sibi qua nunquam tristior altra,
20 de portante viam dulcem Guidone fiolam.
Protinus in marmor volta est sua fazza biancum,
ut zoccusque manet, tanta est grandezza stuporis.
Mens tamen ad semet quando smarrita redivit,
quam sit poltronum, quam laidum cogitat actum
25 unius ingrati nulla cagione vasalli.
Ergo iras colerasque ciet pensatio culpae,

doiaque cordis erat vindictae facta voluntas.
Principio armatas celer expedit octo catervas,
ad passos portusque volent, finesque viarum.
30 Inde spaventosos bandos, cridasque per urbes,
per castella, pagos, villas, Franzamque per omnem
commandat fieri, quibus omnis territa gens est,
stopinosque cagant multi Guidonis amici.
Omne sed altandem studium, labor omnis, et omnis
35 cura, fit indarnum; redeunt, ut fertur, habentes
in saccum pivam, quia nusquam Guido catatur.
Dicere non opus est quantum rex ipse cadenam
rodit, et a digitis streppat cum dentibus ungias.
Mandat in Italiam varia sub fraude spiones,
40 per gelidasque urbes Alemagnae, perque polaccos,
perque Ongariae populos, per denique Spagnam,
anglesasque iubet passim rugare masones;
sed vacui ad regem tornant finaliter omnes,
quo desperatus se se ammazzare volebat,
45 seu scannare gulam ferro, seu rumpere lazzo.
Ast infelices fortuna guidabat amantes,
subque sua socca dignata est ferre covertos.
Iam superant Alpes, nulla stracchedine victi,
nam labor est nullus qui durum stanchet amorem.
50 Felicem Italiae veniunt intrare paësum,
sed male vestiti, strazzis apposta piatis,
ne spio meschinos spionaret et ipse virorum
crudus amazzator, positam pro acquirere taiam,
taiam, quae septem scudorum millia constat.
55 Ibat in auratis modo Baldovina letichis,
inter contessas, marchesas atque duchessas;
nunc vero tapinella pedes per saxa tenellos
schiappat, habens iam iam tenero sub calce vesigas.
In lombardorum tandem venere pianum:
60 passant Milanum, Parmam, camposque resanos,
et cortesam urbem, quae Mantua dicitur, intrant,
Mantua mantois quondam fabricata diablis,

tunc ea languebat sub iniquo pressa tyranno,
nomine Gaioffo poltrona e gente cagato.
65 Qua fuit ingressus, porta est quae porta Leonae
dicitur, hancve novam tunc tunc et alhora locabat
Sordellus, princeps Goiti, Voltaeque baronus,
quique Caprianae teritoria magna tenebat.
Ipse duellorum palmas, pretiosque stecati
70 mille guadagnarat per Gallos, perque todescos,
perque hispanorum terras, perque omnia tandem
regna tyrannorum, de Rheno ad sceptra Sophini.
Sed modo sub grandi multorum fasce dierum
scit dare conseios tantum, spadone relicto.
75 Vix erat intratus povera cum coniuge Guido,
Sordellum cernit membruto corpore stantem
ante fores proprii surgentis ad astra palazzi,
quo nunc albergat veteris fameia Gregnani.
Protinus agnovit socium, quondamque batais
80 compagnum contra turcos gentemque mororum;
se nondimenum subito dislongat ab illo,
fronteque chinata, quo sancti porta Georgi
menat, afrettando sgombrat, deque urbe recedit.
Non procul unius spacium fecere miari,
85 ingentem retrovant villam, fortasse Cataio
grandilitate parem, nummis trafighisque Milano,
quae, quia citra Padum situatur, dicta Cipada est.
Illa suos propter paladinos toccat olympum,
traversatque orbem, callatque ad regna diabli.
90 Sed tamen, hinc quamvis exissent mille valentes,
sive bisognasset gattam piliare stecati,
sive cavallastros combattere sive pedastros,
villa Cipada fuit semper dotata ribaldis,
et velut urbs omnis certis de rebus abundat,
95 sic Cipada suos sparpagnat ubique tesoros.
Dat multam lanam pegoris Verona tosatis,
montibus ex altis evangat Brixia ferrum,
bergamasca viros generat montagna gosutos,

de porris saturat verzisque Pavia Milanum,
100 implet formaio cunctos Piasenza paësos,
Parma facit grossas scocias grossosque melones,
trottant resano cuncti sperone cavalli,
Mantua brettaros fangoso bulbare pascit,
si mangiare cupis fasolos vade Cremonam,
105 vade Cremam si vis denaros spendere falsos,
ingrassat Bologna boves, Ferraria gambas,
non modenesus erit cui non fantastica testa,
quot moschae in Puia tot habet Vegnesia barcas,
mille stryas brusat regio Piamonta quotannis,
110 villanos generat tellus padoana diablos,
saltantes generat bellax Vincentia gattos,
congruit ad forcam plus quam chiozottus ad orzam,
antiquas Ravenna casas habet atque muraias,
innumerosque salat per mundum Cervia porcos,
115 sulphure non pocum facis, o Caesena, guadagnum,
nulla faventinas vincit pictura scudellas,
dat mioramentos vallis Commacchia salatos,
intra ceretanos portat Florentia vantum,
non nisi leccardos vestigat Roma bocones,
120 quantos per Napolim fallitos cerno barones,
tantos huic famulos dat ladra Calabria ladros,
Gennua dum generat testas commater aguzzat,
semper formosas produxit Senna puellas,
Millanus tich toch resonat cantone sub omni,
125 dum ferrant stringas, faciuntque foramina gucchis;
qui ponunt scarpis punctos, sparamenta zavattis,
quive casas cuppis coprunt spazzantve caminos,
vel sunt commaschi vel sunt de plebe Novarae.
At nostra haeroico cantanda Cipada stivallo,
130 semper abundavit ricca de merce giotonum.
Huc igitur fortuna inopes guidavit amantes:
non tamen in similes voluit conducere ladros,
imo quod introitu primo catavere tezottum
stanza fuit Berti, si vera est phama, Panadae.

135 Hic Bertus villanus erat, natusque cuchino,
sed tam cortesus, tam gaius, tamque tilatus,
ut neque cortesus, neque gaius, nec ve tilatus
alter erat sic sic, quamvis citadinus in urbe.
Non habuit donnam, nec habet, nec habere talentat,
140 ne pellens capiti moscas in cornibus urtet,
atque bisognet ei sub cauda ferre tavanum,
qui nimium stimulans faciat sibi rumpere collum.
Delitiae, gioiaeque suae, sua gaudia tantum,
hortus erat, pegoraeque novem, septemque caprettae,
145 unica vacca, asinus, porcellus, gatta, galinae.
Hic sua dependet substantia tota lavoris,
qua se, qua ve bonos compagnos, qua ve brigantes,
atque viandantes vultu carezzat alegro.
Guido videns solem iam strapozzare sotacquam,
150 ranisonisque suos carros logare canellis,
confortat se met parlans: — Vergogna petendi
albergum gratis guanzas rossedine pingit.
Sed minor almancum doia est, dum scampat Apollo,
dumque hanc vergognam tenebrarum mascara coprit.
155 Sic ait et murum textum melegazzibus intrat,
qui corticellam cingit formatque theatrum.
En mastinus abit contra, bau bauque frequentat.
Bertus more suo casulae chiavaverat ussum,
vix audit baiare canem, penetralibus exit,
160 cucchiarumque tenet dextra, lumenque sinistra,
namque suae coenae schiumabat alhora menestram.
— Nunquid — ait — vultis mecum alozare staseram?
huc intrate, precor, mea sunt communia genti. —
Sic parlans intro menat, portamque restangat,
165 scannellosque duos tripedes acconzat ad ignem,
in quibus assentare facit stracchedine plenos.
Pro tunc pauca loquit, quia pro tunc pauca loquendi
tempus adest, seu quum famet hospes, sive sbadaiat;
imo suos inter mottos ita dire solebat:
170 — Mangia quando fames, dormi quando ore sbadachias,

post saturam panzam poteris mihi dire parolas,
post saturos oculos lassa me stendere pellem; —
quae praecepta suis asini posuere statutis.
Ergo velut mutus Bertus mangianda procazzat,
175 ut tribus almancum personis coena paretur.
Pendula sub basso stabat cistella solaro
fixa travicelli chiodo, piat unde biancos
sex ovos, quorum modo tres gallina cacarat.
Tres mandat cineri facto sudore bibendos,
180 tres parat exiguam propter fabricare fritaiam.
Inde abit et picolae schiavat secreta credenzae,
cui facit aguaitum semper cantone latenti
gatta lecatorio praedam factura cadino.
Inde quoque alcunos seu streggios, sive varones
185 pisciculos brancat, quos streggios, quosque varones
Mintius intornum mantoanae parturit urbi.
Attamen, ut referunt annalia magna Cipadae,
non Bertus streggios, non Bertus alhora varones,
sed scardovellas numero bis quinque recepit,
190 cum quibus et meschiat captos boccone ranocchios.
Baldovina videns tantas male posse facendas
insimul expedier Berto, nisi porgat aiutum,
ut semper cortesa fuit se tollit ab igne,
totaque gentilis, non sdegnosetta refugit
195 prendere pescettos, subadocchians laeta Guidonem,
ac si solo illi parlaret talia nutu:
— En ego, quae regis sum filia, qualia tracto! —
Disguantat niveasque manus, smanicatque biancos
ac teretes brazzos, cortellum prendit, et illos
200 disquamans pisces purgamina gittat, et illis
trat pellem ranis apparens trare braghessas.
Non potuit Guido non risu prendere festam,
cernens quanto animo mulier clarissima iam iam
vult contra sortem cor semper habere zoiosum.
205 Ipse levans etiam scanno se mostrat alegrum,
cunctaque rammarichi ponens fastidia magni,

se parat impresis faciendis ordine coenae.
Colligit imprimis alcunos perque dedentrum
festucos terrae diffusos, perque deforam:
210 tales sub nigro cacabi culamine steccos
rastellat, pinguesque facit saltare panizzas;
ne tamen indarnum tantus simul ignis avampet
admovet ad flammam poca satis arte padellam,
boientumque oleum pro assando pisce parecchiat.
215 Baldovina virum submisse guardat et omni
libera cordoio prorrumpit in omnia risu
plena cachinnisono, retinens vix pectore milzam,
tantum namque hominem contemplat, quam sit ineptus
ille coquinalem manibus manegiare padellam;
220 quem, nolendo etiam, fumus, bruttura camini,
ipse focus scottans peccata piangere cogit.
Nunc frontem, nunc crura manu, nunc detinet occhios,
frontem namque sugat troppum quae scolat ob ignem,
gambas namque tegit troppo quae ardore coquuntur,
225 occhios namque fregat troppus quos fumus anegat,
quin etiam nasum fazzolo saepe colantem
moccat, et urgetur virdam maledicere legnam.
Illa magis ridens multum capit inde solazzum.
Quem risum advertens has dixit Guido parolas:
230 — Tres cosas prudens Socrates mundo esse provabat,
quae cazzant hominem, faciuntque uscire decasam,
scilicet ignis edax, fumusque, uxorque cativa. —
Baldovina statim respondet: — Non tamen heus tu,
non tamen hanc ipsam curas deponere brigam.
235 Talia dum laetis solegismant saepe cachinnis,
dantque levantque simul factos sine dente botones,
Bertus alegratur, parvumque approximat igni
quadrupedem zoccum, quem descum turba domandat.
Sternit eum quadam canevi stuppaeque tovaia,
240 quam foggiam telae chiamat Cipada trilisum.
Bissolus, unguentum rognae qui acceperat olim,
sistitur in medio tavolae de more salini.

Pro candelerio dat rava busata lusorem,
cui semusta brusat sefo candela colante.
245 Iamque salatinam variis meschiaverat herbis,
datque salem supra, dat acetum, datque pochinas
de fiasco guttas olei quod aposta reservat,
ut sit honorevolas tantum pro ornare salattas.
Non lontanus abest lectus, cui butta propinqua est,
250 butta boni vini quae nescit toxica muffae,
hanc spinat et plenum largo ventrone bocalum
imponit mensis, ac ne tovaia ritondas
contrahat a vino macchias rossedinis, oque,
fundellum scatolae scusat fundella caraffae.
255 Postea cum nucibus panem, tenerumque casettum
apponit, dicens: — In punctum mensa tiratur.
Barca tenet portum, licet hic iam ponere remos,
prendere cucchiaros; — quo dicto saltat et unam
protinus arrecat secchiam, qua quisque lavatur,
260 assugantque manus retis squarzone vetusti.
Scazzatis tandem curis ad mille diablos,
ternaro in numero discumbitur, omnia risu,
omnia plena ioco. Raptim mangiata salatta est,
mox bibitur vini signenta scudella per unum,
265 nam quid commodius, quam post elementa salattae
spumantis gotti stellis mostrare culamen?
His desfantatis primo certamine, guastant
cuncta valenthomines per longum perque traversum.
Illico vanescunt tribus in sorbottibus ova,
270 arripiuntque fugam panizzarum octo scudellae,
mox scardovarum caedes truculenta secuta est,
una nec in vacuo restavit sola piatto,
quae genus almancum renovet, prolisque somenzam.
Dumque ad fritadam passuto ventre reducti,
275 gallonis lentant stringas, duplicantque parolas,
Bertus amorevola sic tandem voce comenzat:
— Quotquot habet vester Bertus Pannada, recatur
ecce voluntati sociorum nempe bonorum.

Regibus incago, papis, rubeisque capellis,
280 dummodo fortificas mangiem cum pace scalognas,
deque meis possim compagnos pascere capris.
Nescio qui sitis, quove itis, qua ve rivatis
istius ad nostrae teritoria magna Cipadae,
nec volo vel minimas aliorum scire facendas.
285 Nondimenum habitus, facies, parlatio linguae,
scilicet « *oy, tam bien, ma foy* », similesque parolae
esse foresteros signant, straniamque brigatam.
Qua re si vobis nulla est substantia robbae,
non casa, non fundus, non ars, non ulla botega,
290 sed tantum fortuna dedit vos esse ramingos,
esse viandantes peregrinos atque pecentes,
robbam quam teneo vestra est, hic vivite mecum.
Bos, asinusque tribus nullo discrimine agetur.
Qui mangiare cupit mangiet, qui mungere mungat.
295 Sunt mihi grassarum terrarum quinque biolchae,
de quibus ognannum varios accoio recoltos,
navones, ravas, verzasque, cucumera, zuccas,
porra, favam frescam, remolazzos, aya, civollas.
Multa super tuttum melonorum copia grandem
300 dat mihi guadagnum, dat vaccaque, datque somarus.
Haec ad commandum vestri sunt omnia Berti,
imo ad commandum, fallanti parcite linguae,
sunt compagnorum, velut est drittura, bonorum.
Sunt inter gentes mundi sex mille miara
305 voiarum speties. Alter, cui robba pochina est,
quotquot habet commune facit, medioque reponit;
alter avarazzus, Medici cui rendita Cosmi,
cui ducatorum Augustini copia Ghisi,
non tantum nil dat, nil spendit, cuncta sparagnat,
310 sed miser et stiticus quae sunt aliena rapinat.
Si rex, si princeps, si dux, si papa fuissem,
quem contentum animi, quam pacem, quemve ripossum,
maiorem quam nunc habeo, fortuna dedisset?
O menchionem hominem, qui turcos, quique sofinos,

315 atque pretianes, soldanos, barbaquesoros,
qui papas, reges, ducas, similesque gazanos,
in mundo reputat plus alegros, plusque zoiosos
quam me, quamque meos, quam vos vestrosque pitocchos!
Solum mangio quidem maiori pace codaium,
320 quam papae ac alii magnates mille guacettos,
vosque plus assaium assetata mente cibatis
pane pitocato ventrem, bibitisque mioro
gustu fundaias vinorum mille per ussos,
quam qui cum giazza maiori tempore caldi
325 optima tracannant sub rosso vina capello.
Sic cagasanguis eos scannet, sic cancar amazzet,
ni cruciet miseros semper cagarella paurae,
atque masinato dubitent diamante moriri,
nec sit eis tempus mulas intrare spacatas.
330 Credite, contentum mihi si conceditis istum,
ut te per fratrem godam, te perque sorellam,
non est contentus contento dulcior isto.
Obstuperant dudum Guidonis corda tamagnam
cortesiam hominis. Tum credit apena quod audit,
335 et tenet haud unquam Bertum nascisse vilano.
Sed quid agat pensat, grattat pensiria zucchae,
nam sua si tantas renuit vergogna profertas
quo se posse suum cariazzum ducere credit?
Baldovina quidem cariazzi more tiratur,
340 non solum quod sit longo straccanda viaggio,
sed pregnans dudum facta est gran soma bagaio.
Si piat invitum, quae poltronigia maior,
quae nigrior macchia est, aut quo sguranda savono,
ut primus Franzae barro, capitanus honorum
345 gloria tantorum, quo non paladinior alter,
pro stocco zappam, pro mazza prendat aratrum?
Ergo ragionevolo dum crollat cuncta crevello,
et phantasias huc plures voltat et illuc,
quod potius visum est, quod honestius illico brancat,
350 atque tenet cerebro firmum nec vadere lassat.

Ipse ad circandos solus vult ire paësos,
donec vel guerra patriam vel pace guadagnet,
quam regat et stabili firmet sibi regna governo;
tum Baldovinam, regali sanguine cretam,
355 seu marchesanam faciat, seu iure duchessam.
Ergo ubi per mezam risposta quieverat horam,
sic Guido principiat: — Confundor, Berte, daverum,
nec scio destrezzam meritis retrovare parolis,
quae tibi demonstrent almancum quanta voluntas
360 sit mihi pagandi pro tantis debita mertis.
Nos en guarda, precor, quam scalzos, quamque frapatos
quales nunc cernis, tales depinge, nec altrum
terrenum pensare velis nos prorsus habere,
quam quod ataccatum scarpis gestamus eundo.
365 Tu tamen avanzans quantos natura benignos,
cortesosque facit, portansque a ventre parentis
tam gentilezzam quam povertatis amorem,
nos poveros miserosque simul, nos absque quatrino,
absque bagatino, morituros dente pedocchi,
370 pane, vino socias, disfammas, omnia donas,
nosque saporito suades sermone voiamus
personae, robbaeque tuae remanere patrones.
Dii tibi, si guardant praestantes ulla pitocchis
commoda, pro nobis poverellis munera donent.
375 Dum polus intornum coeli menat octo solaros,
dumque suo Titan mundum fulgore lusentat,
impregnans stellas, impregnans luce sorellam,
dum mare sgollaias tantarum sorbet aquarum,
atque undis tangit lunae tallhora carettam,
380 semper erit Berti chiarissima fama Panadae.
Qua propter nunc iuro tibi, per quanta pitocchi
frusta pitocarunt panis, quibus omnia nostra
regna manent, sic sic nos Bertum posse Panadam
smenticare unquam, veluti sol smenticat ipse
385 pandere giornificos nobis damatina cavallos.
Dixerat et surgens teneras cum coniuge plumas

occupat. Ipse autem petit alti strata fenili
Bertus, et in schena bocchis iam ronfat apertis.
Ecce propinquabat giornus, lusorque matinae,
390 cantaratque cu cu gallus, gallinaque che che,
Guido levat strato, vestitur, moxque tenellis
uxorem abbrazzat lachrimis, Bertoque pregheris
commendat multis, donec Deo dante ritornet.
Vult, ait, ex voto Christi visitare sepulchrum.
395 Dixit, et assumpta tabula, bordone, capello
se viat et casulae portas uscirat apena,
Baldovina cadit nimio giadiata dolore,
smortaque deveniens animam gittare videtur.
Cui Bertus slazzatque sinum, spruzzatque visaggium
400 praticus et vivam tornat, sensimque gramezzam
placat amichevolis monitis, nec ad eius orecchias
mille parolinas zucaratas fundere cessat.
Baldovina iacens lecto ringratiat illum,
mox pregat et supplex orat ne deneget unam
405 solam gratiolam, proprium si curet honorem:
scilicet uxoret se se, nec sdegnet anellum,
nam quae sposanda est, vel sit vilanella Cipadae,
vel brettara Firae, vel borghesana Predellae,
(dummodo sporca suas teneant sibi Smorbia vaccas)
410 illa erit amborum requies et dulce levamen,
scilicet alterius coniux paritura fiolos,
alterius cugnata, nec id magagnat honorem.
Non splacuere viro damigellae verba pudicae,
annuit et se se faciturum cuncta spopondit.
415 At mercantiam talem imbarcare volenti
est opus ut giornos almancum pratichet octo,
materies illa est nisi non pesanda bilanzis,
atque repossato senno pedibusque piombi.
Gatta fretosa parit tisichettos saepe gatellos.
420 Ipsa stet addasium cameris ascosa fratantum,
donec tolta bono conseio sposa menetur,
nam neque de illorum numero vult esse capronum,

qui cercant magnas patefacto gutture dotes
ingiottire magis, quam sposae nosse maneram,
425 et nullum faciunt contum, stimantque nientum
aut sibi diavolam nodo agroppare iugali,
quae strepitans mandet totam sotosora fameiam,
aut velut Actaeon cornutum ferre cimerum,
dummodo pregna sibi Bocadori tasca vodetur.
430 Dixit et a stalla pegoras simul atque caprettas,
porchettumque, asinumque simul, vaccamque Chiarinam
desligat et branco per pascola ducit in uno.
Baldovina casam remanet soletta, nec imbrem
acquetare potest oculorum, abeunte marito.
435 Pensorosa manu guanzam sustentat et ecce,
ecce repentinae sua brancant viscera doiae,
namque novo partu miseram fiolare bisognat.
Argutos meschina foras mandare cridores
cogitur, ac ne sit compresa in pectore calcat
440 spicula quae nondum natus tirat undique Baldus.
Tantum invita fremit, nunc ve uno saepe fianco,
nunc altro se se (visu miserabile) voltat.
Non commater adest, solitum quae porgat aiuttum,
ancillas, servasque vocat, quibus ante solebat
445 commandare, velut commandat filia regis,
at vocat indarnum, quia tantum gatta valebat
respondere gnao sed non donare socorsum.
Non sine iure tamen multo stimulatur afanno,
unica dum nascit de se possanza baronum.
450 Omne, quod egregium aut lettris aut Marte futurum,
non facili partu matris de ventre cavatur,
fitque faticoso cruciatu praeter usanzam.
Nascitur hic robur finaliter omne prodezzae,
flosque gaiardiae, Baldus, fulmenque bataiae,
455 ius spadae, targhaeque vigor, per tela, per ipsa
bella fracassator lanzarum, faxque, brusorque,
diraque in adversis veluti bombarda catervis.
Nec montis durezza quidem, nec azale, nec ingens

bastio, nec grossae fortis trinzera muraiae,
460 stare sui poterunt martello salda valoris.
Nascitur hic Baldus nullo commatris aiutto,
nec, veluti infantes, minimum dedit ore cridorem.
Baldovina licet sit membris tota movestis,
sicut zerla vetus, discinctis undique circhis,
465 se levat et baculo succurrens passibus aegris
scaldat aquam, puerumque lavat, strazzisque revolvit.
Inde redit lecto, requiat, lactatque fiolum,
saepe basat, matrisque nequit satiare talentum
suggere nunc occhios, nunc frontem, nunc ve bochinam.
470 Ille nihil plorat, sed vultu grignat alegro,
dumque loqui sforzat, non supplet debilis ancum
lingua voluntati, nec tata et mamma, nec ipsam
barbottat pappam, licet huic cognitio rerum
multa sit, et modico puero nova stella benigna.
475 Laetus in hoc medio sentitur iungere Bertus,
saepeque cum cifolis cantuque guidare caprettas,
quas simul ad ripas Menzi laghique cimossam
ante beveratas in stallae pergama chiavat.
Mox tezam ingrediens, zoiosa fronte salutat
480 sic illam: — Quid fit? bonadies, hora bibendi? —
quo dicto crevisse sibi videt ecce fameiam.
— O — ait, — incipiunt bene res succedere nostrae.
Tu tibi commater? tibi tu fantesca fuisti?
est ne puer maschius? tu rides? est ne puella? —
485 Illa refert oculis bassis rubeoque colore:
— Masculus est mihi natus, quem tu nosce nepotem. —
Bertus ait: — Tibi sum fratellus, barba fiolo,
at tibi pro nunc sim commater, baila putino. —
Dixerat et lotis manibus laetamine sporchis
490 se viat ad stallam, de qua per cornua capram
retro tirat, gambasque iubens slargare dedretum,
distesas mungit borsâs, coppamque novello
complet lacte novam, qua frustum panis afettat,
dumque simul niveo maseratur suppa liquore,

495 ova coquit, vix nunc de caldis tolta nieris.
Inde paiolatam reficit, venasque reimplet
sanguine vodatas, forzamque per ossa retornat.
Iamque sit assaium peradessum, ponite pivam,
ponite sordinam, Musae, repiate fiascum.
500 Si caput est siccum, capiti date pocula sicco.

LIBER TERTIUS

Baldus ab intrighis fassarum denique brazzos
traxerat, et bindas circum sgroppaverat omnes,
qui matrem mamma, qui Bertum tata domandat;
iamque fugit, nullaque guisa vult discere normam
5 andandi aut lapsu carioli aut matris aiuto.
Ipse medesmus abit, perque hinc perque inde caminat,
sed male firmatis dum sforzat currere gambis,
dumque volare viam spennatus bramat osellus,
saepe cadit, bullasque cadens in fronte reportat,
10 maccatosque oculos opus est smaltare biacca.
Non tamen hunc videas vel parvam mittere goltis
lachrymulam, quamvis pavimentum sanguine bagnet,
quin levat, inque pedes iterum rizzatus arancat.
Invenit ipse sibi nullo insegnante cavallum,
15 seu sit harundo busa, seu sit bacchetta salicti,
seu, quam turba vocat, melegazzum, cannula melghae
cursitat huc illuc diavolettus, sistere nescit.
Non amat in gheda matris, non supra ginocchios
ninari, sed amat sibi tantum cingere steccum
20 pro stocco, lancaeque instar drizzare canellum.
Iamque, ut cunque sapit, mandrittos, manque roversos,
fendentes, punctas, colposque exercitat omnes.
Persequitur muscas, homines quas fingit et hostes,
persequiturque super muros sub sole lusertas,
25 sentit ac ingentem contentum cernere mozzas
illarum caudas tam longo tempore vivas
blasphemare patrem matremque, ut fabula vulgi est.
Sex habet ille annos, bis sex tamen inquit habere

quisquis fortezzam, quisquis consyderat ossos
30 tam bene membrutos, personam tam bene grossam.
Huic spallas giostris, huic gambas saltibus aptas
Mars dedit, huic equitisque omnem, peditisque fatezzam.
Nunc spronans cannam, cannam quoque curvus arestat,
quam spezzat muro, ficcat ve in ventre paiari;
35 nunc baculum, qui nuper erat corserus, aferrat,
et piccam simulans gattamque canemque travaiat.
Quid narrem vel quae, vel quanta sit aspera pellis
corporis? aut cortex adversus temporis iras?
Non illum pioggiae, tempesta, borascaque venti,
40 non illum freddaeque nives, solesque brusantes,
tam straccare queunt, ut possit stare mezhoram.
Dormit ut imbattit se se, dormitque pochinum
vel sub porticulo tezae, vel nocte sub ipso
tegmine stellarum, et raro cum matre riposat.
45 Hanc soians quandoque stigat, robbat ve conocchiam
datque focum stuppae, proprium nec ad utile pensat,
nam filat nato mater poverella camisas.
Non huic pluma magis gradat, quam terra iacenti;
obdurat saxis costas, polpasque tenellas
50 cambiat in duros substrato marmore nervos.
Bertus desperat, quae desperatio risu
mixta godit, quod non calzarum trenta boteghae,
milleque scarparum valeant supplere putino.
Autumnus, primavera, aestas, invernus ab ipso
55 non plus guardatur, quam si sit petra vel arbor.
Quum famet ingoiat quidquid sors mandat inanzum,
seu coctum seu non, seu carnem sive cipollam,
giandas, fragra, nuces, castagnas, nespola, moras,
poma, peterlengas, spinbozzos, grataque culos
60 devorat, ut struzzi stomaco padiret azalum.
Quod bibit, aut bugni liquor est, aqua mortaque fossi,
aut, velut incappat, vinum vel dulce vel asprum.
Duxerat uxorem Bertus de nomine Dinam,
quae Zambellum habuit subito impregnata fiolum.

65 Post tamen hunc partum, nondum finiverat annum,
quod Baldovinae veluti cugnata dolorem
attulit ingentem, quoniam infirmata morivit.
Sic Bertus mansit senza, quem Baldus habebat
pro patre, proque suo Zambellum fratre tenebat.
70 Huic quandoque iubet post vaccam, postque caprettas
ire simul Bertus, villae simul intimat usum;
at similes non vult Baldi genitura facendas,
non it post capras, non villae agradat usanzam,
imo bianoream damatina caminat ad urbem,
75 quae sibi tam placet, ut semper versetur in illa.
Saepe domum solus facto iam vespere tornat,
sed ruptum caput et schincas quandoque reportat.
Ipse cativellus, velut est puerilis usanza,
nunc ve bataiolas saxorum, nunc ve baruffas
80 pugnorum faciens, primo aspirabat honori,
ambibatque oculis primum se ostendere cunctis.
Nec pensare velis quod pugnans ultimus esset,
sed bravus ante alios puerili voce cridabat,
et centum petras volta reparabat in una,
85 et centum testas densos spezzabat in hostes.
Baldovina tamen cartam comprarat et illam
letrarum tolam supra quam disceret « a, b ».
Unde scholam Baldus nisi non spontaneus ibat,
nam quis erat tanti, seu mater, sive pedantus,
90 qui tam terribilem posset sforzare putinum?
Ipse tribus sic sic profectum fecerat annis,
ut quoscumque libros legeret, nostrique Maronis
terribiles guerras fertur recitasse magistro.
At mox Orlandi nasare volumina coepit,
95 non deponentum vacat ultra ediscere normas,
non speties, numeros, non casus atque figuras,
non Doctrinalis versamina tradere menti,
non hinc, non illinc, non hoc, non illoc et altras
mille pedantorum baias, totidemque fusaras.
100 Fecit de cuius Donati, deque Perotto

scartozzos ac sub prunis salcizza cosivit.
Orlandi tantum gradant, et gesta Rinaldi,
namque animum guerris faciebat talibus altum.
Legerat Ancroiam, Tribisondam, facta Danesi,
105 Antonnaeque Bovum, Antiforra, Realia Franzae,
innamoramentum Carlonis, et Asperamontem,
Spagnam, Altobellum, Morgantis bella gigantis,
Meschinique provas, et qui Cavalerius Orsae
dicitur, et nulla cecinit qui laude Leandram.
110 Vidit ut Angelicam sapiens Orlandus amavit,
utque caminavit nudo cum corpore mattus,
utque retro mortam tirabat ubique cavallam,
utque asinum legnis caricatum calce ferivit,
illeque per coelum veluti cornacchia volavit.
115 Baldus in his factis nimium stigatur ad arma,
sed tantum quod sit picolettus corpore tristat.
Attamen armiculam portat gallone tacatam,
qua facit ad signum molesinos stare bravazzos.
Terribilis nunquam quid sit scoriada provabat,
120 spezzabatque libris tavolas, testasque pedantis.
Est quasi communis totas usanza per urbes
ut contrari agitent saxorum bella citelli,
unde simultates maiorum saepe comenzant.
Non unquam vidi tantas ex arbore giandas
125 sbattere villanum seu virga, sive tracagno,
dum velit ingordum porcorum pascere brancum,
quantas sub coelo video stridescere petras
cum pueri certant densi, giornique lusorem
obscurant, non tam lapidum quam turbine vocum,
130 et magis atque magis Stephanus tempestat ab alto.
Hic se se, ut dixi, retrovat spessissime Baldus,
anteque compagnos se semper cazzat avantum,
et facit e fromba tundos resonare giarones.
Ipse quidem causa est alzato pulvere solus
135 coelum obscurandi, dumque hostes, dumque nemigos
fulmine sgomentat, rumpit, day dayque frequentat,

imbolditque suos et corda in pectora tornat.
Sed velut accascat capitano saepe valento,
rumpitur in testa, sed se minus ille retirat,
140 imo piat visto maiores sanguine forzas;
quove magis teritur piper hoc, magis halat odorem:
quove magis premitur palma haec, magis alta levatur.
Vult potius denso petrarum monte copriri,
quam turpi dare terga fugae, dicique codardus.
145 Ergo casam quandoque pluens de sanguine tornat,
atque caristiam gallinis ponit ob ova,
quorum pars medicat testam, pars altera ventrem,
haec saldat plagas, panzae domat illa talentum.
At matris turbatur amor, desperat et inquit:
150 — Mi fili, mi nate, rogo, quid rumpere tantum
te facis? ah per amore dei, sta, desine petras,
lassa bataiolas, quoniam tua fazza diabli est. —
— Vultis — Baldus ait — quod ego mihi dicere lassem
bastardum, mulum, sguatarumque, fiumque putanae?
155 siccine communem tolerabo perdere famam?
est ne hoc oltraggio peius? vos, mater, adunque,
tam curate pocum nostrae decus omne casadae?
Me vantare volo, non tam simul esse gaiardum,
quam quod basto simul totam magnare coradam
160 his, qui bastardum me chiamant, vosque putanam.
An beccus pater est Bertus, pro cuius honore
decrevi centum penitus dimittere vitas?
Cedite, mamma, precor, quid giovat plangere tantum?
cedite, me lapidum crebram instigare bataiam,
165 ut maiora feram posthac animositer arma.
Quotquot ego azzaffo pueros, tot butto roversos,
nulla quibus nec forza valet, nec regula scrimae.
Tum me quisque vocat paladinum, meque gigantem,
namque guereggiandi me nullus in arte pareggiat.
170 Primior ante alios saxorum millia scanso.
Attamen en, mater, sum sanus, sumque gaiardus,
non mancant homines qui me, dum praeparor, ipsis

rebus amaëstrant guerrae, seu quando parandi,
seu quando locus est pugnos sine fine menandi,
175 unde hanc venturam laetemur habere miorem,
quam quod ego capras, quam quod vos pascitis ocas. —
Tam bene parlabat matri Baldinus, ut ipsa
tunc pariter lachrimat, pariter dulcedine ridet.
Lux venit interea, qua Mantua tota bagordat;
180 prima dies maii nitido sub Apolline ridet.
Gentilhomo suum quisquam iubet ante palazzum
plantari arboreis antennam frontibus altam,
quam populus chiamat de mensis nomine maium.
Turba triumphales seguitat plebaea carettas,
185 quas huc quas illuc seu bos seu vacca per urbem
grassa tirat, variisque rosis ornata caminat.
Stat super alta strues foliis tessuta naranci,
et myrthi, et lauri, mazuranae, rosque marini.
Omne piopparum genus hic, omnisque virentum
190 ulmorum speties, querzarum, hederaeque sequaces
sparpagnant capitum crines, decorantque quadrigas.
De pasta nevolas, de orbello mille papyros
fila tenent, quos aura movens strepitescere cogit.
Istius in cima momariae astare Cupido
195 cernitur alatus, puer orbus, et absque mudanda,
diversosque strales duri scocat ille balestri.
Turba puellarum trezzas redimita corollis,
ova gerit calathis, totam cantata per urbem.
Baldus in his etiam meschiatus cantat et ipse,
200 talis et acquistae vult partem usque fenocchium.
Imo guadagnorum quum fit divisio, praestus
clamat: — Namque mihi primos debetis honores,
primae partis ero; — post primam vultque secundam.
Sed casu arrivans ubi Sancti chiesa Lonardi est,
205 lusibus en variis puerorum squadra tumultat.
Pars ibi cum cugolis ficco ferramine giocant,
pars ibi scannellis mittunt ad sydera ballas,
pars ibi forcino pirlos facit ire datornum,

pars quoque calzoppans posito signale trisaltat.
210 Baldus coltellum subitus de corpore tollit,
inque camisola velox saltare comenzat.
Principio simulat non posse adiungere metas
saltantis turbae, nec sustinet in pede saltum.
Mox aliquantillum stringhis gallone molatis,
215 de pedibus scarpae, de testa bretta cavatur,
bindula cui tenuis ligat uno in fasce capillos.
Ipse galantinus tardos movet ante galoppos,
tam levis ut nullam stampet sabione pedattam,
inde pedem firmans dextrum curvansque sinistrum,
220 tollitur agnello similis, similisve capretto,
qui stalla egressus currit, balzatque per herbas.
Sex primo in saltu brazzos capit ille tereni,
fortior at brevior balzus fit iure secundus,
tertius adiunctis pedibus pariterque dunatis
225 se levat, et longe signacula quaeque trapassat.
Hinc nemo ulterius vult secum prendere gattam,
praesentesque viri forzam stupuere citelli,
et quod destrezzam paladini puttus haberet.
Praeterea si vult ad grossam ludere ballam,
230 ballam quae vento crysteri turgida saltat,
disfidant alii, maiuscula turba, regazzi.
Accipit invitum Baldus, datur illico scannus;
scannum dextra rapit, digitisque accommodat illum.
Se parat ut ludat, fit pars, fit pactio, fitque
235 ghirlanda intornum populi contrasta videntis.
Ingannare tamen stat coniuratio Baldum:
coniurant omnes excepto nemine contra
bontatem Baldi, qui animo, qui mente reala
semper it, et quemquam nunquam tradivit ab ovo.
240 Quippe lonardistae pueri male ferre potebant
quod citadinellos urbis, primosque casarum,
ut Passarinos, Arlottos, Bonaque corsos
hic furfantellus villae, stronzusque Cipadae
vinceret et secum ludorum ferret honores.

245 Tunc aliis quidam giottonior inquit ad illum:
— Si facio invitum, non possis, Balde, revitum
addere, ni primum deponas pignore nummos. —
Baldus erat poverus, tinxit rossedine vultum,
nec sua trentinam marzam scarsella tenebat.
250 Iudaeo statuit quam primum vendere quidquid
tunc habet indossum; guardat per mille beretas
rossas et nigras populi si gialda videtur.
Non fuit una quidem, sed tres, sed quinque, sed octo,
sed videt innumeras tinctas gialdedine brettas,
255 namque patarinos baganaios Mantua nutrit.
His dare vult quod habet, saium, cappamque, camisam.
At segurtatem facit ingens turba per illum.
Ergo prior Baldus de signo battere coepit,
distendit laeva digitum, dextraque scanellum
260 stringit et alquantum se gobbans: — Gioca — cridabat.
Postea subcurrens, socio mandante, piabat
in frontem scanni ballam, pariterque premebat.
Illa magisterio chioccata per aëra pirlat,
bassa tenet medium, nec surgens aethera toccat,
265 nec campanili (velut aiunt) more levatur.
Si contrastantes illam quandoque ribattunt,
illico Baldus eam redeuntem firmus adocchiat,
misuratque animo qua se se commodet illi.
Hanc ergo ut votum fuerat mira arte ritornat,
270 et cazzam superat primam, superatque secundam.
Plus invidabat victor, revidabat, et altrum
atque altrum faciens, postas sine fine tirabat;
anteque quam Phoebus giornum portaret in aequor,
Baldus aquistavit carlinos octo reami.
275 Mox sibi mantellum brettamque reponit, abitque,
ut factum dicat Berto, matrique guadagnum,
sed puer impatiens quidam non sanguine basso,
seu ponte Arlotti cretus seu ponte Macerae,
cui pars soldorum maior perduta dolebat,
280 surgit et accipiens compagnos quinque vel octo

post Baldum afrettat, cui giurat tollere borsam,
tollere si borsam nequeat vult tollere cappam,
at si nec cappam sagramentat velle bravettus
rumpere cervellum, saxisque tridare misellum.
285 Baldus arivarat iam iam, hospedale relicto,
ad Vescovati portazzam semper apertam,
san Petrique super campagnam venerat amplam,
ut longo tandem petat ipsam ponte Cipadam.
Hic puer Arlottus Baldum improvisus achiappat,
290 perque gulam prendens leva, dextraque daghettam:
— Redde mihi — chiamat — carlinos fraude tiratos. —
Sic dicens, punctam pugnali approximat occhis.
At Baldus se se pariter disbrigat ab illo,
et pariter brazzum cortelli tostus aferrat,
295 deque manu scarpat ferrum, schiaffumque sonantem
dat talem, quod dextra genae stampata remansit.
Protinus hic pueri stolo clauduntur in uno,
saxa piant, tundosque cavant sub veste giarones.
Baldus mantelli voltat reparamina brazzo,
300 deque sua cappa targhae sibi praeparat usum.
Iamque petrae, iam saxa volant, iam cazzaque frusti
stridentes mandant velut archibusa matones.
Baldus at in Sanctae se Agnesae forte rezolam
pugnans retro tirat, ne in schena sentiat hostes.
305 Mox cantone pedes animumque piantat in uno,
quem centum picchae discantonare nequirent.
Illi saxorum tempesta ruinat adossum,
sed volucer nunc huc, nunc illuc saltat in altum,
et lapides agili sfronzantes corpore schivat.
310 Praticus ut pelagi nochierus, saepe viaggium
dum facit, undarum montagnas ecce levatas
in se prospectans non deserit ille timonem,
non animum perdit, sennum vexatus aguzzat,
scit montare undas, scit rumpere, scitque cavere.
315 Baldus idem faciens, oculata mente molares
quum videt in se se bassos altosque volare,

nunc caput inchinat, nunc dexter, nunc ve sinister,
sive aperit gambas, seu tollit, sive traversat,
et lapides atimo tercentum scansat in uno.
320 Plus tribus ille horis tanto certamine durat,
sic ut guardanti populo stupor ultimus esset.
At puer, illorum capitanus, currit avantum,
vultque corozzatus Baldum sepelire quadrellis.
— Sta retro — Baldus ait, — sta retro, si tibi frontem
325 rupero, quid fiet? fuerit, te avviso, todannum. —
Ille nec ascoltat, nec brigam frasca refudat.
Tum demum impatiens Baldus non ultra monivit,
nec saium aspexit rasi brettamque veluti,
sed piat e terra, bassato corpore, marmor.
330 Vibrat et in stomachum sfronzanti murmure chiappat.
Ille tramortitus cascat, cito creditur esse
mortuus, unde alii pueri calcanea monstrant.
Nec stat et ipse etiam Baldus, carneria portat,
mille per intricos, per busos mille ficatur,
335 donec campagnae factus capitanus apertae
it gravis, ut tandem ponat sua castra Cipadae.
Senserat hoc murmur stropiati forte citelli
quidam vassallus, spaventans cuncta parolis.
Hunc Lanzalottum sbricchi dixere bretari,
340 sed Slanzagnoccum gens rerum pratica dixit.
Huic talis persona fuit, corpusque disutil,
qualis erat quondam Mambrini Alfana gigantis.
Testa super gobbas stabat picolissima spallas,
non sua sed potius ad nolum tolta parebat;
345 iste bravosazzus, cagnazzus, et omnia taians,
omnia per tressum capiens, guardansque traversum,
vult gattam, ponitque manum, sfodratque dagazzam,
peiorem sed semper habet, relevatque coellum.
Hic ergo Baldum seguitat, seguitansque rechiamat:
350 — Prendite ladrettum, ne scampet, prendite forcam,
a quo spezzata est contis modo testa Zanorsi. —
His tam fulmineis gens incontrata brauris

spaventabantur, cercantque piare citellum.
Prenditur ille cito, citius sed muzzat, et instar
355 sdruzzolat anguillae, quae nescit stretta teneri.
Lanzalottus eum seguitat tutavia volantem;
mastinum videas leporem incalzare legerum,
imo asinum potius cupidum abboccare caprettum,
sive bovem zoppum sperantem prendere cervum.
360 Baldus at, egrediens iam portas urbis, ad unum
tractum ballestrae, stochettum prestus arancat,
contraque sganzerlam voltans animositer ibat.
Ille codegonus puero borrivit adossum,
ut mastinazzus solet assaltare cagnolum.
365 Baldus ad historiam Orlandini mente recurrit,
implicat in cappa laevam, dextraque sguainat
verdugum et cazzans trivilatam concite puntam
per medium bigoli ferro ventralia passat.
Vidi ego bistortam, longamque talhora pioppam,
370 quae dudum tristi segetem morbaverat umbra,
a pede taiari, magnamque menare ruinam,
et facere intornum cascando sonare paësum.
Tale ruinavit vasto cum pondere corpus
illud, nassutum mundo consumere panem.
375 At vix spadiculam Baldus de ventre cavarat,
ecce sibi a longe sbirraiam currere mirat,
expedit ad cursum gambas, iterumque netatur,
ad matrisque suae tandem casamenta ritornat.
Baldovina videns natum quam sudet, ut illa
380 quae semper vivit leporatti more tremantis
scribitur in facie nigro pallore, cridatque:
— Quo fugis? unde venis? quis te facit ire galoppum?
Dic, balzane tribus pedibus; dic, matte poledre,
cur me quottidie, cur me, cavester, amazzas? —
385 Baldus respondet: — Vultis ne, quod ipse giotonum
mille feram tortos, mille ontas, mille travaios?
Sum ne asinus forsan, quod sic bastone gratandam
exponam schenam poltronibus atque gaioffis?

De vanis non multa mihi fit stima parolis:
390 parlent qui parlant, nunquam tolerabo nec unam
percossam picolam nec summo tangier ungue,
de dicto ad factum distantia multa catatur.
Sbaiaffent homines, chiachiarent, nil estimo zanzas,
nilque canes timeo bau bau de longe cridantes,
395 sed griffas teneant ad se, tantumque menazzent,
namque bravariis pellis neguna foratur. —
Cui mater: — Fili, nescis proverbia? nescis
quod maior piscis solet inghiottire minorem?
Ne vadas urbem, ne charam desere mammam,
400 nam tibi promitto, ni praelia, costionesque,
garbuiosque sinas, vives mihi tempore poco. —
— Stat sua — Baldus ait — moriendi volta, nec ulla est
foggia resistendi fatis, nullusque reparus;
quid giovat hic nobis testam spezzare medemis,
405 cum ciascadunis hominum semel hora fichetur?
Sed precor, in pacem cor vestrum ponite, mater;
non est tam sozzus, velut est pictura, diavol.
Haec ea dum parlat, sibi guardat saepe dedretum,
suspectumque facit matri, miseramque travaiat.
410 Ecce inter zaffos tandem barisellus arivat
cortivumque intrat Berti, mandatque piari
Baldinum subito, quem vult stafilare cavestrum,
anteque rectores urbis conducere, tanquam
miraclum magnum, factumque stupore pienum,
415 quod puer exiguus potuit mazzare gigantem.
Bertus erat multis abscentus allhora diebus.
Baldus at ensiculo passaverat inguina zaffi,
mozzaratque altro brazzum fendente sinistrum.
Dumque alius propter detrum graffare sotintrat,
420 donat ei subitum Baldi praestezza roversum,
ingentique taio nasum guanzamque traversat.
O puta, quando suis oculis timidissima mater
inter tot sbirros, interque tot arma fiolum
esse videt, mortumque putat, pezzisque taiatum,

425 tanto corripitur giazzati cordis afanno,
ut misera, infelix, longosque experta dolores,
heu, quater exclamat, quater alta voce Guidonem
Baldovina vocat, tragico ploranda cothurno,
quae veniens regum summo de culmine praeceps
430 nunc ruit et tenues animam sbuccavit in auras.
Hunc ve habuit finem stirps regia propter amorem.
Interea Baldum zafforum frotta piarat,
tercentumque soghis strictum fert unus adossum.
Illeque dum fertur, se scossat, seque dimenat,
435 si funes spezzare queat, sed vana fadigat,
nam, quae grossa torum retinere ligamina possent,
haec eadem retinent septennis membra putini.
Attamen, ut stizza est mamoletto innata superbo,
portanti sese collumque addentat et aures.
440 Ecce autem casu godius Sordellus arivat,
qui de Mottellae campis veniebat in urbem.
Ipse cavalcabat, celerantibus ante staferis,
iam vecchius, vecchiezza tamen non debilis ancum:
non sofiat cornu, non dentem perderat unum,
445 maccagnos non ante spudat, non retro corezas.
Conspicit hic mamolum, manicis pedicisque ligatum,
ante magistratum tanto rumore tirari,
quanto menchiones troiani tempore vecchio
ad Priamum regem strassinavere Sinonem.
450 Constitit hic, retinetque briam, firmatque chinaeam,
stare iubet sbirros, quorum tres esse feritos
miratur, causamque petit novitatis, ut infans
vix parlare sciens, vix andans, vixque biassans,
sic tanquam latro, sic tanquam homicida ligetur.
455 Cui maravianti capitanius omnia narrat,
sed puer arditumque animum, vocemque speditam
semper habens magis, ad Sordellum protinus inquit:
— Gentilhomo, precor, vestrae dignentur orecchiae
causam orphanelli pochis audire parolis.
460 Non possunt nostrae meliori iudice lites

audiri, nota est Sordelli fama per orbem,
qui pro iustitiae zelo dat terga thesoris.
Dicite vos, barone, prius: si contra doverum
vel vobis borsam, vel quis vult tollere cappam,
465 borsam ne aut cappam poteritis perdere sic sic
per dominum nostrum? Sed dicam fortius. Est qui
vos salit ad stradam, ferroque menazzat, et ipsam
vult animam dulcem proprio sgroppare ligazzo:
vos ne illud factum tolerare? manusque tenere
470 in cortesiam giuntas, velut ipse citellus
utor ego quando soleo benedicere tolam?
Vos ne pati, ut vobis sic foeni barba fiatur?
En quidam sbriccus, cui nullam, credite, noiam,
noiam quippe dedi nullam nisi prima didesset,
475 non vergognavit tres me seguitare miaros,
ut mihi de spallis stricto caput ense levaret.
Cur homini natura pedes dat, corque, manusque?
En ego scampabam pedibus, nam pes datur ista
pro causa; sed, ubi me nil giovasse videbam,
480 cor saldum feci, saldo quia corde periclum
omne superchiamus. Cordis manus inde ministra
quid faciat pro tunc? an tanto urgente bisogno
perdiderit tempus, seu griffis scalpere rognam,
seu sub sole grisos investigare pedocchios?
485 Vos date iudicium, velut usus vester, honestum,
qui non scordatis tavolae statuta rotundae.
Si tortus meus est, torti mihi debita poena est,
si drittus, dritti causam paladinus aiuttet.
Obstupuit teneri barronus dicta putini,
490 atque valenthomum subimaginat esse futurum.
Protimus ad sbirros inquit: — Gens nulla catatur
sub coeli cappa, quae vos dapocagine vincat.
Quae vergogna ista est? tostum, cui dico? levate
hos nodos puero, nec vobis dicere cosam
495 bis facite, ut quae sit Sordelli barba sciatis. —
Cui barisellus: — Opus nostrum est ubedire senato,

nec plus nec mancum facitur quam iussa comandant. —
Talia dum magno strepitu responsa dabantur,
currit multa hominum diversis copia bandis.
500 Hic Sordellus habens proprii moderamen honoris,
ne cum sbirraia rixet praesente brigata,
vertitur ad quosdam citadinos forte trigatos,
istaque sdegnoso memorabat dicta soghigno:
— Magni poltrones sbirri, gens plena pedocchis,
505 gensque morire prius digna est quam nascat, ut ipsum
non voret indarnum panem, vinumque tracannet.
Zafforum mos est non azzaffare verunum,
ni videant illum sibi nullam cingere spadam;
nam si quis testam faciat, sfodrare paratus,
510 continuo turba haec se se furfanta retirat,
ut viles faciunt visto falcone poianae.
At si pauper homo vadit de nocte per urbem,
atque ferat modicum, velut usant ferre, lusorem,
quid faciunt isti ladri merdaeque botazzi?
515 Mandant sbirazzum, qui vadat spegnere lumen,
deque manu poveri tollat cum fraude laternam:
quo facto zentaia ruit, spadasque piombi,
atque carolentas faciunt strepitescere targas.
Circundant nudum, spoiant, stringuntque manettis.
520 Verum si donet, si dico tapinus ad illos
quotquot habet pocos voiat sborsare quatrinos,
lassant ire viam miserum, plenumque gramezza,
qui quot aquistarat noctuque diuque sisinos,
seu battens virgis, seu tirans pectine lanam,
525 ut se se valeat poveramque cibare fameiam,
ecce barisello sforzatur tradere boiae,
perdere mantellum, calzas, ipsamque camisam.
Sola Potestatum culpa haec, omnisque palazzi,
officium quibus est ladros adscribere forchis,
530 dismorbare vias sassinis, perdere giottos,
atque stradarolos cunctis squartare videndos;
quos gula iustitiae moveat, non ventris et auri.

Heu tantum poveros, inopes, soldisque carentes,
cernimus ad forcam canevi portare colanam!
535 Non tamen hi nostri patres, iurisque ministri
attendunt quoniam, dum cercant suggere borsas,
dum tascas mungunt alienas, dumque secundant
prava ministrorum deportamenta suorum,
iustitiam privant spada, rumpuntque bilanzas,
540 incagant iuri, monstrantque culamina legi.
Quam forchae melius poenam gens illa subiret,
quae forchae ad poenam menans sbirraia vocatur.
Quin datur his canibus portare licentia spadas.
Omnibus est vetitum taccare galonibus arma,
545 arma barisellus, zaffus fert arma solettus,
atque hominum stronzus, cui curae tollere pegnos,
unde valenthomines, atque alto sanguine nati
ferre pudent cinctas hodierno tempore spadas,
ne quoque per gentem sbirri dicantur et ipsi.
550 Si malfattorem vadunt comprendere quemquam,
prendere non bastat, sed eum spoiare comenzant.
Hic sibi mantellum, brettam levat ille, sed iste
saionem, veluti sibi solis furta licerent.
Impietas nulla est mundo crudelior ista.
555 Instituuntur enim pro castigare giotones,
hi tamen ingordi sub manto iuris abarrant,
sassinantque homines, robbam cum sanguine tollunt.
At per contrarium facit haec destructio panis,
quando nocturnis animosa iuventus in horis
560 itque huc, itque illuc, aliquas vel quaerere brigas,
vel matinadas dilectis fare morosis:
cum procul ascoltant cordas toccare lautti,
et frictum frictum sotanellis iungere cantum,
cumque vident modica sub luce micare politos
565 seu corsalettos, seu roncas, sive celatas,
scantonant subito, scapolant, scansantque diablos,
parlantes taciti: non est hic robba guadagni.
Dixerat haec magnus Sordellus verba rasonis,

atque illis iterum commandat solvere Baldum.
570 Tostus ei paret cavalerus, vincula solvit,
nec facit ut terzam dicatur cosa fiatam.
Inde abit et patribus conscriptis dicere factum
non habet arditum, ne grostas inde reportet.
Sed Baldus natu gentilis, corde benignus,
575 ingenio praestans, animo sodus, ore disertus,
tam bella egregium ringratiat arte baronem,
ut quot verba movet tot monstret fundere zoias,
ipseque Sordellus tanto capiatur afetto,
ut secum portare bramans, voltansque mulettam,
580 mandat eum famulis in groppam mittere post se.
At Baldus, factum reputans hoc esse codardum,
quod montet sic sic alieno fultus aiuto,
continuo tundum spiccans de littore saltum,
in groppam leviter gambis se plantat apertis.
585 Quo saltu barro magis ardet amore putini,
robbat eum, portatque casam, vestitque galantum,
paggettumque facit, quo non velocior alter,
seu scopet vestas damatina bonhora patronis,
seu porgat potum, seu trinzet, sive per urbem
590 cursitet huc illuc ad agendum mille facendas.
Sed iam celesti moriens sol cascat ab arce,
noxque suas tenebras totum sparpagnat in orbem.
Gosa soporatur, quae buccis ronfat apertis.

LIBER QUARTUS

Iamque comenzarat Baldi statura levari
altius, et coelo magnis consurgere membris,
iamque misuratur per longum brachia quinque,
largus in amplificis relevato pectore spallis,
5 sed brevis angustos cingit cinctura fiancos.
Nervosus gambis, pede parvus, schinchibus acer,
drittus in andatu, levibus qui passibus ipso
vix sabione suas potis est signare pedattas.
Vivaces habet ille oculos, semperque rotatos
10 nunc huc nunc illuc, radio velocius illo,
qui facitur quando sol specchio guardat in uno.
Non huic barba nimis plena est, durataque setis,
at spuntant mento lanosi trenta peluzzi,
cui superum labrum paulo supereminet altro
15 extrius, et savium sic indicat esse futurum.
At quia non habet hac in molli aetate magistrum,
iam compagnones, rofianos, atque sbisaos,
bravazzosque gradat, sbriccos, certosque cagnettos,
qui taiacantones dicuntur, mangiaque ferri.
20 Talibus ingrassat se tantum Baldus ut aetas
virda iuvenazzum transportat more poledri,
non unamque facit stallae spezzare cavezzam;
nempe polastrones isti, dum sanguine caldo,
dumque vigent stomacho, semper mangiare parato,
25 non oleum ponunt nec sal in rebus agendis,
nec mirant cosam naso lontanius ullam.
Solo de Baldo tota parlatur in urbe,

qui smisuratis sgomentat forcibus omnes,
nilque deos curat, nil sanctos, nilque diablos.
30 Non illum spadae, non illum mille zanettae,
non sbirri et zaffi terrere, nec ipse Gaioffus
praetor in urbe potest animum domitare superbum.
Ipsius ad grandem famam, nomenque cagandum,
non est tam validus brazzus, tam dura gigantis
35 schena, vel Orlandi sguardus, vel mille Rinaldi,
qui non sconcaghent nimia formidine bragas.
Spadazzam lateri cunctis metuendus ataccat,
quae fuit obscuris Vulcani facta boteghis,
hanc ve fabri rapido temprarunt fulminis igne
40 Broth zoppus, sguerzusque Sterops, gobbusque Pyrazzus.
Leggiadria suos brillabat tanta per artus,
ut quaecumque potest fieri saltatio, sive
gatta piet soricum, seu praesta leona caprettum,
per Baldum fieret, nulla straccante fadiga.
45 Ergo Cipadicolae primates gensque bravorum,
quique sacramentant semper simul esse fradellos,
compellunt Baldum vinclo iuraminis: ut rex
sit compagnorum voiatque tenere governum,
per quem quisque tamen vitam non stimet un aium,
50 namque ubi rex mancat vadunt sotosora facendae.
Praecipuos sed tres delectos Baldus habebat,
quorum legnaggium non sit scoltare noiosum.
Primus erat magnus Fracassus, razza gigantum,
cuius longa fuit (certe non dico bosiam)
55 per bellum punctum brazzos persona quaranta.
Grossilitate staro maior sibi testa dabatur.
Intrasset boccam totus castronus apertam,
auriculisque suis fecisset octo stivallos,
atque super frontem potuisses ludere dadis.
60 Spallazzas habuit vastas, largamque schenazzam,
gambones grossos, brazzosque, amplumque culamen.
Non erat in mundo qui hunc posset ferre cavallus,
omnes montando schizzabat more fritadae.

Ingentem brancans manibus per cornua taurum,
65 voltabat circum facili giramine testam,
ut facit ad lodrium chiamans strozzerus osellum.
Ventrosam, duramque tulit sua testa celatam,
quae tantum vini, quantum fert zerla, tenebat.
Larga merendando mangiabat bocca vedellum,
70 nec bene replebant panes ottanta budellos.
Sint quales voiant, trinzeras atque muraias
crollabat manibus, totasque ruebat abassum.
Streppabat digitis ita querzas, tempore vecchias,
ut sterpare solent aios et porra vilani.
75 Tanto ibat strepitu spatians, tantaque gravezza,
tota sub ipsius plantis quod terra tremabat.
Targa illi fuerat plus fundo magna tinazzi,
bastonusque ingens non parvior arbore navis.
Huius progenies Morgante calavit ab illo
80 qui bacchioconem campanae ferre solebat.
Alter erat Baldi compagnus nomine Cingar,
Cingar scampasoga, cimarostus, salsa diabli,
accortusque, ladro, semper truffare paratus,
in facie scarnus, reliquo sed corpore nervax,
85 praestus in andatu, parlatu, praestus in actu,
semper habens testam nudam, penitusque tosatam.
Praticus ad beffas, truffas, zardasque, soiasque,
deque suo vultu faciens plus mille visazzos,
et simulans varias sguerzo cum lumine morfas,
90 pochis vera loquens voltis, mala guida viarum,
namque domandantes quae sit via dritta camini,
insegnans tortam, comitum drizzabat in ongias.
Portabat semper scarsellam nescio qualem,
de sgaraboldellis plenam, surdisque tenais,
95 cum quibus oscura riccas de nocte botegas
intrabat, caricans pretiosa merce sodales.
Altaros spoiat gesiae, tacitusque subintrat
in sagrastiarum magazenos, salvaque robbas.
Sgardinat o quoties cassettam destriter illam,

100 qua tirat offertam pretus pro alzare capellam,
vel pro massarae potius comprare camoram.
Tres voltas forcam praesus montaverat altam,
dumque super scalam, manigoldo stante parato,
cascaturus erat, calzosque daturus ad orzam,
105 semper ab armato Baldo, comitante caterva,
scossus erat, mediisque armis per forza cavatus.
Qui mox ad primam tornabat protinus artem,
unde piabatur barisello rursus, et urbem
ingrediens strictus cordis, trans mille vilanos
110 armatos nigris spontonibus, atque zanettis,
protinus a cuncto populo, cunctaque palesus
gente botegarum conclamabatur ad auras:
— Ecce diavol adest, non lassat vivere quemquam,
spoiavit Sancti Franceschi altaria ladrus,
115 milleque censuras portat manigoldus adossum,
Sancti Christofori robbavit fratribus ambos
mezenos, plenumque occhis missaltibus urzum.
Non pomos brolis, non verzas lassat in hortis,
non in pollaris gallinas atque capones.
120 Rupit presbitero chiericam, zagumque reliquit
pistatum pugnis, quibus abstulit inde cavallam. —
Talibus insultat populazzus, at ille nientum
attendit vulgi vitriata fronte cridores,
dumque in praesonem trahitur, dum forca paratur,
125 dum latro altuttum debet damatina picari,
nocte cadenazzos rumpit, scarpatque quadrellos,
presonem sbusat, tornatque robbare botegas.
Baldus eum socios super omnes semper amavit,
namque suam duxit Margutti a semine razzam.
130 De te quid tandem dicam, Falchette gemelle,
qui quoque pro Baldo iuraras ponere vitam?
dicam, sed multis parebo forte bosardus,
dum dicam quod ego propriis occhialibus hausi.
Vidi ego Falchettum duplicato corpore natum,
135 quippe viri buccas usque ad culamen habebat;

ex inde ad caudam veltri sibi forma dabatur.
Nescio si brancas, lector placidissime, cosam:
clarius hoc dicam, mangiabat dente virorum,
smaltitosque cibos mastini ventre cagabat,
140 quapropter coredorus erat tam praestus, ut ipsos
zaffaret capros, lepores, dainosque fugaces,
et quia mezus erat noster, mezusque molossus,
hunc multi reges, papae, grandesque maëstri
chortibus in propriis de primis fare volebant,
145 sed magis incagans papis, regumque favori
cum Baldo tantum dormit, mangiatque, bibitque.
Interea Baldus vilanellae nomine Bertae
captus amore, illam patri per forza robavit.
Illa citadinas omnes quantunque legiadras
150 vincebat, nedum visi beltate galanti,
sed gestu, andatu, risu, garboque loquelae.
Hac ideo causa, magni quoque ductus aviso
Sordelli, cui semper erant Baldi omnia curae,
legitimo, ut fas est, illam sposavit anello,
155 quae fuit assaltu primo schionfata, duosque
laeta mamolinos portatu fecit in uno,
quos Grillum fecit nec non chiamare Fanettum,
tam bellos vultu, tam gaios, tamque politos,
ut dicas non esse illos nisi pignora Baldi.
160 Creverat interea plenos Zambellus in annos,
Zambellus Berto natus et matre Tonella,
qui reputabatur Baldi genus atque fradellus.
Is quoque sposarat moieram, nomine Laenam,
barbaque Tognazzus fuit huius causa facendae.
165 Hic Zambellus erat borella tundior omni,
nec non aguzzus tanquam pistonus aiadae,
quidquid aquistabat seu zappa sive gumero
Baldus spendebat betolis, scottoque tavernae.
Splendidus in tavola, vult Baldus habere caprettos,
170 deque sparavero quaias, de astorre fasanos:
at Zambellus aium, fortasque appena cipollas

mangiat, et interdum gaudet leccare scudellas.
Hunc dormire nihil Baldus de nocte volebat,
quem toto stentare die cogebat in agris.
175 Ille fadigando vix quod mangiaret habebat,
ipse reposando borsam nummosque tenebat.
Pauper homo cuiquam tot vellet dicere tortos,
sed timet a solito spallis bastone tocari,
quem rediens de sera casam sua schena provabat.
180 Ergo die quodam solus solettus in arvo
valde lavorabat, stentans zappare fasolos.
Iamque visentinis spuntabat Phoebus ab Alpis,
Zambellum iam iam mangiandi voia grezabat,
qui per ventronem vacuas rosegare budellas,
185 ireque per cistam grances et gambara sentit.
Sed quia nessunus pendet carnerus in ulmo,
quo saltem tozzi sint muffi, aut crusta casetti,
sed quia vinessae nullus barilottus aquatae,
qua queat almancum boccam bagnare sugatam,
190 trat zappam longe ceu desperatus et alto
pectore suspirum sborrat per utrumque canalem.
Inde caput grattans dextra, culumque sinistra,
non satiare potens ventrem, vult pascere griffas.
Brontolat in dentes, calcataque verba susurrat,
195 atque strepit veluti buliens pignata ravarum.
Blasphemat, maledicit, ait convitia Baldo,
namque umberlicus schenae taccatur arentum.
Impatiens tandem magna sic voce gridavit:
— O cordis lancum, o vermocagnus, et oyde,
200 oyde meus venter, mea panza, meusque budellus!
sic taceam semper? marza sic famme crepabo?
strangossabo miser? nec quemquam cerco socorsum?
quae cascare potest mihi nunc desgratia maior,
si codesella meas vado parlare cotalas?
205 Esto, fracassabit schenam mihi boia ribaldus.
Non ne fracassabit schenam, nec non tutavia fracassat,
dummodo vel solam praesumo dire parolam?

inveniam tandem, qui me distoiat afattum
de tot fastidiis, cagasanguibus atque malannis.
210 Quem tandem invenies? nemo, mihi crede, trovatur,
carpere qui gattam praesumat contra tyrannos.
Invenies forcam, quae sit conclusio doiae.
Heu me quisque procul cazzat, me quisque refudat,
namque repezzatum porto frustumque gabanum,
215 nullaque tegnosam mihi coprit schufia testam,
nullaque braga tegit nudas diretro facendas,
et nullum tandem calzat mea gamba schifonem,
sed ruptis scarpis digiti reperere fenestras,
nec solum marzum servat mihi borsa quatrinum,
220 quo possim comprare mufum de pane tochettum,
quo mihi barberus voiat tosare pedocchios,
qui me nocte die privum savone travaiant.
Nausea sum factus populo, derisio genti,
mattis garratola et nostrae zavatta Cipadae.
225 Non mancant homines, qui dant conseia, saputi,
sed mancant qui me picolo dignantur aiuto.
Omnes sunt medici, sua sed medicina negatur,
omnes compagni, sed non compagna scudella.
Sum riccus, quisquis pro me vult ponere vitam,
230 sum pauper, nemo pro me vult spendere bezzum.
Talia parlabat, quando procul ire Tognazzum
vidit oportunum, sua cui pensiria dicat.
Hic est ille senex, patriae pater, ille Tognazzus,
ille cipadenses natus punire giotones.
235 Saepe fuit consul, dictator saepe Cipadae,
praticonus enim manezabat iura senati.
Quisquis conseium cercabat habere Catonis,
protinus andabat savio parlare Tognazzo.
Portabat brettam, quae dicta est bretta taeri,
240 de cuius piga scriptarum copia pendet.
Consulis est proprium tales portare bolettas,
unde datur sciri doctae prudentia testae.
Hanc foggiam brettae vidisse talhora recordor

in carnevali festis, et tempore matto,
245 cum mascarantur buffones barbaque chieppi.
Extra hunc brettonem profert Tognazzus orecchias,
quas male sufficeret plenas nettare badilus.
Semper habet longo nasum morcone colantem,
de quo spirat odor, tanquam cagatoria morbans.
250 Cascat de spallis frusti zorneia veluti,
quem garbum populi portabant tempore vecchio.
Haec appena coprit circum culamina bragas.
Usat, ut usatur, calzas calzare brasolas,
hasque satis bastat stringhis stringare duabus,
255 interdumque scoprit vento boffante culattas.
Pendet gallono mediis squarcina guainis,
quae cavat anguillis tunicam, ranisque braghessas.
Incedit, quamvis gobbo sit tergore, drittus,
incedensque manus haeret gallonibus ambas,
260 et pignata paret manighis manigata duobus,
sèque pavonizans menat velut ocha quadernum.
Saepe tamen manibus faciunt bragalia guantos,
namque illic digiti scaldantur tempore freddo.
Hunc igitur cernens vultu Zambellus alegro,
265 se viat in frettam, currit, cridat: — Ola, Tognazze,
ola, Tognazze, unam volo vobis dire parolam. —
Ille catoniaca se se gravitudine voltat:
— Quis chiamat? — dicit. — O te, Zambelle, volebam,
te nunc apunctum gestabam pectore ficcum.
270 Quid facitur? video sic magrum, sic macilentum.
Nec dum mangiasti? nec dum, Zambelle, bibisti?
Hora est ut solvas, ubi stat carnerus? arecca. —
— Ay — Zambellus ait suspirans, — et ayme tapinum!
non habeo panem, sacchellam cerne vodatam,
275 non habeo vinum, vacuum quoque cerne barillum.
Oyde utinam, sic sic ut ego, disinasset et ipse
Baldus, et ipsa mei mangiatrix Berta poderi.
Deh giandussa, quibus me tortis ille travaiat!
Est mihi messeris parlandi grande talentum,

280 fors bene sassino plus non stentabor ab illo.
Da mihi conseium: parlabo? res tibi quadrat? —
Tognazzus coleram spudans, nasique senapram,
respondet: — Quadrat? parlabis? meque domandas
conseium quod et ipsa etiam tua zappa dedisset?
285 O macaron, macaron, quae te mattezza piavit
quid tantum expectas, merlotte? quid? anne becatam,
anne boconatam speras aliunde, maruffe?
non tamen usanza est hominum nunc temporis, ullum
velle dare altorium poveris, nisi praemia dentur.
290 Verum dic tandem: quid nam facit ille ribaldus?
qui centum sogas meritat centumque tenaias.
Dic Zambelle meus, dic horsu, plangere noli,
semper maturis tua dic pensiria vecchis,
qui scozzonato praestant conseia vedero.
295 Nosti quam nostri pariter groppantur amores,
nosti quam semper te fixum porto corada. —
Cui Zambellus: — Habes multam, Tognazze, rasonem.
Sed precor, avantum nos hac sedeamus in umbra,
ne per disgratiam videat nos ille loquentes,
300 deque suis penset cosis maledicere pravis,
teque tracagnadis refrigeret absque riguardo.
De me non dico, quia sum vezzatus ad illas
tartufalas, fecique sodas in tergore costas. —
Tognazzus ringens stizzosa foramina nasi:
305 — Quid zanzaris? — ait; — videor sic esse dapocus,
poltronusque tibi? mihi tota potentia Baldi
haud posset minimum barbae torzere peluzzum.
Se sibi provideat, nec ubi me sentiat esse
praesumat drizzare pedes, aut ponere vistam.
310 Qui licet in vulgo multos chiachiaronus amazzet,
dico quod in vulgo taiet licet omnia frappis,
hunc tamen ac similes bravos non estimo fungum.
Si factis mancant homines, incaga parolis,
baiantesque canes lunae dic esse codardos.
315 Hi bravi portant spadas gallone cadentes,

at quum tempus adest quo sit sfodrare bisognus,
obstant calcagnis, schenam pro pectore voltant.
Hi frappant brettas longo tremante penazzo,
quae coprunt occhium seu dextrum sive sinistrum,
320 dant centum taios calzis cossalia circum,
casaccasque breves portant, curtosque capinos,
ut populus videat gambas ornare velutum,
bressanamque doro vinctam cordone daghettam.
Nil tamen est panis, quod manducetur a casam.
325 Intrant infrottam betolas quandoque bravazzi,
terribilique graves assaltant caede bocalos,
expugnantque gregum zaynis, corsumque caraffis.
Hinc, mox, hinc nascunt illa illa sonantia late
verba bravariae, velut est: « sagrada, putana,
330 potta, renego deos, » et multa et plura bravorum,
quae possunt etiam spaventum mittere coelo.
Nunc ea dabandam peradessum mitto, sed illos
tot sine borsettis faciam smaltire budellas.
Non tibi dico favam, nosco quid pectore gesto. —
335 Zambellus grattans rognam, qua plenus abundat,
incipit: — Oyme Deus, quantum sum mortuus, oyde
non habeo tempus tantas contare facendas.
Hoc solamenter ego volo te certare, quod ille
me facit, et fomnam poverosque famere putellos.
340 Semper ego stento zappans, mea fomnaque filans,
putti pascentes porcam; sed zappa, conochia,
porcaque nil giovant nobis, vorat omnia Baldus,
omnia Berta tirat pro seque suisque fiolis.
Quando casam redeo brazzis stracchedine pistis,
345 vergottam coenae pensans acatare paratum,
groppifero bastone prius bonasera salutor.
Nil nisi panzatas mangio pugnosque cotoros,
cucchiarumque mihi stranium patientia praestat,
namque ribaldazzus me chioccat, meque richioccat,
350 et cum stanghetto dat aiutum Berta marito.
— Cur — ait — ad stanzam sic sic abonhora ritornas? —

Mox iterum pistant, strazzant, hinc inde marazzant:
ista vivanda mea est, talis mihi coena paratur,
nec novi carnes aliter guarrire crevatas.
355 Laena videns fieri tot tortos, grañat ongis
mostazzum trezzasque sibi, panzamque flagellat.
Ipse super paiam, sicut mastinus, alozo,
ille meum supra lectum cum coniuge possat.
Fer, precor, altorium, schiavus tibi semper habebor,
360 et formaiettum lactis, ballamque botyri
hoc pro servitio tibi pro donare robabo. —
Cui Tognazzus: — Habes totam, Zambelle, rasonem,
multaque me de te povero compassio brancat.
Hunc istum impazzum mihi nunc tantummodo lassa,
365 efficiam ne ultra ladro stenteris ab illo.
Talia parlatus se raptim drizzat in urbem,
Zambellusque sui tornat zapponis ad usum.
Qualis cum bocca porcus singiarus aperta,
quem cazzator habet speto pungente feritum,
370 it per boscaias, broncos sterposque fracassat,
sanguineamque bavam torto sub dente biassat,
talis Tognazzus currit furibundus ad urbem.
Ante potestatem super alta palatia vadit,
hic argumentis validis, punctoque rasonis,
375 testibus ac multis, Baldum provat esse per unum,
qui possit caldus frescus de iure picari.
Inde facit toccare manu, chiarumque videre,
furcifugam Baldum Berti non esse fiolum;
sed memorat, memorantque alii pro tempore vecchi,
380 strazzatum quondam poverum capitasse Cipadam,
qui, vaccam pleno ducens ventrone bigambem,
hanc liquit spallis Berti furtimque fugivit.
Haec peperit Baldum, peperit magis imo diablum,
qui crescens Bertum vero pro patre tenebat,
385 Zambellumque sibi tenet hactenus esse fradellum.
Sed postquam creppans mater gabiazza morivit,
ipseque sborravit Bertus cum coniuge flatum,

iste gavinellus, praedo, fugiforca, cavester,
se totae robbae fecit per forza patronum,
390 quae de iure cadit Zambello, ut cosa palesa est.
Seu fas sive nefas, vult Baldus habere governum,
cunctaque post betolas diffalcat, postque putanas,
Zambellus vangam sine vino et pane maneggiat,
datque nihil mangians se se mangiare pedocchis.
395 Tunc homines savios praetor Gaioffus adunat,
imo tirannazzus populi, qui saepe iacendo
viderat in somnis venientem a Marte baronem
mozzantemque sibi testam, se seque vocantem
francatorem altrum patriae, populique Camillum.
400 Hinc vilazzus homo, hinc crudeltatis amator
magnanimum Baldum, Baldique pavebat amicos.
Imperii zelosus erat, noctesque diesque
mente masinabat, fabricabat in aëre multos
castellos miser, ut poltronis usanza tyranni,
405 suspectumque super Baldum plantaverat omnem.
At quia grandilitas animi generosaque virtus
tum gratum patribus, tum plebi fecerat illum,
stat metuens regno, sed vulpis more pelatae
mille giotonias fingit, groppatque cagiones,
410 summittitque homines falsos, nugasque silenter
spantegat in populum; Baldi bona fama, gradatim
malmenata, cadens, iam facta infamia puzzat,
bacchaturque omnes turpissima tromba per urbes,
deque viro tanto cunctis straparlat in oris.
415 Hinc nactus causam patres Gaioffus adunat,
conseiumque vocat, pensans occidere Baldum.
Maxima patritiae razzae convenerat illuc
squadra, repossato disponens cuncta vedero.
Est locus in quadro, salam dixere moderni,
420 bancarum, populique capax, omnisque senati:
ad cuius frontem stat eburnea scragna Gaioffi,
undique spadiferis semper circundata bravis.
Hic sedet ille minax vultu, sitiensque cruoris.

Non delatores mancant, turpesque cinedi,
425 non sicofantes, gnatones, atque bufoni,
inter quos garrit centum discordia linguis,
millibus et zanzis Gaioffi complet orecchias.
Ergo ubi nobilium cumulata caterva resedit,
clauduntur portae, plebisque canaia recedit.
430 Imperat annutu prius ille silentia dextrae,
talia dehinc solio parlans commenzat ab alto:
— Vos, domini, patriaeque patres, circumque sedentes
consiliatores, qui nostrae ad iussa bachettae
presentati estis, causamque, modumque petentes,
435 quare ad campanae bottos huc traximus omnes,
quippe diu nostis, vestra non absque saputa
omnia semper ago, dispono, tracto, ministro,
non quia me pactus, vel lex magis obliget ulla,
verum solus amor vestrique stimatio regis
440 id quod amicitiae, tanquam sit iuris, adoprat.
Hactenus adsimulans tacui, grossumque magonem
pectore nutrivi, saepe ut prudentia regis
expetit, at vobis (velut experientia monstrat)
tegnosum fecit mater pietosa fiolum.
445 Nostis enim pridem quae, quantaque, qualia Baldi
sint mala, nec modus est in furtis, inque rapinis.
Incoepit postquam aetatem intrare virilem,
incoepit bravos mariolos ducere secum,
quos mangiaferros vocitant et taiapilastros,
450 imo taiaborsas melius nos dicimus illos.
His se constituit caporalem denique Baldus,
qui cunctos omni sceleragine vincit, et illum
rex ego sustineam? patiar? fruitur ne ribaldus
sic bontate mea? quid non pro pace meorum
455 cittadinorum tolero, postquam improbus iste
urbis in excidium novus ut Catilina pependit?
Nostra illum, o patres, patientia longa ribaldum
fecit, ut in ladris non sit ladronior alter.
Quid me vosque simul bertezat, soiat, agabbat?

460 Ad quam deveniet sua tandem audacia finem?
non illum facies vestrae gravitudinis ulla,
maiestasque mei removent, non guardia noctis,
non sbirri, zaffique fori, non mille diavoi
spaventant, tanta est hominis petulantia ladri.
465 An sentit coelo, terrae, baratroque patere
iam caedes gladiosque suos? sic contrahit omnem,
quae sassinorum semper fuit arca, Cipadam,
ut cives plebemque meam gens illa trucidet?
illa, inquam, gens nata urbem destrugere nostram?
470 quis, rogo, frustatur nostrae sub iure cadreghae?
quis ve tenaiatur, mediaque in fronte brusatur,
berlinaeque ovos sentit, forchaeve cavestrum?
nonne comes Baldi, nonne impia razza Cipadae?
Doctoratur ibi robbandi vulgus in arte,
475 estque scholarorum Baldo data cura magistro.
Hinc docti iuvenes sub praeceptore perito
blasphemare Deum primis didicere parolis;
mox sibi per boscos ladri domicilia cercant,
expediuntque manus furtis, stradasque traversant,
480 assaltantque homines, amazzant, inque paludes
spoiatos buttant mortos, pascuntque ranocchios.
Dum simul hi properant, squadraque serantur in una,
mille vides roncas malaguzzas, mille zanettas,
spuntones, piccas, alebardas et giavarinas.
485 Dantque focum schioppis tuf taf sborrante balotta,
semper habent multo barbazzas pulvere bruttas,
semper habent oculos scura sub fronte fogatos,
non guardant unquam dritto cum lumine quemquam,
sed guardant in qua dinaros parte gubernes,
490 sive feras tascha saionis, sive braghettae.
Protinus ad cifolum cognoscunt esse propinquum
mercadantem aliquem, cui robbas tollere debent,
spoiatumque braga linquant, ipsaque camisa.
Praesidet his noster Baldus, rex Baldus, ab ipso
495 tot mala dependent; Baldo cessante, quid ultra

mercator timeat? quid gens peregrina? quid urbs haec?
ad caput, o patres, est ad caput omnis habenda
sollicitudo quidem, quod mozzet spada rasonis.
Membra nihil possunt, cum spallis testa levatur;
500 frange caput serpae, non amplius illa menazzat.
Dixit et ingentem premit alto in pectore sdegnum.
Confremuere omnes, aut quae contraria Baldo
pars erat, aut vafri quos longa oratio regis
spinserat in coleram, tollentesque ora manusque
505 iustitiam clamant: — Quid adhuc mala bestia vivit?
quid nisi iacturas, homicidia, furta, rapinas,
o rex, a ladro poterit sperarier unquam?
picchentur fures, brusetur terra Cipadae,
ipseque squartatus reliquis exempla ribaldis
510 praestet, amorbator coeli, terraeque, marisque.
Tum vero ingemuit strictis pars altera buccis,
compescens digito, Gaioffo adstante, labellum.
Hic Sordellus adest, quo non audentior alter
iustitiae in partes et linguae et robore spadae.
515 Omnium ut aspexit vultus firmarier in se,
stat morulam, dehinc quantus erat de sede levatus
apparet, solvitque ingentem ad dicere linguam:
— Inclyte rex, regisque viri, vosque urbis honorem
guardantes proceres, quamvis locus iste soluta
520 labra petat, laxasque velit sine vindice linguas,
attamen, aut iure hoc, aut quadam lege rasonis,
quam natura docet, ne me angat culpa tacendi,
incipiam. Baldi animum, Baldique valorem,
Baldi consilium novi a puerilibus annis.
525 Ingenium est homini, quum prima aetate tenellus
morbezat, se se vitiorum inferre camino,
si sine cozzono fuerit nullaque cavezza
huc illuc ruerit, fert ut sfrenata voluptas.
At puer ingenuus, quamvis retinacula brenae
530 nesciat, illecebras seguitans, si forte virum quem
maturum semel audierit, leviterque monentem

principio, ne virga nimis tenerina, potenti
contrectata manu, media spezzetur in opra,
deposita sensim patitur feritate doceri,
535 seque hominem monstrat, quem humana modestia tantum
retrahit a vitio, iurisque in glutine firmat.
Cernimus indomitos plaustro succumbere tauros,
quorum duriciem removet destrezza biolchi,
semper idem furiaret equus domitore carente,
540 nec venit ad pugnum sparaverius absque polastro.
Sic Baldus iuvenis claro de scemate natus.
At plures video de vobis torzere testam,
nasutosque mihi oranti deducere nasos.
Sat bene nunc vestri pensiria nosco magonis,
545 quare nolo meas ventis gittare parolas.
Quam doleo quod longa bovi palearia vecchio
iam mihi nunc pendent, quam quod mihi bolsa cavalla est.
Non animus, fateor, mancat, sed forza volavit. —
Sic ait, et surgens rediit furibundus acasam,
550 inque tribus giornis nimio langore morivit.
Aut (veluti exorta est suspicio) fraude Gaioffi
exitiale bibit, medico porgente, venenum.
Iamque reposemus, pocum, mea Gosa, priusquam
briga sequens faciat nobis sudare camisam.

LIBER QUINTUS

Iamque iterum savios homines rex ipse dunarat,
conseium facitur tacito cantone palazzi,
et parlamentum stricto iuramine factum est:
prendere si possunt vel vi vel fraude guererum.
5 Non vilem curant sbirrorum mittere zurmam,
namque sciunt, certumque tenent, ac saepe provarant
quod tribus in colpis illos taiabat apezzi.
Quid statuunt igitur? mestralum praetor acattat
ex illis unum, qui pro mercede quatrini
10 cum schena obstaret bastonibus et stafilatis.
Hic eat et Baldum retrovet, letramque senati
porrigat, ut vista cito maiestate sigilli,
quo tam iustitiae quam libertatis imago est,
credat et in ragnam tandem moschetta trabucchet.
15 Mestralus, cui nomen erat Spingarda, dobarat
se totum veluti staffetta dobarier usat:
testa capelletto tegitur, scoriada paratur,
feltriculusque brevis recamatur aposta lavacchio.
Cornettus lateri dextro, tascazza sinistro
20 pendet, et in magra chiucchia celer ille galoppat.
Saepe tamen pensans quo se menchionus arisgat,
filat subtilis, tremolantes fabricat et iam
pentitus vellet tantam refudasse paciam,
cum bene cognorit, bene cum provaverit olim
25 quam saccenta manus Baldi scusire zupones.
En procul hunc videt interea, qui allhora tenebat
forte canem lasso, nasantibus undique bracchis,

cumque suis sociis, Falchetto, Cingare et altris
nunc leporem smacchiat, nunc vulpem stanat, et ancum
30 dentiferos speto cingiales saepe sbudellat.
Iamque timens Spingarda bragas compleverat omnes,
se tamen innanimat, toccans sperone iumentam.
Baldus eum videt et cupidus novitatis atrigat.
Segue parat Cingar propter robbare cavallum.
35 Ille arrivatus balzat de arzone redosso,
datque manum taschae, lettram de millibus altris
excavat, et basans cerae de more sigillum
dat Baldo, fingitque sequi mox velle caminum.
Baldus ait: — Quae te tam grandis fretta balestrat?
40 imo bibe un trattum, nec non refresca cavallum. —
Respondet: — Iubeor tribus horis esse Milano.
Signoria tamen legat omnem vestra tenorem;
expectabo pocum, si vultis forte coellum. —
— Fac ita — Baldus ait, comites facit inde dabandam,
45 scritta quibus legitur tali infucata colore:
« Salve nostrae urbis spes tota et sola, barone.
Nuper avisamur (post nuper, « nunc et adessum »)
patribus a venetis, saviaque a gente Samarchi,
qualiter in puncto disdocto mille todescos
50 Can Mastinus habet, furibundus malque tirannus,
aut mazzare homines et asaccum mittere terras,
aut guastare casas et in agris urere spigas.
Et quia soccorsum nostra de gente Samarco
multoties dedimus, donec Verona piata est,
55 in qua Mastinus de Schalis sceptra tenebat,
in nos ille omnem coleram sfogare parecchiat.
Banderas ottanta menat (Deus omnia voltet),
forsitan ad saccum nos ibimus ante trigiornos.
Conseium factum est, gentes armare bisognat,
60 teque capitanium legimus, Sordellus ad ipsam
te provat impresam, vel sit fornire bisognus
moenia bombardis, grossis bastionibus atque
tollere trinceras, vel protinus ire Bolognam,

deque bolognesis, deque omni gente Romagnae
65 ducere soldatos, quorum tibi nota prodezza est.
Hoc tamen esse placet secretum, namque spiones
arte spionandi mancant si arcana facenda est.
Ad nos ergo statim, vista praesente, venito,
sed solus, factumque tace, nullique palesa ».
70 Corripit in facie prima maravilia Baldum,
stansque nihil parlat, testam gratat, omnia versat.
Cingar, scaltrito vulpone cativior omni,
protinus ingannum dubitat, pensatque magagnam.
Spingardae aspectum ficcato lumine guardat.
75 Mox ait: — Hem dic tu, quid nunc tractatur in urbe?
quid facitur? — Spingarda, tegens ficto ore pauram,
talia respondet: — Noster movet arma Pregaius,
ad furiamque datur multis paga fantibus una,
castellum Goyti iam sbombardare frequentant,
80 ut fors audistis magnos stamatina ribombos.
De ripa Trenti gens haec ubriaga calavit,
celsaque passarunt montis fastigia Baldi,
nodavere lagum, tandem venere Saloium,
pars ibi smontavit naves, pars mansit in undis.
85 Terra coverta armis, lacus, urbes, monsque, palusque.
Hinc pedites sex mille brusant quaecumque trovantur.
Inde lagum Gardae nullo prohibente traversant,
implerunt barcas, implerunt sandala, burchios,
contrastumque illis non fecit rocca Malherbae,
90 quae sbombardando sibi circum circa tavanos
discazzare potest, at nunc poltrona badavit,
atque aliam trepidans se fingit habere facendam;
cumque todescorum potuisset frangere classem,
in saccum tenuit testam panzamque gratavit.
95 Sirmio se bassum quacchiavit, more quaiotti,
quando sparaverii sentit strepitare sonaios;
et quamvis habeat grossos haec insula scoios,
hanc tamen effecit vilis cagarella gaioffam.
Nilque Desenzanus, nil Revoltella tiravit,

100 nil mantovani mater Pescheria Menzi.
Artelaria stetit rocchae ruginenta Monighae,
nec cum bellaci bravavit gente Padenghi,
moeniaque antiqui fundo tremuere Lonati;
at Solpharinus super altum briccola montem
105 contrastare volens audax fraschetta todeschis,
pentivit, meritasque dedit temeraria poenas.
Saxa comenzavit villanica turba deorsum
mittere, ne sursum gens lanzchinecca saliret.
Per filum spadae tandem andavere tapini,
110 et veluti sulphur flammas rocca illa piavit,
quam Solpharinum merito chiamabimus ancum,
nam solpharini de more incensa brusavit,
et fuit ad magnam campagnam grande faloium.
Inclyta non minimam fecit Capriana movestam,
115 Volta bonae sumpsit vernazzae trenta barillas,
quas imbriagandos mandavit contra todescos,
hac ve bonazzavit furiam maris arte todeschi.
Urbs tamen ipsa Godi, Sordello adstante gaiardo,
non vult omnino squadris concedere passum,
120 sed fornita bonis de fantis, deque vivandis,
nocte dieque focum spudat, mollatque corezas.
Dixerat, huic Cingar soghigno parlat amaro:
— Ah quam falsorum male scit menzogna copriri! —
Mox inquit Baldo: — Ne vadas, crede, gabaris,
125 tendunt, ne dubita, tendunt hi retia moschis. —
Fracassus, taians sermonem Cingaris, alzat
testonem, coleramque foras ita pectore buttat:
— O Cingar, Cingar, moschones retia passant.
Quae mora? nunc omnes, nunc nunc andemus in urbem,
130 si sua multipedes texunt laqueamina ragni,
more tavanorum per forza forabimus illa. —
Hic Baldus, quem nulla unquam formido retentat,
non tenet in tempus stafettam. — Vade Milanum,
vade — inquit, — Sforzamque mea de parte saluta. —
135 Mox parlat sociis: — Rogo vos, remanete, nec unus

audeat e vobis (si Baldi optatis honorem)
hanc intrare urbem, vel nunc vel usque domanum.
Solus eo, ut solus peream, si trador ab ipsis. —
Ast illi obsistunt monitis, precibusque repugnant.
140 — Ite — ait, — ite viam, de me nec habete pauram. —
His dictis remanent omnes, it Baldus ad urbem.
Sbirrorum interea squadronem barba Tognazzus
ante parecchiarat, certo cantone seratum,
qui stat cum ronchis, spontonibus atque balestris,
145 bastantes animo cuncti, stantesque parati
more valenthominum Baldum azzaffare dedretum.
Horum Tognazzus capitanius extat, et omnes
bravus amaëstrat quali se se ordine conzent;
saepeque dicebat: — Nihil, horsu, timete, gaiardi.
150 Hic tu stabis, et hic tu, sed tu sta illic et illoc,
dummodo me voscum sentitis, este valenti.
Ille ero qui faciet cum Baldo primus asaltum. —
Sic ait, et totum pensat sibi subdere mundum.
Iamque propinquabat praesentia magna baronis,
155 contremuere omnes procul adventante guerero.
Solus it, exiguo tantum seguitante pagetto.
Iamque salit magni scalinos mille palazzi,
ingrediturque salam multa de gente capacem.
Rumor ibi strepitusque sonans assordat orecchias,
160 namque facendarum tota illuc massa dunatur.
Turba nodarorum tercentos plurima bancos
occupat, inchiostro spegazzans rismata cartae,
accusas illudque suum crudele « citetur »
exercent, borsasque vodant menchionibus illis,
165 qui costionantes iam sperant vincere litem,
nec tamen illa febris speranzae terminat unquam.
Hic per diversas tractantur multa brigatas;
ostos, iudaeos, tractos per forza vilanos,
sbirros, sensaros, daciaros, nobiliumque
170 sollicitatores, rofianos atque bagassas.
Iudicis attornum calcatur sedia turbis.

Causidici summum schiappant cridore solarum,
nil nisi Iasones, Imolas, et Bartola, Porcos,
in colera memorant, verbisque forantur aguzzis,
175 mille vilanias sibi dicunt absque riguardo,
sed non sunt dardi, non archibusa parolae,
nam plus quam maium post verba fiuntur amici,
inque vicem lautae donant convivia coenae.
Mestrales currunt villanis tollere pegnos,
180 et bastonatas pro pignore saepe riportant.
Villani positis zappis damatina videntur
cum scartabellis totam cercare piazzam.
Is dedit accusam, citat ille, prehenditur iste.
Sforzantur pochis bursas vodare baiocchis:
185 sin autem sborsant subita praesone ficantur.
Hic nihil attendunt bursalem praeter ad escam.
Omnes urget enim sfrenata libido guadagni.
Baldus adest, animosa cui persona Rinaldi
splenduit et totum fecit crollare palazzum.
190 Viderat armatis plenam soldatibus urbem,
vel se deceptum propter trapolare paratam,
vel per se factum capitanum forte regendam.
Interius dubitat, sibi saepeque guardat atornum.
Heu quia sunt guerrae tradimenta nociva maëstro
195 qui sternit squadras uno certamine fusas,
illum fraude tamen solus traditorus achiappat.
Sic leo, qui porcos, ursosve superbus adentat,
interdum parvo donolinae dente necatur.
Stabat homo latitans post grossi terga pilastri,
200 Baldumque observans calcabat pectore fiatum,
nam prius orditam sic tramam praetor habebat,
atque beverazzum sat grande spoponderat illi.
Vix ergo Baldus portam transiverat omnem,
ecce in didellis post tergum traditor ibat,
205 ut fur nocte solet feltrinis ire solettis;
dico pedum summis digitis andabat in uno
groppetto, et cauta dum Baldi mente sinistrum

gallonem passat, manicum videt ensis apertum,
productumque foras griffis satis esse paratum.
210 Trat citus ergo manum, nihil advertente barono;
et quali soricum prestezza gattus adungiat,
tali corripuit spadam de cortice fodri.
At ventura brevis semper traditoris habetur,
non abit in longos falsorum gratia giornos.
215 Ipse viam fugiens, oneratus munere tanto,
dum pensat nullum spallis instare travaium,
ecce rapit cursum Baldus, iungitque ribaldum,
cui tanta furia tirat in culamine calcem
ut miser ille, volans per apertam forte fenestram,
220 non minus ad centum passus tommavit ab alto,
atque super smaltum se fecit more fritadae.
Sed tamen haec Baldo fuit utilis onta pochinum,
qui pariter sbirrum, pariter quoque perdidit ensem.
Tum quidam sbricchettus adest, nudansque fachinum,
225 assaltare audet tantum fraschetta valorem.
Baldus at indretum saltans, celer inde sotintrans,
huic tali pugno dextram colpivit orecchiam,
quod dentes ab utraque omnes cecidere ganassa,
illeque stramazzans rupit sibi marmore testam.
230 Tunc et alhora susum bravosa canaia levatur,
scopertae insidiae apparent, stratagema palesum est,
sbraiatur: — Day day, pia, paraque, guarda, retira,
ad vischium cornacchia vetus iam denique presa est,
incidit in trapolam toppus, sta salde, cavester,
235 sta quia te volumus ceu ladrum stringere ferro. —
Sic smergolantes Baldo calcantur adossum
cum stanghis, trusis, bastonibus atque tracagnis.
Infelix Baldus nullum sibi cernit aiuttum,
nec tenet almancum solettam forte bachettam,
240 et bastonatas multas relevabat ab illis.
Verum, ut cumque potest, saltans hinc inde repugnat,
terribilesque menat, dum balzat in aëra, goffos,
sanguineamque bavam rabiato spargit ab ore.

Iamque nodarorum bancos subverterat omnes,
245 spezzaratque caput multis, calamaria trando.
Tognazzus, qui iam strepito drizzarat uditam,
ecce salae portam sbirris seguitantibus intrat.
Protinus hic spadae sfodrantur mille guainis,
quae intornum Baldo subiant, faciuntque seraium.
250 Ille sed extrorsum balzo se liberat uno.
Squarcinam Tognazzus habet, qui primus arivat,
primus et assaltat Baldum sic ore cridando:
— Sta saldus, es nunc ubi tu non esse putabas,
sis mihi praesonus, latro, sta, dico, ribalde.
255 Rende mihi te te, quid adhuc mala bestia bravas?
rende mihi te te; si non, tibi tiro stocadam. —
Baldus, id ascoltans, nigrum spuit ore venenum,
atque indignato rosegat sub pectore stizzam.
Se cuidam interea canevaro tirat apressum,
260 quem sbalorditum stravaccat pondere pugni,
deque eius manibus mazzam de robore scarpat,
qua se cognoscens tutum satis, illico saltat,
cumque manu laeva calcans in fronte celatam,
secretamque illam, quam finam bretta tegebat,
265 trambaiumque alia stringens, spumamque biassans,
illis moscones coepit scazzare datornum:
paulatim forti se se in cantone segurat.
Ut facit a multis si quando grangifer orsus
cerchiatur canibus corsis, hominumque zanettis,
270 protinus angulei portum cantonis adocchiat,
quem per forza tenens ungias ibi drittus aguzzas
vibrat, et hac foggia non scantonabitur unquam;
sic facit armorum pratighissimus ille guererus,
quem tamen ut carichis schioppettis atque balestris
275 mirantes longe potuissent sternere mortum,
sed vivum in manibus vult illum omnino Potestas,
mortibus ut centum cruciet sub turre Predellae.
Tognazzus critat: — Quid adhuc, manigolde, superbis?
en habet hormaium te forchae lazzus acoltum.

280 Non te Fracassi forzae, non Cingaris artes
altoriant, non cuncta tuae possanza geniae. —
Sic ait, atque menat toto conamine dagam,
ut non scarpasset pulicis de corpore vitam.
Hanc bastone tamen Baldus reparando ributtat.
285 Replicat ille furens mandrittos manque roversos,
sed Baldus scrimam, qui doctor in arte docebat,
dum Tognazzus eum sic sic agitare frequentat,
lassavit magnum solido bastone roversum,
centumque in pezzos squarcinula rotta volavit,
290 qua propter voltat scapolas Tognazzus, at ille
spolverizat ei gobbam pistante tracagno.
Smergolat ille cridans: — Heu, me succurrite prestum,
oy mea testa, meae spallae, mea schena gratatur. —
At magis in colera Baldus sine lege marazzat,
295 attenditque nihil praeter chioccare Tognazzum,
qui fugit et longam dum vult descendere scalam
illico dat Baldus gobbuto in tergore calzum,
quo ruit ad primum scalae miser ille scalinum,
ac usque in fundum rigolavit more borellae,
300 quo saltu rupit maiorem pectore costam.
Sed ne scamparet Baldus, gens tota sequebat,
cui se convertens iam iam bussare duabus
affrettat manibus; ceu quando tempore caldi
ad boccam tollens villanus saepe botazzum
305 nervosos menat brazzos, factusque gaiardus
de paleis saltare facit frumenta tridatis.
Spezzat ibi spallas, cervellos, brachia, gambas,
hastarumque facit truncos volitare per altas
pallazzi tavolas tich tach resonante tracagno.
310 In mezum turbae saltat, ferit, urtat, aterrat,
volgitur intornum sicut rota tunda molini.
Grandior at solito populi squadronus arivat,
dardorumque iacit sylvam, neque cessat in ipsum
tela disarmatum multo vibrare tumultu.
315 Heu quae esse potest virtus in corpore stracco?

scampandi iam poca illi speranza dabatur,
mens invicta tamen nullo quantumque tremendo
mortis spaventu cascat, modo vita gitetur
propter honorevolas aeterna laude facendas.
320 Est proprium ladri merito dare colla soghetto,
est barcaroli affogari et pascere tencas,
est mercadanti post borsam tradere vitam,
est praelatorum trito diamante necari,
est furfantorum fieri pastura pedocchis,
325 sic quoque soldati decus est, generosaque phama,
non ludo aut vino aut bruttis marcire putanis,
sed per mille picas, seu guerris, sive baruffis,
centum, si tot habet, vitas dare propter honorem.
En quoque Baldus habet lancis, spadisque foratum
330 corpus, et ad guisam fontanae vulnera flumen
spizzant sanguineum, quo sparso lena fiaccos
destituit nervos, atque ut candela brusando
paulatim ad virdum tandem arrivata stuatur.
Pur quoties menat stangam, disquistilat unum,
335 interdumque duos homines, non dico bocalos,
atque super mortos moribundos mille roversat.
Sex horas et plus guerra durarat in illa,
quem magis atque magis virtus animositer urget.
Diffugiunt omnes bastoni denique sorbas,
340 atque canes multos post terga videntur habere.
Mirum quod brazzi tam duri forza pur ancum
servarit solidum, quo fit contesa, travellum;
sed veluti troppo spezzatur corda tiratu,
sic nimiae tandem succumbit stanga fadighae.
345 Dum fortis barro super altae culmina testae
percutit ingentem magno conamine bravum,
illum smaccavit tenerellae more cagiadae,
verum truncones in centum mazza volavit.
Quo facto gens tota ruit, se calcat, et illum
350 iamque disarmatum, iamque omni parte feritum,
azzaffare volunt, trant sogas, trantque cadenas,

multiplicesque illi summittunt fraude viluppos.
Rex urget, multique patres de gente senati
dant animum zaffis, conclamant: — Prendite vivum,
355 vivus servetur, fichetur carcere vivus,
vivus squartetur, brusetur denique vivus. —
Ille sed in vultu pro stizza caldus avampat,
nilque aliud tendit, nec ad altrum sensus adocchiat,
quam nunc dente sogas, nunc ongis rumpere lazzos,
360 quos infinitos sibi circum tendere cernit.
Denique per gambam chiappatur; quaque manera
merscalchi studiant multo sudore cavallum
terribilem morsu, calzisque, butare roversum,
atque inter se se manibus dant vincula gentes,
365 illeque stravoltus cadit, undique firme ligatus,
nec valet ulterius calzos agitare superbus,
sic Baldus capitur; primum cum fraude per unam
de retro plantam, perque altram praestius, inde
dantur centum humeris, brazzis, pedibusque cadenae,
370 cum quibus a collo calcagnos usque ligatur.
Heu Balde infelix, heu lux invicta baronum,
te ne illum tanti caricatum pondere ferri?
stas ve instar pegorae, quando sibi lana tosatur?
Et tu, quae primum sborrasti ventre poëtam,
375 Mantua, sic demens, sic grossolana fuisti,
donaque nec nosti tibi quae gyramina coeli
dant crebro, ut valeas urbs altera Roma vocari?
Te stessam fallis, te stessam, Mantua damnas,
tuque tibi stessae grandis menchiona fuisti.
380 Te ne decus guerrae, stendardum nobile Martis,
Baldum ferre tua sic sic a gente ligari?
sic ve cathenari et nulla pietate feriri?
At veniet tempus, veniet cito, crede Cocaio,
quum generosa domus, totum cantata per orbem,
385 sanguine caesarico veniens Gonzaga, domabit
gentem Gaioffam, natam consumere panem,
ac de te Arlottam poterit scazzare canaiam,

altras constituet leges, altrosque statutos,
inque tuo gremio renovabitur altera proles,
390 proles gentilis, cortesa, unita sub uno
principe Francesco, qui lanza gaiarda vocetur,
qui faciat sensu, forzaque tremare terenum,
millibus et guerris centos acquistet honores.
Hic doctus solidam super omnia rumpere lanzam,
395 doctus et ad stochum, mazzamque, et fulmina spadae,
doctus equos manegiare leves, Spagnaeque vilanos,
doctus ad impresam rapidarum bombardarum.
Razza cavallorum quantum sit brava suorum
Roma scit, atque simul Florentia, Parma, Bologna,
400 innumeraeque urbes, palii quae praemia donant.
Mantua praeclaros pariet tunc nostra guereros,
altros Orlandos armis, sensuque Catones.
Inde Cocaiorum surgat casa bassa meorum,
bassa quidem cuppis, sed rebus maxima gestis.
405 Apparent nostrae signalia vecchia fameiae
scilicet in chartis, in muris, inque sepulchris:
targa Folengazzi centum sbusata feritis
pendet adhuc muro, nec non de banca balester,
quem Nicolaus ei Picininus munere misit,
410 cum Curtatonis sub moenibus ipse gaiardus
solus aterravit Gattam per forza Melatam,
qui pivam sacchi padovani sceptra tenebat.
Sed quid avantandum? toto Pizzanfara mundo
menchionatus habet guerris quod habere bisognat.
415 Me quoque, nec dubito, portabit phama per orbem,
proque suo crescet plus magna Cipada Cocaio.
Sed de proposito paulatim Gosa trabuccat,
dumque facit panem, retrovat fecisse fugazzam.
Gosa, redi, quo nam sine me imbriaga tiraris?
420 Urbs sotosora diu fuerat voltata per illum
rumorem, populusque ruit, plebisque canaia,
nescit enim causam trepidansque caminat in armis.
At zaffi interea Baldum superasse bravezant,

anteque signores illum duxere ligatum.
425 Tunc Gaioffus ait: — Male sis, giotone, rivatus.
Quantis cum cordis navis zenovesa tiratur,
bastarunt appena tuum domitare furorem.
En iam tempus adest, quo scottum solvere debes,
teque super forcam fas est distendere collum. —
430 Non dare dignatur Baldus responsa tyranno,
nec vir magnanimus vult respondere vilano,
rodit at internam sdegnato in corde cadenam.
Continuo largum buttant sua vulnera guazzum,
et nemo poltronus ibi pietate movetur,
435 qui liget almancum vacuas iam sanguine venas,
chiamet et alcunum doctum medicare ciroitum.
Interea magno redit huc sbraiore Tognazzus,
nudus erat testam, sudans, male conzus, et ipsam
saepe manu gobbam fregat bastone gratatam.
440 Smergolat et magno rumpit clamore solarum,
supplicat ut nunc nunc dentur castiga ribaldo,
sic ve bel et caldus summo balcone pichetur,
ut sit norma aliis ladrissimus optima ladris.
Hinc omnes risu nimio schioppare videntur,
445 mirantes gobbumque senem, vecchiumque crevatum
apparere velut si, quando comoedia fitur,
se se intermediis quidquam risibile mostrat.
Ille sibi vultum sugat pendente camisa,
seque tirans muro schenam fregat instar aselli.
450 Non curat Baldo nimium tamen ire propinquus,
quippe timet ne sic vinctus sibi currat adossum.
At iubet interea praetor fundamine grossi
torrazzi Baldum manicis pedicisque ligari.
Sic igitur bassis oculis miser inde menatur,
455 quem circum armorum calcatim sylva coronat,
nam male segurum est illis quod presa tamagni,
cotantique hominis moveat sotosora Cipadam,
Burbassique omnes populos, gentemque Garoldae.
At magis importat, quod maxima possa Fracassi
460 suspecta est, cui tota subest campagna Poletti.

Baldus at in centro terrae, culoque diabli,
clauditur, et dragmam seu giorni, sive lucernae
non habet, ac tanta est angustia carceris, ut non
carceris, at putridi videatur forma sepulchri.
465 Vermis ibi, rospusque, sorex, et scorpio se se
compagnos illi faciunt, unaque morantur,
ragionant una, comedunt et somnia tractant.
Iamque gosuta tuam revoca, Valtropia, Musam.
Sat fladonorum mihi praestitit illa suorum,
470 satque menestrarum smaltivit panza suarum.
Venimus ad finem mangiaminis, omnia pleno
ventre governantur, vos ergo lecate scudellas.

LIBER SEXTUS

Surgit ad impresam nunc gaia Comina stupendam:
Merlinoque suo venit ecce datura socorsum.
Gosa, milanesas peritissima condere trippas,
sat Baldi schiattam, sat nascimenta, sat annos
5 et putti et iuvenis primo cantavit ab ovo.
Huc, heus, ola, veni mater Bertuzza Gonellae,
quae scaltro faceres salsam cativella diablo.
Materies tibi Cingar erit satis ampla giotonus:
furta, barerias, zardas, genus omne trufarum
10 Cingaris incipias, cunctisque reconta brigatis.
Te rogo per testam coctam cum pelle vedelli,
quam Folletto olim sub lecto fraude robasti,
dummodo cum fata Morgana solus acenam
ire parecchiabat et arosto alzare fiancos:
15 si nostrae quandoque gradat tibi sella mulettae,
quum zobiae giornos sub nubibus uncta galoppas,
iam cane, dumque canis scaltritas Cingaris artes,
ipse ego sordinam sofians titalora sonabo.
Sparpagnatus erat iam toto rumor in orbe,
20 qualiter ad pezzos urbs se mantoana taiabat,
ipseque torrazzi fundo cazzatus in imo
Baldus erat, nec iam vitae speranza dabatur.
Hinc nihil indusiat Fracassus, trottat in urbem,
quippe cavare foras vel Baldum carcere sperat,
25 vel spetrare urbem valido per forza tracagno.
Providus at Cingar, quo non stipulatior alter,
currere post illum satagit, revocatque gigantem.

— Ne, rogo, ne vadas — inquit, — sed pensa futurum.
Pensa quid in nostram posset travenire malhoram.
30 Iuro tibi, si quam facias sotosora movestam,
taiabunt capitis Baldo in praesone borellam,
et nostrae imprudens eris unica spinta ruinae.
Nam dic, quae speties damni, quae perdita rerum
esse queat maior, quam mundi perdere solem?
35 Fac magis, ut ratio conseiat, pone furorem,
sume reposamen cordis, tunc omnia vinces,
omnia spezzabis valido bastone rasonis.
Ne, Fracasse, nega te te summittere nostro
parero, nisi non salda ratione trovato.
40 Prende duos tecum socios de gente Cipadae,
quos tu saepe trovas inimicos esse paurae,
sumite corazzas, longumque piate viaggium,
deque zenoveso portu passate marinam,
donec arivetis soldani ad regna Gurassi,
45 gens ubi guerrigeras iactat mamalucca fadigas,
tenta, fac ve provam per drittum, perque roversum,
si talem fortasse queas convertere sectam,
ad Christi non dico fidem sanctaeque Mariae,
sed mage convertas veniant hunc struggere mundum,
50 ut neque tantini restet signale quadrelli.
At si forte velint et vos renegare batesmum,
cur non? dum nostri fiat vendetta patroni,
nos macometani cito deventabimus omnes.
Talibus in bandis gestorum phama tuorum
55 cridat adhuc, quam nulla unquam vecchiezza nigrabit,
tunc cum parthorum magno sub rege Sophino
banderalus eras, turcorum contra canaiam.
Ast ego fratantum, vel vi vel fraude, cavabo,
ne dubita, Baldum; Baldum, sis certus, habebo.
60 I, precor, ac voias Falchettum ducere tecum,
Moschinumque simul, quia praticus ille paronus
est maris. I, dico, ne dormi, vade, camina.
— Ayme — Fracassus ait, — tolerabo linquere Baldum? —

Dixit, et impresam tam grandem fortis abrazzat,
65 nec dubitat se se soldanum posse Gurassum
ducere cum toto mamalucchi robore campi.
Venerat interea, iussus praetore, Tognazzus
Cipadae ad villam, sicut vulpazza pelata,
quae, postquam miseris dederat malapasca galinis,
70 quantum trista potest vadit nascosa per umbras,
quacchiaque per terram fregat cum corpore panzam.
Zambellum tollit, quem secum ducit in urbem,
confortans ut iam stet alegrus contra coluium,
quem vult omnino squartet, comedatque figatum.
75 Mox docet andando, pedagogi more galanti,
quales inchinos moveat, dicat ve parolas,
quando favellabit messeros ante saputos:
moccatum teneat tunc nasum, perque nientum
ardimentum habeat capitis grattare pedocchios.
80 Zambellus nunquam strepitosas viderat urbes,
quamvis non multum discostet Manto Cipadam.
Qua propter totum paret sibi cernere mundum,
quum videt a longe tot mucchios esse casarum.
Ad portam Sancti veniunt insemma Georgi,
85 quinque levatores opus est transcendere pontes.
Zambellus passat multam non senza fadigam,
namque procul cernens tantos fumare caminos,
ascoltansque simul de campanilibus altis
campanas resonare omnes, dum nubila tronant
90 (tronabant etenim, coelum imbrattante sirocco),
se tirat in dretum, dubius si mundus abassum
tunc veniat, tanto circum strepitante tonatu.
At strassinat eum Tognazzus more vedelli,
quando becariam non ille intrare talentat.
95 Iam venit in piazzam, lignoque capuzzat in uno,
datque stramazzonem, chioccatque culamine terram.
Hunc mirare velut mattum populazzus atrigat.
— Cur — Tognazzus ait, — cur tardas ire davantum?
Ut video, ad Modenam ursum menare bisognat. —

100 Nil parlat Zambellus, habens pensiria zucchae
non gathiata minus, quam rigas carta vogandi.
Surgens ille tamen, sguerzis cum passibus ibat,
atque caminabat veluti res matta per urbem.
Sed stupet esse casas tantas insemma dunatas,
105 tot quoque contradas, tot portas, totque fenestras,
totque canes, homines, tot mulas, totque cavallos;
dumque susum guardat, nunc urtat, nun ve trabuccat,
urtat in inscontros hominum, per saxa trabuccat,
saepeque currentem trigat mirare cavallum,
110 currentesque canes post illum rodere caudam.
Parlat Tognazzus: — Quid sic, Zambelle, stupescis?
Vidistin similes usquam, tantasque cotalas? —
Ille, velut media campagna staret ad ipsum
officium zappae, respondet voce gaiarda:
115 — Potta meae matris, quam granda est ista facenda!
Doh, Tognazze, precor, me lassa videre pochettum.
Tam bellas tezas, tam bellos ipse casottos
non vidi, postquam me matris panza cagavit.
O quantum foenum, stopiamque fenilibus istis
120 gens logare potest pro grassas pascere vaccas!
Quare plus tostum non me, Tognazze, menasti? —
Talia dum sbraiat, matronas ecce politas,
non proprio bellas splendore sed arte beletti,
suspicit in summis stantes guardare fenestris.
125 Hae cito, sentita Zambelli voce cridantis,
se se scoprierant, velut est usanza donarum,
more galanarum testas buttare deforam,
et quoquo strepitu se se affazzare fenestris.
Has mirare trigat Zambellus, postea ditum
130 porrigit in susum, pariter quoque smergolat: — Oh oh,
angonaia, vides illas, Tognazze, fomennas? —
Cui tacite Tognazzus: — Habes num cancar adossum?
quid, maruffe, cridas? — Sic dicens prestiter illi
donat punzonem costis, subterque fiancum.
135 Urlat at ille magis, ditum magis alzat et i, oh

repplicat: — Has bellas cernis, Tognazze, reinas?
cur tam sberlucent? stellis incago daverum.
Si nostras guardo fomnas, tot guardo padellas. —
Tunc cito desperans hinc vecchius desviat illum
140 in contradam aliam, sic bassa voce loquendo:
— Claude hanc boccazzam, nisi vis bastone tocari.
Nunquid, matte, putas mediis in boschibus esse? —
Dixerat atque illum super alta palatia menat.
Ante Potestatem tandem Zambellus arivat,
145 quo visto a longe coepit ridere brigata,
nam straviatus erat, nam tota mente balordus,
coctus sole, niger, squarzatus veste, bisunctus,
mostrabatque super foenum dormisse milannos,
cui veluti spergol rizzis caviata capillis,
150 festuchisque riget strami, buschisque paiari.
Pectinus hanc nunquam raspat, sed striggia bovorum:
semper habens tegnam, longasque in crinibus ungias,
namque molestatur schiavonibus ille pedocchis.
Portat zacchettum grossi, frustique bisetti,
155 quem dubitas utrum sit drittus, utrumve roversus,
fertque canevazzi curtam, strettamque camisam,
quam sine savono bis tantum smoiat in anno.
Huc igitur veniens coram praetore, tamagnam
smaravigliabat circum guardare brigatam.
160 — O codesella — inquit, — quo me, mi barba, tirasti?
Non isto plus stare volo, Tognazze, fenilo.
Hinc me torna casam, quia me scagaita molestat.
— Quid sbraias? — Tognazzus ait; — quin cernis adesse
messerum? vadas, horsu, marzocche, plusoltra.
165 Vallá, quid indusias? cui dico? vallá, diavol.
Tocca manum domino, fac chinum, piga ginocchium,
dic ve: Bonasera vobis, messere Potestas. —
Vult ita Zambellus, verum mal praticus aulae
cortesanus erat, cum porcis semper usatus.
170 Accidit ut staret suprema in fronte palazzi
scragna Potestatis, veteres dixere cadregam,

in qua non sedeas, nisi montes octo scalinos.
Huc it Zambellus, guardat, guardansque, ficatas
dum tenet in faciem praetoris semper ochiadas,
175 non alzare pedes memorat, sed fortiter urtat
inque gradu primo scapuzzat et ecce roversus
cascat, et in schena talem piat ille cadutam,
ut pede dischiodet tavolam, culoque fracasset.
O puta, si centum schiopparunt pectora risu,
180 si populus strepitans incoepit battere palmas.
Se levat in coleram, truncum ve Tognazzus aferrat,
quo cum Zambelli spallas spianare volebat,
atque super dorsos Galenum ponere boschi.
Tunc ait: — An sic sic docui te, siccine formam,
185 materiamque dedi parlandi, brutte cavester?
tam cito scordasti quidquid stamatina docebam?
nonne maëstravi te grossum, quomodo bellos
inchinos facias domino, teneasque netatum
hunc nasum, dicasque illi: Bona vita patrone? —
190 Sic ait, atque volens iterum maëstrare gazanum,
scilicet inchinum curvo formare ginocchio,
en ventosa sibi scoccat deretro coreza.
Zambellus voluit tanto discedere bombo,
namque colubrinam pensaverat esse crocatam.
195 At quia post crepitum veri nasantur odores:
qui nec aquam vitam, qui nec salnitria, qui nec
materias alias pro sbombardare trovatas
ederat; ast aium, scalognas, porra, cipollas;
omnibus extemplo patuit magagna Tognazzi.
200 Tuque medesme puta, si tunc risarola comenzat,
si centum nasos tenuit brigata stopatos.
Ille facit scusam stringam rupisse galono,
omnibus at culpam facies grizzata palesat.
Zambellum tamen ille tirat, chiamatque dapocum,
205 chiamat osellazzum, sponsonat, stigat, agrezat,
ut coprire suum queat hoc sub cortice scornum.
At male Zambellus simili vezzatus in arte,

dum praeceptoris seguitat documenta Tognazzi,
inchinum fecit tam bellum, tamque legerum,
210 quod cum zenocchio fregit calcante quadrellum.
Inde manum porgit, quam brancans ipse Potestas
dixit: — Benveniat, magnae laus prima Cipadae. —
Mox dextra sentare manu sibi fecit arentum.
Ergo suos contare illic se accingit afannos
215 hic novus orator, quo non Ciceronior alter,
cui tanta in studiis concessa est copia linguae,
quanta patet cum bos sibimet culamina leccat.
Patres conscriptos Zambelli oratio movit,
imbroccare sciens quidquid suadela rechiedit.
220 At sibi praecipue virtus datur una: quod orans
de scala, ut fertur, cadit in cantiria doctor.
Dum lamenta facit multo de crimine Baldi,
saepe suam dicit vaccam fecisse vedellum,
et vult mascherpam signoro mittere caldam.
225 Attamen oscuras dicat licet ille parolas,
cuncta bene intendit discretio multa Gaioffi,
unde datur contra Baldum sententia tandem,
qui stet in aeterno moriturus carceris antro,
totam Zambellus robbam de iure governet.
230 Gobbus at indusians Tognazzus alhora negottam,
corripit armatum zafforum protinus agmen,
itque Potestatis iussu, patrumque statuto,
illas ad saccum Cipadae tradere stanzas,
quas sibi devotas Baldus capelazzus habebat.
235 Ipse Gaioffus erat studio cazzatus in uno:
scilicet ut postquam Baldum presone cadenat,
postquam Fracassum certatur abisse gigantem,
de fundamento streppet casamenta Cipadae,
quae gratat hinc Bressam, quae pectinat inde Cremonam,
240 saepeque Ferraram vodis facit ire besazzis,
saepeque Veronam plenis facit ire braghessis.
Nec solum terret sua maxima phama Milanum,
nec solum Romam, Zenovam, gentemque Samarchi,

sed late imperium, populos ac regna Bacani.
245 Cingar id audierat, totum se in tergore stringit,
omnia pro Baldo vult mente patire gaiarda;
dumque sachezatur, vaditque Cipada botino,
huic casa plus mansit barberi netta bacino.
Non latet at coram sbirris, coramque Tognazzo
250 comparet, zuratque illis, sagramentat et inquit:
non unquam tenuisse ladri consortia Baldi;
quamque potest, se se Tognazzo fingit amicum.
Denique finito iam sacco, tornat in urbem
chors armata, ferens varias in tergore strazzas,
255 diversumque parans sibi bestiamen avantum.
Uxor at interea Baldi, quae Berta vocatur,
nuda viro, infelix, vix uno tecta sochino,
de Berti poverina casis per forza levata est,
nam, velut a patribus sententia fixa dabatur,
260 possessum Zambellus habens possessor habetur.
At sfortunatam Cingar non deserit illam,
quae male stentaret, vel forte pericolus esset,
ne supra scragnam, velut usat robba guadagni,
ipsa sedens teneat bottegam semper apertam,
265 ni Cingar monitis et re sibi praestet aiuttum.
Illa fiolinos lactat vidoëlla gemellos,
inque domo patris filat, spesamque guadagnat.
Quae tamen in colera nimio saltata dolore
buttat humi fusum, vellitque galone conocchiam,
270 stangonemque piat, Zambelli ad tecta galoppat,
quem bastonatis tam spessis battere giurat,
quam spessis usant villani tundere paiam.
Guai, Zambelle, tibi, si te retrovabit acasam!
Veh spallis, schenisque tuis: tempesta diablae
275 ecce tibi magnam portat furibunda ruinam.
O ventura ingens, quod eras lontanus alhora,
sed tua Laena tamen, tua coniunx dico galanta,
quae te matturlum gaudebat habere maritum,
ut videt in se se bestialem currere Bertam,

280 atque vilanias sibi sic tutavia cridantem,
quae vult, quae chiodum ficcat iam battere sellam,
postquam nulla datur sors bastonare cavallum,
ipsa quoque a fianco destaccat provida roccam.
Dico, Laena videns in se properare colaltram,
285 detrahit a laevo costato praesta conocchiam,
quam nunc nunc magno stopparum fasce gravarat,
dumque illam pensat subito deponere zosum
atque foiadarum simul azzaffare canellam,
Berta sopraveniens stangam drovare comenzat.
290 Laena carens aliis armis, cito currit ad ignem,
cui linum et roccam porgit, focus illico seccam
materiam brancans ita flammam tostus avampat,
ut cito bombardans murum colubrina fogatur.
Berta videns in se magnum crevisse faloium,
295 terga dat, itque viam, scapolat, volat instar oselli,
namque fogum contra combattere magna patia est.
Altera, quae antiquas offesas mille ricordat,
non minus incalzat, tanquam sparaveria quaiam,
quam fugit illa, velut smerlum lodoletta sequentem.
300 Laena studet lanam trezzis atacare fogatam,
Berta cridat: — Mea chara soror, cugnataque dulcis,
parce mihi, me me miseram, perdona sorellae. —
Laena cridare sinit, quae nullis victa pregheris
mercadantescas plus monstrat semper orecchias.
305 Dextra sfavillantem brasato stamine cannam
alta tenet, sed laeva studet, dum curritur, illam
prendere seu chiomis, scufia cascante, solutis,
seu per guarnellum, vento boffante, levatum.
Berta magis rancat, nonnullas iamque favillas
310 schioppezare super coppam sibi sentit apertam,
unde caput voltans sofiat pro estinguere pensum,
sed nasi cimiola sui scottata bofavit.
Hinc duplicat cursum per drittum, perque traversum,
non aliter currens quam gatta domestica pocum
315 ad cuius caudam porci vesica tacatur,

in qua sunt favae seu tres seu quinque granelli.
Illa fugit, sentitque fabas post terga sonantes,
quoque magis properat semper seguitatur ab illa
vesica, pensatque hominem sibi currere dretum.
320 Tandem perveniens ad quandam Berta masonem,
altorium vocitat, vultque altam scandere sepem,
contextam stroppis salicum, plenamque rovidis.
Utque salita fuit, propter saltare delaium,
se se cum socca spinis gathiavit in illis,
325 stantibus in susum pedibus vilupata remansit,
fecit scoperto solem tenebrare quaderno,
contraque naturam superavit luna maritum.
Non stetit indarnum, sed caldam Laena conocchiam
mersit in ecclypsim, qui iam scuraverat orbem.
330 Quando focum sensit coxas bona donna brovantem,
victa dolore simul, fumantem supra menestram
sopiat, atque altro mollat simul ore corezam,
quae potuit vento roccam smorzare gaiardo.
Quo facto, intrighis tandem se sbrigat ab illis,
335 inque pedem saltans, animosior igne stuato,
inchinat se se, medium rapit illa quadrellum,
contraque cugnatam magno conamine lanzat.
Laena tamen saxum leggiadro corpore schivat,
medesimumque pians dardeggiat ad unde venivit.
340 Inter eas igitur spinorum macchia manebat,
ultra quam se se pedezonto Berta gitavit,
hic se brancantes per trezzas unguibus ambae
tambussant, mordent, squarzant, sine forbice tosant.
Vidi gallinas quandoque, vel ova covantes,
345 vel pullinorum squadras per ubique guidantes,
appizzare brigam becchis, graffisque cruentam.
Qualiter apparent spennatis undique bustis,
dum se beccantes raspis grassantur aguzzis,
taliter in finem se Laena et Berta travaiant.
350 Audito tanto strepitu visinanza corivit,
et quasi iam mortas ambas catavere iacentes,

quas vecchius Zambo cagnesca pace ligavit.
Sic quoque Tognazzus venit huc, venit huc quoque Cingar,
atque ribaldellus, simulans deffendere Laenam,
355 dat tortum Bertae, fictoque furore menazzat,
imo levans dextram monstrat dare velle bufettum.
Sed Tognazzus eum repiat, repiansque favellat:
— Quid facis? o Cingar; quem nam aquistamus honorem
nos homines maschii femnas bussare matazzas?
360 Non ne ricordaris quod Doctrinale comandat:
« Foeminea in pena est nullum memorabile nomen,
poltronam sed habet talis victoria laudem »?
Eligo plus tostum combattere contra diablum,
quam contra femnas, peiores trenta diablis.
365 Quo magis illius schenas, humerosque tracagnas,
illa vilanias in te magis aspra sagittat.
Non est ira quidem super huius daemonis iram.
Quam si etiam nolens, etiam sine mente nocendi,
tantillum laedis, quantillum littera fert « i »,
370 littera pro bretta, quantillum sive pedocchius,
sive tuam cagat pulichettus supra camisam,
oyme, cave sennumque tene scaltriltus acoltum,
namque Sinona bifrons, namque illa gnatona trilinguis,
vel panem tavola cum tecum mangiet in una,
375 vel somnum lecto cum tecum prendat in uno,
vel stet, vel sedeat, vel eat, vel tornet acasam,
vel patres nostros ad missam curva biasset,
cervello semper masinat, sensuque lavorat,
lambicat ingenio, distillat corde, misurat
380 quae sunt mente quidem, quae sunt facienda tumultu,
quove modo de te miserello, quave manera
suscipiat frendens vendettam denique largam.
O sfortunati, miseri, pazzique mariti,
tradite vulparum gallinas ante governo,
385 ante lupis pegoras, sparaveribus ante quaiottos,
quam migolam fidei vestris praestare moieris.
Foemina sola potest omnem destrugere terram,

tam bene scit frodas animo componere torto.
Bronzinum gerit illa caput, quod, quanta Milani
390 artelaria tenet castellum, quanta Ferarae
duca parecchiavit per supra perque datornum,
non nasi (mihi crede) pilum spetraret ab illo.
Cervicosa suum, vel versum vel ve roversum,
sicut aristotilans, autenticat illa parerum.
395 Vult sit evangelium quod pensat, quodve favellat.
Tota ostinato, mattoque paranda cavallo,
qui se fraschuzzam plantat restitus ad omnem.
Sed quid ego ad solem candelae trado lusorem?
sed quid ego ad savium studeo donare saperum?
400 Tu, Cingar, melius nosti, tu saepe provasti
quando supervivens, nec adhuc portata diablo,
prima tua uxor te quondam Gnesina domabat.
Dic rogo, dic nobis: qua stringas morte tiravit?
quandoquidem phama est quod eam de pane cavasti.
405 Sed quo seu ferro, sed quo seu flumine, sed quo
seu lazzo moruit, prorsus nescitur, adunca
non tibi noiosum sit, Cingar, dicere tuttum,
dum prohibet nostros festa haec hodierna lavores.
Incipe; Zambo, sede, vosque omnes, quaeso, sedete.
410 At scozzonatus Cingar, cui tempore lungo
ad mentem tota est, et a sennum pleniter omnis
ars tacagnariae, sanctae quoque regula Cittae,
se se in cervellum retinet, stratagemaque pensat,
quo sit ab infido trapolatus forte Tognazzo,
415 ut solet a visco trapolarier oca marina,
namque procul dubio vivam soteraverat illam,
quam reperit torno fusos componere tortos.
Ergo putans factum non ancum esse palesum,
hic stetit in puncto iuris, nullaque manera
420 vestit zorneiam zanzarum more legeri,
sed magis officio se se gnatonis adaptat.
— O — ait, — o dignas semper, Tognazze, parolas
consiliatrices, plenas Solomone, tilatas,

sentimus de te, de te neque fallimur unquam.
425 Non nisi laudandum est praticonis credere vecchis. —
Dixerat, et versum Bertam cito lassat ochiadam,
cegnandoque facit scusam, de more cativi,
si dixit dignum parlamentum esse Tognazzi,
quod sempiternis taietur marmore seclis,
430 dignum quod lettris doris ut messa notetur,
namque senem pazzum cupit his caparare losenghis.
Berta, cativerias quae Cingaris adnotat omnes,
quae quoque non minus est quam Cingar plena magagnis,
vertitur ad vecchium, sic dulciter ore locuta:
435 — Barba Tognazze, volat clarissima phama Cipadae
de Castelluzzi regnis ad sceptra Moraighae,
non virtute mei (volo confessare) mariti,
non quod in hoc nostro stet gens paladina tereno,
at vestrae largo saviezzae plena tesoro.
440 Sic alias Cipada suo cibat ubere terras,
porchettos ut scrova suos, ut cagna catellos.
In pede conseio si stat Cipada Tognazzi,
conseio pariter rueret Cipada Tognazzi.
Attamen hoc uno Reverentia Vestra capuzzat,
445 foemineam quae sic razzam generaliter urtat.
Fallitur ah quandoque viri doctrina saputi!
Vos consul magnus, vos rex, vos papa Cipadae,
cui datur in manibus tam magni brena cavalli,
et mala sic vestram sotomittit opinio testam?
450 Ah mi barba, nimis qui mangiat denique crepat.
Sconsolata quidem domus est, et plena gramezzae,
in qua nulla tenet dacattum foemina robbam.
Foemina si maschio nunquam concederet illam
quam debet portam, mundus sine gente quid esset?
455 nonne sine asinis et porcis stalla pareret?
Non maschius tolerat pariendo mortis arisgum,
it sine pensero natorum, et coniugis, imo
absque sui stessi cura propriaeque fameiae,
itque solazzando ad spassum poltronus, et uxor

460 foemina si fallat quandoque, caditque supina
quae maraveia? Nequit calcagno sistere tondo:
qua nil mobilius, qua nil tenerinius, et qua
nil cascabilius terris natura tapavit.
Ast homo, qui reputat se se genus esse provatum,
465 maturumque, gravemque, finum, plenumque rasonis,
de cuius larghis egressa est foemina costis,
proh Deus! impresas quas non facit ille gaioffas?
Non bos, non asinus, non quaevis bestia matta,
fare quod ipse facit vellet per mille prevendas.
470 Dicite: per vostramque fidem, mihi dicite verum,
de quantis toto ladris piccantur in orbe,
de quantis linguis, aut occhis, de quot orecchis
beccariae hominum faciuntur iure malorum,
nunquid in ipsorum numero muliercula sola est?
475 Aut si sunt aliquae, naso numerare potestis.
Foemina non, coelum renegans, chiamansque diablum,
noctibus integris stat ludens perdere scudos,
perdere mantellum, camisam, perdere bragam,
sive sbaraino, seu cricca, sive tarocco.
480 Foemina non habitat boscos, non spoiat, amazzat
ladra viandantes, non praticat illa palazzum
peiorem boschis, ut robbet, strozzet, abarret,
scortighet orphanulos nudos, viduasque tapinas.
Foemina non cibat osellazzos carne rapaces,
485 non suppis braccos, non blanco pane levreros;
non quando sentit portam chioccare famatum,
strazzosumque inopem, panisque rogare tochellum:
— Vade — ait — in pacem, nec voias frangere portam. —
Foemina non stuprat pueros, sforzatque puellas,
490 non dat ad usuram, non scalat nocte fenestras,
non facit alchimiam falsam, tosatque monetam,
non seguitans campum quae sunt aliena rapinat.
Hae sunt impresae dignae, sanctaeque facendae,
sunt bene gesta viri, cui summa potentia soli
495 cor sublime dedit, dedit esse, deditque vedutam

ingenii, sennumque gravem, saldamque rasonem.
O sine vergogna sfazzati, o lorda somenza:
ite lupi, porcique, canes, asinique, cavalli,
namque lupos, porcosque, canes, asinosque, cavallos,
500 non homines vos dire licet, formasque rasonis.
At si voltamus chartam, bona foemina sola est,
quae stentare domi solet, ac ter mille facendas
misterum facit hic ut in una commodet hora.
Dum sternit lectum, saltat brodus extra lavezum,
505 sgnavolat in cuna mamolettus, lacve domandat,
rodere vult toccum panis maiusculus alter,
porcellus grugnit, gallus, gallina chechellant,
clozzaque pulcinos studiat diffendere milvo,
ad quem scazzandum non est qui smergolet ay ay.
510 Ac ita mille operas opus est insemma redrizzem:
qua pignata bulit, stizzos tiro praesto dabandam,
tunc quoque cum semolis meschio brotalia porco,
mittigo puttellum dans lac, pezzasve cacatas
smerdolo, fanciullum maiorem pane tasento,
515 atque tut an trattum clamans pronuntio pit pit,
currunt galinae solitum beccare granazzum.
En quot ad effectum mandat bona foemina cosas.
Quis vestri capitis cerchet, Tognazze, pedocchios,
quis massaricias bruttas lavet atque mudandas,
520 quis tandem spulicare queat damatina camisam?
Si vobis nulla est mulier, vel baila, vel uxor,
quis gerat officium pelizzae, scaldaque letti?
Ne biasmate igitur nostram, Tognazze, geniam,
nam Bertolinam postquam sepelivimus illam,
525 illam, quae lungo fuit uxor tempore vobis,
non est quae teneat vos bellum, vosque tilatum.
Tunc de calcagnis suspirum grande cavavit
Tognazzus, dicens: — Cordoium, Berta, dedisti,
cum Bertolinae memorasti nomen amatae.
530 Cunctas plus tostum voluissem perdere vaccas,
quam Bertolinam, quae vaccas praestitit omnes.

Sunt modo quinque anni, passarunt forsitan et sex,
quod Bertolinam sposavi mense novembro.
Ayme, quis illius costumos dicere posset,
535 stare pares dignos regis, papaeque moeris?
Mille quidem pegoras media beverasset in hora,
docta fuit grassos manibus componere gnoccos,
tortas, tortellos, maccum, muliebre polenta.
Non ego scordabo donec mihi vita manebit
540 splendentem manuum pellem, digitosque galantos.
At si narretur tuttum, nimis esset afannus,
quando recordor eam totus disnembolor intus,
tot bon costumos habuit quod testa capillos.
Cingar vix retinet schioppanti in pectore milzam:
545 — In verum — dixit, — femnam moruisse cotalam
est grandis codesella tuis, Tognazze, facendis.
Nam tua robba, domus vadunt sotosora, quod illa
instrumentorum fuit unica mastra tuorum.
Sed moruit; quid te plus oltra gramire bisognat?
550 Prende aliam, quae te scaldet, bon home, putinam,
ne dubita, quoniam contado stamus in uno,
quo genus ad plenum bestiaminis huius habetur.
O utinam semper sit tanta caristia panis,
quanta est donnarum per totum copia mundum! —
555 Sic ait, et Bertae cignavit, ut inde recedat,
vult quia cum solo solus remanere Tognazzo.
Berta cativa sciens quidquid trammatur ab illo
accipit inchino reverenti a barba Tognazzo
combiatum, occhiadamque illi slanzavit amaram.
560 Tuque, Comina, satis cantasti; Gosa merendam
ecce parecchiavit pro te, pro meque modernam.
Iam dudum pleno fumat bona suppa cadino.

LIBER SEPTIMUS

Maxima nostrorum sedeat praesentia patrum,
qui sese reputant solos mangiasse Minervam,
et sunt plus matti quam centum mille cavalli.
Ne, rogo, sdegnentur nostram ascoltare Cominam,
5 quae vecchium quendam zurans habuisse maritum,
inque capronazzum penitus vertisse zelosum,
sic maricondarum scudellis plena comenzat.
Cingar, amicitiam Baldi super omnia guardans,
totas ingenii sothiezzas ponit acampum,
10 vel sit opus robbam, vel opus sit perdere testam,
an queat hunc ipsum duris sferrare cadenis.
Fingit amicari volpina fraude Tognazzo,
cum quo raggionans longis diversa parolis
venerat ad causam Baldi finaliter ipsam,
15 de quo mille malos simulando dire comenzat:
qui sit fur, latro, stradarolus, forca, ribaldus,
qui sit amazzator gentis, qui mille diablos,
mille satanassos portet maledettus adossum,
qui centum meritet mortes, vel mille, vel octo
20 millia, vel centum centena miara soghettos.
Inde cavestrellus, voltans parlamen in altrum,
introit ad factum Bertae, quae priva marito,
carceribus chiuso aeternis, cum rebus habendo
iam desperatis, iam mortuis, iamque sepultis,
25 vult sibi compagnum lecti accattare novellum.

Quo dicto alquantum tacitus manet, inde comenzat:
— Sunt arcana mihi, tibi quae, mi barba Tognazze,
dire habeo, modo sis mutus, nullique paleses.
Est importanzae non pochae impresa cotalis,
30 nec nisi sub groppo confessionis habenda.
Zura mihi, quod te possit portare diavol,
si minimum cennum praesumas fare de hac re. —
— Dic — Tognazzus ait, — promitto, zuro, piabo
mille sacramentos, non talia dire neguno. —
35 Cingar suspirat tacitus, mox parlat: — Amicus
non est daverum, qui quidquam coelat amico.
Semper usanza fuit mecum servire libenter:
attamen unde mei siat interessus honoris,
omnibus incago respectibus atque guadagnis.
40 Quorsum haec? forte inquis; nam forsitan esse putabor
rebus in his, quae sum dicturus barba Tognazzo,
sive tabachinus seu qui trucimaniter intrat
furtim cantones omnes et acordat amantes.
Attamen haec quoniam fieri dritissima possunt;
45 quando quidem sacra matrimonia rite sequantur,
nullus ab officio me sancto absterreat isto.
Berta, uxor Baldi quondam, nunc solta marito,
abrasata tuum cruciatur propter amorem,
penseros mihi saepe suos e pectore sgolat.
50 Non tantos crevellus habet fundamine busos,
nec quae formaium grattat grattucchia matellum,
quantos illa suo fert pro te in ventre forato.
Semper te chiamat, semper te smaniat unum,
semper suspirat, lagnat, sibi pectora chioccat,
55 atque suum dubitat ne cor, ingrate, refudes.
— O mi belle — cridat, — cur non, mi belle Tognazze,
scis quod amo et brusor de te, mi belle Tognazze?
Mi Narcise, veni, mi mi Ganimelle, camina.
Ne me despresies, ne bocca melada refudes. —
60 Sic meschina cridat, nimio tal volta brusoro
trasportata ultra proprii confinia senni.

Nocte, die pensat de teque, tuoque bochino,
quem dolzore quidem pensat superare povinas.
Cuius multiplicat sic nervos doia per omnes,
65 ut dicas: Oyme, sborrat tapinella fiatum.
Cerco ego de tantis illam distollere brighis,
sed sempermaium retrovo fecisse nientum,
qua propter de parte sua tibi porto novellam:
si dignare velis secum dormire maritus,
70 dummodo secreto fiant sub foedere nozzae. —
Cingar aquam pedibus talem dat barba Tognazzi,
ut vecchius pazzus magis altus crescat aquatus;
nec penses quod tunc in beccum rideat illi,
sed tales Cingar despicat ab ore parolas,
75 ut simul in centum Credos credisset alhora.
Quali praestezza tordus se in rete viluppat,
sive ad porrectum trat rana golosa boconem,
moscaque multipedis gathiatur compede ragni,
tali veschiatur Bertae Tognazzus amore.
80 Qui prius alquantum schenam longare comenzat,
atque bavas digitis labro forbire colantes.
Mox abbrazzato ter Cingare, terque basato,
sic ait: — Esse potest? an me mea Berta maritum
appetit? o nihil hac impresa charius esse
85 quippe mihi posset, contentor, cedo, fiatur.
Illa parangonem de me si fecerit ullum,
poltronem dicat Baldum, dicat ve dapocum,
desideretque illum, similesque perire maritos.
Non pensare susum voiat mea Bertola, Cingar,
90 quod mihi sit modicum gobbae, quod testa capillos
profluat alquantos, velut est usanza, canutos;
non hos, crede mihi, non hos vecchiezza biancat,
non mihi pro senio mancat dens iste davantum,
at sunt affanni, mihi quos respublica donat;
95 nam possum giurare tibi, me cancar amazzet,
non habeo nisi non annos quaranta duobus.
Si tamen illa velit penitus pensare Tognazzum

esse ribambitum vecchium, similemque vetusto
Mathusalem, quae sit memoret sentenza Gonellae:
100 « Forza datur iuveni, vecchio destrezza galanto ».
Sum bellus, riccus, sum prudens, sumque gaiardus,
est quoque grassa mihi possessio, grassaque vallis,
vallis non per quam ranarum turba coaxat,
non qua zenzalae nascuntur in aëre guasto,
105 auribus et nostris cantant, dicuntque cosinum,
ast ibi vina satis, multumque potenta recoio,
dulcia, garba, rubras facientia denique galtas;
vaccas tres habeo, Cervam, Moramque, Bonelam,
quae mihi mascherpas faciunt in tempore quoquo,
110 et sua quatrinos cumulat mihi soccida multos.
Non mihi de paia casamentum, deque canellis,
quos picolus boffare queat per nubila ventus,
imo de coctis domus est fabricata quadrellis,
cuius colmegna est cuppis coverta novellis,
115 qui sunt ex numero viginti quinque desinae.
Tum quidquid zappae, tum quidquid in arte cosinae
esse potest, habeo: vangas, rastillia, rascos,
marrazzos, rasegas, ficcos in aratra gumeros,
hinc ve segursellos, manarinos, inde badilos,
120 cum quibus et soleo zoccos spaccare segures,
chiodos, martellos, trivilinos, atque trivellas,
ferraque segandi, gramolam, misamque farinae,
burrattos, descos, sedacia, mille facendas,
quas narrare quidem facerem fastidia mondo:
125 haec ad commandum charae sunt omnia Bertae.
Doctor aratoria sum menzonatus in arte,
doctor et a stalla grassum portare ledamum,
omnibus in seris plenas scio mungere vaccas,
inque rotam tondam teneros calcare casettos.
130 Non plasentinis malghesibus atque vacaris
invideo lactis frescum menare botirum.
Herbida prata scio cum falce taiare seganti,
scavedagnare agros, fossatis cingere campos,

subque iugo drizzare boves usareque manzos.
135 Sunt mihi porcilli tres, virdo vimine facti,
inque meo solum cortivo deputo fornum,
tota suum solet hic panem infornare Cipada.
Sum Tognazzus ego, sum qui conservo Cipadam,
sumque Sinagogae princeps, archique vilanus,
140 nil nisi Tognazzus per villas dicitur omnes,
nil nisi Tognazzus cunctis de rebus abundat,
sum prudens, saviumque caput, sum, dico, Tognazzus.
Quae sine conseio magni sunt facta Tognazzi,
crede mihi, tandem tandem menchiona troantur;
145 sed quae conseio sunt masticata Tognazzi,
crede mihi, bona sunt, nec possunt fallere iotam.
Parlat evangelium, cum parlat bocca Tognazzi,
sed quid butto viam tempus, dum tanta recordo?
Tu, Cingar, nosti, tu scis, tu cuncta provasti.
150 Vade viam, Bertamque trova, cui talia dicas:
— Tognazzus mandat tibi tantas, Berta, salutes,
quantos in coelo video de sera lusores,
quantos cuncta foram buttant boscamina foias,
quantas Millanus bene grassas vendit ofellas,
155 quantos per Venetum spendunt cannalia bezzos,
quot sanctitates peregrinis Roma palesat,
quot vermocanos mandat Valtropia Bressae,
quantas tota stryas Piamonti patria brusat,
quantos consumant fratrum refetoria tortas,
160 quantos in Napoli gens buttat ubique naranzos,
quantos Cipadae piccat provincia ladros,
quotve solent guastas spetiari vendere cosas,
quot ve ladri zaffi, navaroli, stirpsque gabellae,
quotve molinari robbant, ostique rapinant. —
165 Sic totam milzam, sic totam dono coradam,
tradoque me stessum Bertae vaccamque Bonelam.
Dixerat, et, rursum abbrazzato Cingare, magnum
suspiramentum pulmone cavavit ab imo.
Cingar promittit toto fare omnia sforzo,

170 ut matrimonium tantum procedat avantum,
inde abit impressam, Bertamque trovare caminat.
Tognazzus manet hic, in stroppa sistere nescit,
spudat supra manus, sursumque tirare brasolas
incoepit calzas, stringa mollante, rapatas.
175 Mox digitis cercat buscas subtiliter omnes,
tratque foras albam circum collare camisam,
saepe manu tastat grisos in vertice tosos,
quos flavos amor esse facit parere capillos,
foppas crispatae studiat distendere frontis,
180 atque savone facit vultum tirare rapatum,
sbercifluos oculos tum Bertae purgat amore,
quos per passatos non sledammaverat annos;
nasum barbozzo taccatum smerdolat ungis,
qui colat et cornu sofiat, porrisque gravatur.
185 Bucca tumet, longaeque cadunt in pectora bavae,
quas quandoque boves videas effundere vecchios.
Non habet hic alium specchium quo semet adocchiet,
quo semet faciat bellum, sed ad albia currit,
in quibus est solitus vaccas beverare pienas:
190 hic se specchiat aquis, Narcisi more galanti,
hic nasum mento se cernit habere tacatum,
atque povinatos oculos similesque brasillo,
hic desdentatas se mirat habere ganassas,
quae tamen ob nimium formosa videntur amorem.
195 Aptatur capiti mufolenta beretta mazucco,
in cuius marzo rosa candida ponitur orlo.
Panescum lateri cortellum piccat, habentem
de bufali cornu manicum, dotone doratum,
cuius stringa ligat pendentem rossa guainam.
200 Praeterea triplici borsam volitante fiocco
fertque, bagatinis plenam, levibusque quatrinis.
Interea Cingar Bertam simulare comandat,
quae bombasinam vestit se protinus albam,
seque galantinam faciens, fregat ora biacchis,
205 pectinat et triplici dispostas ordine trezzas,

cincinnosque facit ferro crispante fogato.
Scufia cui chiomas tremolantis plena covertat,
lenzaque per mediam frontem sat commoda quadrat,
post haec velamen gialdi subtile coloris
210 imponens humeris super ubera lactea tirat,
pectoreque in medio tenet illud gucchia piroli.
Iamque aderat festum, quo turba vilana sub ulmo
ballat, et ad pivae numerosa sonamina balzat.
Venerat huc Cingar, quem Berta apposta sequivit,
215 ballantesque simul stabant mirare vilanos,
sed tanto strepitu quod tellus tota tremabat.
Hic drittum saltum charam facit ante morosam,
ille capriolam netto pirlamine format,
ast alius balzo se buttat in aēra tondo,
220 atque alius circum se terque quaterque revoltat.
Est qui saepe rotat propter stancare puellam,
est qui saepe cridat sbraians: — Sona piva pavanam,
fac spingardoium, fac strazzam, fac matarellum,
seu mazzacroccam, seu Spagnam, sive gaiardam. —
225 Multi, pro nimio stracchi sudore, frequentant
vicinas betolas, zainas sine fine tracannant.
Multiplicant flatum pifari virtute bocali,
quos retridare audis lingua frifolante sonamen.
Interea, ut fitur, ballus cessaverat unus,
230 expectant pivae quis danzam chiamet un'altram.
Ipsa retornarat muliebris turma sedendum,
sugabantque viri fazzas sudore colantes.
Cingar habet roncam et largum pugnale dedretum,
cagnazzumque facit longo volitante penazzo,
235 et sguardaduras plenas terrore traversat.
Protinus in terra calcem ficcaverat hastae,
dadossumque simul zaccum de maia cavarat,
borsam denariis plenam tirat extra braghettam,
ac pifaris soldos dat falsos nescio quantos,
240 nunquam quippe bonam tenuit sua tasca monetam.
Inde cavans reverendo bretam, curvansque ginocchium,

quae mage galanta est vilanellam primus ataccat,
caetera tunc alias brancat zentaia puellas,
sed quia corrazzam Cingar spoiarat onustam,
245 inque giuparello levis est, saltatque lezerus,
ballarinus habet ballorum praemia semper.
Piffaricas danzas non iotam praeterit unam,
ireque post ballum bravanti voce comandat.
Qualis caprettus, quum sol damatina levatur,
250 primus de stalla borit, matremque relinquens
huc illuc guizzat, morbezzat, saltat in altum,
talis Cingar erat, qui spoians corpore zaccum
tres se se brazzos saltu slanzabat in uno,
nunc drittus pirlans, nunc bassus, nuncve levatus;
255 mirabantque alii stupidi, gattumque putabant.
Iamque Tognazzus adest, palmas qui appoggiat utrasque
gallonis iunctas, gobbam nec habere videtur,
distesas portat gambas, supraque tiratum
dum vadit, signat vix in sabione pedattas.
260 Mox contra Bertam gambis se plantat apertis,
mazzucusque senex mirat, doniatque puellam.
Protinus id factum Cingar truffator adocchiat,
unde serans oculum guardat saepissime Bertam,
atque facit cennum, velut est usanza giotonis.
265 Pratica Berta, prius quae norat Cingaris artes,
stat veluti polcella, novo sposanda marito.
Attamen ah ladros quandoque levabat ocellos,
oreque rididulo sguardos lanzabat aguzzos.
Oh pensare potes, quales in corde fasellas,
270 vel sbolzonadas, sentibat alhora Tognazzus!
Suspirat vecchius, suspiransque, oybo, macagnos
spudat maiores mocenighis atque medais.
Stat modo supra pedem drittum, modo supra sinistrum,
saepe caput grattat, nec statu saldus in uno
275 restat, quin moveat se se ter mille fiatas.
— O pissasanguis — secum parlabat, — et oyde
siccine, Berta, meum scoraias porca magomen? —

Cingar avisarat giottones ante parecchios,
qui voiant sguaitare senis movimenta briconi,
280 quisque videbatur risi mangiasse menestras,
sic adeo intantum schioppantur pectora risu,
sed non pensat eos pro se grignare Tognazzus,
imo plus cignat Bertae, cui Berta recignat:
Bertaque dat bertam, bertezans atque bretonans.
285 Dum Cingar ballat, Tognazzo passat avantum,
et compagnonem faciens ita parlat orecchiae:
— Quid tardas? tecum vult illa ballare tre horas. —
Sic ait, et passat monstrans parlasse nientum.
Tunc vecchius non bis fecit sibi dicere cosam,
290 ad Bertam properat, si vult danzare domandat.
Illa bochinellum stringens, parvumque musinum,
acchinansque caput, porgit fretolosa sinistram.
Strictis inde simul palmis ballare comenzant.
Tunc magnam subito commovit turba risaiam,
295 claudere sed risum Cingar studet hic, studet illic,
nam sic ridendo potuissent rumpere zardam.
Cingaris hic adsunt compagni quinque bretari:
Brunellus, Gambo, Sguerzus, Schiavina, Lafrancus,
qui semper verbis homines soiare parantur,
300 soiabant igitur bassa cum voce Tognazzum,
sed non tam bassa quin sentiat omnia vecchius.
Sguerzus ait: — O quam destrezzam corpore mostrat! —
Cui Schiavina: — Vides, quam se de schena balanzat! —
Respondet Gambo: — Levis est, multumque speditus,
305 iuro Deum quod non saltando rumperet ovum. —
Parlat Brunellus: — Mirum, quam saltet in altum,
altius ire tamen poterit giupone cavato. —
Ad quod respondet Lafrancus: — Rite ricordas,
nam sic personam Bertae mostrabit amighae. —
310 Audit Tognazzus quidquid parlatur ab illis,
unde magis balzat, magis unde gaiarditer altos
fert garlatones, coelumque tocare videtur.
Credit evangelium quidquid dixere giotones.

Zorneiam subito spoiat, stringasque ralentat,
315 et porgens brazzum Bertae tirare comandat,
sicut ab alterius tirare solemus aiuto.
Illa gavardinae manicam, manicamque camisae
sponte pians, pariterque trahens, simul omnia ducit,
omnia convolvit, non advertente Tognazzo.
320 Sed tamen infinem sentit seguitare camisam,
et casum reparare volens meschinus homazzus
millibus in strazzis testam vilupatus habebat.
Sed magis illa tirat, seguitat magis iste tirantem,
valdeque sbraiabat: — Lassa, codesella, camisam,
325 sit sat per manegam dadossum trare gabanum. —
Dumque trahebatur nec se nec conspicit altrum,
nam tota in toto gathiatur testa viluppo;
semispoiatus erat, quasi nuda culamina monstrat.
Cingar, id advertens, properat, stringamque mudandae
330 slazzat, et in tuttum nudus tandem ille remansit,
atque ad garlettos cascarunt denique strazzae.
Tanta repentinam coepit risarola brigatam,
ut centos illic Marguttos esse putasses.
Ille viam scampare volens sic absque mudandis,
335 vergognaeque suae qualcum cercare covertum,
ecce pians cursum stramazzum tale piavit,
ut tamburrinum cascans sua panza sonaret,
namque ad calcagnos bragas vilupatus habebat,
sicut stuppa solet polzini nectere gambas.
340 Concurrunt nudum vecchium guardare vilani.
— Day day — cridabant, — hay hay que cosa da rider. —
Foemineae fazzae partem voltantur in altram,
quae tantum buttant vergognam tempore scuro.
Ille senatorum primus, consulque Cipadae,
345 ante manus supra borsam nummosque tenebat,
retro sculazzatis tavolazzum monstrat apertum.
Qua propter vergogna focum smorzavit amoris,
omnia vincit amor, sed scornus vincit amorem.
In pede iam toltus velociter, inde scapinat,

350 non minus in dretum lassans tegumenta bragarum,
quam cazzatori linquit baricocola castor.
Non unquam vidi tam praestam currere gattam,
culmine tectorum quae summo caschet abassum.
Tandem perveniens ubi se coprire dabatur,
355 tanto pro scorno testam grizzatus abassat,
tollere non audet frontem, sed talia mutus
pensat et alloquitur se stessum sicut un altrum:
— O Tognazze senex, quae te desgratia colsit?
nonne tuum cernis, pauper meschinule, scornum?
360 Nuper zanzabam, quod foemina quaeque ribalda est,
quod deberemus Macometto credere ladro
plus quam falsiloquis femnarum credere linguis,
et video Bertam me nunc trapolasse putanam.
Heu quia pensabam super omnes esse beatus,
365 at sventuratum me tandem turba caleffat.
Consiliare alios scio, conseiare meipsum
nescio, culpa mihi sola est reputanda bachiocco.
Consilium nihil est: hoc si quis negligit uti.
Consilium male dat, qui non bene suscipit illud.
370 Me stessum ingannasse pudet, nec amore superchio
errorem novi, donec vergogna capellum
sustulit, eque meo cascavit maschera vultu.
Post damnum pentire valet, mihi crede, negottam.
Dum sic vilificat se se, Zambellus arivat,
375 cui proprios reddit pannos, simul inde recedunt.
Tres stetit ille dies omnino ascosus ab omni
compagnia hominum, tamen alto corde cadenam
rodit, dispositus se vendicare; nec illa
Cingaris et Bertae sdegnosa iniuria cascat.
380 Ergo hinc cessarat reverentia barba Tognazzi,
qui fuerat villa primus reputatus in illa,
Cingaris ut melius posset masinare molinus.
Haec ego pro specchio vecchiorum scribo Comina,
non tamen ad savios dico temeraria canos,
385 a quibus imparat drittum giovenezza caminum,

sed vobis parlo rancis vecchisque galosis,
quos pueros centum annorum scriptura domandat.
Vecchie, quid insanis? quo te tua bestia menat?
nonne geris cassam mortorum tergore semper?
390 an quia bertinam fers in cervice peluccam,
teque rapraesentas rappata fronte saputum,
ac si stet rappis saviezza grisisque cavellis,
tempore dadessum iuvenes non rodere cessas,
ut rosegare solet mollem tignola velutum?
395 Et quid sbaiaffas? ecquid, podagrose, cigalas?
Stare magistratum manibus puerilibus, inquis,
quod per inexpertos tractantur seria puttos,
quod sibi sbarbati faciunt succrescere barbam,
gregnapolaeque fregant molesinas sanguine goltas,
400 ut iam multidies caecis videantur in occhis,
ut iam stimentur digni (taiante rasoro)
per quos magnifici tandem manegentur honores,
supraque primaias stetur dare iura cadregas.
Hoc tamen invidiae nascit de stercore murmur,
405 namque senes isti, se specchio quando vaghezant,
(pro vergogna) pudent carolentam cernere fazzam.
Personam beltas non amplius ulla galantat,
aurea de argenti facta est caviata colore,
bocca pluit bavas, ferro sdentata tenaiae.
410 Semper ab ambabus sordina sonatur orecchis,
gutta cadit naso, spudat vecchiaia macagnos,
atque carettonis sbolsat de more cavalli.
Deque povinatis oculis ad pectora colat
sbercia, sed labrum recipit cagatoria nasi.
415 Haec ea specchiantes miseri tristantur, et aspris
morsibus invidiae dentrum lacerantur et extra;
antiquas memorant festas teneramque iuventam,
quando stringati drittis cum passibus ibant,
quando fracassabant giostranti pectore lanzas,
420 quando stringebant tundos sperone zanettos,
quando saltisono ducebant ordine ballos,

quando vaghezabant oculo cignante morosas.
Haec eadem vecchius memorans, cruciamina sentit
qualia Prometheus baratro cazzatus in imo
425 sentit, osellazzo semper rosegante figatum.
O nimis improprium senibus, vecchisque bavatis,
pectus amoroso plenum gestare brusoro!
Cingar at interea, smacato barba Tognazzo,
en quoque amicitiam Zambelli curat habendam,
430 ut quoque Zambellus collum sibi rumpere possit.
Hic postquam robbae se viderat esse patronem,
in stroppa male stat, nimia sburlante legrezza.
Ponere cervellum rebus disponit agendis,
parecchiatque casam multis implere richezzis.
435 Uxorem chiamat Laenam, sibi tirat apressum,
atque basarottum dans illi parlat: — Habemus,
ad corpus lanchi, tot quot squaquarare valemus.
Non ultra faciet nos Baldus vivere stento.
Vis mercantiam pariter faciamus? ad urbem
440 quottidie vadam, multas trafegare facendas.
Tu quoque fra tantum roccam, fusumque drovabis.
Spero quod in curto veniemus tempore ricchi,
nec multam facio stimam si cornua porto,
omnia sunt operanda quidem casone guadagni. —
445 Ad quem Laena inquit: — Faciam cuncta ista libenter.
An scis quod grosso voluit me battere legno
Berta, nec offesam possum smemorare cotalam?
Chare marite, meum voias satiare talentum.
Fac, ut in hanc vaccam penitus vendetta fiatur.
450 Nonne cavallus eris, nostrum si linquis honorem? —
Respondet Zambellus: — Habes, mea Laena, rasonem;
Berta fuit semper nostris contraria spallis,
incaghemus ei re vera et ventre pieno. —
His dictis magnam tractant insemma facendam,
455 qua fiat Bertae dictu mirabile scornum.
Circa quinque horas de lecto nocte levabant,
ante ussum Bertae pleno ambo ventre cagabant.

Parce mihi, lector, si nunc tibi Musa puzabit.
Berta levans strato damatina bonhora catabat
460 lombardas semper sua supra limina quaias.
Cingar, habens caudam vulpazzae more pelatam,
Zambelli talem cito iudicat esse prodezzam.
Quid facit astutus? stomacum sibi fortiter armat,
quottidieque illas fezzas in vase repostas
465 servabat, donec fuit urzus stercore plenus.
Berta stupescebat, causamque petebat ab illo,
at Cingar noscens quod foemina vas sine fundo est
semper dicebat: — Cognosces denique causam. —
Mox illam tollens completam fecibus urnam,
470 desuper effudit dulci de melle bocalum,
ut quod stercus erat mel esse appareat extra.
Hanc levat in spalla, tacitusque caminat ad urbem,
sed stravestitus, quia toti est cognitus orbi.
Dumque ibat, vidit Zambellum; protinus illum
475 advocat, et dicto manifestat nomine se se.
— O Zambelle — inquit, — o mi Zambelle galante,
expectes, quaeso, non me cognoscere pares.
Sum bonus ille tibi compagnus, nomine Cingar,
qui tibi portavit, portat, portabit amorem.
480 Quomodo stas vel tu, vel quomodo stat tua Laena?
Tocca manum, certe mihi pares esse gaiardus,
atque bonam chieram nobis tua fazza palesat.
— Sum — Zambellus ait, — sat sanus satque gaiardus,
est quoque Laena simul sat sana satisque gaiarda.
485 Sed dic, quid portas mastello, Cingar, in illo?
Vis, ego te altoriem? somam portabo libenter. —
Tunc Cingar, fingens se straccum, dixit: — Aita,
istud aita, precor, de spallis ponere pesum. —
Zambellus positis manibus discarigat illum,
490 fratantumque rogat quid soio portet in illo.
Sed Cingar, frontem nullo sudore madentem
dum fazzoletto ficta stracchedine sugat,
respondet, tanquam scoprendo arcana sodali:

— Vis dicam, Zambelle, tibi, charissime, verum?
495 Quod tibi parebit fors fors ad credere falsum?
Vis, dicam? nulla est impresa coprenda sodali.
Ringratiamento te Berta rigratiat omni,
quam tutavia facis mirando munere dignam.
Te modo perpetuum pensaverat esse nemigum,
500 attamen ad provam peradessum novit amigum,
nam quae supra suam portam de nocte cagasti
ecce vides vaso semper stipavit in isto,
et nunc spero illi multos acquirere soldos. —
Zambellus stupefactus ait: — Codesella, quid inquis?
505 Tu ne meam poteris fezzam spazzare boteghis?
Ben buttare viam faceres me infretta mudandas,
si quod ego cago credam te vendere posse.
Vade, mihi potius vendis vel vendere cercas
vessigas, quas non a Cingare compro libenter. —
510 Cingar ait: — Cur non? ah ne straparla fidelem
contra tuum socium, magis imo contra parentum.
An nescis quod Bertus erat Pannada fradellus
Mignotti Zanchi, de quo me medda Catina
protulit, atque tuam simul ac insemma sorellam,
515 unde mihi nezza es et ego tibi barba cusino?
Sed quid tot baias? saldabit prova facendam. —
Sic dicens, brancat spinettum, tratque deforam,
qui ficcabatur brentae puzzantis in imo.
Ecce tenella foras pertuso exire comenzat
520 materies, nasisque bono blanditur odore.
— Sentis — Cingar ait, — aquarosam ambraque canum ?
An modo vessigas video tibi vendere vodas? —
Zambellus stoppans nasum sbraiare comenzat:
— O pissasanguis, quid hoc est? iam stoppa foramen,
525 stoppa busum, Cingar, merda est, nimis (oybo) carognat.
Sed quis mazzuccus, quis tam lignamine grosso,
qui sborsare voiat tali pro merce nec unum
solettum bagarum, falsum, totumque tosatum? —
Cui Cingar: — Venias mecum, certaberis hac re,

530 secretum tamen hoc nulli scoprire memento. —
Tunc alzans brentam, Zambelli tergore ponit,
anteque festinans creppat sub pectore risu.
Iam sunt in piazza: mercatus ubique patebat.
Cingar Zambellum gestantem pondera fezzae,
535 dissimulans fazzam, speciarum ducit ad unum,
ad quem ingrediens, Zambello stante deforam,
cautus parlat ei non plus quam quinque parolas:
— Vultis apum merdas istas comprare, magister? —
Non Zambellus «apum», sed «merdas» dicere sentit,
540 unde stupescebat fieri sic vendita puzzae.
Ille statim risit spetiarus turpe vocabol,
et qualchadunum cito iudicat esse bufonem,
qui sic dicit apum mel merdas esse, caleffans.
Tunc primum extremos digitos in mella ficavit,
545 quae super ascondunt dulci sub tegmine stronzos,
in boccam ponit, velut est usanza, liquorem,
dolcezzam gustat solam nec stercora tangit,
unde fidem praestat falso, creditque bugiae.
Ergo hic mercatum faciunt, tres ille pesatos
550 atque trabucantes scudos de mille quatrinis
excavat, hosque tirat Cingar, pocamque tirando
esse dolet barrus tanto pro melle monetam.
Iamque vodare parat spetiarus Cingaris urzum,
quem illi restituat proprioque immittere soio,
555 unde palesari poterat bareria defattum.
— Heus tu — Cingar ait, — peradessum desine zerlam.
Nunc nunc tornabo, vado comprare cosettas
nescio quas modicas, post quas pro vase redibo. —
Dixerat, et chiamans Zambellum praestus arancat,
560 ac ita gabbatus spetiarius ille remansit,
ac ita vulpones vecchi quandoque trufantur.
Hoc meritamenter fortunae in rebus acascat,
ut qui dinari seu dritte sive roverse
pro casia et pilolis pochetinis, proque syroppis,
565 magno tirantur numero, complentque scudellam,

ut faciant merdas vitamque cagare brigatam,
sic in materia tandem spendantur eadem.
Stercus ut acquistat scudos, ita stercora scudi.
Magna sed interea Zambellum cura molestat,
570 mercatum penitus vult exercere carognis.
Iam complet grandem tali de merce tinazzum.
Per quancumque meat stradam, poltronus amorbat.
Unde die quodam tulit alto in tergore plenum
de pacchiarina mastellum, trottat ad urbem,
575 giungit et in plazzam: caricus se ficcat in omnem
bottegam cridans: — Hanc porto ad vendere merdam,
an comprare istam vultis? domando doverum.
Est bona robba quidem, frescamque cagavimus ipsam. —
Si tantam rident sciochezzam, pensa tu ipse.
580 Sed mala Zambellum poverum ventura guidabat,
nam tandem seguitans spetiarum venit ad illum,
quem iam scornatum Cingar cativellus habebat.
Ille, ubi Zambellum sporco sub pondere vidit,
pistellum piperis iecit, stangamque piavit,
585 inde pianinum vadens post terga bonhommi,
atque super palmas spudans bastone restricto,
percutit heu brentam, magno resonante fracasso.
Brenta soluta statim, spezzatis undique circhis,
decidit in fasces, hinc stercora tota liquescunt,
590 per faciemque fluunt Zambelli, perque davantum,
perque deretro cadet stomachosi broda liquoris.
Totus fezza paret, fugit hinc, fugit inde, cridatque:
— Oyme meas spallas, mea terga, meosque galones. —
Sed speciarus eum non lassat prendere flatum,
595 perseguitat, nunquam ve deest menare tracagnum,
nunc istam, nunc illam se cacciat ille botegam,
altoriumque petit, sed pulsus ab omnibus ullum
non habet aiuttum, stranium quia rendit odorem.
Turba puellorum currit: day dayque richiamat,
600 saxa tirant, marzasque ravas, centumque carognas.
Currunt brettari semper treppare parati,

matronae testas extendunt supra fenestras,
tum barisellus adest zaffis comitantibus et quid
et quid hic est rumor tantus, vult scire bravando.
605 Zambellum accusat speciarius ante brigatam,
quod sibi vendiderat lorduram melle copertam.
Zambellus plorans negat hoc, provat esse bosiam,
sbraiat enim, sbraiansque cridat: — Non ille daverum
sum, messere, fuit Cingar, fugiforca vocatus,
610 quem voluit tantas praetor squartare fiatas. —
Tunc puzzae signale videns cavalerus apertum,
prendit Zambellum, brazzis deretro ligatis,
communique illum facit in praesone serari.
Cingar, ut hoc didicit, subito de more tacagni
615 Laenam Zambelli moieram trovat acasam,
quae supra scragnam paiae ingramita sedebat,
sustentansque manu guanzam plangebat amare,
namque sui audierat peradessum fata mariti,
nec scit partitum, nec scit retrovare modellum,
620 conseium nec habet, per quod de carcere tretur.
Cingar singultans intrat sugatque veletta
fazzoloque oculos, spudazzo aposta madentes.
Monstrat flere sui Zambelli damna sodalis,
et confortat eam tamen omni fratris amore,
625 atque parolinas usat plus zuccare dolzas,
ut voiat meschina suum cor tradere paci,
si sibi consortem robbabit forca picandum,
publica quandoquidem totam sit phama per urbem:
in Piccardiam Zambellum pergere ladrum.
630 — Me miseram — tunc Laena cridat, — quia mortua casco.
Quid nam, Cingar, ais? Zambello forca paratur? —
Sic parlans, chioccatque manus, strazzatque caveios,
Cingaris altorium supplex marzocca domandat.
At Cingar plorans inquit: — Sorelina, quid ultra
635 posse putas a me fieri? speranza niuna est.
Passavit iam merla Padum, sua vita soravit.
Attamen ut noscas, noscatque lovagna Cipadae,

quanti vos faciam, Zambellum, teque, tuosque,
ecce tuum sforzabo tibi tornare bonhomum,
640 sed lex difficilis commandat, iusque palazzi:
« Carcere nemo tratur, nisi borsa piena vodatur ».
Pratica Signorum sic est, magis imo ladrorum.
Ecce meam borsam dono tibi, doque me ipsum.
Zambellum nostrum quam praestius extra cavemus.
645 Tu quoque, si quid habes nummorum, sborsa dinaros,
namque tuis, soldisque meis, populique favore,
illum (ne dubita) de forchae morte cavabo,
quamvis, ut dixi, sit phama quod ille moribit. —
Laena, magis credens, geminat meschina dolorem
650 irrumpitque casae portam, reseratque tesorum.
Quantas in cophino carlinos invenit, adfert.
Cingar eos brancat subito, numeratque nientum,
atque suos etiam ramezantes nescio quantos
grossettos sborsat, factos in turre Cipadae,
655 quos omnes zurat proprio cum sanguine velle
spendere, si possit Zambellum scodere forca.
Sic ait, et properans tandem pervenit ad urbem,
sponteque bottegam spetiari transit avantum,
qui fezzam comprans saiottam prenderat, et qui
660 fecerat hac causa Zambellum carcere chiudi.
Ille foras viso confestim Cingare saltat,
et seguitans longe sbraiat: — Sta, brutte cavester,
sta manigolde, meos dinaros redde, ladrazze.
Tu mihi vendisti merdam pro melle, ribalde. —
665 Cingar, qui tantos audit post terga tumultus,
praestus ibi multos testes cativellus adunat.
— En testate — ait, — auditis? testate, fradelli,
iste ladro et barrus puzzam comprasse fatetur
non a Zambello; quid carcere clauditur ergo?
670 Sic, traditore, putas hominem trapolare bonhommum?
Sic cittadinis fenocchium vendere pensas?
Sed tua conticui nimium peccata, becazze.
Nonne scio certum, nec testibus ipse carebo,

te sfalsasse pesas, scarsasque tenere balanzas?
675 Nonne, ribalde, canum stronzos merdamque caprarum
pro diaquirone vendis, pilulisque detribus,
proque bonis tristas non cessas vendere robbas?
Ecce in pallazzum festino, citaberis illuc,
teque para contra testes defendere centum,
680 qui meritant, ut ego, si quid valet ipsa bonorum
dabenitas, ad quos omnis credenza quadretur.
Ad corpus... sed non volo blastemare, botegam
sacchezare tibi faciam, poltrone gaioffe.
Siccine te ad costum poveri arricchire putasti? —
685 Sic dum parlabat, multa hic brigata ragunat.
Hinc abit ac trottans ficto petit ore palazzum.
At cagarola piat spetiarum magnior illa,
quam sua saepe facit povero scamonea vilano.
Quid faciat nescit, spazzatum se videt esse,
690 ni sibi provideat, reparetque repente ruinam.
Staderas nunquam falsas tenuisse recordat,
attamen o quantum simili pro errore stopinat!
Ast intellectum dedit huic vexatio drittum.
Protinus accelerat post schenam Cingaris, ac sic
695 hunc vocat: — Expecta, precor, o compagne, pochinum. —
Sed mercadanti facit ultro Cingar orecchias;
plus chiamat spetiarus eum: — Tibi dico, fradelle,
ola, mane, tantum sex audi, quaeso, parolas. —
Tandem se atrigat Cingar, quid vultque rechiedit.
700 Ille pregat, supplexque facit gatamorta: — Quid — inquit, —
bon compagne, lucri de me aquistare valebis,
si mihi tum robbam facias, tum tollere vitam?
Ah per amore Dei, si te fortuna guarentet,
ne des accusam tanto pro crimine tantam!
705 Tempore praecipue nostro giornisque dadessum!
In quibus, o quantos cum bocchis cernis apertis
stare lupos, miseram gentem ingoiare paratos.
En aliquod donabo tibi, neque contra vilanum
procedam ulterius de stercore melle coverto,

710 imo zuro tibi quod eum de carcere trabo. —
Cingar ait: — Certe campasti grande periclum,
namque amisisses totam de iure botegam:
forsitan et praetor fecisset rumpere collum.
Errorem tamen hunc tibi parco, dummodo serves
715 quae modo fecisti promissa, tiresque bonhomum
de praesone tuis spensis, ut iura comandant.
— Sum contentus — ait speciarius, — inde bachioccus
et mazzuccus homo sborsat vacuatque crumenam.
Cingar cuncta piat, medicorum more negantum,
720 praesonemque simul tacito petiere camino,
quae communis erat, non quae sit turris in imo.
Zambellus, viso confestim Cingare, currit:
totus et allegrus venit ad ferrata fenestrae,
atque cridans aliquod soccorsum chiedit ab illo.
725 Cingar ait: — Taceas, taceas, dic, matte, pianum,
deque bona voia voias nunc esse, quod ipse
solus ego nunc nunc hoc te de carcere trabo,
denariosque meos non sparo spandere pro te,
et iam pagavi multam nunc usque monetam.
730 Hic homo, qui mecum est, qui te battivit atortum,
zurabit coram populo fecisse bosias,
quum dixit merdas humanas esse bovorum
stercora, quae paucis poterat comprare baiocchis.
At semper nostrae sunt magna desasia merdae. —
735 Zambellus respondet: — Ego tamen esse pagatus,
esse satisfactus vellem de stercore perso,
quod sfrantumando mastellum perdidit iste.
Dic, Cingar, patiar precii dispendia tanti? —
Ad quem Cingar ait: — Talem mihi lassa facendam,
740 quattuor ipse tibi merdae promitto barillos.
Iamque vale, propero, nunc nunc exibis et o tu,
o speciare, veni mecum praetoris ad aulam. —
Sic abeunt, frappisque suis, chiachiarisque repertis,
cuncta provat Cingar, zurat, sagramentaque brancat,
745 nec prius attrigat quam centum mille bosiis

solvat Zambellum propriusque retornet a casam,
et nummos quos Laena dedit sua tasca guadagnat,
et quos menchioni speciari temma pagavit.
Sed iam pro merda stomacatam cerno brigatam,
750 atque mihi nasum Musae tenuere stopatum.
Parcite si vestras re tanta implevimus aures,
nam magis implenda est auris quam bocca, valete.

LIBER OCTAVUS

Iam bona Zambellum riscossum carcere coniunx
Laena receptarat, straniis usata carezzis.
Quomodo? num basis? laetis num amplexibus? ut mos
coniugis est, quando palpat cativella maritum?
5 Absit, sed grosso poverum bastone recepit,
atque cosiduras saldavit supra zuponem.
Hanc Zambellus habet requiem post carceris usum.
Sed tribus exactis mox giornis, Laena maritum
disgrossare suum varias vult circa facendas,
10 ut meschina queat perdutas scodere cosas,
namque sibi Cingar borsam tettaverat omnem,
hique tapinelli cophinum sine pane catarant.
Ergo iubet prudens Zambello Laena tacono,
ut properans urbi procazzet vendere vaccam.
15 Haec est illa quidem vaccarum maxima, qua non
altra fuit maium toto celebrandior orbe,
de qua non modicos habuit Cipada casettos,
de qua quottidie magnum caldare pienum
lacte cavabatur, nec non urbs tota botiros,
20 mascherpasque suas gustabat tempore quoquo
et (sic sic patres dixere nepotibus ante)
istam appellavit Bertus Pannada Chiarinam.
Denique Zambellus virgam brancavit aguzzam,
quam, Calepine, vocas stimulum, Comina, goiolum,
25 et pungens vaccam dicebat: — Valla, Chiarina. —
Inde facit vocem quam nemo scribere posset.
Sed quia mercati non impararat abaccum,

atque super steccos ignorat scribere contum,
ista pro causa praecepit Laena marito:
30 ut vendat vaccam, nec tolgat allora monetam,
ast in credenzam, si quis vult tradere quidquam,
quidquam in credenzam capiat, tamen omnia fiant
testibus adductis; et quisquis comprat ab illo
det bolletinum, fidei pro pignore, scriptum,
35 namque die sabato vult ipsa rescodere nummos.
— Sic faciam — Zambellus ait; — sta in pace fratantum. —
Mox vaccam stimulans — Zais, — inquit — zira, mamao. —
Subbiat inde, velut quum menat plaustra biolcus.
Cingar id audivit, Berta referente, quid egit?
40 Non stetit abadam, proparat, properansque susurrat:
— Qui nimis indusiat, caldum non mangiat arostum,
et male se allogiat, qui troppum tardus arivat,
amisitque bonum tardans limaga boconem. —
Talia dum secum meditat, frezzose caminat,
45 et veniens urbem sperat quistare Chiarinam.
Ingreditur plenam varia de merce botegam,
quam tenet hebraeus, Sadoccum nomine dicunt,
qui circuncisus pollebat munere trino,
signatusque Deo fuerat, ne incognitus esset,
50 lumine sguerzus erat, pede zoppus, tergore gobbus.
Qui centum miseros usurae sfecerat arte.
Vestimentorum pendebat copia grandis:
cappae, zupones, calzae, variaeque pelandae,
zacchetti, socchae, guarnelli, sive camorae.
55 Cingar, deposito pegno, velut usus habetur,
sguarnazzam vestit frustam, totamque bisuntam.
Inde facit propriam sibi gialdam tradere brettam,
et vestes adeo similes giottonus adobbat,
quod circoncisum pensasset quisque Sadocchum.
60 Iam rivat in piazzam, baganaius creditur, ecce
vacca procul visa est Chiarina, suusque biolcus.
Protinus incipiens garletto vadere zoppo,
et claudens oculum sguerzo cum lumine dextrum,

et fingens gobbam storto gallone caminat,
65 de passu in passu iudaica verba susurrat.
Sbraiat Zambellus, quanto sbraiore potebat:
— O quis homo vult hanc bellam comprare vedellam? —
Cingar, ut ascoltat, vix calcat pectore risam.
Hunc tamen incontra veniens, hunc primus afrontat,
70 et stralunatis oculis gambisque retortis,
sic ait: — Ipse tuam comprabo, rustice, vaccam.
Quid vis? quid montat? solum pete, quaeso, doverum. —
Cui Zambellus ait: — Si vis comprare Chiarinam,
ecce tibi vendam, nostrum faciamus acordum,
75 nolo peraddessum pro ipsa tirare monetam,
ast in credenzam mihi da quodcunque talentat,
atque manu propria voias mihi fare bolettam,
namque die sabato veniet riscodere nummos
Laena, tibi reddens cartam pro pignore scriptam. —
80 Respondet Cingar: — Venias, ita nempe pagabo,
sed vaccam mena tecum, sic mattus adunca es,
qui venis et smemorans lassas deretro Chiarinam?
— Oh — Zambellus ait, — non sum; zais, valla, camina. —
Ergo marangonis simul intravere botegam,
85 a quo credenzam Cingar lignaminis emit,
in qua tres pisces abscondit nomine barbos,
qui barbi tales ovos in corpore gestant,
quales si comedas ventramina tota cagabis.
Mox piat inchiostrum, multa praesente brigata,
90 scribit in hac forma, hebreorum more roverso:
« Zambellus, Berti Pannadae filius olim,
vendit iudaeo Sadoccho nomine vaccam,
cui dare promittit sabato veniente futuro
octo fiorinos Reni, testante Catoio,
95 Bergnaccaque simul, Mengo, pretoque Giarono,
in quorum ipse fidem nomen subscribo Sadocchi ».
Hoc facto pigat cartam, stampatque sigillum,
credenzamque simul Zambello mittit adossum,
atque casam versus mandat, retinetque Chiarinam.

100 Zambellus sudat, nimium credenza pesabat.
Laetus abit, magnumque putat fecisse guadagnum.
Cingar ad hebraeum tornat, redditque pelandam,
vendit et ulterius sub forma Cingaris illi
vaccam Chiarinam, pro qua tirat octo ducatos,
105 nam cito maturum paritura est illa vedellum.
Non appena quidem nummos zaffaverat illos,
Zambellum nimio credenzae pondere tardum
praecedit cursu, truncans per devia stradam.
Inde urbem versus rediens, videt ecce propinquum
110 Zambellum contra venientem, fasce sub ipso
valde fadigantem et multo sudore bofantem.
Sed labor hic animo nihil est infestus alegro.
Cingar praeteriens non illum noscere fingit,
sed Zambellus eum cernens sub pondere restat,
115 et vocat: — Heus, Cingar, quo vadis? resta pochinum. —
Cingar se voltat: — Quis me vult? — inquit, — oh certe
non te cognoram, Zambelle galante, sub ipso
credenzae peso; quid nam portatur in illa? —
Ad quem Zambellus: — Robbas trafegare bisognat,
120 sum mercadantus, vendo, comproque facendas,
tu memorare tamen debes, sensuque tenere
quando spopondisti merdae mihi quattuor urnas. —
— Ne dubita — dixit Cingar, — promissa dabuntur.
Iam non materia quis erit te ricchior ista?
125 Non ego deciperem te, mi Zambelle Panada,
quae tibi promisi semel, attendenda memento.
An te piccandum modo de praesone cavassem,
si, Zambelle, tibi non esset Cingar amicus?
Sis certus, quod habes et semper habebis amicum.
130 Sunt haec verba tamen, potuisti cernere provam.
Sed dic, quid portas? quae mercantia trovata est? —
Ad quem Zambellus: — Pisces credenza piavit,
quos mea mangiabit, veluti mangiare talentat,
uxor quae praegna est et habet sub ventre putellum,
135 ad quam non ullum lasso mancare bisognum;

si non ipse darem quidquid sua voia rechiedit,
impregnata quidem se dispregnaret afattum. —
Cui Cingar: — Qualem facis, o fratelle, bonopram,
namque tuae uxori gravidae succurrere debes.
140 Illa cosinandi scusanda est fare laborem,
namque abortivum faceret mortumque putinum. —
Tunc per « abortivum » putat hunc dixisse « botirum »,
qua propter Zambellus ait: — Non illa botirum
plus faciet, quoniam modo vendita vacca Chiarina est,
145 illam Sadoccus sguerzus compravit adessum.
Ast in pace mane, mi Cingar, ad revidendum. —
Sic ait, et tandem Cipadae stancus arivat.
Sed sua quando casam iunxit, non Laena trovatur,
iverat ad gesiam se confessare, vel altrum;
150 et secum portans chiavem, chiavaverat ussos,
balconesque omnes, ne ladris robba pateret.
Sudat Zambellus, somam de tergore ponit,
vultque disinandos padella frizere pisces,
at nec per portam poterit nec per ve fenestram
155 hic intrare, caput grattat, desperat, adirat.
Sed tantum grafiat memorem sibi denique testam,
quod reperit foggiamque novam, studiumque galantum
intrandi, saliens cum scala tecta palazzi.
Ac ibi camisa brazzum smanicavit utrunque,
160 dabandamque ipsos coepit convertere cuppos,
ut sibi per busum tecti via larga fiatur.
En venit interea, bene confessata Copino,
Laena, videtque domum iam totam desuper omni
culmine scopertam, tegulasque, trabesque remossos,
165 perque casam totam penetrans guardabat Apollo.
Pro dolor! ut cernit tantam bona Laena ruinam,
— Ah manigolde — cridat, — boiazzaque, bestia matta,
cernere quem possim nunc nunc sibi rumpere collum!
Quid, poltrone, cagas? quis te diavolazzus agrezat?
170 O Deus, en quali sposata est Laena marito!
Cur potius non sum magno maridata diablo?

Sit maladetta dies, in qua mihi mater Agnesa
dixit: — Zambellum sumes, o Laena, maritum. —
Quid seguitas ancum? sta quetus, brutte ribalde.
175 Non cessas anchora domum scovertere? me me
scontentam! descende cito, descende, gaioffe. —
Zambellus magnam se sentit habere pauram,
iamque tracagnadis schenam disponit usatam.
Qui tamen in scala, dum culmine callat ab alto,
180 dicebat supplex: — Perdona, Laena, marito.
Fretta cosinandi pisces fare talia suasit. —
Illa sed in furia non audit verba tapini,
omnibus ut forzis scalam ruzavit in illam,
quod plus quam voluit prestum discendit, et aspram
185 inter saxa dedit scala ruinante culadam.
— Oyme — cridat, cridat: — oyme, Deus, perdona, sorella,
perdonanza, precor, me, sum contentus, amazza,
talia si may plus ego fecero, parce, padimma. —
Sed supra trippam saltaverat illa mariti,
190 quem pugnis, calcisque simul furiosa marazzat.
Huc visinanza venit, rumorem currit ad illum,
Zambellumque trovat sub calcibus esse diablae.
Non tamen est mirum, quia cosa novella niuna est,
saepe tracagnabat menchionem Laena maritum;
195 ut multi similes Zambello hinc inde catantur,
quos ego non homines sed grossos chiamo boazzos.
Inquirunt causam villani, Laena recontat,
sed mercantiam credenzae quando Tognazzus
ac reliqui patres illo narrante piarunt,
200 non sine cordoio Laenae doluere travaium,
per saviosque omnes fleta est praesura Chiarinae.
Nec tamen interea se se Zambellus atrigat,
vix se bastoni subduxerat, illico barbos
igne coquit, mangiatque ovos, atque omnia spazzat.
205 Quo facto ad campos vadit zappare fasolos.
At venit ad Laenam secreto tramite Cingar,
qui per diversos audivit cuncta spiones,

ingentique doia simulat lachrimando teneri,
biasmat Zambellum, quod sit tam senza governum,
210 nec piet hormaium longo post tempore sennum.
Laena magis lachrymans sua maxima danna recontat,
et quod credenzam tulerit pro pignore vaccae,
et quod peius erat nescit cui traditur illa.
— O mala res — inquit Cingar, — sed desine, Laena,
215 aut vaccam aut nummos spero quod habebis adessum.
Non tibi mancabo, me guarda, meumque segura
possa super pectus, vadam, retrovabo Chiarinam. —
Dixerat, et secum dum vecchiam meditat artem
it celer, atque trovat Zambellum rura colentem.
220 — O poverette — inquit, — fecisti nempe maronem.
Perdisti nummos; perdisti, matte, Chiarinam.
Non est ingegnum, non sennum, pazze, maruffe,
non est in zucca sal, dico: quando piabis
sentimentum aliquod? quando aguzaberis unquam?
225 Grossolane, asine, tantas tibi dicere voltas
iam sum stancus ego, qua guisa vivere debes.
Sed dic; an scires hominem cognoscere, qui te,
dando credenzam, vaccamque tenendo, gabavit? —
Cui Zambellus: — Ita, possem cognoscere vaccam,
230 namque habet in testa sua corna, suasque galantas
orecchias, portatque suo sub corpore tettas.
— Non ita — Cingar ait, — dico, menchione, loquendum est
nunc ad propositum; scio quod sua corna, suasque
orecchias, tettasque suo sub corpore gestat:
235 sed compratorem vaccae, tibi dico, Chiarinae
noscere si posses illumque ostendere dito.
— Hem — Zambellus ait, — non te, mi Cingar, habebam
nunc satis intesum: possem cognoscere ladrum.
Non habet in testa cornas, sed quando caminat
240 zoppicat, et guardans oculos stralunat, habetque
instar Tognazzi magnum sua schena botazzum,
estque suae brettae color idem ut merda putini.
— Nunc scio, quem dicis — respondet Cingar: — eamus.

Ad corpus sancti Petri, tibi reddere vaccam
245 ille bisognabit, vel ego mazzabo ribaldum.
Pone citò zappam, venias, properemus ad urbem. —
Sic parlans, festinus abit, Zambellus arancat,
dumque sequit currens, mollat quandoque corezas,
barborum quoniam conturbant ova budellas,
250 ac si mangiasset diagredi scropula septem.
Fortius it Cingar, curritque per omne viarum
garbuium, centumque vias stradasque misurat.
Ad giudaeorum sinagogas ire volebat,
quae stant intranti portas in parte sinistra.
255 Se tamen in dextram voltavit aposta rizolam,
et versus divam flectit vestigia Gadam.
Mox Hospitalem transit, templumque Lonardi,
ac ibi stradiculas centum discursitat omnes,
inde Carettarum freghezzat claustra sorarum,
260 mox San Franciscum, mox Sanctos praeterit Omnes,
perque Bredam Medii Sanctum vult cernere Marcum,
hic quoque perdonum Cingar devote piavit.
Iam cagarella tenet Zambellum, iamque petezat,
continet apena, sed avarus spendere non vult
265 aut robbam gittare viam; per forza seratum
pertusum retinet, quamvis talvolta sirocco
fit via vi vento, ventumque procella secuta est.
Non restat Cingar, Sebastianica templa
visitat, et quosdam fangosas praeterit oras
270 quas Cantaranam vocitant, tum denique portam
Tiresiae veniunt, quam grossolana Ceresi
plaebs vocat, unde homines non passant absque boleta;
Zambellus potuit liber transire gabellam,
signatam quoniam portat deretro bolettam.
275 De passu in passu loffis poltronus amorbat.
Trapassant Firam, iungunt ad Smorbia tandem,
Arlotti pontem, fratres de Carmine varcant,
mox ad iudaeas stradas vestigia torquent:
ac ita sat largum Cingar compleverat orbem.

280 Ante Sinagogam tandem Zambellus arivat,
ac ibi non ultra tolerans ventramina sborrat,
inde levans sursum, chiamato Cingare, cridat:
— In quo vase viam merdas portabimus istas? —
Cui Cingar: — Primum videamus habere Chiarinam,
285 inde barilottum curae comprabimus isti.
Ecce baganaiam nos venimus intra canaiam,
tu bene per gialdas brettas guardare memento,
mira si possis ladrum retrovare Chiarinae,
namque boletini signat scriptura Sadocchum. —
290 Sic ait, et dicti sguerzi venit ante botegam.
— En — Zambellus ait, — mi Cingar, respicis? en hic
sguerzus adest, quo vacca fuit comprata Chiarina.
Is mihi credenzam tribuit, fecitque bolettam. —
Protinus ingreditur bravosa fronte botegam
295 Cingar, et a cincto traxit pugnale galono,
inde levans dextram, collum azzaffante sinistra,
cridabat: — Patarine ladro, patarine ribalde,
sic christianos pensas trapolare bonhommos?
Hic poverellus homo vaccam tibi vendidit, et tu
300 das huic credenzam ligni, piscesque malignos,
qui fecere sibi quasi sboronare budellas?
Vult in credenzam quidquam pro pignore vaccae,
dico in credenzam fidei; tu armaria ligni
solvis, et inganno vaccam vitulumque guadagnas?
305 Redde illam subito; si non, tibi taio colengum. —
Corripitur tanto iudaeus alhora timore,
quod parlare nequit, nec respondere bosiis.
Cingar nil remanet, verum magis exprobat, urtat,
smergolat et multam facit huc concurrere gentem.
310 Causa ricercatur litis, probat omnia falsa
Cingar pro veris, vincit facundia drittum.
Ius cedit linguae, defensa est causa diserti.
Ast ubi pochettum revocata est alma Sadocchi,
sic tandem clamat: — Quid dicas nescio certe.
315 Tu mihi vendisti vaccam, non iste vilanus,

florinosque Reni doros sborsavimus octo.
— Non — Zambellus ait, — non sic, ah sguerze diabli,
te cognosco illum proprium, sic ille galonem
malfattum, sic ille oculos, sic ille gobazzam.
320 Ecce boletinus testatur. Deque negandi
dicere non poteris, tua stat tibi caedula contra.
Imo marangonus, credenzam qui tibi fecit,
ex ligno mihi testis erit, chiametur adunca. —
Cingar eum vocitat, strepitum veniebat ad illum:
325 — Ola, marangone, sis testis: quis fuit ille,
cui tu vendisti credenzam? nonne gaioffus
iste fuit sguerzus? dic verum; nonne ribaldus
iste fuit zoppus? dic verum; nonne diavol
iste fuit gobbus? dic verum; nonne? quid inquis? —
330 Marrangonus ait: — Sic est, vult forte negare?
O Deus, a guerzis, zoppis, gobbisque cavendum est. —
Respondet Cingar: — Parlasti vera, magister,
nulla fides gobbis; mancum, mihi credite, zoppis;
si sguerzus bonus est inter miracula scribam.
335 Ergo sinagogam iudaeus congregat omnem,
ut faciunt quando dischiavant foederis arcam.
Barbottant « *an ah ay men e hey* », faciuntque tumultum,
ut vellent sagatare ocam, chiamando Mesiam;
at potuere satis tunc brontollare gaioffi,
340 atque sinagogae Rabin, legisque maëstrum
consultare suum: nil circuncisa gazanis
becca iuvat, pocumque valet sua cabala sguerzo,
qui pacto scrittae, clamoreque Cingaris aspro,
testibus ac tantis, iterum sborsare bisognat
345 octo ducatos, aut illis reddere vaccam.
Vacca retornata est Zambello, Cingar aquistat
nescio quot grossos, sua sic meritante fadiga.
Iam Zambellus abit, vaccam menat ante Chiarinam,
quae de padella tandem cascavit in ignem.
350 Vix iudaeorum fuerat modo libera graffis,
ecce capuzzatis a fratribus illa vorata est.

Dic, Comina, precor, miserae dic fata Chiarinae.
Est locus arrentum Cipadae mille cavezzos,
qui, velut historiae contant, Mottella vocatur;
355 parvula villa casis, at largo maxima campo.
Illic semirutis ecclesia vecchia murais
officiabatur quorundam semine fratrum,
officiare solet ceu gens todesca tavernam.
Sub quali norma vivebant nescio certum,
360 sed (velut externo poterat lusore videri)
ille decor gesiae, frater Stopinus ad unguem
claustra reformavit, sanctis habitata capuzzis,
quorum porcinos si voiam scribere mores
sat vereor, quod pane boni, vinoque carebunt,
365 mancabuntque suae, laico nil dante, pitanzae.
Ille suos docuit monacos praecepta coquinae,
atque lecatoria doctores fecit in arte.
Ergo duo fratres ex his, qui sancta colebant
moenia Stopini, semper spuzzantia lardo,
370 nescio quo pariter frezzosis passibus ibant.
Inconstumati, graduum sine lege trotantes,
frontibus alzatis guardantes omnia circum,
pessima simplicibus dantes exempla brigatis,
sfazzati, molles, chiachiarones, absque pudore,
375 absque intellectu, pensantes semper ad artem
sive rofiani, seu barri, sive pitocchi.
Dumque simul properant propter visitare comadres,
en sibi Zambellum cernunt occurrere, qui tunc
infortunatam guidat stimulatque Chiarinam.
380 Quorum, qui primus non tam fuit ordine, sed qui
doctrina superat socium, studioque cosinae,
protinus egregiam meditat fabricare magagnam.
Sic ait ad comitem: — Frater Baldracche, parumper
siste pedes, illam volo guadagnare vedellam,
385 quam menat ad tempus contra nos ille vilanus. —
Cui Baldraccus: — Amen, tibi sum, fra Rocche, paratus.
Carnevalis erit sat grassus, satque beatus,

hanc si nostra queat pignata absorbere vaccam. —
Illico fra Rocchus spoiat de corpore cappas,
390 apparetque statim fans in giuppone galantus,
quod si considres positis guarnazzibus illum,
illum plus aptum ronchae, spetoque Bolognae,
iurabis, quam ferre crucem, quam dicere messam.
Tolle viam chiericam, soldati forma videtur.
395 Tunc ibi Baldraccus macchia se imboscat in una,
ut simul accordant, utque una ponitur ordo.
Fra Rocchus, tanquam laicus celer obvius ibat
Zambello: — Quo vadis — ait, — villane cuchine?
Quo ve illam ducis capram? — Zambellus ad illum:
400 — Capram? doh cancar, vacca est non capra, quid inquis? —
Rocchus ait: — Capra est; nimium, villane, bibisti. —
Respondet Zambellus: — Habes tu lumina vistae
sguerza magis, cui capra paret quae vacca Chiarina est. —
Fra Rocchus bravat: — Veniat tibi cancar in occhis,
405 est capra, dico tibi. — Zambellus parlat: — Ochialos
pone, precor, naso, poteris comprendere follam.
Non ego cognosco nunc vaccam, non ego capram?
ista ne fert barbam ceu capra? cagat ne balottas?
Capra caret cauda, cauda huic longissima pendet,
410 nec be quando cridat, sed bu pronuntiat ore. —
Fra Rocchus dicit: — Capra est, nam cornua gestat,
rasisti barbam, caudamque deretro tacasti.
— Non ego sum — Zambellus ait, — barberus, et istam
radere nescirem vaccam, sed mungere tantum.
415 — Ne dicas — fra Rocchus ait, — scio mungere vaccam;
dic potius: capram scio mungere. — Non ego dicam
menzognam — parlat Zambellus: — vacca Chiarina est. —
Fingit fra Rocchus coleram, blasphemat, et inquit:
— Vis giocare istam, quam dicis nomine vaccam,
420 contra octo scudos quod capra est? ludere vis ne? —
Cui Zambellus: — Ita volo ludere, sborsa denaros;
si mea vacca potest quod non sit vacca provari,
nec Zambellus ero, nec erit plus vacca Chiarina,

atque guadagnabis capram si capra Chiarina est.
425 — Sum contentus — ait fra Rocchus: — quis tamen istam?
Ecce romitus adest; poterit decidere causam.
Exierat boscum Baldraccus more tacagnae
vulpis, quae sbuccat propter robbare galinas,
itque urbem versus multa gravitate, paretque
430 sanctificetur, habens sportam gallone tacatam.
Quum fuit appressum socio, chiamatur ab illo:
— Heus, pater, huc ad nos vestras ne spernite gambas
flectere, si charitas inamorat sancta romitos;
hic date iudicium (lis est non poca) gaiardum.
435 Iste ostinatur, velut est usanza vilani,
quod capra non illa est, quam menat, et esse vedellam
aut vaccam giurat; quid ait Reverentia Vestra? —
Respondet Baldraccus: — Abest dubitatio quaeque,
quod sit capra, etiamque istud tibi diceret orbus.
440 Tu, poverelle, capram praesumis dicere vaccam?
Vade, quod es mattus; lusisti forte coellum?
— Lusimus — ille refert — octo auros contra vedellam. —
Ad quem Baldraccus: — Persa est, me iudice, capra. —
Tunc ibi Zambellus chara stetit absque Chiarina,
445 quam secum fratres ducunt ad claustra Motellae.
Interea Cingar solettus ab urbe venibat,
Zambellum retrovans plangentem more citelli.
— Quid, Zambelle, facis? quid fles? ubi vacca Chiarina? —
Ad quem respondet magno tutavia cridore:
450 — O quia sum mortus, sum mortus, mortus afattum,
uxor amazabit mea me nunc Laena tapinum. —
Cingar tunc risit dicens: — Ubi vacca reclita est?
— Est morbus — Zambellus ait, — qui nunc tibi manget
de facie nasum; non est plus vacca Chiarina.
455 Tu mihi fecisti pro vacca reddere capram. —
Respondet Cingar: — Quis ait quod capra Chiarina est? —
Zambellus parlat: — Sic frater dixit adessum.
Ille scapuzzinum portat, tergoque gaioffam,
atque paternostros grosso lignamine factos.

460 Cui becchi barba est, cui cingit soga fiancos,
fertque breviarium dextra, sportamque sinistra.
Ille meam vaccam, vaccam non esse provavit,
chiamavitque capram, quia capram reddidit ille,
ille inquam sguerzus, nobis, tenuitque vedellam.
465 Capra Chiarina datur, sed vacca Chiarina levatur.
Perdidimus vaccam primo, capramque secundo,
esque meae magnae tu solus causa ruinae.
— O ergo — Cingar ait, — credis, poverelle, capuzzo?
Donastique fidem fratri, qui, si malus extat,
470 non scelus in mundo quod non committat? Eamus,
me cancar mangiet, faciam tibi rendere vaccam. —
Tunc quia promptus erat, fratazzos iudicat esse
illos qui renegant tonsuram mille fiatas.
— Unde diavol — ait, — tanti venere capuzzi?
475 Non nisi per mundum video portare capuzzos.
Quisque volat fieri frater, vult quisque capuzzum.
Postquam giocarunt nummos, borsamque vodarunt,
postquam pane caret cophinus, vinoque barillus,
in fratres properant, datur his extemplo capuzzus.
480 Undique sunt isti fratres, istique capuzzi:
qui sint nescimus, discernere nemo valebit
tantas vestarum foggias, tantos ve colores.
Sunt pars turchini, pars nigri, parsque morelli,
pars bianchi, ruffi, pars grisi, parsque bretini.
485 Ipsorum tanta est passim variatio fratrum,
quod male discerno quis Christi, quis Macometti.
Quantae stant coelo stellae, foiamina sylvis,
tantae sunt normae fratrum, tantique capuzzi.
Si per iter vado terrarum, cerno capuzzos.
490 Si per iter pelagi, non mancum cerno capuzzos.
Guardo per armatos campos, ibi cerno capuzzos.
Sive forum subeo, seu barcam, sive tavernam,
protinus ante oculos aliquem mihi cerno capuzzum.
Nil nisi per stradas video trottare capuzzos.
495 Nonne satis bastat sapientis regula Christi?

Horum fratorum cumulatio tanta fiebit,
quod sine soldatis christianica terra manebit,
non erit aequoreis qui remum ducat in undis,
non qui martellet ferrum, qui tecta covertet,
500 non qui per terras cridet: — Oh spazza caminum, —
non qui scarparum tiret cum dente coramum,
non qui substigans asinum pronuntiet ari,
non qui ventrazzos ad flumina portet onustos,
non qui verghezet lanam, gucchietque berettas,
505 non qui bagnificet barbas molletque rasoros,
non qui formentum masinet, robbetque farinam,
non qui porcellos castret, conzetque lavezos,
non qui sit sguatarus, sitque ostus, sitque fachinus.
Hoc genus est hominum, qui quando in claustra serantur,
510 quando lavorandi sibi tota fatica levatur,
buttatisque viam strazzis nova cappa covertat,
quando parecchiatam possunt invadere mensam,
ac implere uteri saccum de pane bufetto,
o patria o mores, nihil est poltronius orbi
515 talibus unde venit cunctorum fezza malorum;
unde bonae gentes, personaeque unde galantae,
sanguine nassutae claro, lettrisque pienae,
tot tolerant scornos, tot afannos, totque malhoras,
ut sit earundem reverentia nulla capuzzis,
520 ut sint nunc monachi, fratresque, bonique romiti
facti pro culpa poltronum fabula mundi. —
Talia collerico dum Cingar dente biassat,
prae Iacopinus adest, quondam capelanus Arenae,
in qua docta suas vaccas Verona governat.
525 Hic bene vivendi nec foggiam scire, nec artem
se se vantabat, nec non mostrabat efettum.
Praetus erat gesiae, quam dicas esse tavernam,
si muros videas tum dentrum tumque deforam,
pluribus inscriptos zifaris, straniisque figuris,
530 ut paries albus stultorum carta rechiedit.
Intus olent pissoque canum, loffisque donarum

omnia, nec mancant lombardae ad limina quaiae.
Nescio quis tandem codegonus vescovus unquam
ordinarat eum, permittens dicere messam.
535 Inter virtutes alias, quas noster habebat
prae Iacopinus, erat castrono doctior omni.
Hic andando scholam multos passaverat annos,
quod nunquam poterat marzam comprendere letram,
unde bisognavit sub hac arte docere maruffum,
540 ut tandem posset studiis andare Bolognae.
Littera, quae prior alphabeti ponitur, est « A ».
Haec sibi letrarum tanquam capitania primum
insegnata fuit iusta sub imagine squadri,
seu dicas sestum, seu circinus ille vocatur,
545 quo marangonus, quo strollogus, atque philosef
tirat per tundum, per drittum, perque traversum
diversas rigas, quibus omnis forma creatur.
Hanc primam novit Iacopini vista figuram,
dicere sed nondum Iacopini lingua sciebat,
550 unde habuit asinum pro praeceptore galantum
namque asinus quando cantat pronuntiat « a a ».
Littera « B » sequitur, greghis nescita pedantis,
quae similat bogas illas, quas carcere latro
atque ammazzator portat, gentesque ribaldae.
555 Hanc subito didicit, nulloque labore piavit,
nam stetit in ferris dudum, sforzando puellam,
quod si mal aptus erat lettram formare cotalam,
mandabatur ei castronis fingere vocem,
vox quia per pegoras resonat castronica « b b ».
560 « C » venit a manico secchiae, manico ve lavezzi,
quam pretus explicuit, porcos pascendo, Copinus;
nam, velut insegnant gentilia verba Cipadae,
clamat homo quum vult porcellos pascere « c c ».
« D » fuit aprensu facilis, minimaeque fadighae.
565 Blastemare Deum gaioffus habebat in usu,
sed nondimenum fuit altera foggia docendi,
quum campanarum fit martellatio « din don ».

« E » sedet in sedia quinta; fert armiger arcum,
fert arcum caricum corda retinente saettam.
570 Hinc Iacopinus opem tulerat cognoscere letram.
Mox chiericus factus, novit proferre, canendo
kyrie, namque chorus chiericorum smergolat « e e ».
« F » timuit semper, quia prima est littera forchae,
quam tantas meruit voltas ascendere, quantas
575 sfalsavit sub monte cavo cum Cingare grossos.
« G » quia balbus erat non imparavit, et inde
« loria in excelsis » non « Gloria » dire solebat.
« H » sprevit, dicens: — H Doctrinale probante
versificatores reputant non esse coellum. —
580 « I » velut errectum stat campanile Samarchi,
cui sedet in testa soliti de more cimeri
angelus, à vario qui volgitur undique vento·
hac etenim coepit Iacopinus imagine sensum
at non accentum, qua propter voce cavalli,
585 voceque polledri cantabat presbiter « i i ».
« K » nihil est, dixit, cui ga non illico iungas,
et quod de retro melius quam ante canatur.
« L » gerit in spalla ferrum, quo prata segantur,
et quo magra solet mors pingi supra muraias.
590 Sed tulit altorium linguae pronuntia pivae,
quae vocat ad ballum villanos carmine « lu lu ».
« M » pedagogus ei patefecerat arte galanta,
dismanicans forcam quam rascum Mantua chiamat,
cui triplex dens est, aptus manegiare ledamum.
595 « N » forchae forma est, triplici coniuncta travello,
quae studium docti conclusit prae Iacopini,
nam ternos inter lignos fuit ille picatus,
causam soghetti tulit « O » quae littera tunda
semper erat curae manigoldo quippe Copino.
600 Praeterea missas foggiam dicebat ad unam
continuo, nec signa crucis formare sciebat.
Inter Confiteor parvum discrimen et Amen
semper erat, iam iam meditans adiungere finem.

Incipiebat enim, nec adhuc « In nomine patris »,
605 quod tribus in saltis veniebat ad « Ite misestum ».
Si medio missae faciebat forte memento,
semper arostitam raptus meditabat ad ocham,
anxius et dubitans ne trovet gatta cadinum.
Saepe duas missas giorno celebrabat in uno,
610 dum tamen offertam posset robbare vilanis.
Argenti calices atque auri vendidit omnes,
inque vedeilinos rognones borsa vodata est.
Non corporales centum renovasset in annis,
purificatorios mancum, mancumque tovaias,
615 quae mangiabantur soricis, quae semper habebant
centum de vino macchias, centumque recammos.
Albior est illis quaecumque tovaia tavernae,
albior est descus ubi zurma tedesca merendat,
exercetque suum trincher, brindesque frequentat.
620 Confessabat enim, per tresque, quatrosque baioccos
sassinos, ladros, culpaque levabat ab omni.
Massaram nunquam voluit conducere vecchiam,
dicens: quod foedant bava stillante menestram,
sordinamque sonant vetulae, mollantque corezas.
625 At super altuttum iuvenis massara placebat,
de cuius zetto stampaverat octo putellos,
nam de clericulis dicebat habere bisognum,
qui secum « kirie » cantent, « oraque pro nobis ».
Viderat hunc Cingar, vocat: — Ola, praete Copine,
630 quo festinanter Prudentia Vostra caminat? —
Respondet: — Vado Mottellam, namque vocarunt
me patres santi secum coenare staseram. —
Cingar ait: — Quid habent ad coenam? — Praetus ad illum:
— Decretum est totam cum pelle absumere vaccam. —
635 Illico Zambellus cridat: — Doh cancar, an esset,
o Cingar, Chiarina unquam? — Cui Cingar: — Adessum
ibimus et vaccam, si capra est facta, sciemus;
nam si vacca quidem fuerit velut ante Chiarina,
nil dubium Zambellus eris, sed quando Chiarina

640 capra sit alter eris, nec non erit altera vacca. —
Ad quem Zambellus: — Quis ero, si capra Chiarina est? —
Cui Cingar: — Quis eris? vel bos, vel forte somarus. —
Quo dicto arrivant ad sanctae claustra badiae,
nec bisognus erat chiavatam battere portam,
645 intrandi quoniam cunctis est ampla facultas.
Itque reditque frequens nunc mas, nunc femina, nec se
illa bonis sociis chiavat sed sorbet ognunum.
Ingreditur Cingar, Zambellus, praeque Copinus,
nec fuit unus ibi qui diceret: — Olla, quo itis? —
650 Hic immunditiis, hic strazzis tota coperta
claustra videbantur, passim redolentia stronzis,
atque suos ragni lenzolos undique tendunt.
Non ibi sobrietas, ibi nulla silentia, nulla
disciplina datur, sed vita est congrua porcis.
655 Sed tamen est melius Zambelli dicere vaccam,
quam mottelicolae totam cum pelle vorabant.
Cingar eos retrovat quodam cantone latentes,
circaque rostitam vaccam facto agmine stabant.
Mangiant Chiarinam vinti vel trenta capuzzi,
660 alter spallazzum, ferit alter dente groponem,
vult alius polpas, alius vult rodere pectus,
unus de testa cavat occhios, unus ab osso
dente prius carnem speluccat, et inde smiollat.
Vidisti maium circa brottalia porcos,
665 quam sint ingordi lordam sorbere menestram?
Sic illos retrovat Cingar mangiare Chiarinam,
qui subito ad coenam fuit invitatus ab illis,
ac tenet invitum morsuque tirare comenzat.
Zambello schincam dat, poca carne dobatam,
670 quam piat et giurat nunquam gustasse miorem.
Nemo parlat ibi, sentitur fractio tantum
ossorum, nec non sofiato supra panadam,
namque ingens ibi plena bulit caldara busecchis.
Chioccant labra simul grasso stillantia brodo.
675 Festinanter edunt; quia sic scriptura comandat.

Iam caret infelix gambis humerisque Chiarina,
interiora patent, grandisque corazza videtur.
Quanto plus comedunt, tanto plus illa nientum
efficitur, pariterque fames et vacca recedunt.
680 Prae Iacopinus olet grasso, lardoque colanti,
non vult ossa, vorat pingues tantummodo polpas;
saepe scudellarum sorbens brottamina, lappat
more canis, laxatque graves de pectore rottos.
Centuram mollat, ventronis panza tiratur,
685 iamque sonare potest tamburrum valde tumentem.
Dente nihil toccat, sed aperto gutture carnes
devorat, atque facit grossos sine fine bocones.
Fra Rocchus sedet hic, frater Baldraccus et Antoch,
frater Gelminus, frater Marmotta, Schirattus,
690 frater Pagnoccher, frater Scapocchia, Tafellus,
frater Agathonus, frater Scappinus, Arolfus,
fra Bisbacchus, Enoch, Rigus, Bragarotta, Caponus.
Hi sunt autores qui dant praecepta coquinae,
hique lecardiae multos fecere magistros.
695 Est Deus his venter, broda Lex, Scriptura botazzus.
Iamque polita nimis sub descum membra cadebant,
nulla est ulterius vaccarum forma Chiarinae,
ossa iacent, quae intacta canes gattaeque relinquunt.
Iamque comenzarant pingues leccare taeros,
700 non aliter fratres sua vasa lavare solebant.
Frigore zelatum lardum pars grafiat ungis,
pars manicis tunicae fregat, nettatque scudellas.
Post epulas tandem consurgunt ludere cartis,
post cartas scrimmant, post scrimmas saepe merendant.
705 Sic ducit vitam gens haec devota beatam.
Bertezant illos, qui celso in pulpite braiant,
qui soterant mortos, ieiunant, seque flagellant,
vadunt excalci, studiant et mille fusaras
scribunt in libris pro Scotto, contraque Scottum.
710 Vesper erat, vult hinc Cingar discedere praestum,
qui stans ad tavolam multum caricaverat orzam.

Zambellus piat hunc retro, cui parlat orecchia,
supplicat ut vivam faciat sibi rendere vaccam,
cui fratrem ladrum digito monstrante palesat.
715 Tunc Cingar ridendo facit sibi tradere saccum,
quem de sub mensa raccoltis ossibus implet,
imponensque humero Zambelli dixit: — Eamus,
namque hoc in sacco portas, Zambelle, Chiarinam.
Hanc sub terreno, venias, soterabimus ambo,
720 quam post tres giornos faciam tibi surgere vivam. —
Sic ait, et vale dicens compagnonibus illis
ante caminabat, sequitur sub pondere sacchi
Zambellus, donec veniunt ubi fossa Cipadae
ranis plena cridat, strepitumque ad sydera mandat.
725 Illic relliquias sanctae posuere Chiarinae,
quae fuit a magno cantari digna Cocaio.
Illuc venerunt satyri, driadesque putellae,
planxeruntque simul squarzato crine Chiarinam.
Serraphusque pater veniens haec carmina fixit
730 arboreo trunco summaque in fronte sepulchri:
« Vendita quod fuerim bis falsi Cingaris astu,
quodque mea fratres sfratatos carne cibarim,
non multum stimo; tantum res una recressit:
quod sub mattazzo vixi meschina governo.
735 Sic vos mortales stulto sub praeside ducti,
plangite plus tostum quam dulcem perdere vitam ».

LIBER NONUS

Festa dies aderat sancti Brancatis, et Umbri,
quos, Buffalmacco Neloque rogantibus, olim
hic canoninazarat Beltrazzus, papa Cipadae.
Iamque ad carrobium properant ballare vilani.
5 Non est qui tangat zappam, qui ficchet aratrum,
imo suae cupiens se quisque placere morosae,
discossansque caput paleis, se totus adornat,
pectinat, et blanco frontem bindamine stringit.
Calzas ingambant, seu chiusas sive brasolas,
10 quae sparagnatae possunt durare mil'annos.
Maiores villae iuvenes, quos multa superbos
robba facit multique levat grassezza ricolti,
sunt qui festivis possunt gestare diebus
bragatas calzas, quas claudunt undique stringhis,
15 subtilemque valent intro ficcare camisam,
quam sua con propriis manibus signora cosivit.
Sed prius ad messam chiamat campana canendam,
prae Iacopinus eam se se cantare parecchiat.
Cingar castronis canaruzzum sanguine plenum,
20 dico gulam castronis habens de sanguine plenam,
hanc collo Bertae mira ligat arte, copritque
drappibus et pannis, velut est usanza, bianchis,
quod tu iurasses ibi nullam stare magagnam,
concordantque suas quid voiant fare parolas.
25 Inde Iacopinus, chiamatis undique praetis,
coeperat in gorga messam cantare stupendam;
subseguitant alii, magnisque cridoribus instant.
Protinus Introitum spazzant talqualiter omnem,
ad Chyrios veniunt, quos miro dicere sentis
30 cum contrapunto, veluti si cantor adesset

master Adrianus, Constantius atque Iachettus.
Hic per dolcezzam scollabant corda vilanis,
quando de quintis terzisque calabat in unam
musicus octavam noster Iacopinus, et ipsas
35 providus octavas longa cum voce tirabat.
Gloria in excelsis passat, iam Credo propinquat,
quod, si Iosquinus cantorum splendor adesset,
imparasset enim melius componere messas.
Iamque parecchiatur largo ballare sub ulmo,
40 nam tribus in saltis balzarat Sanctus in Agnus.
Sed non ad finem missae descenditur ancum,
ecce sonare pivam sentit Iacopinus ab ulmo,
illico frettosis rammescolat omnia verbis,
de gesiaque statim saltant infrotta vilani,
45 ac si tota foco vamparet cubba capellae.
Stringati iuvenes properant, pictaeque vilanae
cum bambasinis socchis scufiisque galantis.
Bli lirum resonat variis sordina balettis,
incipitur lassare Deum, servire diablo.
50 Non stupeas, lector, si post celebramina missae
non videas tornare casam desinare vilanos,
namque sacrilegium pensant committere grandem
si vacuis credant ad missas ire budellis.
Non stetit indarnum Iacopinus et altra pritorum
55 turba: cavant camisos, cottas, pluvialia prestum;
ad tavolam primum celerant, apponitur ocha,
lonzaque porcelli grassi, septemque galinae.
Omnia consumunt, canibus vix ossa relinquunt,
nam Testamenti vecchi praecepta recordant:
60 quod rostum non vult avanzet usque domanum.
Ergo ubi mangiarunt ocham reliquasque vivandas,
sub tavolaque illic ossamina multa butarunt,
surgunt plus cocti quam crudi urgente bocalo,
ad salicesque ruunt, quo chiamat piva brigatam.
65 Prae Iacopinus habet quantos offerta quatrinos
contulerat, faciens gentem basare manipol,

hos donat pivae, mandatque sonare pavanam;
inde pians bellam, quae dicta est Pasqua, fiozzam,
ballat, vixque valet pleno cum ventre moveri.
70 Cingar adest, ridetque preto danzante Copino.
Villanus quidam, sub cauda morsus ab ostro,
se viat ad Bertam, si vult ballare domandat.
Cingar id advertens cignat de more tacagni;
Berta, prius quae scit quod Cingar fare volebat,
75 annuit et porgens levam saltare comenzat.
Cingar item claudens oculum scaltritus avisat
Bertam, quae faciat sicut fuit ordo tralorum.
Incipit illa manum leviter striccare gazano,
ut facitur quando tentatur pegnus amoris:
80 pastor at ille bonus pede zonto in retia saltat,
sentit alegrezzam talem discurrere, quod non
in zerlam mellis tunc vellet habere culamen.
Berta iterum digitis sonat organa saepe premendo,
dumque frequens striccat, suspiria dupla sequntur,
85 ille fidem praestat fraudi, striccusque restriccat,
et menchionazzus credit bonamenter amari.
Ambo se alquantum retirarunt extra brigatam,
quinque parolettas sumissa voce ragionant,
sed post quinque octo, post octo trenta, quaranta,
90 postque quaranta piat grandis baldanza vilanum,
hanc tirat, illa sequit quocumque menatur ab ipso,
qui versus gesiam properat, speratque marassus
vel cantone aliquo, vel post altare, vel ipso
in campanilo factum godere botinum.
95 Protinus ognuno Cingar guardante caminat,
cortellumque cavat nudum, gens undique currit;
quid sit hoc ignorat, quae lis, quae questio; tandem
cosa scoperta fuit, nam Bertam Cingar arivat,
quae digito monstrata fuit seguitare vilanum,
100 ut seguitare solet vilis putanella bravazzum.
Cingar eam brancat per trezzas, clamat et urtat:
— Ah manigolda — inquit, — sic sic, porca putana,

servantur gesiae statuta, fidesque marito? —
Quo dicto gladium taiantem more rasoris
105 vibrat, et, ad guisam seu boiae sive becari,
scannat castronis canaruzzum sanguine plenum,
et proprium Bertae collum scannasse videtur.
Illa cadit terrae, faciens gatamorta, movetque
se se tota, velut si vita recedət ab ossis,
110 statque quasi moriens, pedibusque flagellat arenam,
atque oculos sberlans iam mortua tota videtur.
Tunc cito postpositis concurrit turba puellis,
arma piant, raptimque levant ad sydera voces;
Cingar erat iam iam zurma assaltatus ab illa,
115 sed largum fossum balzaverat ultra legerus,
frezzosusque volans, stanzam se cazzat in unam,
scagaitam simulans, fingensque timere vilanos.
Tunc ambis se se manibus dum rampat in altum,
en super apparet, currens per culmina tecti,
120 seque tirat, scutumque facit, post terga camini,
ne possit laedi seu schioppis sive balestris.
Hic ubi se ascondit, testam de margine muri
porrigit alquantum, trepida sic voce locutus:
— O bon compagni, quare me occidere vultis? —
125 Respondent: — Quoniam non lassas vivere quemquam,
resque cipadenses confundis ladro ribaldus,
quottidie facis hoc, facis illoc, semper abarras,
et pensas quod nostra voiat respublica tantos
supportare malos, tot dannos, totque ruinas?
130 Non facimus contum, si Bertae colla segasti,
sic vadant quantae similes retrovantur in orbe;
sed facimus stimam te nunc sotosora butasse
sancti Brancatis festam, qui nostra governat
moenia, concilium, Patres, santumque senatum. —
135 Cingar item parlat, faciens Madalena crosettis:
— Si tamen omne malum mihi perdonare voiatis,
giuretisque simul me non offendere quidquam,
Bertam guarribo, faciamque resurgere vivam;

quod si non fiet, mihi tunc streppate coradam,
140 atque meam canibus mangiandam tradite milzam. —
Illi admirantes se se guardare comenzant,
valde stupent quod vir tam tristus, tamque cativus
se se promittat vivum tornare cadaver,
unde volunt penitus miracol cernere tantum.
145 Ergo dedere fidem, qua non infidior altra;
seu sint villani padoani sive Romagnae,
nulla fides pravis est prorsus habenda vilanis.
Cingar eis credit, vel fingit credere ladris,
cum manibus pedibusque casa se callat ab illa,
150 inde petit gesiam, promiscua turba sequebat,
namque novas guardare cosas populazzus agognat.
Vadit ubi fallax oculis nunc Berta stravoltis
cascarat, dederatque suae signalia mortis,
sed praetus Iacopinus eam portaverat inde,
155 qui bene cognorat scaltritam Cingaris artem,
unde secundando fraudi menat optime barcam.
Sustulerat Bertam, quae se se lassat abire,
ut solet exanimum corpus, cui brachia, gambae,
testaque se snodant hinc inde, ut piva todesca.
160 Ponitur in medio, velut est usanza, sagrato,
nec Iacopinus ei quemquam sinit ire propinquum,
ne respirantem videant trantemque fiatum.
Saepe dat incensum, nec non cum spergole sanctam
spargit aquam, Lazarumque canit, campana sonatur,
165 fossa fit, accurrit muliebris zurma, cridando,
pro quarum, quorum cridis schiappantur orecchiae.
Iamque propinquabat cum dicitur: « In paradisum »,
post quam antiphonam Berta est soteranda tereno,
quum procul ecce venit Cingar, veniensque cridabat:
170 — Prae Iacopine pater, cesset Reverentia Vestra,
spero quod indarnum mortis incensa dedistis. —
Sic ait, atque intrans gesiam, seguitante brigata,
pergit ad altarum, quo se devote ginocchiat,
sublimesque levans oculos oravit un'horam.

175 Inde redrizzatus multa gravitate sagratum
ad Bertam repetit, quam spondet reddere vivam.
Huc tandem arrivans, gladium tirat extra guainam,
dico illum gladium proprium quo guttura Bertae
parebat scannasse modo, vitamque cavasse.
180 Paulisper coelo madidos alzavit ocellos,
hasque comenzavit pietosa voce pregheras:
— O cortelle meus, toto mihi charior orbe,
quem non sufficerent cuncti comprare tesori,
qui quoque mostrasti tot iam miracula mundo,
185 te rogo per sancti virtutem Bartholomei,
cuius es ancoram sacro de sanguine rossus,
quando Roversani pellem brigata cavavit,
si tibi quottidie genuflexus dico coronam,
si tibi dominicis semper ieiuno diebus,
190 si te de canibus robbavi denique turchis,
oro, precor supplex, et cunctis obsecro votis,
sicut Berta tuo de vulnere lapsa morivit,
sic virtute tui meriti nunc viva resurgat. —
Sic dicens, bis terque crucis signacula format,
195 nescio quos psalmos tacita cum voce susurrans.
Tunc citius dicto simulatrix morta movetur,
in motuque ipso voces ter mille cridarunt.
Mox alzans oculos, veluti res matta parebat,
quo factu multam fecit scampare brigatam.
200 In pede tunc saltat, dicens: — Cur me, oyme, scanasti,
Cingar? — Cui Cingar: — Facis an sic cornua Baldo?
— Parcite — Berta inquit, — tenerino parcite sexo;
foemina de maschio facta est, vult foemina maschium.
Ponite vos nobis, si scitis ponere, guardam:
205 foemina, quae proprio facta est lontana marito,
absque viro non vult per guisam stare verunam.
Sin stat, miracolum super omnes dicite grandem. —
Tunc villanorum squadratim calca ruebat,
clamantes coelo, schiappantes aethera cridis:
210 — O o miracolum, o o miracula magna!

Inter cortellos non est cortellior isto!
Nunquam credidimus te te, sanctissime Cingar,
sic sic devotum, sic talem habere tesorum. —
Tunc Cingar brancat Bertam, gesiamque subintrat,
215 ac super altarum mira gravitudine montat,
et meritum gladii prologo sic praedicat alto:
— Cernite cortellum, gens o devota, beatum;
cernite cortellum, cum quo mala rocca Romagnae,
rocca Roversani, villanis plena cativis,
220 cruda roversavit iam pellem more videlli,
moreque capretti de spallis Bartholomei.
Hic est cortellus felix, hic ille tesorus,
cui similem nec habet, nec habebit gesa Samarchi.
Hic est, qui vestras poterit saldare feritas,
225 hic est, qui scampat brutta de peste malatos,
hic est, qui vivos et mortos suscitat omnes.
Nonne peradessum vidistis surgere Bertam?
sic alios poterit mortos drizzare gaiardos.
Currite, quid pigrae statis? iam currite gentes,
230 hunc basare sacrum cortellum; currite, dico. —
Protinus illa ruens multo sbraiore lovagna,
assimilatur enim quando ad brottalia porci
currunt, et retinent mostazzum semper in albi.
Illi cortellum properant basare bricones,
235 quem porgens Cingar, velut est usanza pritorum
porgere manipulum vulgo dum lassat ofertam,
dicit « Pax tecum », garbo tam saepe galanto,
quam saepe innumeros sentit cantare quatrinos,
namque bacinellam Iacopinus porgit ofertae.
240 Quin etiam scufiam de testa Berta levarat,
in quam villani frettabant mittere soldos.
Durarat grossam iam praedica Cingaris horam,
quem cuncti fratrem pensassent esse Robertum:
allegabat enim Sextum, Decretale, Decretum,
245 Angelicam, Glosam, Bibiam, Sanctumque Tomasum.
Non fuit in fratrum studiis bacalarius unquam,

atque catedrantus, scotistaque doctior alter.
Totas utrorum voltat sotosora baianas,
argumenta facit, negat hinc, probat inde medemum.
250 Tum metuens ne quis veniens huc mente cativus
detegat hanc fraudem populo, faciatque palesam,
providus ascondit gladium, descendit ab ara,
inversusque casam propriam gravis aere caminat,
quem quoque nil parlans omnino Berta sequebat.
255 Cingare partito, Iacopinus congregat omnes
campanae ad don don populos, gentesque Cipadae.
Hic parlamentum saviorum grande tramatur
sentenzaeque altae dignaeque Catonibus octo.
Octo namque illic fuerant insemma dunati:
260 Bertazzus, Menghus, Gobbus, Cagnana, Gurassus,
ipse Zanardonus, Garapinus, Slanzafoiada.
Longa super santo gladio parlatio fitur,
utrum procurent Patres populique Cipadae
illum communi spesa comprare, tenendum,
265 atque governandum sancti Brancatis in arca,
cui possint homines sua reddere vota pregheris.
Tandem comprandi gladium conclusio facta est,
ipsaque cura datur Gobbo, Slanzaque foiadae.
Istud conseium Zambelli venit ad aures,
270 carpitur invidia subito, vult solus honorem,
vult famam solus, gladii vult utile solus.
Pensat Chiarinam iam vivam posse levari,
vixque sibi credit vidisse resurgere Bertam.
Se venturosum putat omnibus esse futurum,
275 si concessa sibi tanti sit gloria cultri.
Inter se parlat, cerebrum sedazzat et inquit:
— O si cortellum voiat mihi vendere Cingar,
nonne facilmenter poterit mea vacca resurgi?
Nonne meam Laenam dabitur mazzare tot illas
280 voltas, quot me me chioccat corozata tracagmo,
indeque mazzatam vitae tornare priori?
O quantum faciam, gladii virtute, guadagnum!

Cingar acquistavit nunc plus de mille quatrinis.
Nonne dabunt homines totque ovos, totque polastros,
285 quod doventabo ricchissimus ante trigornos? —
Dixerat, et praestus veniens ubi Cingar aloggiat,
hunc tirat in partem, verbum dicturus orecchiae,
ne sua sbaiaffi scoltent secreta vilani.
Sic ve retiratus parlat: — Mi Cingar, amas me? —
290 Cui Cingar: — Plus quam mestessum, saepe provasti. —
Parlat Zambellus: — Cortellum vendere vis ne?
— Nolo — Cingar ait; — parcas, Zambelle, neganti.
Hoc nimis importat mundo medioque Milano. —
— Deh — Zambellus ait, — charum contenta sodalem.
295 Quid contentandum nisi contentamus amigos?
Hoc mihi servitium facias, tu deinde comanda,
nam, giandussa mihi veniat in culmine nasi,
ni pro te posthac paradisos mille refudem.
Vende mihi gladium, quod vis dabo, posce, domanda. —
300 Tunc Cingar traxit suspirum pectore magnum.
Principio nullam parlat meditando parolam.
Mox inquit: — Tantis cedo, fratelle, pregheris:
dura mihi cosa est, et amara, vendere zoiam,
vendere delitias mundi, coelique tesorum.
305 Verum quid faciam? quo me gallone revoltem,
si, qui solus habet de giorno et nocte valorem
atque facultatem mihi commandare, domandat?
Tu nimis importas nostris, Zambelle, facendis.
Multiplicare tamen non est hic hora parolas,
310 cortellus tuus est, tua sunt mea quaeque, comanda.
Vade, trova praetum Iacopinum, catta Briossum,
ipsi disfaciant, faciant, dicantque, redicant.
Id sit vangelium, quod vos insemma faritis. —
Saltat alegrettus nunc huc Zambellus et illuc,
315 it retrovare praetum Iacopinum, moxque Briossum.
Presto fit accordum secreta in parte, probatum
per primos villae doctores atque saputos;
maxime per savium datur haec sententia Gobbum:

« Sit notum cunctis populis, patribusque Cipadae:
320 Cingar cortellum nunc sancti Bartholomei
vendit Zambello sborsanti trenta ducatos,
hoc tamen accordo: quoties Cipada pagabit
dictos denarios Zambello, iure tenetur
reddere cortellum Zambellus, perque nientum
325 tantae relliquiae pretium neget ille Cipadae,
cui decet in gesia bellam fabricare capellam,
cui decet ac olei semper brusare lucernam,
pinganturque super muros miracula rerum
quantarum fecit, faciet, facturus et ille est ».
330 Zambellus subito pensat retrovare dinaros;
quotquot habet, propriamque casam, propriumque terenum,
strazzas et Laenam vult vendere, seque medemum.
Nec sibi mancavit comprator: cuncta balordus
vendit, Brunello partim, partimque Lafranco,
335 compravit Schiavina casam tantummodo, restum
pagat Brunellus, pagat quoque borsa Lafranchi.
Venduntur zappae, venduntur aratra, badili,
galli, gallinae, vanghae cum mille zavattis.
Perque novem soldos, nullo accorgente vilano,
340 Laena est in pegno Iacopino tradita praeto.
Unde radunatis altandem trenta ducatis,
sborsat eos, Cingarque tirat, sanctumque ginocchians
cortellum tradit, chartam faciente Briosso.
Iste Briossus erat nodarius, arte robandi
345 praticus et natus pro scortegare vilanos;
semper habebat enim vel tres apposta vel octo
in borsam testes falsos de iure brusandos.
Si tantas illi dextras natura dedisset,
quantos iudaeos baganaios Mantua pascit,
350 aut quantos piccat ladros Romagna quotannis,
omnes taiassent nostro de iure Briosso,
namque instrumentos tot falsos ille notarat
quot ficus seccos totum dat Marca per orbem.
Zambellus subito gladium brancarat alegrus,

355 ut cito brancat aquam frescam quicumque febrescit,
utque solet panis toccum zaffare famatus,
at miser inveniet magnam piliasse saiottam,
seque manus plenas retrovabit habere tavanis.
Ut fuit in stanza, gladii vult cernere provas:
360 Laenae prima datur, dabiturque secunda Chiarinae.
Laenam improvisus, multa praesente brigata,
chiappat et in medio cortellum pectore ficcat,
corpore de cuius scampavit vita daverum.
Tunc dixit: — Cortelle meus, deh, suscita Laenam,
365 te rogo per sancti virtutem Bartholomei. —
Talia sed muro poterat tunc dicere verba.
Non respondet ei, toto quia corpore morta est.
Pergit Zambellus, cortellum basat, et inquit:
— Mi cortelle, precor, cur non mea Laena resurgit?
370 ut modo fecisti poltronam surgere Bertam?
Omnia buttavi pro te comprare, quid ergo,
quid codesella facis? sic me, cortelle, gababis? —
Sed nec de venis, nec polsis mortua battit.
Tunc villanorum diverso murmure stolus
375 contrahitur, faciturque frequens cantone senatus.
Consul erat Gobbus, quo non astutior alter,
frater zuratus semper fuit ipse Tognazzo;
fecissetque nihil maium sine mente Tognazzi.
Ipse cipadanos pro rostris congregat omnes,
380 et positis scannis sederunt ante Tognazzum.
Tota Cipada ruit, magno clamante senatu.
Mox nutu Gobbi boccas tenuere seratas.
Tognazzus grandem ramparat supra tinazzum,
atque comenzavit sic sic aperire ganassas:
385 — Est verum quod nos hic, o brigata, dunamur,
ut vobis totam faciamus noscere causam.
Nos sumus hic magnae pillastri quinque Cipadae:
Bertazzus, Mengus, Gobbus, Cagnana, Tognazzus,
et qui disponunt dictum servare Catonis:
390 « Pugna pro patria, si tu vis vivere sanus ».

Non huc venerunt foemnae, non huc ve putelli,
de quibus ad sbaccum casamenta piena tenemus.
Illos consilii nostis minus esse capaces.
Vos homines estis longo pro tempore maschi,
395 vos defensores, vos targa et spada Cipadae.
Mantua quid, quaeso, nostra valet absque Cipada?
En ego sum praesens, proprio non manco dovero.
Ore dabo vobis conseium, rebus aiuttum,
proque citadinis nostris volo mittere vitam.
400 Ergo senatores faciunt vos scire chiloium,
qualiter (ut semper fuit altro tempore) nunc nos
cum sociis Baldi quid questionetur habemus.
Semper sassini, ladri, gentesque diabli
cercarunt, cercant Cipadae rumpere pacem.
405 Quid timeamus eos? quid? dicite, nonne tenemus
carcere chiavatam fezzam schiumamque ladrorum?
Baldus, qui caput est, qui rex, qui papa giotonum,
nonne cadenatur sola virtute Tognazzi?
Si caput est mozzum, quid cetera membra timemus?
410 Debetis lites quondam memorare Carazzi,
quum tantum potuit praesentis forza Cagnanae.
Me quoque non stantem panzam grattare provastis.
Quis pissasanguis, quis vermocanus agrezat
istos diabolos vespas stizzare quietas?
415 An medici vadunt ultro cercare malhoras?
An cercant brigam? brigam donabimus, horsu,
state, precor, saldi, constantes state fradelli,
mittamus robbam, vitam, propriosque fiolos,
mittamus patriam, quum quis sassinat honorem,
420 vadat piccari cui nulla est cura decoris.
Me dudum Patres cognoscitis esse Tognazzum;
Gobbus adest, cuius virtute Cipada Motellam
saepe triomphavit, tetigitque solaria coeli.
Consulis officio solitas exerceat armas,
425 donec bravazzos Baldi nihilabimus omnes.
Vidistis poverum Zambellum quomodo mansit

esca pedocchiorum, gladium comprando ribaldi
Cingaris, utque sibi non saltem tanta remansit
corda vel uncinus quo se suspendere possit,
430 ammisisse casam, Laenam scannasse, terenum
omnem vendisse, et capras et mille facendas?
Nos tamen, o quanta est nostrae vergogna Cipadae,
nos tamen experti tot voltis Cingaris artem,
en iterum, Patres, illi praestamus orecchias;
435 quottidie facit hoc, facit hanc, robat hic, robat illic,
ingannat, truffat, soiat, sagramentat, abarrat,
et nos menchiones non mancum credimus illi,
quam santo Aloio, quam Bovo, quamque Belino.
Tam patienter eum tolerat Cipada ribaldum.
440 Credite, conscripti Patres, victoria nostra est.
Hic veniet Cingar, veniet sub rete giotonus.
Forca fugit, volat ille retro, trapolabitur et se
more gavinelli veschiabit denique. Dixi.
Tunc Zanardonus surexit de sedimento,
445 et sub centura palmam ficcavit utramque.
Postquam rascavit sapiens bis terque catarrum,
sic ait: — O cancar, quantum bene barba Tognazzus
parlavit, parens alter Ciceronus et ille
grandus Aristotel, cecinit qui carmine docto
450 scribere clericulis, Troiae qui primus ab oris.
Sed penso quod non Cingar trapolabitur unquam.
Vos causam scitis, senza quod dicere voiam,
imo caleffabit tandem nos, imo soiabit.
Quis diavol enim poterit combattere secum?
455 Est venetianus quidam sir Polus, et ipse
non piscatorum numero, non plaebe Murani,
non barcarolus qui cridet: « Barca, stalium »;
at gentilhommus veteris de stirpe Fasoli,
qui semper magni tenuit loca prima Pregai,
460 deque caodesiis fecit piccare miaros.
Cingar amicitiam longo iam tempore secum
giottoncellus habet tantam, quod semper ab illo

quidquid vult minimo cegno, solaque parola,
obtinet, atque tirat bufali de more bonhommum.
465 Credimus an forsan combattere contra Samarcum?
Dixi nempe meum, mihi perdonate, parerum.
Protinus in coleram saltat Cagnana: — Quid — inquit, —
Zanardone, baias? non nostra Cipada Vegnesam
estimat un minimum ficum, non quinque ceresas.
470 Quid cum Cipada posset bravare Samarcus,
quamvis sfodratum teneat sua dextera stoccum,
quamvis barbazzam portet in pectore longam?
— Non est — Gobbus ait, — non est, Cagnana, Samarcus
qui portat barbam, nec non sine cortice stoccum,
475 sed mastinazzus paret magnusque cagnazzus,
qui totum bruttis mundum spaventat ochiadis.
Sanctum, qui portat stoccum barbamque canutam,
si nescis, Polum chiamant, sed nostra pacia est
rebus in his nostris sanctos meschiare beatos:
480 noli cum sanctis scrizzare, proverbia dicunt. —
Tunc Gurronus ait: — Non laudo, perque nientum
compagnis Baldi contrarius esse patibo.
Consideratis grossiliter omnia certe.
De me non minimum pensetis habere socorsum. —
485 Slanzafoiada levans sursum sic parlat in ira:
— Non dabis altorium? quid ais? tu solus ab altris
discrepare putas? o grandis perdita rerum!
Scilicet impresam pro te lassabimus istam. —
Impatiens iterum se se levat ipse Guronus:
490 — Credo — inquit — firmumque habeo, dubitoque negottam,
quod minus impresam poteris lassare cotalam.
Quottidie vades, redies per mille facendas,
ut totum faciens retroves fecisse nientum,
utque tibi solo donet tal cosa guadagnum,
495 non quia Cipadae voias deffendere statum,
sed quia Cipadae marchettos mille rapines. —
His moti Patres verbis fremuere tumultu:
— Per vermocanum — dicunt, — tua lingua, Gurone,

straparlat nimium, semper malnetta lavacchio. —
500 Se levat e scanno Giannus, Pannada, Garofol,
qui, plerique, omnes excusavere Guronem;
sic Ghirardellus qui fert colletta corammi,
sic Bertolinus, sic Mengus, sic ve Tonalus.
Tandem decretum est (solo screpante Gurono)
505 mittere praetori Gobbum, barbamque Tognazzum,
qui squadras ducant armorum, dante Gaioffo.
Quo facto ad proprios Patres rediere palazzos.
Cingar at interea sentit, referente Gurono,
conseium factum per Gobbum, perque Tognazzum:
510 risit et armatos secum trahit undique bravos.
Hic Brunellus adest, Gambo, Schiavina, Lafrancus,
ardet Amerigus, pariter bravegiante Galetta,
alter ballestram, fert alter tergore schioppum;
Pizzagnoccus habet spetum, roncamque Stivallus,
515 Zambonus cettam duro de azale molatam,
fert archibusum Rigazzus pulvere cargum,
iamque cupit buso fogatam ponere cordam.
Nondum nocturnas aurora fugaverat horas,
congregat hos omnes squadrono Cingar in uno,
520 per mediamque guidat magno terrore Cipadam,
dumque caporalis passat cum vocibus altis
smergolat, atque alios pariter cridare comandat:
— Su su, qui noscum vult gattam, vengat avantum!
O villanzones, o porci, o brutta canaia,
525 o mascalzones, o gens poltrona, gazani,
oque pedocchiorum pleni, destructio panis,
su su, qui noscum vult gattam, vengat avantum! —
Talia bravantes soiant, bocchisque petezant.
Tunc Schiavina focum dat schioppo, datque Galetta,
530 deque archibuso Rigazzi pulvis avampat,
fit rumor, strepitat ingens per nubila tuf tof.
Sensit Bertazzus, sensit Cagnana, Tognazzus,
senserunt omnes: stant quacchi, stantque serati,
chiavatique suis tezottibus atque palazzis.

535 Non aliter quando damatina bonhora levantes
se cazzatores, pars terra, parsque cavallo,
expediunt varias magno rumore facendas:
ad sonitum corni bau bau gens bracca frequentat,
qui chiamat spetum, qui lassum, quique cavallum,
540 qui vocat heus to to, mordentque insemma cagnazzi,
seque sibi stessis retro culamina nasant.
Ac vulpes, leporesque ascoltant longe tumultum,
stant quacchiae in macchis, in boschibus, atque padullis,
nec sbuccare volunt tanto pro murmure tanas.
545 Sic latitat consul Gobbus, Cagnana tribunus,
atque senatores alii, populusque Cipadae.
Ast animum repiat dictator barba Tognazzus,
confortansque alios se solum drizzat ad urbem.
Cingar avisatur, sociis lontanat ab altris,
550 armatusque nigro se se boschamine macchiat,
per quod passatur, quando gens vadit ad urbem.
Tognazzus properans animo fantasticat alto,
sperzurat quod vult destruggere Cingaris artes.
Sed non Esopi follam, Tognazze, ricordas:
555 dum parat insidias lardo sorighettus in uno
se cantone latens, facit illi gatta medemum.
Imboscatus erat Cingar, venit ecce Tognazzus.
Ut fuit appressum, se se manifestat apertum;
volgitur intornum, nusquam videt esse coelum.
560 Perstringit manibus roncam, fendenteque magno
in duplices quartos spaccatur gobba Tognazzi,
atque ita cascavit fortissima rocca Cipadae,
maximus hic hominum saviorum, fama Cipadae,
sex voltas consul, sustegnum grande rasonis
565 decidit, atque ingens iacuit sotosora pilaster.
Protinus arrancat Cingar, procul inde levatur,
sed prius arripiens Bertam, Bertaeque gemellos
filiolos, sgombrat mantoum nocte terenum,
inque tuis latuit montagnis, Brixia, Cingar.
570 Tuque, regazze, meo bastinam pone muletto,
namque cavalcandi venit mihi voia per urbem.

LIBER DECIMUS

Cingar amat Baldum, tota se nocte dimenat,
non animi perdit forzas, perque omnia rerum
discurrit cerebro, qua guisa aut arte fiolus
Martis ab obscura tandem praesone cavetur.
5 Sic ait ad Bertam: — Vel Baldum carcere trabo,
vel mille in quartos tandem, sis certa, taiabor. —
Talia parlatus, raptim se partit ab illa,
fornitamque domo lassat rerumque bisognis.
Per quosdam boscos, aptos robbare, caminat,
10 itque novas semper meditans in corde magagnas:
qua foggia posset trari de carcere Baldus.
Dumque viam properat per sylvas semper opertas,
en franceschanos fratres occurrere mirat,
qui tich toch faciunt zocolis resonare terenum,
15 discalzoque suas corrodunt calce galozzas.
Hi veniunt asinum carigum de pane trahentes,
nec bene discernit quis eorum esset asellus,
namque asinus pellumen habet fratresque medemum.
Extemplo roncam per mezum Cingar achiappat,
20 ac si vellet eos in quatros mittere pezzos.
Illi se curvis terrae stravere ginocchis:
— Perdonanza — cridant, facientes mille crosettas.
Spoiat Cingar eos, tantum modo braga relicta est,
atque breviarium quo possint dicere vesprum.
25 Ergo ribaldellus Cingar, fugientibus illis,
solus ibi restat cum strazzis atque somaro.
Quid facit? imprimis taiat sibi forpice barbam,

ciliciumque patris generalis supra camisam
commodat, inde togas bertinas, inde capuzzum,
30 groppiferamque sogam cingit; calzisque cavatis,
gambas atque pedes nudat, portatque zupellos,
ac tandem medio mantello tergora coprit,
sub quo portatur pro sporta, proque corona,
tasca tenaiarum, quibus aut disgardinat ussos,
35 aut tosat, stampatque novam falsamque monetam.
Iam non est Cingar, quia sanctos portat amictus,
attamen est Cingar, quia sanctos nulla gonella,
nulla cuculla facit, seu floccus sive rochettus:
sub tunicis latitant heu sanctis saepe ribaldi,
40 interdumque lupos castronum lana covertat!
Ergo sub his strazzis Baldum dissolvere sperat
Cingar, et in guisis aliis speranza niuna est.
Dismanicat roncam subito, ferrumque sub ipso
ficcat cordono, mantello cuncta teguntur;
45 inde pians asinum compagnum nomine Rigum,
montat eum, portatque graves de pane besazzas.
Per planum montemque volans asinellus arancat,
non tunc francesam voluisset habere chinaeam,
tam bene quadrupedat ritu portantis ubini.
50 Quisquis eum scontrat, multo se curvat honore,
namque videbatur sanctus Maccharius esse.
Si biastemasset, iurasses dicere vesprum,
tam bene scit collo bonitatem fingere torto.
Cercat elemosinam, quaeritque per ostia toccos,
55 quisque dat huic panem, vinum, carnemque salatam,
et iam pro nimio somarellus pondere rerum
vadit apena, regitque gradum strachedine plenus.
Tunc iterum Cingar boscos repetebat opacos,
franciscasque togas spolians tornabat ut ante
60 laicus, et in piazzis villarum cuncta gazanis
vendebat, multam quistans de merce monetam.
Denique Mantoam veniens, capitavit ad urbem,
perque cipadenses cattat furfantiter ussos.

Ecce procul solum Zambellum vidit in agro,
65 qui spedocchiabat caldo sub sole camisam,
fecerat et largum digitorum caede macellum.
Huc tendit Cingar, pungitque sperone somarum,
tunc ait: — O quid agis? bona vita, quid, ola, bon homme?
Num scires ubi stat Zambellus, dic, rogo, scis ne? —
70 Respondet: — Zambellus eram, dum vacca Chiarina
vacca fuit; sed mox, ubi facta est capra Chiarina,
alter sum factus, non plus Zambellus habetur. —
Cui Cingar: — Magnam narras, compagne, facendam.
Non, Zambelle meus, Zambellus es ultra, sed alter,
75 ut quoque vacca fuit quondam, non capra, Chiarina.
Sed te (seu zoccus, seu sis boccalus orinae)
cur video sic sic squarzatis undique pannis? —
Respondet: — Sic sic miseros disgratia trattat.
Sum desperatus, nec me cagasanguis amazzat.
80 Namque fui quondam riccus, modo pauper ad ussos
vix retrovo panem, vix vinum, vixque menestram,
desgratiaeque meae fuit unica causa ribaldus
Cingar, cui possit cancar mangiare coradam.
O si posset eum ladrum brancare Potestas,
85 se signare quidem posset scampare soghettum! —
Tunc Cingar: — Benedicte Deus, benedictaque mater
vis, poverelle, mihi fieri compagnus, et istam
donabo cappam, sub qua salvamur, et istum
sancti Francisci tibi designabo capuzzum?
90 Vis, inquam, servire Deo, fierique romittus?
Praedicatorus eris, cantabis denique missam,
namque tui similes tantos Ecclesia pascit,
quantos non caperent ad remos mille galeae. —
Zambellus subito vultu respondet alegro:
95 — Sum contentus ego, imo contentissimus esse
vester fratellus, messam cantabo novellam,
dummodo voiatis bertinam tradere cappam,
namque meus giupo frustus cagat undique strazzas:
impleboque meas blanco de pane budellas,

100 quem vix implebat panis niger atque gramegnae.
Quamvis de lettra sapiam negotta, pur ipse
sufficientus ero cum vobis dicere vesprum. —
Tunc illum Cingar spoiat, strazzasque pitocchi
cum propriis manibus fossatum buttat in unum.
105 Mox habitum sanctum tradit, tradensque susurrat
nescio quid, parens devotos dicere psalmos.
Hunc sibi compagnum statuit, fratremque vocando
Herinum, se se Quintinum nomine dicit.
Postea de villa ambo partivere Cipada,
110 et quasi sint fratres multa gravitate moventur.
Cum pedibus vadit propriis Zambellus, at ipsum
tirat asinellum montato Cingare susum.
Introëunt urbem spatianti denique passu,
hosque putat vulgus sanctos omnino romittos.
115 In piazzam veniunt, ubi protinus ecce sonatur
tromba, vocans populum, velut est usanza fiendi,
quum bandos mandant stradas regimenta per omnes.
Ad sonitum tararan vulgus se se undique dunat,
deque suis homines currunt audire boteghis.
120 Dicere quid velit hoc ignorat Cingar, asellum
desmontat dicens: — State hic, o frater Herine,
namque videre volo, quo nascitur iste travaius. —
Sic ait, et gentem se se meschiabat in illam.
Hic facitur bandus: quod quidam, nomine Cingar,
125 barrus, asassinus, mazzator, ladro, ribaldus,
qui falsos stampat, veros tosat arte dinaros,
sit mantuanis banditus ab undique terris,
sed quisquis bastans animi mazzaverit illum
nempe guadagnabit centum cinquanta ducattos.
130 Cingar, id ascoltans, tremuloso corde cagabat;
pro Baldo tamen ille suo vult perdere testam.
Quid facit? o forzas animi cordisque prodezzam!
Prestiter alzando vocem, sic incipit: — O gens,
o quia nescitis, nescitis certe coëllum:
135 post paucos etenim giornos brusabitur haec urbs,

ni modo, ni Baldo truncabitis illico testam,
quem nunc sub terra ficcum praesone tenetis.
Nunc ego de terra sancta, Christique sepulchro,
advenio, portoque malas, brigata, novellas,
140 namque gigantazzum magnum similemque torazzo
illic terribilem vidi, ferroque covertum,
qui menat in quaium nigra de gente mororum
ingentes squadras, cavalastros atque pedastros.
Giurat per sanctos coeli, gentemque diabli,
145 velle per omnimodas Baldum riscodere guisas,
in tuttumque istam pensat destruggere terram.
Nunquam vista fuit zentaia ribaldior illa.
Quid sunt lombardi, brisighelli, quid calabresi?
Turchi sunt porci, mori sunt fezza malorum.
150 O Deus, hanc tantam populis averte ruinam.
Sassinant homines, robbant, sforzantque puellas,
altaros gesiae spoiant, calicesque rapinant.
Quid dicunt ladros spagnolos, quid capelettos?
Hi superant omnes omni feritate ribaldos.
155 Heu pietas, heu heu nostris compassio claustris!
Nonne malandrini fratrum rapuere pitanzas?
nonne monasterum totum sotosora butarunt?
Petra super petram vix una aut altra remansit,
et multos etiam illi scannavere fradellos.
160 Ille Fracassus enim (nec possem dire bosiam
veste sub hac sancta, cordoneque cinctus ab isto)
ille Fracassonus, poca straccante fadiga,
ut petrulam iaculat grandes ad sydera saxos.
His ego vidi oculis illum plus octo miaris
165 cum cazzafrusto poverum sbalzasse priorem,
atque cosinarum quae sunt mangianda parantem
totum cum solo pugno sub terra ficasse.
Praeterea quendam vecchiettum, tergore gobbum,
vix bastoncello macilentia membra tirantem,
170 per collum cepit, circumque et circa rotatum,
ac si falconem vellet chiamare polastro,

magni fecit eum montis cimare cacumen.
De sacro armario rapuerunt absque riguardo
planetas, camisos, puviales, mille facendas;
175 de mangiatorio, beccheros atque bocalos,
descos, credenzas, terlisi quinque tovaias;
de cosinatorio, caldaros, bronza, lavezos,
mille pignatellas, pignattas, speta, parolos.
De caneva nostram spinarunt denique vitam:
180 porcinaia bibit vinum, fregitque barillos,
ac de vernazza bagnos fecere cavallis.
Sed foret ah troppum, si vellem dire gnicosam!
Vix ego scampavi, socio cum fratre, ruinam.
Ergo meum, gentes, conseium prendite sanum:
185 illum de scura Baldum praesone cavemus,
huic mozzate caput, streppetur pessima planta,
tollatur morbus ne coelum puzzor amorbet.
Ut quid tamdudum terris mala bestia scampat?
Est alius Python, Poliphemus, hydra, Carybdis.
190 Tollite de mundo rabiem, stronzumque diabli.
Testa fracassetur, non ultra bissa cridabit.
Mazzetur Baldus, cascabit forza Fracassi.
Scandalizare tamen vos nolo, perque nientum
hac sub sguarnazza veneranda, subque capuzzo,
195 cerco vindictas hoc de ladrone gaioffo.
Saepe tamen mens nostra brilans volat extra capuzzum,
sollicitique sumus gesiae deffendere statum.
Sed tamen, hic abitus quia pacem totus odorat,
cercamus pacem cum sanctis, cumque diablis.
200 Si pax non giovat: opus est admittere brigam. —
Dixerat haec Cingar, populo scoltante, suosque
fazzolo sugans oculos lachrymare videtur.
Contremuere omnes qui firmiter omnia credunt,
fit rumor, populusque ruens, ignara canaia,
205 per cunctas urbis stradas ut matta vagatur:
praetoris subito fugiunt ad grande palazzum,
tela parant, pontesque levant, chiavantque botegas.

Artifices buttant terrae istrumenta lavorum,
dantque manum picchis, schioppis, spedisque Bolognae.
210 Congregat illustres praetor, saviumque senatum,
parlamenta fiunt longhis crevelata parolis.
Quidquid bertina frater sub veste locutus
attulit, omnino tanquam vangelia credunt,
maxime quod rumor iam multis ante diebus
215 creverat: in Tunesi partes andasse Fracassum,
ducturum turcos secum gentesque morescas.
Conseiant igitur per muros ponere guardas,
qui crident noctes: — Fac, fac bona guarda — per omnes.
Supra toriones, per merlos, per casamattas
220 tirant bombardas, colubrinas, passavolantes.
Terribile interea don don campana bachioccat,
pro cuius sonitu pars it animosa palazzo,
pars petit in frettam ruptis cagatoria stringhis.
Ad tamburrorum strepitum tararanque tubarum,
225 calca fit armati populi, timor omnia versat,
qui portat lanzam, qui roncam, qui ve zanettam,
hic piccam, hic spetum, hic dardum, hic giavarinam.
Iamque poco spatio conventa est tanta brigata,
quanta Iosaphatti non magna in valle resurget.
230 Interea Cingar Zambellum tollere vadit,
quem modo cum carico solum lassarat asello.
Is stupefactus enim tanto pro murmure stabat,
atque parecchiarat propter scampare stivallos.
Cingar eum chiamat, nulli parlare comandat,
235 dicens quod fratres servare silentia debent,
nec parlant maium nisi sit dispensa prioris.
Mox asinum religat quodam cantone famatum,
namque aliud pensat Cingar quam pascere quellum,
namque sui troppa est nimis importantia Baldi.
240 Zambellum retro menat, supraque palazzum
longas per scalas montat, montansque susurrat
psalmos, quos nescit, sed non nescire videtur.
Inscontrat gentem, brettae sibi mille cavantur.

Dicebant: — Ipse est, qui coelo venit ab alto,
245 hunc Deus ad tempus misit, qui praestus aviset
nos ante excidium terrae stragemque paësi. —
Cingar eos audit, passat, zocolosque sonantes
per pavimenta trahit, iam salam iungit in amplam,
dumque oculis terrae bassis, dumque arte galozzas
250 retro tirat, quarum sonitu devotio crescit,
osti datque fidem, suspectaque pectora tollit.
Praetor it incontra, multis seguitantibus, atque
conducit secum thalamis, facit inde carezzas.
Mox sibi decreto Patrum, populique rogatu,
255 donat elemosinam centum settanta ducatos.
Ille ruinatum dicebat namque Fracassò
esse monasterium, gesiam, calicesque rapitos.
At Cingar retrahit se longe, perque nientum
mira destrezza simulat non velle coëllum.
260 Praetor eum sforzat nec non perforza sachettum
in manibus ficcat, Cingar ringratiat illum,
promittitque sibi pro seque, suisque brigatis,
mortis ac vivis ter centum dicere messas.
Iamque parecchiatur ceppus, mediaque piazza
265 horribilem visu baltrescam boia parecchiat,
quo Baldus debet venerandam perdere testam.
— Ah — dixit Cingar praetori, — Vestra Potestas
huic confessorem Baldo concedat, ut almam
non miser almancum perdat, portetque diavol.
270 Latro « Memento mei » dicens, fuit illico sanctus. —
Praetor nil meditans ultra: — Reverentia Vestra
sit confessor — ait, — talem concedere cosam
obligor, imo precor, magnum salvate ribaldum.
Heus, bariselle, menes hunc patrem, vosque ministri
275 compagnate illum, cui bassum schiudite fornum,
ut confessetur Baldus, nec linquite portam,
sed firmate bonam, dum fit confessio, guardam. —
Cingar portat aquam fortam, limasque sonantes
sordinam tum cum ferrum sine murmure taiant,

280 omnia sub sanctis portat bene conza gonellis.
Itur sub terram Baldi retrovare sepulchrum.
Ille cadenazzos iam iam stridore cridantes
audiit apriri, grossasque recludere chiaves:
pensat, quod verum est, iam scilicet hora morendi
285 iuncta sit, et tanto dissolvi denique stento.
Stat poverellus humi, lachrymis prostratus amaris,
non quod formidet mens constantissima mortem,
sed caros memorat socios dulcesque fiolos.
Hanc ve dolet sortem mortis, qui tanta per arma
290 non poterat caricam spoliis effundere vitam;
at super altuttum stimulat conscientia mentem:
nec confessandi misero datur ulla facultas.
Iamque barisellus portas reseraverat omnes,
ac centum chiavis patefecerat ostia centum.
295 Cingar miranda limen gravitate subintrat,
ad quem passantem sbirri flexere zenocchios.
Zambellus seguitare negat, se retro retirat,
perque guisas omnes non vult andare la dentrum.
Cingar eum chiamat: — Veniatis, frater Herine,
300 namque duos fratres semper nos esse bisognat. —
Paret Zambellus dicto, testaque chinata
intrat portazzam, vadens tantonus in antro.
Post quos en iterum cadenazzo porta seratur.
Baldus habet longam pro longo tempore barbam,
305 usque ad centuram coperto pectore cascat.
Cingar it, hunc sequitur devotio fratris Herini,
atque paternostros barbottat aveque marias,
nam castronazzus se fratrem pensat Herinum,
sperat et in curtum messam cantare novellam.
310 Sed postquam Cingar Baldo pervenit arentum,
hunc appena videt modica pro luce fenestrae,
quam lucem non sol mandat sed lampada pendens,
ad primam giuntam simulans sic parlat ad illum:
— Quid, manegolde, facis? quid, latro? quid, mala pianta?
315 Nunc pro peccatis tantis, furtisque, rapinisque,

ecce dabis poenas, centum dignissime forchis.
Nunc exemplar eris, quibus est tam cura robandi.
Non te Fracassus, Moschinus, Cingar aiuttant.
Quattuor in quartos modo squartavere Fracassum,
320 mangiandasque suas canibus tribuere budellas.
Cingar dorato slongavit colla capestro,
inque triligniferam trabucavit denique forcam.
Semicanis collo Falchetti petra molini
appiccata fuit, quem chiusa Governolis hausit.
325 Tu quoque nunc trades collum, scelerate, taiandum,
inque brigadarum cunctis squartaberis occhis.
Vix alzans oculos Baldus, frontemque rapatam,
obstupet, ex habitu sancto capitisque tosura
tam male pensatas stultasque uscire parolas,
330 inde caput bassans, non ultra mirat in illum,
nec dare dignatur fratri responsa gaioffo,
invergognosum nam iudicat esse capuzzum.
Cingar scaltritus plus semper detrahit illi:
— Sum confessor — ait, — tua dic, peccata, ribalde. —
335 Baldus item relevans oculos suspirat et inquit:
— Quamvis non istae meritant responsa parolae,
qui parlas, nec scis quid parles, pessime frater,
attamen hinc abeas, malvasi puzza diabli.
Si modo me strictum non ferri vincla tenerent,
340 tanquam pollastro tibi, bestia, colla tirarem.
Tu qui me debes solari voce relictum,
confortare animam scelerum sub fasce gementem,
sic agis, ut penitus moriar chiamemque diablum.
Impie frater, habes in pectore mille magagnas.
345 Respice te stessum, turpesque redargue mores,
tonsuram portas, renegas quam mille fiatas.
Nil nisi broda fuit semper tua vita, ribalde.
Hinc procul absistas, blanchi destructio panis,
qui melius quam te mastinos pasceret; heu quae
350 sporcitiae foetent capucino mille sub isto!
Plus ego perdonum pietatis habebo supernae,

quam tu, qui celebras missam pensasque tenere
cordoni meritis in tasca Dominidium! —
Tunc Cingar, nimia cordis pietate movestus,
355 voceque suppressa parlans sic ore comenzat:
— Non te plus lateo, mi mi dulcissime Balde,
o mi dulcis amor, mi cor, mea cura, fidesque,
sum tuus ille quidem Cingar, non noscis amicum?
non, mi Balde, etiam me noscis? respice vultum,
360 respice sembiantes antiquos. Cingar amorum,
Cingar amicorum primus, qui nocte dieque
de te pensavi, penso, pensabo milannos.
Non te, Balde, mori tam brutta morte ferendum,
gentilezza dolet sine te, cortesaque virtus
365 it cervice china, libertas languet, et arma
Mars ruginenta tenet, scutumque imbelle gitavit.
Te sine quid magni faciat prodezza valoris?
quid ve legiadriae columen, quid gloria laudis?
Non te, Balde, volunt mare, tellus, aethera, mortum,
370 non, quod tanti hominis sit ademptum nomen, honosque. —
Sic dicens voltas trecentum basiat illum,
abbrazzat, stringit, lachrymas dulcedine mandat.
— Ille tuus sum Cingar — ait, — iam pone timorem,
ne dubita, sum Cingar ego, sum Cingar, onustus
375 hoc sub mantello martellis atque tenais. —
Qualia sunt olim lachrymosae gaudia matris,
quae dudum mortum pensaverat esse fiolum,
mox illum reddi sibi vivum cernit, et omni
corpore gaiardum, rubicunda fronte tilatum,
380 talia sentivit provisto Cingare Baldus,
qui, velut a somno propere discussus, apertos,
nil parlans, oculos in vultum Cingaris, inque
totam personam firmat, tacitusque stupescit,
nam pro laetitia tanta parlare vetatur:
385 quod ve videt proprio visu, sibi somnia parent.
Zambellus norat Baldum, stat quacchius in uno
cantone, et grandi tremolo sibi cagat adossum.

Cingar ait: — Non nunc parlandi tempus habetur,
perdimus interdum propter tardare boconem. —
390 Tunc franciscanam tollens de corpore cappam,
ferramenta cito solitam cavat extra sachellam.
Fundit aquam fortam, mollit duramina ferri,
denteque limarum surdarum vincula taiat,
postque intervallum curtum levat in pede Baldus,
395 at vix stare potest macerato corpore drittus,
unde pignocadae Cingar piat octo bocones
ac malvasiae, quem gessit aposta, fiascam.
Baldum fortificat redditque in membra vigorem
postea Zambellum vocitat: — Mi frater Herine,
400 huc accedatis, nam nos orare bisognat.
O Iesum Christum, cur ola, frater Herine,
cur non auditis? dormitis forsitan? ola,
cui tandem dico? veniat Reverentia Vestra. —
Zambellus nullam respondet, totus aghiazzat,
405 pauper homazzolus desiderat esse deforas,
nam bene cognoscit Baldum cernitque bravosum.
Cingar item clamat: — Veniatis, frater Herine. —
Baldus miratur: — Quid clamas? — inquit, — an istic
est aliquis forsan? dic, quaeso. — Cingar ad illum
410 omnia subridens breviter narravit ad unguem.
Obstupuit Baldus de tanta Cingaris arte,
qui tandem vadens illum retrovare bonhommum.
— Ah — dixit, — poverelle, peto vos mille fiatas,
nec vultis mihi vestro respondere magistro?
415 Sic ne imparatur patri obedire priori?
Esset enim vobis penitentia danda, vel una
disciplina quidem nudatas supra culattas,
vel mage sub tavola cum gattis sorbere brodas. —
Zambellus respondet ei: — Mihi parcite, quaeso,
420 nam nos debemus servare silentia fratres.
Vos, Quintine pater, prima haec mandata dedistis,
quando comandastis me nil parlare brigatis. —
Cingar ad ista nihil quid responderet habebat,

se castronatum castrono cernit ab uno.
425 Hunc tamen extemplo Cingar Baldusque piarunt,
dispoliant, nudant, sbadacchiant, membra cadenant,
atque loco Baldi ceppos manicasque reponunt.
Sollicitans aperit portam barisellus, et extra
stans cridat: — Ola, pater, quae tanta indusia? non est
430 confessatus adhuc? prudentia vestra viluppet
omnia, nam, si vult sua singula dicere facta,
non annus bastaret ei narrare rapinas. —
Baldus, id ascoltans, voluit saltare deforas,
atque suum restum barisello reddere pugnis.
435 Cingar eum pavidus tenuit per brachia retro:
— Pone — inquit, — si vis, cerebrum paulisper acasam.
Nunquid es effectus furiosus et absque ritegno? —
Mox cito respondet barisello voce gaiarda:
— Expectate pocum, nunc nunc spazzabo facendam.
440 Venimus ad finem, censuras mille catavi,
saccus erat plenus, foetebat quatriduanus,
absolutionem nunc do; vos, frater Herine,
exorate Deum devota mente fratantum.
Dum sic parlabat, psalmum Miserere comenzat;
445 sed restum psalmi quoniam finire nequibat,
ore susurrabat, veniens ad Gloria Patri.
Dumque cativellus varia coprit arte magagnas,
atque satisfaciens cavalero protrahit horam,
contegitur Baldus bertinis undique lanis,
450 Zambelloque novus succedit frater Herinus.
Cingar ei monstrat quo passu debeat ire,
utque oculos teneat bassos tortumque colengum,
utque pater nostros ciciganti mastichet ore.
Ne foret ignotus, facit huic in fronte capuzzum,
455 ac uno instanti resecavit forfice barbam.
Ad portam veniunt tandem, sed Cingar avantum
passat devotus, post cuius terga chinato
cum capite egreditur Baldus, quem nullus adocchiat.
Tunc intrare cito poltrona canaia volebat,

460 zaffi, sbiraiae, barisellus, boia, mil'altri.
Sed Cingar dixit cavalero: — Quo venit ista
frezositas? mò, sancte Deus, concedite tantum
temporis almancum, donec penitenza fiatur. —
Sic ait et scapolans, Baldo seguitante, caminat.
465 Sed quo, Cingar, abis? qua te fuga parte levabit?
Stopparant urbis portas, sola una manebat
ponticella, viris centum guardata provistis.
Ergo poverellus Cingar fantasticat artes.
Plus curat Baldum, quam se, quia diligit illum.
470 Arrivat portam, dum sic meditatur, ad unam,
gens ubi cum solito semper facit ordine guardam,
nec solam praetor lassat transcendere muscam.
Baldus habet voiam sguarnazzas ponere zozum:
ingentes hominum scontrat per ubique catervas,
475 cum ronchis, spadis, schioppettis atque balestris.
Mens sibi brillabat roncam per forza, vel altrum
ferrum, de manibus fantis streppare veruni,
atque menando manus solem scurare budellis.
Cingar eum placat dicens: — Fac, matte, pianum,
480 desine me pensare modum foggiamque scapandi. —
Dum sic ambo simul passu trottante loquebant,
en prope viderunt iuvenem transire politum,
quem soldatorum non poca brigata sequebat.
Iste valorosus Leonardum nomen habebat,
485 sanguine progenitus claro de stirpe Colonnae,
namque Colonnesus pater est Ursinaque mater.
Altivagam Baldi famam praesenserat olim,
venerat huc igitur, Baldum cagione videndi,
parlandique sibi, pavidam sed repperit urbem,
490 attonitosque homines stippantes corpora ferro.
Domandat causam, respondent: — Guerra paratur
contra moros, turcosque, simul guidante Fracasso. —
Talibus auditis, armatum cernere Baldum
forte capitanium sperat, squadrasque regentem.
495 It super immensum, grossum, baiumque frisonem,

et rutilo Baldi personam cinxerat ense,
quem Romae allatum comprarat trenta ducattis.
Nec scit cur Baldus tam bellam liquerit armam,
sed potius pensat sibi fraude fuisse robatam.
500 Ergo levans oculos Baldus, subtiliter omnem
conspicit ornatum iuvenis, sed maxime spadam,
namque valenthominum semper fuit usus ad ensem,
ad corserum oculos voltare, aut tangere dextra.
Protinus agnovit pomo rutilante dorato
505 ipse suum brandum, vult illum, turbidat occhios,
disponit penitus, si debet perdere vitam,
velle suam spadam: — Celeremus prestiter — inquit, —
o Cingar, nam posse datur scampare facultas.
Ille meum portat brandum gallone tacatum.
510 Hunc volo, me seguita, meus est de iure, camina. —
At Cingar tantam furiam regit atque governat:
— Dextrius i — parlat, — spadam, sis certus, habebis. —
Talia dicentes, illum seguitare comenzant
observantque procul, si forsitan exeat urbem,
515 ut secum scampare queant et scodere spadam.
Ille sed intravit multa cum gente tavernam,
quem sequitur Cingar subito, donansque caparram
lectum cum camera supplex accepit ab osto.
Tres Leonardus equos habet, omni laude canendos,
520 quos, in qua stalla servantur, Cingar adocchiat.
Primus de Spagnae razza Rocaforta vocatur;
grossior est alius frisonus, Spezzacadena;
tertius ex Asia provenit, nomine Pardus.
Ostus in istanti quae sunt coenanda parecchiat,
525 namque Leonardus mensam fornire comandat.
Accumbunt omnes, stat mensae in fronte Lonardus,
qui vult post epulas omnino quaerere Baldum.
Soldati passim buttarant arma, rodellas,
ut fit quando volunt dapibus distendere panzam.
530 Baldus at interea, camera chiavatus ab intro,
guardat per portae fissuram pronus edentes.

O quam forma sibi Leonardi bella placebat!
Nec tam guardat eum, sed drittis scoltat orecchis.
Interea Cingar paulatim tela robabat,
535 inque suam cameram Baldo gaudente ferebat.
Tandem brettinas despoiant ambo gonellas,
a capite ad plantas stipparunt corpora ferro.
Qualis equus iuvenis, quem dicimus esse poledrum,
egrediens tristem longo post tempore stallam,
540 passutusque novo de foeno semper et orzo,
vellet si posset rupta saltare cavezza,
hunc appena valet stallae retinere fameius;
talis Baldus erat, qui de praesone cavatus,
postquam se totum rutilantia vestiit arma,
545 bramat presto foras solus borrire per urbem,
atque cruentatis cum testis atque budellis
disturbare Iovem, terram, stigiamque masonem,
sed pro respectu prohibentis Cingaris urget
possanzas nimias animi, coleraeque brusorem.
550 At quae terribilis posthac battaia sonabit,
non, Comina, tuis pro spallis soma videtur.
Est opus altorii maioris, claude botazzum,
nam tua vina mihi penitus mufolenta videntur.

LIBER UNDECIMUS

Altius o Musae nos tollere vela bisognat,
misterumque facit gravius distendere schenam.
Usque modo calcavit aquas mea barca Cipadae,
ranarum quae voce cridant, redolentque lavacchium,
5 nunc mare Pietoli, quo non prigolosius altrum,
trapassare volo, nulla retinente paura.
Huc, Zoppine pater, tua si tibi chiachiara curae,
si tua calcatim veneti ad pillastra Samarchi
trat lyra menchiones, bezzosque rubeba guadagnat,
10 huc mihi cagninas iuncta cum voce budellas
flecte, soporantes galeottam carmine gentem,
tirantesque sibi totas dolzore brigatas.
Tuque boni semper seguitatrix, Lippa, boconis,
Lippa foiadarum columen Mafelina Cocaii,
15 adsis, et tecum invita coenare poëtam.
Usque modo ruptos gessit Bertuzza stivallos,
atque ad calcagnos cascavit braga Cominae,
nunc stringare licet gaiardis carmina stringhis,
unde valenthomi celebranda est forza baronis,
20 quo non Haectorior, quo non Orlandior et quo
non tulit in spalla portas Sansonior alter.
Iam Zambellus erat de fundo turris ad auras
tractus, et ad lucem cunctis iam zarda palesa est.
Praetor osellatum se se videt esse Gaioffus,
25 trat via carnerum desperans, trat via bragam,
beffaque contradas volitat scoperta per omnes.
Noscuntur soiae, noscuntur Cingaris artes,

talia namque facit stratagemata saepe cavester.
Mantua tota levat populum sotosora balordum,
30 ipseque Zambellus cosam recitabat ad unguem,
cui gens ghirlandam facit hic, facit illic et illoc.
Gaioffus boffat, stizzat, se datque diablo.
Trombettam subito stradas iubet ire per omnes,
qui bandum faciat, qui notum, qui manifestum:
35 quisquis bertinos fratres acataverit illos,
scilicet indutos tam sancta veste ribaldos,
atque palesabit quo se cantone covertant,
ille guadagnabit sine fallo mille cechinos.
Talibus avisis, homines sperone guadagni
40 cuncta per inquirunt, nulli parcendo fadighae,
omnia discurrunt, vestigant omnia, voltant
omnia, nec lassant pertusos, antra, cavernas,
subvertuntque casas, gesias, pallatia, turres,
usque in latrinas callant, pozzosque profundos,
45 inque cagatores alii per stercora rugant,
namque ob dinaros nulla est vergogna canaiae,
non fratri et patri, non perdonaret amico
pessima progenies hominum, mala razza virorum
qui semper meditant, de ruf de rafque, guadagnum,
50 quales sunt sbirri, quales manigolda lovagna,
daccia qui tollunt affittum, quique doanas.
Senserat hoc ostus, bonus ostus senserat istud,
in cuius betola Cingar Baldusque latebant.
Ante Potestatem properans, sceleratus arivat,
55 inque suo fratres bertinos esse logiatos
approbat albergo, promissaque praemia tirat.
Tunc omnis mundus, praetore iubente, levatur,
arma capit, celeratque illam assaltare tavernam.
Protinus advisat iuvenem trombetta Lonardum,
60 illum baronem dico, qui circuit orbem
ut tantum possit paladinum cernere Baldum,
cuius amicitiam super omnia cercat habere.
Nescius ergo rei tantae suscepit avisum,

ut se ostaria subito dispartet ab illa.
65 Cingar, id advertens, ita Baldo territus inquit:
— Heu, mi Balde, mori nos cogimur; ecce periclum
imminet, in trapolam tandem vulpecula cascat. —
Baldus eum guardat: — Quid — ait, — mi Cingar, honori
esse potest melius, quam guerris fundere vitam?
70 Soldatis laus est suprema morire batais. —
Cingar tunc expepulit, Baldo exhortante, pauram,
extraque balconem per cordam callat abassum,
namque Leonardi sperat robbare cavallos.
Sed famuli stallae, positis arzonibus, illos
75 in puntum statuunt, quia vult equitare Lonardus.
Baldus supra manet solus, stat prontus in armis,
mille annos una hora sibi certare videtur.
Ignarus rerum Leonardus deserit escas,
soldatisque suis mandat descendere scalam.
80 Currunt ad stallam propter montare cavallos.
Iam posito in staffa pede vult equitare Lonardus,
at Cingar clamans armato corpore toto
accedit bravus, per frenaque corripit illum:
— Sta saldus — dixit, — tibi rex, patresque comandant,
85 ut desmontatus succurras prendere Baldum,
qui latet hic, pretiumque tui portabis aiutti. —
Cui Leonardus ait: — Meus hic an Baldus aloggiat?
Imo iuro deos, pro Baldo mittere vitam.
Vos seguitate cito, famuli, seguitate sodales;
90 nunc mihi dulce mori, mihi nunc gratissima mors est. —
Tunc levis in curvo saltans arzone ficatur.
Cingar alegrus ei se se discoprit, et illi
parlat in orecchia, nec aiuttum postulat altrum,
quam voiat sibi binos impraestare cavallos,
95 cum quibus hoc Baldus poterit scansare periclum.
Tunc subitus se se buttat de arzone Lonardus,
Cingaris et faciem mira charitate basabat.
Mox ait: — Indarnum non nos modo stare bisognat.
Non est parlandi tempus, non hora gratandi.

100 I, sequar, atque meos faciem seguitare guereros.
Pro Baldo statui spezzare ligamina vitae. —
Cingar equos tantum poscit, sed alhora Lonardus
non dat equos tantum, Baldi cito porrigit ensem,
quem laetus Cingar brancat, cingitque galono,
105 inde pregat iuvenem supplex, iuvenisque sequaces,
ut pariter portam festinent urbis ad unam
iungere, monstrantes illam deffendere velle,
si passare illinc Baldus perforza fatiget;
at per contrarum faciant, stent imo provisti,
110 si per venturam calcagnos ambo menantes
huc veniant, subito pontem callare procazzent.
— Sic faciam, — Leonardus ait; tunc prestiter altrum
scandit equum, frettatque viam, seguitante caterva.
Iamque propinquabat grandis squadrazza bravorum,
115 ostus eos guidans scudorum mille reportat.
Tota taverna sonat tantis iam plena brigatis,
quantis vix caperet fortissima rocca Milani.
Maximus in salam populi garboius arivat,
unde tremit coelum vasto reboante cridoro.
120 Sbraiant, vociferant: — Exite, exite, ribaldi. —
Ipse tavernarus cameram designat apertam,
in qua stat longo Baldus zanetone paratus.
Qui, quando portam fieri sibi vidit apertam,
milleque lanzarum stipantes limina puntas,
125 protinus ad primum colpum zanetone tirato
trat Contestabilem passato pectore mortum,
quem poltronzonem zaffi dixere Vigazzum.
Inde statim revocans lanzonem, vulnerat altrum,
quem veluti ranam medio ventramine filzat.
130 Magna super portam camerae fit calca brigatae,
quos facit assiduis lanzatis stare dacantum.
Cingar habebat equos certo cantone paratos,
expectans Baldum si arrivet forsitan illuc.
Baviger ob nimiam stizzam, sibi morsicat ungias,
135 dumque modum pensat fugiendi, carpitur ira,

carpitur orgolio, barbaeque pilamina streppat.
Continuo horribilis rimbombat clamor ad auras.
— Prende — cridant, — ladrum, sta saldus, prende ribellum,
ferte focum, scalas, intra, day, percute, guarda. —
140 Baldus in ignivoma facie, dum certat, avampat,
non secus ut quando Vulcanus forpice gremit
dudum brasatam sopianti mantice lammam,
quam Brontis, Steropisque ingens martellus asaltat,
et veluti daynus se semper in aëra pirlat.
145 More leonino caudae stigaverat iras,
nilque loquebatur, sed mox, ut vidit habentes
spaventum ingentem de se tot mille sbisaos,
increpat, insultat, talique in voce minazzat:
— Quid facere, oh tristes capelazzi, creditis unquam?
150 Vos tanquam vaccas scannabo solus ad unum.
Te te, nil timeo, te nil stimo, brutta canaia. —
Talia parlando, zanetonis saepe tiratas
concitat, et gambis omnes facit ire levatis.
Nemo, licet brazzo targonem portet apiccum,
155 audet sanguifluam camerae transcendere portam,
nam scutos veluti mascherpas traiicit omnes.
Non tamen ipse foras oculatus vadere curat,
sic nimiam contra gentem combattere laudat.
Non plusquam septem possunt certare vel octo,
160 caetera turba cridat lontana proculque menazzat.
Ergo per intornum muros scalzare comenzant,
quo possint cuncti banda combattere ab omni.
Baldus id avisum noscit, feriensque repensat
quid faciat: vel de summa saltare fenestra,
165 vel ruere in medios, vitam stimando ceresam.
Talia dum satagit, ruit ingens machina muri,
quae miserum sepelit vasto cum murmure saxis.
Praestiter accurrunt omnes, ut usanza luporum,
quando vident taurum terrae malasorte cadutum,
170 quem mangiare volunt si possint vincere guerram,
sed tamen ille susum nullo cum vulnere saltat,

cornibus et pedibus vaccarum stimmat honorem.
Sic sic mille homines Baldum, sub mille quadrellos
cascatum, ammazzare volunt; at fortius extra,
175 extra ruinazzum se liberat ille, gravemque,
dum trahit e saxis corpus, dedit ore cridorem.
Sed tamen, ah facinus, redimens per forza sepultum
lanzonem petris, sine ferro manserat ille,
atque dishastatum nimio sub pondere ferrum.
180 Stringitur ambobus tamen hastae pertica pugnis,
illeque per medios balzo se gittat in uno.
Quisque viam lassat, voltans calcanea fronti,
tartufolas nasare suas non ullus arisgat,
stareque plus laudant longe quam ire plus oltre.
185 Ast ingrossatur novus hic exercitus ingens:
huc urbs tota ruit, vult hunc omnino Gaioffus
arrostire brasis, canibusque gitare budellas.
Clauditur intornum subito, subito tamen ille
arduus insurgit contra, parat hinc, parat inde:
190 qui ferit in fianchis, qui retro, qui ferit ante,
qui ve manudrittos, qui puntas, qui ve roversos,
montanosque tirat, super illum tela fioccant,
sbraiatur: — Sta salde, ladro, sta salde, cavester; —
vocibus innumeris coelum, mare, terra boaxat,
195 de fundo ad cimam trabaltegat illa taverna,
nec tamen un minimum smarritur barro peluzzum,
tam manet intrepidus cotantam contra canaiam,
quam contra ventos turris famosa Cremonae,
deventatque magis validus spargendo cruorem.
200 Cingar ad ingentem strepitum drizzabat orecchias,
nec se, nec Baldum sperat montare cavallos.
Corripit, ut moriat cum Baldo in sanguine, spedum,
quem sibi de telis Leonardi elegerat unum,
atque super scalam properans se incontrat in ostum,
205 qui discopertum Baldum traditorus habebat.
Non stetit abadam, nec dixit « guarda », sed illum
usque ad prolixas spedi scannavit orecchias,

unde sforachiato patuerunt ventre budellae.
Vidimus experti, quod qui te fallere cercat,
210 tandem ingannatum se quoquo tempore trovat.
Sed non antiquae smemoratus Cingar usanzae,
quam primum cecidit mortus miser ille tereno,
dat griffum ad borsam, gravidam nimis atque pesentam,
quam velut usanza est servans braghetta tenebat.
215 Hanc locat in manica, salamque deinde subintrat.
Hic trovat horribilem guerram, miserumque travaium:
hic centas inter spadas, centosque fachinos,
stare videt Baldum, sola qui fulminat hasta.
Hic rabidos inter mastinos invenit ursum,
220 atque inter corvos aquilam distendere brancas.
Tunc ubi combattit, se sic bravegiando balestrat:
— Cingar ego, sta, Balde ferox, sta sodus ad arma,
in quibus en potius pretio moriamur honoris,
quam fieri nostro cum scorno praeda Gaioffi.
225 At vos poltrones, Martani razza codardi,
hinc porci, scampate viam, scampate marassi,
non vergognatis, non vergognatis adunca
contra unum tanti? quae laus, quae fama recatur?
Sic vocitat Cingar, mediaque in gente ficatus
230 ostentat quod post dictum bene facta sequuntur.
Semper adhortatur Baldum, filzatque budellas.
Nunc dat calce speti, nunc ferro, saltat in altum,
circum circa rotat pedibus, parat undique bottas.
Cingaris altorium Baldus cum vidit adesse,
235 fraxineam menat tantis cum forcibus hastam,
quod, mandans illam plus centum millia pezzis,
non pocos homines colpo atterravit in illo.
Quamprimum fractam gens pessima viderat hastam,
protinus insemmam calcatim stringitur, atque
240 ut montagna ruunt paladinum contra baronem.
Non tenet in manibus, nisi guantos, ille coëllum,
unde serat pugnos; hinc dentibus ore chiavatis,
dentibus et pugnis, calcis quoque proelia miscet.

Nec tirat in fallum, colpo cadit unus ab omni,
245 aut si forte aliquem ferit in culamine calzo,
ille volans tanquam cornacchia levatur ad auras,
atque sibi collum solaro spezzat in alto.
Cingar habens oculos intentos semper amico,
scilicet ad Baldum volgens spessissime guardos,
250 heu videt a tantis fracto lanzone seratum.
Ergo ruit, qualis porcus singiarus, in illos,
seque valoroso paladino tirat appressum,
ac ibi cum speto sibi circum circa tavanos
cazzat, et oblongo sforacchiat acumine panzas.
255 Mox rutilam Baldi spadam cavat extra guainam,
quam porgens illi magna cum voce cridavit:
— Ecce tuus iam brandus adest, hunc accipe, Balde,
quem facias similem coralo sanguine rossum. —
Baldus alegrus eum subito balzando piavit,
260 perstringensque simul manibus furibunde duabus,
comenzat tantum crudeliter ille macellum,
quantum non fecit in Roncisvalle Rinaldus.
Nil nisi per celsum camerae troncata solarum
brachia cernebas, testas, gambasque volantes.
265 Quali cum furia taurus sub amore vedellae,
quando canegiatur mastinis undique grossis,
nunc pedibus spolpat, nunc illos cornibus urtat,
spernazzat sabiam, duros trat in aëra calzos,
oreque mugisono bavas vomit igne brasatas.
270 Taliter incensus generosus campio Baldus
testas et gambas zoncat, brazzosque, manusque,
subvoltatque oculos stizza rabieque fogatos,
estque sibi corpus inimico sanguine bruttum.
Cingar adest lateri, multo sofiamine pugnat,
275 mandrittosque tirat, montanos, manque roversos.
Clamitat hinc Baldum, cunctis odentibus: — Heus, o
Balde, veni post me, scalam per forza calare
iam volo; quis brandus, quae partesana vetabit? —
Sic memorans, stipata rubro secat agmina speto,

280 commenzatque grados scalae descendere primus.
Pone sequit Baldus, reparatque a Cingare colpos,
oblitusque suae non est vir munera scortae.
At gens tota ruens slanzabat saxa, quadrellos,
spezzatique procul veniunt in frotta matones,
285 et, quod peius, aquae caldaria plena boientae
versantur summis de tectis supra bagordum.
Nec guardatur ibi quis amicus, quis ve nemicus,
unde bufaliaci centum mansere pelati,
ut malathia pelat nunc malfranzosa famatos
290 mille putaneros, ut brodica tegna pitoccos.
Non tamen absque acqua tunc calda, Cingar, abisti,
namque tui capitis multi cecidere capilli,
teque « co' pellatum, co' pellatum » quique vocabat.
Non cessant alii rubeas effundere brasas,
295 atque alii lazzos, seu cordae sive cadenae,
si capiant Baldum, veluti fecere davantum.
Sed scampata semel, nunquam mulacchia ritornat.
Et iam Cingar erat scalae smontatus ad imum,
Baldus eum nusquam vista gressuque relinquit.
300 Corticella fuit, medio situata casazzae,
per quam passando venias ad limina stallae.
Huc it Cingar, equos in punto straverat ante,
dat pede buttatam portae, sotosoraque mandat,
anteque quam Baldus stallam sottintrat apertam.
305 Tunc Baldus, dum Cingar equo saltare procazzat,
tanquam pillastrum firmat se limine portae,
quam intrare quidem nec Mandricardus, et ipse
Sacripas, et Rodomons, Baldo assistente, valerent,
namque ibi tam scuram coepit replicare baruffam,
310 ut de ammazzatis in poco tempore fit mons.
Qualem respectum seu sguizzer, sive todescus
fantacinus habet subeundi limina rocchae,
quae datur ad saccum, multis fornita richezzis,
ast intrare casam, superasque evadere ad arces
315 hoc opus, hic labor est, bragasque bagnare bisognat,

dum videt ingentem sibi stantem contra canonem,
atque minazantem iam iam spudare balottam,
talem conseium piat omnis turba manendi,
retroque tirandi, dum fulminat ense diavol
320 Baldus, et instar habet colubrinae ad vulnera ferrum.
Cingar adobarat (velut usat guerra) cavallos,
frontales fibians testis, bardasque fianchis,
aptaratque finas in largo pectore maias.
Supra Rocafortam balzat, mazzamque feratam
325 corripit, imbrazzans de ferri cortice targam.
Inde velut fulgur saltans e limine stallae,
admonet ut Baldus montet tali arte cavallo.
Ille trahit se se dentrum, dum Cingar in ipso
sustinet introitu guerram, contraque repugnat.
330 Inde super vastum se inficcat Spezzacadenam,
atque ambo strictis calcagnibus, instar aquosi
turbinis in segetes quando Iovis ira fracassat,
maior ubi calca est, faciunt slanzare cavallos,
qui modo cum calzis feriunt, modo cursibus urtant,
335 et modo per collum moribundos dente fracassant.
Frena cruentantes, oculorum lumen afogant,
seque tumescenti dum rectos pectore drizzant,
dumque iterum callant ferientes calcibus aequis
en videas volitare homines ad sydera mortos.
340 Nil fuit ad tantos Baiardus nempe cavallos,
quamvis diavolos septem portaret adossum;
calcibus ipsorum non ferri lamina durat,
omnia polvificant penitus, tridantque minutim.
Gaudet Baldus habens talem tantumque frisonem,
345 forzam soldati duplicat possanza cavalli,
sed gens tanta quidem banda renovatur ab omni
quod quam plus mazzant tam plus ibi nascere parent,
mortorumque ingens coelo montagna resurgit.
Iam straccatus erat Cingar, iam Baldus habebat
350 quamvis non essent mortales quinque feritas;
Cingar item clamat: — Calcagnos, Balde, menemus,

dummodo commoditas nobis offertur equorum. —
Baldus, id advisum laudans, seguitare comenzat,
et, scaramuzzantes gaiarditer omnibus illis,
355 egrediuntur eam fracto squadrone tavernam.
Iamque volant versus portam, sperone batuto,
dantque levi cursu ventis sua vela cavalli,
sed popolus currens dedretum sbraiat ad auras:
— Prendite ladrones, day day, tira, para, cilafnech.
360 Ecce Leonardus venientes viderat illos,
atque cavallorum stimulantes ilia duris
calcibus, et strictos manegiantes iugiter enses:
protinus, exagitans stoccum, fendente tirato
detrahit a spallis tundam denetto borellam
365 illi, cui stabat capitano guardia portae.
Tum gens, quae guardam facit hic, moriente primaro,
porgit ad arma manus, praecepsque in vulnera currit,
circumdatque alto iuvenem clamore Lonardum,
qui iam stoccatas susceperat undique spissas,
370 at stringens validum tandem furiose cavallum
illud serraium balzo superavit in uno.
Extraque zanettas, giavarinas, extraque lanzas
ille cavallus eum rapido balzamine portat.
Tota Leonardi gens praestiter arma parecciat;
375 quando suum videre ducem sic undique pressum,
non stant in susum guardare per aëra corvos,
cornacchiasque retro milvum strepitescere cro cro,
at subito in calca stricti, groppoque riducti,
auxilium charo dant, spreta morte, signoro.
380 Hic quadraginta viri contra tria millia pugnant,
hic videas totidem spadas perfringere scudos,
et brazzos, gambasque simul, spallasque tridari.
Hic variae voces morientum sydera toccant:
nec mirum, romana (licet pochetina) propago
385 est ea quae Arlottos cazzat, gentemque Macerae,
est ea, cui centum Turchi, totidemque Sofini,
milleque Soldani quondam flexere zenocchios.

Est ea, quae pauci numero tertanta fugarunt
agmina, monstrantes plenas de pulvere fazzas.
390 Est ea, quae letris grecos, armisque morescos,
consilisque probis gentem superavit utranque.
Est ea, quae bastans quondam fuit alta deorsum
culmina per forzam demittere montagnarum,
atque colonnazzis sodis, magnisque pilastris
395 aedificare casas, quae tangant nubila cuppis,
imbrattentque suis fumantibus astra caminis.
Est ea, quae, seguitans romanum quippe Lonardum,
tam facit in guerra numero pochissima, quantum
non sguizeri faciant, non altrae mille canaiae.
400 Qui clamat sanctum Petrum, sanctamque Mariam,
qui cridat « oyme Deus », qui spudat ab ore fiatum,
qui cascatus humo pedibus follatur equinis,
qui fugit et portat scopertam ventre coradam,
hic ferit, ille parat, fugat hic, fugit ille fugantem.
405 Ast ubi cum Baldo Cingar comitante propinquat,
en procul apparet totius gloria mundi
Zambellus, terretque suis Acheronta menazzis:
— State, ribaldones, — cridabat, — state, ladrazzi.
Nunc ego sum, iussu messeri, boia creatus.
410 Haec impresa datur michi, vos cagione picandi.
Et licet huic tantae non sim sat agevolus arti,
pur vendicandi faciet me voia peritum. —
Sic ait, et, rascum porgens incontra bifurcum,
se parat et trippam vult infilzare cavallis.
415 Baldus per collum, dum passat, corripit illum,
ac destrezza illa, qua nibius atque poiana
de tellure levat sorichettum forte vedutum,
sic super arzonem Zambellum Baldus aferrat,
perque pedes brancans dextra, per colla sinistra,
420 ut brancare solet mazzans fantesca galinam,
strangolat heu miserum, mandatque trovare Chiarinam.
Occiderat magni iam tota brigata Lonardi:
quilibet illorum certabat contra dosentos,

nec minus andasset Leonardus alhora sepulchro,
425 ni soravenisset metuenda potentia Baldi,
qui cernens iuvenem pro seque, suoque decore,
intra tot innumeros armatos temnere mortem,
excavat horribilem indignato pectore cridum,
perstringitque ensem, tali sfronzante roverso,
430 quod septem testas de bustis misit arenae.
Mox ecce ad summam palazzi stare fenestram
praetorem videt, exclamantem voce bravosa:
— Eya agite, o validi veterani, acresque phalangae,
iam zaffate ladros, nostram ruinate ruinam,
435 tollite de mundo puzzam; quo indusia tanta?
Cur tres solettos non prendere mille potestis?
Tanta codardia est in nostris ergo guereris?
Villacaria quidem non talis in orbe catatur. —
Baldus ad offesas revocat pensiria vecchias,
440 intrat pallazzum per centum millia spadas,
ad scalaeque pedem sbalzat de Spezzacadena;
Spezzacadena manet, nec se comprendere lassat,
quum quis acostatur giocat de schena bizarrus,
datque suum restum sellam toccare volenti,
445 tanta cavallorum sapientia saepe catata est.
Iunxerat interea super alta palatia Baldus,
cui de cervellis et sanguine spada colabat,
et quamvis habeat naturae munere possam,
huic tamen est odium maioris copia forzae.
450 Gaioffum penitus vult ammazzare tyrannum,
non tam quod fuerit cum fraude piatus ab illo,
sed citadinorum quod erat mala botta piorum.
Non adsunt contra Baldum bis quinque fameiae,
quae sub Sordello Martem exercere solebant.
455 Agnelli, Abbates, Capriani, gensque Folenga,
Gorni et Alebrandi, Tosabezzi, deinde Copini,
atque Conegrani, Cappi: genus istud ab ovo
nobile Mantoam prodezzis sustulit urbem.
Dum tamen it Baldus tam bruttum extinguere monstrum,

460 illi continuo clamore butantur adossum
saxa, traves, caldusque cinis, brodaeque cogorum.
Is nondimenum se se cavat extra ruinas,
nec produs a minima schittatur labe carognae.
Denique perveniens, ubi prorsus nulla scapandi
465 est via Gaioffo, nisi balzet ab ore fenestrae,
milleque cavezzos despicchet ab aëre saltum,
storthiat ingentem brando stridente roversum,
at non colsit eum, cur? nescio; basta quod ille
colpus it in fallum, sed non ita semper abibit.
470 Maxima percussa est valido tamen ense colonna,
quae tribus in pezzis terrae mandata ruinat,
atque cadit secum grossae pars vasta muraiae,
innumerique homines mistis periere quadrellis.
Non tamen interea desistit currere barro,
475 Gaioffum incalzat, qui chiamat, cridat aiuttum.
Vertitur interdum Baldo, supplexque domandat
perdonum, spondetque sibi dare velle tesorum,
si misero voiat vitam concedere vivam.
Sdegnatur barro, dare cui responsa refudat.
480 Quo magis ille pregat, surdis magis audit orecchis.
Si dare tunc Zenovae voluisset munere bancos,
et quantos trafegat gens florentina ducattos,
non accepisset probitas generosa guereri.
Quisque auro incagat proprio si guardat honori.
485 De quodam cantone illum finaliter extrat.
Nil facit hic hominum cridor, arma, bravosaque dicta,
per medias transit spadas, tutaviaque portat
sub valido brazzo miserum, manus altera brando
membra metit, dum velle parat descendere scalam.
490 Scalam descendit, costat per forza cavallo,
balzat in arzonem, nec staffam planta tocavit.
Non altramentum vidi quandoque per agros
agnellum portare lupum, vulpemve galinam,
quam seu mastini baiantes, sive vilani,
495 scodere non possunt cum factis, cumque parolis,
ut regem Arlottum fert Baldus robore brazzi.

Cingar at interea spadam menare calarat,
iamque abbassatus pons est, et aperta scapandi
fit via, quod cernens Baldus vocat ante Lonardum,
500 tresque simul fugitant, nam de squadrone Lonardi
nullus avanzarat, nec vivus restitit unus;
tres inquam, scapolant, nec non carneria portant.
Non illos curant stracchi seguitare gazani,
seque Deum laudant tribus evasisse diablis.
505 Tornant quisque domum propriam, pluresque feruntur
de peso in baris, seu morti sive feriti;
qui brazzum truncus, qui gambam, quive colengum,
claudicat ille genu mancus, caret ipse galono,
alter dum nasum cercat non retrovat, alter
510 non sibi grattabit testam mancantibus ungis.
Tunc herbolatti Scardaffus, Aquarius, et qui
Rigus aquae freschae cristeria fare solebat,
accumulaverunt de paucis quippe guaritis,
deque sibi occisis non pochis, mille cichinos.
515 Unde patet ratio, resolutave questio claret,
quare tres illi de Baldi laudibus orbem
implevere, librosque simul scripsere galantos,
namque guadagnandi data causa, daturque canendi.
Nec ferat Augustum sub sydera bocca Maronis,
520 sentiat Augusti Raines nisi borsa Maronis.
At Baldus tandem, Cingar, iuvenisque Lonardus,
post tredecim milios de trotto deque galoppo,
Veronae adveniunt campagnam desuper illam,
in qua continuos tres giornos saxa pluerunt.
525 Hic ibi iam straccos desmontavere cavallos,
inde Potestatem nulla mercede ligantes
totum vimineis tambussavere flagellis.
Cingar hoc offitium solus facit arte tilata:
Baldus it ad spassum, secum ragionante Lonardo,
530 namque etiam immerito possent pietate tocari,
si videant sumptas pravo de corpore poenas.
Cingar habet mores alios, ligat ipse misellum,

ipse baricolos taiat membrumque ribaldum,
quod toties busos intrarat lege vetatos.
535 Haec mangiare facit per forza more figati.
Ille tapinellus sua devorat inguina tali
cum guisa, quali gnavolando gatta cipollam.
Postea narisas snervat sine forpice nasi,
scarpat et orecchias, oculos, dentesque tenaia:
540 sic ve male acconzum, male sic liquere tratatum,
qui factus tandem duris vivanda tavanis
tradidit infelix animam, spiritumque diablo.
Iamque cavalcabant per cuncta traversa viarum,
quum Cingar memorat borsam, cavat extra braghettam,
545 et sociis monstrans: — Hic — inquit, — mille ducattos,
mille ducatellos noster venerabilis ostus
depositat, preciumque sua de merce tiravit.
Quam sunt vera quidem proverbia vecchia Catonis:
« Qui male somentat campum, male semen adunat ».
550 Ille novus Gainus, ne se discordet ab ostis,
quum sensit bandum nostra pro morte cridatum,
cinquecenta dari dopiona in praemia taiae,
nos manifestavit, sceleratumque abstulit aurum
hospitium fraudans, velut est usanza ladronis.
555 Est inter stultos stultissimus ille tenendus,
qui se, resque suas ostis vult credere ladris.
Nonne geometras asinos, strologosque cavallos
misurare magis coelum, numerareque stellas
aspiciam, quam posse putem retrovare per orbem
560 ostum solettum, qui sit bonus atque dabenus?
Non osti ostorum faciunt, servantque leanzam,
at sassinandi melius documenta ministrant,
quam qui per boscos latitant, spoiantque romeros.
It, verbi gratia, pelegrinus, sive pedester,
565 sive cavalaster, iam straccus, iamque famatus:
optat aloggiari, tandem patet ecce taverna,
extra balconem demonstrat pertica circhium,
quae procul aspicitur modico ficcata scovino,

ad quam vel gambar, vel lignea spada tacatur.
570 Quando tavernarus sentit pistare cavallos,
aut cum ferratis calcagnis tundere petras,
aut de lombardo vix gambas trare lavacchio,
sive cavallino cantu chiamare biavam,
protinus apparet cinctus gremiale bisunto,
575 accurrensque, caput vultu tibi sbrettat alegro,
et quamvis illam non voias ire tavernam
te tamen inchinas ad centum mille carezzas.
Ad staffam prius ille tuam compagniter intrat,
te rogat ut smontes, facit hinc, facit inde pregheras.
580 Scongiurat quod habet pollastros atque capones,
deque vitellina, quem fecit alhora, guacettum,
pro cuius bontate queant consurgere morti.
Non mancant illi de frappis, deque baianis,
deque bosiarum zorneia, rostus, alessus;
585 tres vini sortes tunc tunc et alhora galanti
vult spinare tibi, quae tentes utra miora
sint tibi, seu stomacho caveas, seu rite secundes
gutturis ingenio, quod non nisi dulcia gradat.
Vult dare dulce prius pro suppa, deinde racentum
590 et quod dum bibitur ventris penetralia raspat.
Oh quid non spondet, oh quid non ille viluppat!
Non mancant albi lenzoles, ipsaque nullis
sunt habitata quidem pulicum lettiria squadris,
nullus inest putridus cimex; tum stalla cavallis
595 calda parecchiatur, strammo fornita probato.
Inde (quod est melius) osti bonachiera legiadrum
construet albergum, quo non veracius altrum.
Cuncta sed intratus retrovas contraria tandem.
O poverinus homo! pensas intrasse capellam,
600 atque sacristiam, nec non cimiteria templi,
seu terram sanctam, catacumbas, antra Calisti,
tam bene nunc tibi veracissima verba polibat.
Tu tamen intrasti tanam, grottamque latronis,
sassinique hominis recipit custodia te te,

605 subque fide Caci, subque ipsa pace Recolli.
Praeteritae coenae primo rescaldat avanzum,
et giurat quantos vivunt super aethera sanctos,
atque sacramentat quod alhoram coxerit illud.
Cuncta tibi ranzum seu lardum, sive botirum,
610 semper olent, fumoque simul, stizzoque renident.
Heu quid non mangias, quid non meschine tracannas.
Osta tibi condit (si nescis) lorda menestras,
osta tibi miscet, palpatque rognosa vivandas,
osta lavat puerum, manibusque culamina forbit,
615 inde parat carnes, quas tu mangiare parecchias.
— Oste — cridas, — non oste audis? dic, oste, quid istud
fortescit vinum? qua de regione racoltum?
Est ubi promissum modo Corsum, Mangiaque guerra,
Sanque Severinum, Gregum, coelique bevanda? —
620 Ille, vel est factus tam curto tempore surdus,
vel si respondet, tam scit confingere soias,
ut totam voiat tu dicas contra rasonem:
esse mel et zucarum, quod erit mufa marza vaselli.
Si tamen impatiens pergis clamare « ser ostum »
625 ille bravariis, verbisque taiantibus asper,
tentat ut arte ista mangies in pace biavam.
Sed nimium coenare cave, nam quisque boconus
ponitur ad librum, numero signatus abacchi.
Sta super avisum, sis acasam, vade pianum,
630 nuntio quod tandem portabit borsa ruinam.
Dum tendis satiare gulam, scarsella vodatur.
Mox tibi lenzolos fingit mutare biancos,
quos nunc nunc alio peregrino andante pigarat,
ut possit creditum reccare pigatio talis.
635 Sanguine si venas opilatas forsan haberes,
ne dubita, quoniam cimexque pulexque salassant.
An te cornettis melius guarrire valebunt
bagna Luchae, quam gens habitans lettiria regna?
Sed postquam totas noctis numeraveris horas,
640 cimica dum vibrant pungentes agmina piccas,

surgis, habesque oculos salsa de carne fodratos,
plus quam brasilio rubeas et gambare cocto.
Ad stallam descendis, equum guarnire famatum,
namque sibi furtim subtraxit nocte prevendam,
645 et rastelleram strammis foenoque vodarat.
Tandem blasfemans abis hinc, abiensque tapinus
te retrovas ladro robbatum semper ab osto.
Talia veriloquo dum murmure Cingar adentat,
dumque, quod ipse facit, reprendere curat in altris,
650 huc mihi rostitum portes, Mafelina, caponem.
« Est modus in rebus », dicit Pizzanfara doctor.
Tirrando funis, sforzando rumpitur arcus.
Nunc tempus studiare libros, nunc volgere spetum,
nunc lunum et laltrum pariter tractare valemus;
655 si bene Scarpelli memoro documenta scolaris,
qui Pauli Veneti chartis salsizza coquebat,
tempore quo studium florebat in urbe Cipadae.

LIBER DUODECIMUS

Tempus erat quando sol Tauri cornua scaldat,
qui gerit Europam dorso per aromata coeli.
Impregnata novo tellus hinc rore novellam
accipit intornum recamatam flore camoram,
5 frondantur boschi passim, virdasque sub alto
sole caviatas sparpagnant undique sylvae,
provocat ad somnum perque herbas perque sot umbras
rossignolus avis, quae numquam stracca videtur
nocte dieque suam cum gorga dicere solfam,
10 sive domet carro cozzonus Apollo poledros,
sive Diana suam spruzzet de nocte rosadam.
Fontanae largos vomitant per gramina rivos,
undiculisque simul tremulis nova pratora bagnant,
quae dea florettis variis primavera galantat.
15 Quando simul Baldus, Cingar, produsque Lonardus
non procul a Chioza desmontavere cavallos,
inque novum pratum buttarunt membra sub umbras.
Hic pinus crebram sublimat in aethera cimam,
quae foliis prohibet solis penetrare brusorem,
20 atque satis frescam sub frondibus explicat umbram.
Hic slazzant elmos capiti, ponuntque corazzas,
accipiuntque novos zephiro boffante vigores;
hic ve diceriis longis variisque parolis
antiquum Baldo retegit Leonardus amorem,
25 unde sodalicium nunquam smembrabile nascit,
namque ragionantes simul agroppantur amici.
Talia sed placidis dum verbis ambo susurrant,

Cingar equos leviat sellis, ponitque cavezzas,
quos voltare super strammum, stallareque fecit.
30 Dumque facit stallare, simul facit ore corezas,
atque petezando lingua pronuntiat « o o ».
Est mare non procul hinc Adriae, golfusque Samarchi,
ad quem Cingar abit propter sguazzare cavallos,
et sic sic abiens titaloram cantat alegrus.
35 Ut fuit in portu Chiozae, cito brancat acortus
de tascha in griffas borsam, ne fraude taietur.
Illius est gentis sic dos, genuinaque virtus.
Hic trovat ingenti sistentem mole caraccam,
quae ventrosa tenet buttas sex mille dedentrum.
40 Haec in Turchiam, multis de rebus onusta,
ire parat, dum prosper ei conceditur Auster.
Immediate vocat Cingar cennatque parono,
cui parlat, spondetque bonam pagare monetam,
si compagneros vult tres, totidemque cavallos
45 ducere Turchiam versus, patriamque mororum.
— Est cosa difficilis — respondet nauta, — nec ullam
sat scio cagionem talis retrovare facendae,
namque modo venient pegorari trenta tesini,
ex illis, inquam, quibus est gran copia lanae,
50 paneque de meio saturi, grassaque polenta.
Hanc debent navem pegoris onerare tesinis. —
Cui Cingar: — Quid ad hoc? age, mi nocchiere, galantos
accipe compagnos, duplici mercede pagabo.
Tres sumus et pocum spatium gens poca domandat. —
55 Consensit patronus ei finaliter, atque
supplicat ut veniant frettantes ante tesinos.
— Sic faciam — dixit Cingar, voltatque cavallos.
Mox redit ad socios, qui laeto corde levantes
disposuere maris, terraeque videre paësos.
60 Sic versus pelagum franceso more trotantes,
ad prodam veniunt ubi maxima barza moratur,
quae non barza quidem sed rocca videtur in undis.
Hic mercadantes pars turchi, parsque todeschi

mercibus intendunt propriis caricare maranum.
65 Hic videas etiam certatim mille fachinos
per sex marchettos asinorum ferre fagottos,
tanta guadagnandi facit ingordigia pazzos.
Sunt bergamaschi maiore ex parte fachini,
non bergamaschos habitantes dico per urbem
70 Bergomeam, quorum prudentia magna relucet,
sed quos passutos castagnis atque panizza
mandat Clusonis totum montagna per orbem.
Nil penitus secum portant veniendo deorsum,
sed quando sursum redeunt pro quanta gaiardas
75 robba super spallas calcatim fertur ab illis!
Sunt homines bassi, grassi, grossique quaderno,
semper habent pectus, stomacumve pilamine foltum:
struzzus nempe minus poterit smaltire piombum,
quam possunt duri ferrum padire fachini.
80 Mangiant ottantas per pastum quemlibet onzas
pinguis formazzi, sic stantes in pede saldi,
formazzi quoniam solidant mangiamine schenam.
« Caseus ingrossat — dicit Pizzanfara — sennum ».
Attamen in nostris haec norma est falsa fachinis,
85 sunt ne rudes illi proprias defendere causas?
Plus bergamasco dat vermocanus ab ore
quam centum chiachiarae quibus florentinus abundat.
Patria non ulla est quae non sit plena fachinis,
undique sunt moschae, zocolantes undique fratres,
90 undique non mancum videas habitare fachinos.
Arte fachinandi non se gens altra fadigat,
sunt bergamasca soli de stirpe fachini.
Nobilium stanzas habitant, retrovantque frequenter
se modo messerum, modo se agradire madonnam.
95 Hic ergo studiant navim caricare fachini,
atque ferunt pesos quas portet apena camellus.
Baldus at imbarcat sese pariterque sodales,
subductosque logant certo cantone cavallos.
Ecce procul veniunt cifilantes saepe tesini,

100 pastoresque gregis tanti quod terra coverta est.
Partesenazzas ruginentas tergore portant,
mastinosque tenent semper gallone cagnazzos,
quorum forza lupos, si sit misterus, amazzat.
Sunt pegorae numero plus quam ter millia cunctae,
105 sunt omnes albae, sine cornibus, unde bisetti,
atque alii veniunt grosso de vellere panni.
Ergo per orecchias in navim prima tiratur,
quam seguitant aliae, nulla retinente paura,
nam pegoris natura dedit seguitare priorem.
110 Sed quando Baldum sociosque tesina canaia
conspicit in navem ferrato corpore stantes,
meioremque locum sic impedisse cavallis:
— Heus — aiunt, — patrone ratis, quid foedera rumpis?
Nonne spopondisti non altros tollere navi?
115 Sic servas promissa? fides ita vestra tenetur,
o barcaroli? gens o, cui dire bosias
est proprium, falsumque levi iurare bisogno?
Mattus es, et nescis quid agas, chiozotte, nec istam
sat mercantiam noscis, tristemque guadagnum.
120 Tu ne brisighellos soldatos, tu ne diablos
suscipis armatos? quare non eiicis illos?
Eiice franzosos, inimicos eiice nostros.
Non contadinus cum milite convenit onzam.
Nosque sofriremus carnes mangiare vicissim.
125 Tot bastonatas, quot ab illis saepe provamus,
rendere voia venit, nunc ergo licentia detur,
detur, eis, inquam, combiatus, eantque latrones
per sua facta viam; sunt boschi, suntque cavernae:
hic melius habitant ladri, quam scandere naves,
130 inter et ingenuos homines hic stare giotones.
Ni vadant, illos per forza butabimus undis. —
Sic maior villanus ait, bravatque superbus.
Nil respondet ei patronus, stoppat orecchias
stramine vergognae, quam mascara nulla covertat.
135 Baldus at intendens brutti maledicta caprari

scorzat in instanti spadam, scutumque lacerto
implicat, et contra bravos parat ire marassos.
Cingar eum retinet subito, retinensque susurrat,
aureque favellat tacitus, faciendo pregheras
140 ut sibi vindictae caricum causamque relinquat.
— Non est — parlabat tacitus, — mi Balde, facenda
ista tui genii, sed erit mage Cingaris arti
congrua; siste, precor, nunc nunc miranda videbis.
Non est villani toleranda superbia stronzi,
145 altri ridebunt, altri, mihi credite, flebunt. —
Baldus ei paret, sfodroque recondidit ensem.
Sopiat interea placido boffamine ventus,
it mare crispatum levibus tremolantibus undis,
discostatus abit curvo de littore grippus,
150 paulatimque tenet medium, lassatque terenum,
qui fugit et secum fert urbes, fertque paësos.
Apparent nullae iam sylvae, cuncta videntur
plena mari et coelo, nautaeque canendo repossant.
Fraudifer ergo videns Cingar iam stare propinquum
155 tempus oportunum, sua quo pensiria cordis
mandet ad effectum, sese cativellus acostat
villano dicens: — O quantae copia carnis!
Vis, compagne, mihi castronem vendere grassum? —
Respondet pegorarus: — Ego? tres, octo, quatordes,
160 si tibi non unus bastat; modo solvere voias,
ac des almancum carlinos octo per unum. —
Tunc Cingar, facto mercati federe, sborsat
octo ramezantes, tolto castrone, barillos,
quos sub terreno falsos stampaverat ipse.
165 Hic mercadantes adsunt, hic altra brigata,
et ricchi et poveri, laici, fratresque, pretique
expectant aliquem castronis habere boconem.
Sed Baldus, meditans truffam iam caute parari,
mussat in orecchia Leonardi: — Nascitur — inquit, —
170 fabula bella, tace, quaeso, risumque parecchia. —
Cingar montonem comprum praesente brigata,

post modicum spatium per binas zaffat orecchias,
buttat et in pelagum sospingens navis ab orlo.
Res mira et fors fors ad credere dura brigatis,
175 illico grex totus certatim saltat ab alto
navigio in moiam, pecorella nec una remansit,
quae non sbalzaret, quae non tommaret in undas.
Totum lanigeris completur piscibus aequor,
atque aliud pascunt agni quam gramen et herbas.
180 Se sforzant illas revocando tenere tesini,
verum nil faciunt, indarnum quisque laborat,
namque omnes pariter sgombrarunt denique navem.
Tempore diluvi, super alta cacumina pisces
lustrabant sylvas, perque ulmos, perque pioppas
185 errabant laeti, mirantes prata, fiores.
Grex modo lanosus sub gurgite pascolat algas,
contra suamque voiam mangiat, bibit, atque negatur.
Neptunus magnum acquistavit alhora botinum,
qui maraveiabat pegoràs descendere tantas,
190 de quibus et nymphis, chortisque baronibus unam
donavit coenam: mangiarunt omnia plenis
ventribus affattum, gattisque dolentibus ossa,
ossa polita nimis sub mensis esse gitata.
Baldus de risu crepat, schioppatque Lonardus,
195 atque alii rumpunt strepitosis pectora grignis.
Cingar nil ridet, sed fingit habere dolorem,
esseque disgratiam simulat quod aposta cadutum est.
Praecipiti tutavia gregi succurrere fingit,
at magis in pelagum tam dextriter urtat, ut ipsas
200 esse suas giures pegoras, ita providus atque
tam taccagnus usat bellos infingere garbos.
Sed quia quaeque cadens nullo pecorella ritegno
cantabat proprium miserando carmine — Be be, —
hinc vicinam urbem nostri de nomine Bebbas
205 dixerunt patres: Bebbas antiqua brigata,
bebbensesque oras, populos et castra vocavit.
Hi quondam veteres bello domuere Popozzas,
subque suo gentem Malgarae iure tenebant.

Ergo trabucatis gregibus penitusque negatis,
210 ad partesanas dant chiappum trenta vilani,
in frottamque ruunt magno rumore cridantes.
Protinus hic Cingar zanettae corripit hastam,
inde vocat Baldum feriens, vocat inde Lonardum,
qui pariter sfodrant brandos brazzantque rodellas,
215 unde vilanzones pentiti retro tirantur,
quando gaiardorum animos videre baronum.
Cingar ait: — Vos ne audetis bravare, vilani,
vos ne superbitis gens tangara, gensque marassa?
Dicite, poltrones maladetti, dicite, ladri,
220 quo vestram causam deffendere iure potestis?
Ista ne stat forsan vestris usanza paësis
sic sic per dominum nostrum ammazzare brigatam?
Nonne meam possum, sicut volo, spendere robbam?
Castronus meus ille fuit, mea tasca pagavit,
225 vosque ravaiosi carlinos octo tirastis.
Nonne meis de rebus ego disponere possum,
ut mea libertas mandat, mea voia comandat?
Hi gentilhomines dicant, dicantque piottae,
imo sacerdotes isti, patresque capuzzi,
230 qui confessantes alios non dire bosiam
possunt, per quantos sanctos paradisus aloggiat,
dicant hi verum: nullus respectus habendus,
tortus ubi guastat drittum; deponimus, horsu,
ecce arma, hi dicant quam in bandam causa doveri
235 caschet, et ipsorum pendat lis nostra parero.
Si mihi tortus erit, vestram sperate rasonem,
sufficiens ego sum pegorarum solvere mundum.
Si vobis, iubeo, ruginentas ponite dagas;
nos altramentum, quid sit soldatus in armis,
240 vobis cum factis mostrabimus, absque parolis.
Est sacrificium sanctum coeloque graditum,
est charitatis opus vos scortegare vilanos.
Stat male nobilium sub corde superbia semper,
pessima sed culpa est villanos esse superbos,

245 nec toto in mundo reperitur abusio maior.
Progenies malnata quidem villana vocatur.
Picchetur quicumque favet tutatque vilanos.
Non nisi vilanus, quisquis miseretur eorum.
Tunc ego crediderim leporesque, canesque coire,
250 seque lupi miscere ovibus cernentur, et una
stabunt pernices et quaiae cum sparavero,
si contadinum quisquam trovat esse dabenum.
Vis civem superare? bonas huic parla parolas.
Vis contadinum? bastonibus utere tantum.
255 Magnates dictis placidis, mercede puellas,
fanciullos stroppa vincis, bastone vilanos.
Pasce asinos paia, porcellos glande, cavallos
atque boves foeno, villanos pasce tracagno.
Centum falsa piat giurans sagramenta vilanus,
260 ammazzatque homines uno pro pane gaioffus.
Villanus gesiae servare statuta recusat,
et dicit quod non uxori bestia differt.
Non guardat matrem, non natam, nonque sorellam.
Cuncta bono stomacho gens haec spelorza tracannat,
265 atque facit somam (ut dicunt) ex omnibus herbis.
Semper habent ossum poltronis quando lavorant,
sed, quando ballant sub glandibus atque sub ulmis,
ad viridesque ruunt piva clamante pioppas,
et calcagnadis terram sine fine travaiant,
270 tot parent dayni, tot caprae, totque camozzae,
blasphemantque Deum, sanctos, sanctamque Mariam. —
Dixerat haec Cingar stans in guardare cagnesco,
zanettamque tenet bassam tirare paratus,
si sibi villani dare noiam forte comenzent.
275 At nolunt timidi gattam affrontare gaioffi.
Non tunc tempus erat sat aconzum, satque speditum,
non sat eis, inquam, tutum, nec alhora parebat
congruus ille locus, sed ad altras texitur horas
proditio, coleraeque focos in pectore servant.
280 Stant timidi, quacchiosque tenet praesentia Baldi.

Aeolus interea, ventorum duca, tirannus,
scoeptra pians, testam montagnae scandit aguzzam.
Hinc voltans oculos spatiosa per aequora tundos,
non vidit alcunam circum confinia navem,
285 nam quae terribilis carricatur pondere Baldi
tam lontana fuit, quod ochyalibus Aeolus ipsis
(multum vecchius erat) non comprendivit ab undis.
Ipse procul dubio, si tantum nare baronem
scisset, adiratos tenuisset carcere ventos.
290 Concava montagna est, quae culmine toccat Olympum,
fundamenta tenens maris inficcata sub undis.
Grossibus asprezat pendicibus, atque petrazzis,
nullae ubi frondescunt sylvae, nullaeque virescunt
herbae, non ulla greges prataria saginat.
295 Verticis ad cimam chiavatur porta cadenis,
quae ferro tota est, Vulcani facta boteghis:
haec serat obscurum vastis sub rupibus antrum,
in quo chiavantur tanquam in carcere venti,
hic ve cadenati vario boffamine cridant,
300 ut cridant pingues inter porcilia porci,
quando brodae nimium tardae portantur ad albi.
Sunt ibi, dico, Ñoti, sunt Austri, suntque Syrocchi,
iugiter attendunt qua porta recluditur illis,
mille annos una hora paret saltare deforam,
305 atque procelloso pelagum vexare travaio.
Qualis cazzator braccos, agilesque levreros,
in praesone tenet, nec dat mangiare coëllum,
quo bene plus valeant morsu boccare famato,
atque dretum capris levius spazzare caminum.
310 Nocte, die bau bau importunis versibus urlant
nec lassant homines unquam dormire vesinos,
nam poca, nam nulla est non tam discretio bracchis,
quam quibus est curae ter centos pascere bracchos.
Talis in obscuro ventos rex Aeolus antro
315 chiavat, ut optantes groppis exire solutis
huc illuc rabidi crudelius aequora versent.

O miseram navem, miserum magis imo paronem,
quem sprovista rapit ventorum squadra ruentum,
quem cum compagnis ferus ille Sirocchus acoiat!
320 O quantum praestat sit praticus arte vogandi,
qui pugnat rabidam sopiantum contra brigatam!
Aeolus ergo, volens solazzum tradere ventis,
ecce cadenazzos tirat extra foramina grossos,
ferratasque aperit portas, intratque dedentrum,
325 qua propter venti rident, festamque comenzant,
vixque tenent illos boghae saltare volentes.
Increpat illorum smaniam, cridansque menazzat
Aeolus, et schenas crebro bastone richioccat,
quippe furunt, ruptisque optant borrire cadenis,
330 atque mare, et terras, coelumque butare stravoltum.
Est ibi Syrocchus vento crudelior omni,
est ibi Garbinus, Gregus, Levantus et Oster,
estque Tramontanae bastardus Borra, Libecchius,
Libecchius bavam qui nigro fundit ab ore,
335 fodratosque oculos portat de carne salata.
Non maium sofiat, ni centum mille diablos
sorbeat in ventrem, mox astra fretumque roverset.
Sed quum Garbinus pelagum fantasticus urtat,
si sibi contrastum non postea sentit habere,
340 semper maturo spatiatur in aequore passu.
Tramontana colit gelidos ventessa triones,
quae Boream genuit, coeli impregnata biolco,
qui supra carrum Cinosuram menat atornum.
Tramontana gelans vult nos portare pelizzas,
345 unde bisognosa est castronis lana tosari.
Borra todeschorum spirat furibundus ab Alpis.
Heu miseram barcam quae tunc in gurgite nodat,
quando repugnatur, quando hic stizzatur ab altris:
omnia fracassat, rumpit, spezzatque, rapitque.
350 Oster habet secum mala quanta trovantur in orbe,
atque cagatores, latrinas, atque cloacas
pestifer intenerat, populosque nocivus amorbat.

Cancrescunt homines, Francae baronia creatur,
quo plures mea Roma parit quam Francia Gallos.
355 Siroccus pater est furiae, stizzaeque padregnus,
qui sofians tremolare facit solaria mundi.
Est usanza sibi boffare culamine tantum,
terribilesque tirat per nubila coeca corezas,
quae nos pensamus magna esse tonitrua coeli.
360 Credite daverum: non esse tonitrua coeli,
ast appuntando pettos Siroccus amollat.
Gregus amans guerram semper combattere cercat,
et pacem alterius multo sturbare travaio.
Concipit ignivoma quosdam sub nube granellos,
365 tempestae qui nomen habent, grandoque vocantur.
Ista haec materies non freddi tempore cascat,
sed quando terram nimis ardens brusat Apollo,
humida cum calda speties unita ligatur,
donec concipitur quaedam solidatio giazzae,
370 sulphure quae redolet nasis et pulvere schioppi.
Gregus eam, veluti stranus spetiarus, in uno
vase frequentatis vicibus sotosora revoltat,
atque procellosae pluviae coriandola format.
Inde per intornum talis confectio cascat,
375 poltronosque facit coelum maledire vilanos.
Quidquid aquistatur per tempora longa biavae,
pessima tempestas una desertat in hora;
vignas disramat, lacerat, smiccatque racemos,
sgranat aristarum tecas, segetumque guainas.
380 Audis villanos, tali pro strage, ribaldos
blasphemare, manuque ficas ostendere coelo.
Eurus ab aurora lento se flamine portat,
placat et ardentes, dum transit, Apollo fasellas:
hunc navaroles pretiant, chiamantque galantum,
385 atque bonum socium, qui non flat more Libecchi,
moreque Garbini, quibus est usanza gabandi,
ac traditoresco nautas oselare sereno.
Non ita Greghettus, sed it aequa liberus aura,

seu feriat poppas, seu proras guidet ad orzam;
390 at si forte aliis impellitur impete ventis,
unde cagnezatus pelagum sotosora burattat,
nempe suae colerae dat nautis semper avisum,
qui stent prudentes (ut fertur) ac in cervello.
Est etiam Zephirus, quo non castronior alter,
395 qui nescit pelago modicum torcere peluzzum.
Hunc ve Maëstralem pratighissima Zennova chiamat,
qui fractos reparat marinaros, cuncta serenat,
scampatumque procul solem pro strage Sirocchi
praticat ut redeat, trepidusque retornet acasam.
400 Ergo scadenatis rex omnibus Aeolus uno
se cantone tirat, ne forte volaret et ipse,
namque suum ferrent per nubila forte magistrum.
Nox medio in giorno nigras diffuderat umbras,
vela viluppatas faciunt incerta foiadas.
405 Viderat ascortus signalia multa paronus,
pro quibus agnoscit prigolosum nascere tempus.
— Me miserum — clamat, — nuper brovabat Apollo,
nunc ve sub obscuro moriens nimbone vacillat.
Cernite delphinos quam curvo in tergore saltant,
410 atque cimigattas faciunt, tomosque frequentant.
Cernite stridentes gavinellos ire per undas,
montavitque altum gyrans aieronus Olympum. —
Sic ait, et tamen austros contrastare parecchiat.
Quid facit? abbassat paulatim vela cirellis,
415 et nudans brazzos se plantat retro timoni.
Plurima chiozottis famulis commandat, et uni
cuique dat impresas varias, certasque facendas:
qui sgroppant cordas, qui tirant, quique ralentant,
et centum raucas sentis cantare cirellas,
420 et centum voces hominum faciuntque iubentque.
Nobilis in quodam stabat cantone Lonardus,
cum Baldo ludens ad scaccum, quando travaius
maximus incoepit, non tantum murmure coeli,
sed villanorum tradimenta scoperta fuere.

425 Cingar enim quadam solettus parte iacebat,
qui, dormentatus dum ronfat more bovino,
non attendit eas iam vento instante ruinas:
cui non bombardae potuissent frangere somnum.
Villani, quorum pegoras modo Cingar in undas
430 miserat, assaltant illum, dum somnia versat,
ac per traversum zaffatum praestiter altum
in mare praecipitant, et sic iniuria tandem
vindicata fuit nec non satiata voluntas.
Ille, quasi annegans, nodandi perdidit artem,
435 sed tamen huic praesens pepulit vexatio somnum,
ne repletus aquis iam calzas tiret in undis,
nam sibi sorte bona pur avantum traxerat arma,
unde manus, brazzosque menans, gambasque speditas,
tam bene nodat aquis ut rana et lontra videtur.
440 Senserat interea Baldus, quod Cingar in undis
postulat altorium, buttat tavoleria longe,
atque videre ruit casum, sociatque Lonardus.
Pro dolor! ut retrovat, quod charus Cingar anegat,
cuius ob officium scamparat vincula mortis,
445 et quod villani iaculantes ligna, travellos,
nolunt quod manibus se se ille misellus atacchet,
quali sit captus non est pensare diablo.
Protinus e fodro spadam furiatus arancat,
ad primamque provam tres mandat in aequora testas,
450 qua botta subito spallas gens porcida voltat,
nec tentare volunt baldensis vulnera ferri.
Baldus at insequitur miseros hinc inde fugatos,
qui potius dant se pelago quam cernere Baldum,
quos repetare videns rubefacta per aequora Cingar
455 non cessat nodando illos seguitare per undas,
quos zaffans manibus totos per colla negabat.
Miserat et multos Leonardus in aequora mortos,
et porgens hastam de fluctu Cingara traxit.
Nec bene sustulerat madidum pagnosque sugantem,
460 ecce repentinus ventorum stolus arivat.

Borra prior, contraque furit rapidissimus Oster.
En Libecchius adest, sternit casamenta, caminos,
spolverizando volat stipulasque ad sydera balzat.
Sed rebruscatur valido sofiamine Greghi,
465 tergore qui curvo montagnas sburlat aquarum.
Sirroccus strepitat, stringasque culamine mollat,
pro quibus astra tonant, tremit orbis, nutat Olympus.
Pestifer Ostrus aquas implet, coelumque tenebris,
turbatumque fretum montagnas suscitat illas,
470 quae bagnare solent supremi sidera coeli,
castronesque maris vadunt pascendo per undas.
Iam cridor aetherias hominum sbattebat abyssos,
sentiturque ingens cordarum stridor et omnis
pontus habet pavidos vultus mortisque colores.
475 Nubila tetra volant, nigris agitata diablis,
fulgure flammigero tantum lampeggiat Olympus,
post quem fulgorem pettos Siroccus alentat,
inde procellosas agitat spruzzatque balottas.
Tramontana suos crines freddosque capillos
480 explicat, et tanquam lunatica fertur in undas.
Nocchieri frustra deponere vela fadigant,
maxima ventorum violentia quippe repugnat,
nunc ferus Oster habet palmam, nunc Borra superchiat,
irrugit pelagus et fluctibus astra lavacchiat.
485 Horribilem mortem nautis fortuna menazzat,
qui sine speranza voces ad nubila mandant,
atque simul feriunt duris sibi pectora pugnis.
At nullam tunc Baldus habet de morte pauram,
currit ad hortandos nunc questum nunc ve quelaltrum,
490 dat comico altorium, dat nautis, datque parono,
sollicitat cunctos, volgit, drizzatque timonem,
nil sibi sparagnat valido, iubet hic, facit illic.
Confortatrici solatur voce codardos.
Ut vult nocchierus, mollatque tiratque ritortas;
495 si mollare nequit, spezzat, manibusque fracassat.
Multa superchiando tempesta ruinat abassum,

nil tamen in testa, seu brettam sive capellum,
Baldus habet, dicitque illam montare nientum,
dummodo scampentur cuncti, vult ipse negari.
500 Iam Boreas victor sotosora butaverat altros,
mugit et imbrattat solus caligine mundum,
impetus aequoreos strabalzat in aethera montes,
infernique casas fundo scovertat ab imo,
desperata gemit navis, iam stanca nemighae
se tempestati rendit veniamque domandat.
505 — Ponite — clamabat navarolus, — ponite velam,
est bagnata nimis, pesat nimis, arbor alorzam
ibit et ad medium spezzabitur ille traversum. —
Illico festinant omnes parere magistro,
ast intricatas nequeunt dissolvere cordas,
510 imo cadens nimio pro vento quisque tramazzat.
Praestus alebardam prudens ibi Baldus achiappat,
cordazzasque novem fendento mozzat in uno
velaque scarpatis cighignolis prona ruinant.
Solus ibi Cingar cantone tremabat in uno,
515 atque morire timens cagarellam sentit abassum.
Limarum non hic surdarum copia, non hic
scarraboldelli prosunt, ladraeque tenaiae,
non hic ars simiae, non hic astutia vulpis:
undique mors urget, mors undique cruda menazzat.
520 Infinita facit cunctis vota ille beatis.
Iurat, quod cancar veniat sibi, velle per omnem
pergere descalzus mundum, saccove dobatus,
vult in Agrignano sanctum retrovare Danesum,
qui nunc vivit adhuc vastae sub fornice rupis,
525 fertque oculi cilios distesos usque genocchios.
Ad zocolos ibit, quos olim Ascensa ferebat,
quos in Taprobana gens Portugalla catavit.
Hisque decem faciet per fratres dicere messas,
his quoque candelam tam grandem, tamque pesentam
530 vult offerre simul, quam grandis, quamque pesentus
est arbor navis, prigolo si scampet ab isto.

Se stessum accusat multas robasse botegas,
sgardinasse casas et sgallinasse polaros;
at si de tanto travaio vadat adessum
535 liber speditus, vult esse Macharius alter,
alter heremita Paulus, spondetque Sepulchri
post visitamentum vitam menare tapinam.
Talia dum Cingar trepido sub pectore pensat,
en ruptae sublimis aquae montagna ruinat,
540 quae superans altam gabiam strepitosa trapassat,
nec pocas secum portavit in aequora gentes.
Baldus firma stetit veluti vecchissima querza,
at se spazzatum Cingar tunc credidit esse,
seque ad venturam travo brancaverat uno.
545 Saevit acerba magis rapidas fortuna per undas,
iam iam nescitur quem tendat barca viaggium,
ad quas ducatur spiaggias, ad quosve terenos:
nunc sbalzata pedes lunae cum pectore toccat,
nunc diavolorum tangit fundamine cornas.
550 Perdiderat scrimam tremebundus guida timoni,
unde sbigotitus cridat: — Brigata, negamur,
ibimus ad coenam cum mortis ante trehoras;
vergotina tamen speranzae anchora videtur,
si tot somarum scarichetur barca fagottis.
555 Eya age, quid statis? vitam proponite robbis!
Quidquid valde pesat donetur piscibus, horsu
Orlandi brancate animos, gittate valisas. —
Tunc omnes parent monitis, dubiaeque saluti
prospiciunt savii, quae plus onerosa trabuccant:
560 plena velutorum forciria, plena rasorum,
scarlattos, granas, spalleria fina, tapetos,
omnia praecipitant pelago: quae tempore mortis
tanti stimantur, quanti nix tempore freddo.
Stant mercadantes taciti, statuaeque videntur.
565 — Heu, cui divitias — aiunt, — cumulavimus istas!
Heu quibus in fraschis nostrum frustavimus aevum! —
Talia lugentes, misera formidine pregni,

coguntur pelago pretiosas tradere ballas,
nam plus vita placet quam centum mille tesori.
570 Nocchierus replicat voces: — Annuntio vobis;
quae pesenta magis sunt vobis, quisque refudet,
quisque det ingordo quae sunt onerosa profundo. —
His verbis quidam vir praesens porxit orecchias,
qui nullam secum valisam pauper habebat,
575 iuxta quem stabat coniux sua propria, qua non
turpior altra fuit nec plus diavolata marito.
Hanc rapit imbrazzum subitus, iactuque gaiardo
alzat eam longe, cridans: — I, merda diabli,
i, quia non habeo maiori pondere somam. —
580 Illa per aequoreas hinc inde butata cavallas
volvitur in testam, rapiturque negata sub undas.
Sic vadant quantae sunt bruttae, suntque bizarrae.
Heu quid nam dixi? sentit Mafelina, nec ultra
vult mecum ragionare, tamen placabimus illam.

LIBER TERTIUS DECIMUS

Stabat Neptunus scragna reposatus in alta,
qui sua sub pelagi fundamine regna governat,
inque maris centro locat urbes, castra, palazzos.
Chors ibi continuo populis bandita tenetur,
5 pars it, pars tornat semper casamenta per illa,
in quibus albergant nymphae, divique bagnati,
fluminaque atque lacus veniunt ad iura tyranni.
Stabat honorevolos, inquam, deus intra barones,
dispensans varias conseio adstante facendas,
10 quando super piscem Triton infretta cavalcans,
Triton Oceani bastardus et Anguillinae,
improvisus adest, trottatque sperone battuto.
Quisque facit largum, nescitur causa viaggi,
unde quis affrettat verunam scire novellam.
15 Protinus a curvo delphini tergore saltat,
inde, cavans brettam duro de cortice conchae,
ante pedes regis Neptuni crura pigavit:
— Quo nam — proclamans inquit, — rex magne profundi,
quo novus hic fastus, quo tanta superbia nascit,
20 magna ne sub vili praesumpio pectore bravat?
Ergo Iovis cum sis fratellus, et aequoris alti
rector, et imperium super omnia flumina portes,
quod tua guastentur patieris regna per unum
furfantum, sguatarum, boiam, plenumque pedocchis,
25 indignumque tibi, dicam? leccare dedretum?
Aeolus is ipse est proprius, de quo tibi parlo,
qui quia Iunonis fantescam Deiopaeam
(ex illis siquidem, quibus est data cura lavandi

cantara, pignattas, porcisque recare brodaiam)
30 stentavit sposare diu, manegolditer altam
fert cristam, et se se gravibus talvolta facendis
ingerit hic ipsis, quas nec tu fare calares.
Aeolus est, dico, qui nescio qualia saxa,
saxa polita herbis strinataque solis ab igne,
35 possedisse godit, fumumque annasat arosti,
castigatque suos ventos de more pedanti,
moreque cozzoni magris dat fraina cavallis.
Hic fuit arditus, asinus temerarius, absque,
absque tuo imperio, rex o grandissime ponti,
40 grottas montagnae vastas aperire busatae,
atque, scadenatis pedibus manibusque Libecchi,
ventorumque simul cunctorum carcere fracto,
tot slanzavit aquas, totque undas, totque procellas,
quod superi metuere diu, metuuntque negari,
45 mancavitque pocum quin strabuccaret ab arce
Iuppiter aetherea, credens anchora gigantes
velle, superpositis montagnis montibus altis,
tollere per forzam summi regnamina coeli.
En quoque nunc nostras audent intrare masones,
50 atque ruinarunt, tutaviaque nostra ruinant
attria, giardinos, stallas, casamenta, palazzos;
et nisi provideas, o rex, te certus aviso:
quod tu, nosque tuis nunc nunc afogabimur undis.
Talia dum scoltat Neptunus, totus abrasat,
55 terque tridentino sbattivit littora rasco,
trombettam subito, trombettam voce comandat
chiamari ad se se, quem praestiter atque debottum
drizzat ad aeolios scoios, rupesque pelatas.
Hic trovet hunc regem talqualem, cui data cura est
60 a Iove striggiandi ventos, stallasque sgurandi:
huic de parte sua convitia talia dicat,
qualia conveniunt poltronibus atque dapochis,
qualia fameio quadrant, scalzoque regazzo.
Non trombetta sibi cosam bis dicere fecit:

65 it via, festinus veluti staffetta galoppat,
fert humero trombam, buso de dente balenae,
perque maris fundum campagna trottat in ampla,
mox susum drizzans cursum, qua summa travaiant
aequora, bagnanturque pedes aspergine lunae,
70 ipse quoque undarum danza danzare comenzat,
ut facit ocha nodans, seu mergus, sive nedrottus.
Undique fluctisonis hinc inde butatur in undis,
atque sonans trombam chiamat procul Aeola regem.
Aeolus ascoltat, subito descendit ab alpa,
75 cuius ab excelso mirabat vertice ludum,
undarumque giocum, ventosque insemma tacatos:
laudabat forzam nunc Borrae, nunc ve Sirocchi,
nunc Tramontanae possam, rabiemque Libecchi.
En tandem trombetta venit, coleraque brasatus
80 ambassariam facit, ira et fulmine plenam.
Aeolus, ut minimus divûm stronzusque deorum,
formidat regem, cui flumina et aequora parent.
— Nil dubita — dixit: — facio quae Iuno comandat.
Nunc nunc in montis chiavabo carcere ventos.
85 I celer, atque sona bis terque per aequora cornu.
Altera fratantum per me provisio fiet. —
Dixerat, et rupis testam repetivit aguzzam,
ingrediensque busam, ventum disgardinat illum,
quem Zephirum dicunt multi, multique Maëstrum,
90 qui rabidos valeat ponto distollere fratres,
ad primamque maris fluctus tornare bonazzam.
Ergo Maëstralis vultu se scoprit alegro,
ghirlandamque ferens vario de flore cositam,
tranquillat proprios blando sermone fradellos,
95 hinc magna illorum cito controversia cessat,
atque tumor pelagi se se nihilare comenzat.
Incipit et sonitum trombae trombetta sonorae,
quo monitu scapolant venti nettantque paësum.
Fugerat ergo ingens rabies maris, atque bagordus,
100 ecce procul scoium Baldus discoprit aguzzum,

qui fert sicut Atlas in collo pondera coeli.
Huc nochierus agit navem, si dicere navem
iam liceat, quae rocca paret, vel bastio muri,
cui dederit dudum in costis bataria canonum.
105 Hic non herba viret; non spuntat rupibus arbor,
nemo pascit oves, nemo dat gramina bobus,
tantum nuda patent grossissima saxa ruinis:
sub quibus albergant falco, sparaverus, et uncis
cum griffis aquilae, smerli, gavinellaque proles.
110 Huc tamen acclinat spennatam nauta galaeam,
solis ut ad radios possint sugare camisas,
et pegola et stuppa legni renovare galones.
Cingar se prora saltu despiccat ab alta,
tangere gaudet humum, gestisque solazzat alegris,
115 votaque post humeros peradessum facta butantur.
Baldus eum sequitur, sequitur Leonardus et ille,
ille galantus homo, qui nuper in aequora bruttam
iecerat uxorem dicens: non esse fagottum
fardellumque homini plus laidum, plusque pesentum,
120 quam sibi moieram lateri mirare tacatam,
quae sit oca ingenio quae vultu spazzacaminus.
Is erat e Berghem patria, descesus ab illa
stirpe Maronorum, quam menzonare pudemus,
vergognantque illam fomnae nomare fameiam.
125 Huic nomen Boccalus erat, quo doctior alter
arte bufonandi numquam fuit intra Gonellas.
Succedunt alii, saltantes extra caraccam:
quisque locum cercat, quo soli corpora curent.
Cingar ubique suam rugando servat usanzam,
130 donec ad obscuram pervenit denique grottam,
quam intrare timet, sed apertam porgit orecchiam:
si quemquam strepitum valeat sentire la dentrum.
Quale per artificum botegas murmur habetur,
quum pars martellat, pars limat, parsque nigrantes
135 mantice carbones reddit plus gambare tostos,
seu voias Bressae, seu voias dire Milano,

tale per inventam sentit resonare cavernam.
Nil tamen aspectat, nullo huc intrante lusoro;
acennat socios, currunt, placet ire dedrentum.
140 Itur, coeca domus fuligine tota nigrescit,
cernere quam possunt, stizzum portante Bocalo.
Quo magis introëunt magis illa sonatio tich toch
fit martellorum, nec non sofiatio buf bof.
Post centum passus quadram catavere piazzam,
145 cui quaevis trenta est quadratio longa cavezzos.
Porticus intornum, octo sustentata colonnis,
qualibet in banda, format mirabile claustrum,
quod rotat incercum, velut omnis sphera polorum,
seu sicut Modenae, seu sicut magna Bolognae
150 filatoia gravi circum gyramine vadunt,
per circumque strepunt de seta mille canones.
Quaeque colonna duplex de bronzi facta metallo est,
archi de argento facti, voltaeque musaico,
in quibus haeroum fortissima gesta leguntur.
155 Pinxerat hic pictor pictorum, magnus Apelles,
quidquid fada sibi comisit pingere Manto,
Manto, Tyresiae proles, uxorque Foletti.
Cernitur hic illic semper memorabile bellum,
quando Barigazzum Pompeius ab arce Cipadae
160 compulit, et, missis raptim squadronibus, ipsum
stravit Alexandrum Magnum, Xersisque canaiam
sub duce Grandonio mazzavit ad oppida Nini.
Armiger Orlandus furit hic, dum fortis avanzat
Hanibalem, nec non capelettum buttat Achillem
165 cum caput avantum magni de arzone Bufalchi.
Parte alia Caesar, secum veniente Rinaldo,
Alpibus in vastis Ferrarae, iuxta Folignum,
diripit armatam de fustis, deque galaeis,
quam Darius princeps mundi, mediique Milani,
170 miserat in punto propter ruinare Cipadam.
Haec ea, cum multis aliis, depinxerat illic
pictorum columen, lux, lunaque, solque penelli.

In medio claustri, super octo alzata pilastros,
arca sedet, quam tunda coprit testudo piombi.
175 Illa decem brazzos est longa, sed alta triginta,
pyramidisque instar surgens sibi culmen aguzzat.
Tota lavoratur nitido sculptoribus auro,
per quam distinctae lissato in marmore zoiae
stralucent, tanquam per coeli marmora stellae.
180 Quisque pilastronus crystallo conditur albo,
cuius in interno sberlucet ventre rubinus,
ceu quum fare solet lanterna moccus in una.
Porphida non desunt, alabastraque lucida muris,
nec calcidonium, nec vulsa coralia ponto.
185 Hic ascoltantur gyramina plura rotarum,
quas velut orlogii vaga contrapesia guidant.
Ista pro causa currit fabricatio circum
ad formam naspi, cum foemina fila volutat,
arca manet solum rutilis imposta pilastris,
190 atque inter septem ceu tellus pendula coelos
eminet, et semper moles it spherica circum.
Constiterant ergo stupefacta mente barones,
cuncta palesa vident, claro splendente lusoro,
quem pretiosarum fundit lumera petrarum.
195 Hi quoque ridentes a circum circa menantur,
namque per intornum fabricatio tota galoppat,
sed quando ad centrum veniunt bigolumque posadae,
arca ubi firmatur, stabilique in sede repossat,
stant firmi, cerchiosque vident rotolare theatri.
200 Tum sibi praeterea maior maravilia nascit,
quod cernuntur ibi circum pirlare solari,
ireque datornum velut omnis machina mundi,
quam dentata menat moles divèrsa rotarum.
Non huc comparet neque vir, neque parvula musca;
205 tantum sentitur, generat quem fabrica, rumor.
Ad martellorum sonitum vult pergere Baldus,
unde videns scalam, quae scandit more limachae,
hanc montat gradibus, tamen it velut ante datornum,

ac sua fit duplex rotolatio, namque movetur
210 omne opus incircum, scalam quoque tirat apressum,
ipsaque per se se circumfert scala scalinos.
Post multos gradulos tandem reperere masonem,
quae crebris stantem gyris intorniat arcam.
Septem sunt sperae varia de sorte metalli,
215 quarum derdana est cunctis angustior altris,
quarum suprema est cunctis spatiosior altris.
Extrema argentum est; fissatum sulphur et album
mercurio mixtum, facit hoc buliente bodega.
Hoc valet in finum argentum convertere stagnum;
220 hic plenas athalac et aceto mille burinas
effumare vident, quo fumo argentea blancam
materies perdit spetiem, coelique colorem
vestit, ut ad vistas hominum sit gratior illa.
Circuit haec igitur de argento machina puro,
225 in qua sculpita est facies cornuta Dianae.
Post haec ascendunt alios cinquanta scalinos,
atque ibi mercurii fabricam invenere gelatam:
alphatar instabilis flueret, faceretque nientum,
ni simul admixtum dragantum salque liei
230 esset et ad furnum cuncta haec stillaret aludel.
Voltatur finum servus fugitivus in aurum,
si bene iuncta suos cohibet medicina vapores.
Non sine Mercurio valeas mutare metalla,
unde canunt vates, quod nuncius ille deorum est,
235 quo sine nulla quidem vel pax vel guerra movetur
Ascendunt iterum Veneris solaria rubrae:
rammus ibi fulvum tandem voltatur in aurum,
ast opus est centos carbonum spendere saccos,
argenti et auri naturam rammus acquistat,
240 at numquam horumdem, Gebber testante, colorem,
unde minor spesa est, at rerum maior aquistus,
ut rammus maneat rammus, formetque pignattas,
sive bagatinos praestet quantumque legeros,
quam cercare aurum tot afannis, totque malhoris,

245 nec reperire unquam nisi post ter mille pacias.
De Venere ascendunt ad cerchium Solis et auri.
Aureus est cerchius, Phoeboque simillimus ipso.
Author earundem rerum, post mille fadigas
incassum spesas, post persum tempus et annos,
250 hanc fecit veram finaliter improbus artem.
Verbitrium lapidem retrovavit philosophorum.
Multicolor lapis est, elementis quatribus extat:
igneus, aëreus, terrenus, aquaticus, unde
siccus in occulto, caldusque; sed in manifesto
255 humidus et gelidus, natura ve querna fit una.
Spiritus hic lapis est, qui transmutatur in unum
nobile, adustivum, pariterque volatile corpus.
Non fugit a flammis, liquidi fluit instar olivi,
multiplicat, solidat, praeservat tempore longo,
260 atque potest mortos primaiae rendere vitae.
Hoc tribus in verbis consistit munus, ab alto
quod Iove donatur sapientibus atque beatis.
Ingravidat semet, de semet concipit, inde
parturit et sibimet vivit, sibimetque necatur.
265 Suscitat hinc semet, nam sic Deus ordinat illum.
Est tinctura rubens lapis iste, biancaque, vivax,
concipiens aurum si fumo iungitur albo.
Numquid elithropia est? adamas? calamita? lypercol?
Absit, nam fluitat, seu sit cum corpore, seu non.
270 Est vi (num dicam tandem manifestius?) est A,
qua vita fruimur, qua verum acquiritur aurum.
Ad Martis veniunt, post solis clymata, ballam:
ferrea quae tota est, nitidoque azzale finatur.
Hac sine materia nostras nihil esse fadigas
275 iudico, qua propter ferrum est magis utile, quod sit
ferrum, quam quod sit seu stagnum sive latonum.
Sunt ferrum vanghae, sunt ferrum rastra, badili,
sunt ferrum falces, zappae, centumque ricettae,
cum quibus et vini bonitas et panis habetur.
280 Commodius nihil est ferro, nihil aptius, inquam.

Non opus artificum quorumlibet esse catatur,
quod fieri duro sine ferro denique possit.
Ecce marangones operant lignamina ferro,
ferro taiantur calzae, variaeque gonellae,
285 pistat mortaro speciarius omnia ferro,
cum gucchis ferri brettas brettarus agucchiat,
ferro zavattas gens scarpazina repezzat,
calcinat et ferro muros murator et albat,
non radit barbam barberius absque rasoro,
290 non herbolattus dentes cavat absque tenaia,
nec porcos castrat sine ferro conzalavezus.
His bene discussis, Iovis ascendere biancam
materiam stagni, quod corpora nigra dealbat,
sed peccat buliens, nam corpus deterit omne,
295 praeter Saturni et Solis: tum firmius haeret
et soli et lunae, nec ab illis nempe recedit.
Cuius peccatum (ne corpora scilicet ipsa
frangat) quisquis enim cognoscet tollere: felix,
o felix nimium, qui travos, saxa, quadrellos,
300 ac sua quaeque cito fulvum cangiabit in aurum.
Sed quia nescitur mortalibus ista recetta,
felix o felix qui scit stagnare padellas,
atque repezzandi cum stagno praestat in arte.
Post spheram stagni, Saturni ad fluxile plumbum
305 itur, et artifices illic reperere dosentos.
Illico pulchra, gravis, leggiadraque donna resurgit,
contraque barones vultu veniebat alegro.
Baldus eam, curvando genu, cortesus honorat,
mox veniam chiedit, nimium si forte protervi
310 tecta subintrassent, et sacra et sancta dearum.
Subrisit matrona illi, dehinc talia dixit:
— Sum ne ego tam grandem dignata videre guererum,
quem coeli, terrae, ponti venerantur et orci?
Urbs mea te genuit talem cortesa baronem,
315 qualem non generat totum natura per orbem.
Illa ego sum Manto, de cuius nomine nomen

Mantua suscepit, quam condidit Ocnus in undis,
tempore quo Troiam ruinavit panza cavalli.
Nec penitus vestros animos stupor occupet ullus,
320 si nunc usque meam potui traducere vitam,
nam datur aeterno me tempore vivere fadam,
donec ab aethereo guastetur iudice mundus.
Hactenus ingemuit sub acerbo nostra tyranno
Mantua, quo mores cortesos perdidit omnes.
325 At praeclara modo, regalis, et alma fameia
Gonziadum venit, atque aquilas spigat undique nigras.
Haec, quam vidistis, miro fabricata lavoro
stancia, Francisco Gonzaga tota dicatur.
Post centum guerrae palmas, post mille trophaeos,
330 post vitae laudes, post vecchi Nestoris annos,
illius huic magno donabimus ossa sepulchro.
His ego divitiis praesum, facioque magistros
aurifices, doceoque aurum formare, catatum
ex virtute trium verborum: nomina quorum
335 auribus admotis audite, quod illa docebo. —
His dictis thebana parens, nutrixque Cipadae,
multa susurrando per eorum fixit orecchias,
quae toccare manu faciunt genitalia rerum:
herbarum forzas, stellarum facta, petrarum
340 effectus varios, et habendi denique plenam
semper ducatis borsam donavit avisum:
quod magis importat, magis altum recat honorem,
quam studiando libros et stellis perdere sennum.
Nauta sed interea non poca foramina barchae
345 conzarat, rursumque parat tentare diablos.
Baldus ab aurificum, sociis comitantibus, antro
se portat, caricatque suo cum corpore lignum.
Tunc dare vela iubet, zephyri velamina boffant,
mantoaeque magae spallis casamenta relinquunt.
350 Forte alios inter peregrinos atque romeros,
quos omnes pariter barca illa in ventre ferebat,
vir vivax oculis aderat vultuque galantus,

tam respettosus, tam sequestratus ab altris,
ut totum per iter non dixerit octo parolas,
355 quippe habitu proprio, genioque suopte, tacendo
vergognosus erat, stabatque in parte solettus.
Huic nomen Giubertus erat, qui voce, lyraque
Orpheus in sylvis, inter delphinas Arion,
saxorum ad sese, nemorumque tirabat orecchias.
360 Baldus eum pridem tacitis guardabat ochiadis.
Ille, viri tanti cernens sibi lumina flecti,
fronte rubescebat, bassosque tenebat ocellos.
Captus ob id, Baldus penitus moruisset alhoram,
ni prius agnosset qui sit, quo vadat, et unde
365 adveniat, mentemque suam, studiumque suorum.
Ergo, ubi cognovit cythara cantare peritum,
hunc rogat, ut tantam voiat recreare brigatam,
voceque dulciloqua longum nihilare caminum.
Ille statim censet tanto magis esse barono
370 parendum, quanto se noscit in arte magistrum.
Expedit e panno sedae mirabile plectrum,
sive lyram dicas potius, quae concinit arcu,
concentuque suo facit omnes stare balordos.
Iam rectas, longasque arcu menat ille tiratas,
375 taliaque altandem modulando carmina coepit:
— Infidum arridet saepe imprudentibus aequor,
mentiturque leves zephiros aquilone parato.
Hinc veniunt homines cupidi, quos plura videndi
cura subit, seu forte deas in gurgite nantes,
380 sive tridentiferi verrentes caerula currus.
Verum ubi subducto ventum est qua littora circum
misceri aspiciunt coelum aequore, et aequora coelo,
en miseri avulso singultant viscere proni
hinc atque hinc nautae, nigraque urgente vomuntur
385 bile dapes, foedatque acidus Nereidas humor,
unde indignantes venti tam audacter amicas
commaculare suas genus hoc mortale, caducum
atque procax, ne sic evadat crimen inultum

concurrunt, sonituque ingenti obnixa profundo
390 tergora subiiciunt pelago, totumque revellunt.
Heu stulti, quos nulla monet iactura priorum!
Tunc ea tempestas, ea tunc asperrima rerum
debuerat facies animo spectarier ante,
quam nauta insultans fortunae solveret audax;
395 mox frustra insani vellent contingere portus.
Talia cantando Giubertus, talia plectrum
pulsando, sic sic hominum stupefecerat aures,
ut nisi Boccalus cito providisset ad illos
non homines certe navis carigata menasset,
400 sed tot pignattas, tot zoccos, totque colonnas.
Bergamascus erat, ut diximus ante, Bocalus.
Protinus accurrens, trat de cantone sacozzas
quasdam pezzatas, recusitas, plusque bisuntas
quam gremiale coghi nunquam savone lavantis.
405 Hinc sibi de medio strazzarum tasca cavatur,
quam cito precinxit dextro gallone cadentem.
Mox positis trespis, mensam sibi praeparat ante,
ac si bancherus vellet numerare monetam.
Praestiter hic brazzos tunica, manicisque camisae
410 liberat ad cubitos, ut fitur quando parecchiat
fluminis ad ripam fantesca lavare bugadam,
atque bretarolis grossas ostendere gambas.
Giubertus cytharam rursus velamine coprit,
inde, sedens iuxta Baldum, ghignare comenzat,
415 namque Bocalus habet iam tractos extra besazzam
quosdam de latta, vel tres, vel quinque becheros,
insemmamque leves balotellas nescio quantas,
maiores pilulis illis, quas Mesue dixit:
« Recipe pro capite, anna, tria scropola, fiat ».
420 His bagatellandi tantum gallantiter artem
incipit, ut nunquam melius Zaramella giocavit
ante ducam Borsum, solitus manegiare balottas.
Mirum quam subitis manibus de suque de giuque
stravoltat zaynos, ut tres cinquanta parerent.

425 Nunc unum ponit super altrum, nunc ve roversos
dividit antrattum, stantes culamine coelo,
atque super fundos modo tres, modo quinque balottae
apparent, ac una modo soletta videtur.
His bene completis, positisque da banda moiolis,
430 maius assaltat opus: facit huc portare caraffam,
non malvasiae garbae, sed dulcis afattum,
dicens non aliter fieri quod fare parecchiat.
Hanc bibit, ad fundum veniens, trat in aequora zuccam.
Mox aperit boccam, monstrat nihil esse dedentrum,
435 inde serans dentes grignantes atque scopertos,
soffiat et risum, dum soffiat, excitat illis,
cernere qui monam bertuzzam nempe parebant,
quae tenet in testa scufiam dentesque righignat.
Sopiat et vulgum sberlato lumine sgognat.
440 Verum quis credat? dum soffiat, ecce farina,
ecce farina venit largo de gutture, quae iam
imbrattando omnes cogit scampare brigatam.
O puta, si strepitat plebs hic grossera cachinnis!
Nil tamen a Baldo valuit plus ducere risum,
445 quam quod in hoc ipso medemo tempore zucca,
zucca gitata viam Boccalo nuper in undas,
Cingaris ad collum subito sprovista pependit.
Dumque illi stesso Boccalus buttat in ora
bocconem panis, dumque ocyus inde comandat
450 hunc spudare foras, o res mirabilis, ecce
non ultra est panis, sed merda rodunda cavalli.
Omnia corteso tolerat costumine Cingar,
dum sic schrizzetur, ne schrizzum doia sequatur.
Quid plura? ex oculis coram tot gente Lonardi
455 absque nocimento gucchias striccavit acutas,
inque sinu Baldi mandat cercare Gibertum,
hinc trahit o quantas qualesque con ordine robbas:
scilicet ampollam, specchium, calamare, sonaium,
chiappam piatelli, strigiam, pezzumque bragheri,
460 et quos ad missam mocolos zaghettus avanzat.

Obstupet his Baldus, nec scit pensare qualhora
iverit ad feram Lanzani, seu Racanatae,
has comprare cosas, non soldos quinque valentes.
Denique Giuberto nasum sopiare comandat.
465 Non negat hoc cantor; bis, ter, quater ille stranudat,
evolat ecce foras magno rumore tavanus,
quem seguitat grillus, post grillum trenta pedocchi,
quos mage compitos non dat sguarnazza pitocchi.
Et iam finis erat, cum Phoebus giunsit acasam,
470 chiamavitque suos alta cum voce fameios,
patronemque volant de carro tollere giusum,
disfangat pars una rotas, nettatque lavacchio,
altera pars disfrenat equos, stallaque reponit,
ac ibi cum paia sudantia tergora fregat,
475 mox beverat, solitasque orzi butat ante prevendas.

LIBER QUARTUS DECIMUS

Memnon, ab Aurora iam missus matre, fugabat
cum scutica Chiozzam, Capram, Braccumque baiantem,
innumerasque alias stellas de tramite coeli,
per quam nunc debet transire caretta parentis:
5 noxque viam scapolat, visis splendoribus albae.
Baldus, apollineos cernens uscire cavallos
extra orizontem, carrumque tirare brasatum,
talia contemplat, mox sic cum Cingare parlat:
— O Cingar, grandis me nunc maravilia brancat,
10 nec scio qua guisa possunt, quae cernimus, esse.
Nonne vides solem plus largum, plusque rotundum
quando foras exit nascens, quandove tramontat,
quam cum sustollit per coeli culmina carrum?
Praeterea nunc fert tam rossum ille visazzum,
15 quod mihi barillam corsi trincasse videtur. —
Cingar ait: — Magnas cosas mihi, Balde, rechiedis,
quas nimis astrologi dudum schiarire fadigant,
nam super humanos sensus ea facta provantur.
Sed tamen insigni quidam de semine gregus,
20 cuius (si memini) Piationi nomen habetur,
astronomusque alius Tolomellus, Iona propheta,
Solon, Aristotel, Melchisedech, Oga Magoga,
talia tractarunt per magnos sparsa librazzos. —
Quando Leonardus sic audit nomine grosso
25 Cingara philosophos, Ogamque referre Magogam,
corripitur tanto grigno, strepituque risaiae,
ut prostratus humi iam iam crepare videtur.

Baldus at, usanzam qui norat Cingaris ante
millibus in cosis, tantum soghignat et inquit:
30 — Cingar, es astrologus? numeras num sydera, Cingar?
O si te nossem has ipsas studiasse facendas,
me fortasse ista fecisses arte magistrum. —
Nil ridet Cingar, sed stat gravitudine tanta,
quanta Pytagoras non staret supra cadregam.
35 Mox ait: — O quoties olim te, Balde, gabavi,
o, inquam, quoties oselatus, Balde, fuisti.
Me de nocte quidem pensabas ire robatum,
seu sbusare ussos seu rampegare fenestras,
sed (cancar veniat mihi nunc, si dico bosiam)
40 nocte ibam stellas ad contemplare fogatas.
Montabam intenta super altas mente pioppas,
ut possem melius coelum guardare propinquum.
Cernebam lunam, macchiata fronte, biancam,
distenebrare maris scoios, terraeque paësos.
45 Cornibus aguzzis, nunc paret scorza melonis;
cornibus impletis, nunc est pars meza taieri;
cornibus aggiuntis, nunc fundamenta tinazzi.
Haec in cervello non lassat stare legeros,
namque illam sentit cerebros picigare Valenza,
50 quae urbs in Spagna stultorum millia pascit.
Villani, quamvis sint de lignamine grosso,
hanc tamen observant quando est taiabilis arbor,
namque solent gigni sub cortice saepe caroles.
hanc servant medici, quando medicina malato
55 danda sit; haec faceret quandoque cagare budellas.
Hac lucente, stryae godunt, saltantque stryones,
qui tunc se spoliant nudos ad cornua lunae,
moxque diabolicis ungunt sibi membra cirottis,
inde super gramolas, trespos, et guindala, zoccos,
60 supraque cadregas tota illa nocte cavalcant.
Desperare facit nocturnos luna ladrones,
nam contrabandos retegit, mostratque palesos.
Nunciat haec pluvias, vultum nigrefacta rotundum,

nunciat et nautis rubea cum fronte procellam.
65 Continet hoc bassum freddi regnamen olympi,
atque lusentatur phoebeis nocte cavallis;
hanc tamen interdum Pluto strassinat ad Orcum,
quae pomgranati fuit aggabbata granellis.
Te quoque, Mercuri, pochinas cerno fiatas,
70 qui fur es et latro et primus in arte robandi.
Namque times, ne quum per coeli rura caminas,
teque fretolosis adiungat Apollo carettis,
teque giusum burlans faciat spezzare colengum.
Tu tua supra casas lunae casamenta locasti:
75 sunt ubi sex centum pegorae, cridantque bebeum
mille caprae, totidemque boves, asinique, somari,
mille casalenghi porci, gobbique camelli.
Tu scorris mundum, facis hinc, facis inde botinos,
quos trahis ad coeli furacia tecta secundi.
80 Alatum portam semper tua testa capellum,
alatos portat semper tua gamba stivallos,
fatidicam portat semper tua dextra bachettam,
quando ambassatas huc portas patris et illuc.
Tu mercantiam traficans, vadisque redisque,
85 tu ventura canis, tibi multum musica gradat,
tu guerram si vis compagna in gente maneggias,
tu pacem si vis sdegnata in gente ritornas.
Heu patrone meus, tibi me recomando ladrettum,
ne triplicem supra forcam me lazzus acoiet.
90 Sed iam de Veneris coelo nunc sermo fiatur.
Ipsam mirabar Phoebi seguitare pedatas,
quando idem Phoebus neptunia regna sotintrat.
O quantas voltas plantavit cornua zoppo
ghiottoncella viro, fusosque in vertice tortos!
95 Vulcanum siquidem Veneris patet esse maritum,
sed populi siquidem Venerem patet esse maritam.
Dum martellabat ferrum Vulcanus in antro,
Mars occulte suo vangabat semper in horto.
O quot Vulcani, quot Martes, quotve bramosae

100 prevendae alterius mulae, vaccaeque trovantur!
Ista Venus terzo casamentum fixit in orbe,
per quem, nympharum multis comitata brigatis,
it nitidas relegendo rosas, violasque recentes,
mentam, garofilos, mazuranam, basalicoium.
105 Ghirlandas texunt, frescadas, serta, corollas,
diversosque canunt strambottos atque sonettos,
diversasque sonant arpas, manacorda, leuttos.
Hic semper saltant, ballant, danzantque puellae,
seque lavant nudas in fontibus atque laghettis.
110 Venticuli molles myrthorum frondibus atque
floribus insultant, frescas ornantibus herbas,
et straccatarum nympharum pectora mulcent.
Hic fagi, pini, cedri, pomrancia, nespoi,
spernazant umbras, ubi nymphae corpora possant.
115 Ad cazzam vadunt, arcos et stralia portant,
discazzantque leves dainos, agilesque caprettos.
Non mancant boschi de cedris, deque narancis,
de myrthis, lauris, lentiscis, atque ginepris.
Non ibi villani terram vangare fadigant,
120 non ibi villanae stoppam filare videntur,
non ibi plantantur ravanelli, porra, cipollae;
non aium, capiti nocuum, tyriaqua vilani;
non ibi sub spinis, urticis, atque ruidis
stant serpae, rospi, bissae, turpesque ranocchi.
125 Hic est grata quies, hic pax, hic plena voluptas,
hic sunt gentiles animi, gentilia corda.
Dumque Venus tanto gaudet bellina diporto,
expectat donec vult sol equitare per orbem,
quem leggiadra suis cupiens anteire carettis,
130 plus bellas mandat sibi retro venire puellas,
quae impositis capiti ghirlandis, quaeve tenentes
in manibus virides frascas, madidasque rosada,
compagnant dominam, saltantes atque canentes.
Illa praeit, recreatque polos, et plena rosarum
135 vadit ad oceani regnum, quo spumea nata est;

cuius tirratur niveis carretta columbis,
quumque propinquantem sentit succedere Phoebum,
en scoprit rutilam tremulo de gurgite frontem,
atque sui formam visi mortalibus offert.
140 Iamque omnes alias discazzat ab aethere stellas,
et modicis parvam generat splendoribus umbram.
Sat Veneri dictum: Solis veniamus ad orbem,
qui medios inter cerchios sua regna governat,
atque suum quarta fabricavit sede palazzum.
145 Chortem banditam portis ibi semper apertis
Sol tenet, et cunctis intrandi nulla temenza est.
Hic habitat vecchius barbatus, nomine Tempus,
Tempus, quo nihil hac rerum sub mole terendum
parcius, usque adeo rapidis se surripit horis.
150 Qui semper varios horatim parturit actus,
qui nec pensero manet unquam saldus in uno.
Nunc vult, nunc non vult bagatella, magisque legerus
quam busca aut folium, quod ventus in aëra menat.
Ille sibi quandam tenet in cantone botegam.
155 Pulveris orloios fabricat, plenosque rodellis.
Matronam coepit propria pro coniuge bellam
nomine Naturam, quae centum mille fiolos
impregnata parit, nec maium tendit ad altrum,
quam stimulare virum lecto, quam ventre pieno
160 disvulvare homines, castrones atque cavallos.
Praecipue tamen ipsa duos de Sole fiolos,
atque duas habuit, Tempus cornando, fiolas.
Hos nondimenum pensaverat ipse bonhommus
esse suam prolem, quorum sic nomina fecit:
165 Primavera, Aestas, Autumnus, denique Vernus.
Primavera fuit Veneris maridata putello,
qui gerit in spallis alas de more civettae.
Nudus it, et nullis tegitur vergogna mudandis.
Fert arcum semper caricum, plenamque guainam
170 stralibus innumeris, adeoque sotilibus, ut vix
fila sotila magis possint filare begatti.

Sunt tamen effectu variae, quas iste sagittas
slanzat osellazzus, varios quia spargit afannos,
cum quibus ad coccam plus centum millia cordas
175 dissipat ognannum, sed nil frustatur azalum.
Una sagittarum sors est, cui puncta piombi,
unde remucatur nescitque forare coëllum,
nec penetrare potest, nolente Cupidine, panzam.
Unde travaiato gentes sub sydere natae
180 vel sibi colla tirant, vel ferro viscera passant.
Nam quis homo non se vel desperatus apicchet,
vel de praecipiti sibi rumpat turre colengum,
si miser, infelix, tragicus, sprezzetur ab illa,
quam solam pensat, cupit, ardet, laudat, honorat?
185 Haec venit a dardis plumbi desgratia: quod, quam
meschinellus amas, ab eadem spretus odiris,
unde necessaris fato te tradere forchae.
Altra sagittarum species aurata refulget,
quae scoccando oculos intrat, filzatque magonem
190 trincerasque animi spezzat, murosque rasonis.
Hac feriente, cadunt ab honesto corda volero.
Hac feriente, cito mentis spezzantur habenae.
Hac feriente, iacent conseia salubria spallis.
Hac feriente, bonos compagnos quisque refudat.
195 Hac feriente, Paris patriae fuit, oyme, ruina.
Hac feriente, patri taiavit Scylla capillum.
Hac feriente, colo filavit claviger Hercul.
Hac feriente, Iovem cornutum Europa cavalcat,
Ioque de vacca ficta fit vacca daverum.
200 Hinc veniunt irae, sdegni, mala quaeque diabli.
Primavera tamen, cum sit muliebre polenta,
non cernit plus oltra sui quam culmina nasi,
unde cupidineo godit maridasse marito,
cui placitura suas rastellat pectine chiomas,
205 atque cerudellos crespat, ponitque belettum.
Ghirlandetta, rosis violisque cusita galantis,
bellificat trezzas usque ad calcagna volantes.

Canzanti vestit soccam, setaeque sotanam,
per quas innumeri flores recamantur et herbae.
210 Semper odorantes perfumos portat adossum:
muschium, zibettum, nanpham, centumque cigalas,
in quibus allicitur Veneris bastardus, et ancum
talibus in fraschis minus ille cinaedus amorbat.
Sed quoniam bella est, et cunctis bellior altris,
215 non curat stoppam tereti deducere fuso;
nec post deductam, naspo convolvere filum,
at sese virdis sub frondibus illa stravaccat,
vel magis ad spassum per florida rura vagatur,
quam seguitant dulces oselini semper, et omni
220 sorte melodiae faciunt cantando regattam.
Non luscina deest, frifolo que gutture laudat
laeta lovertisii mores, formamque morosi,
et centum foggias gorghezzat voce metrorum.
Cardellinus adest, qui annidat in arbore buxi,
225 dulcis ab auditu, sed visu dulcior, et qui
sublatos natos retrovans, gabiaque seratos,
non umquam lassat, sed miro pascit amore.
Non ibi franguelli mancant, facilesque fanelli,
atque caputnigri, lodolaeque per aëra vaghae.
230 Hic, papagalle, etiam cifolos ad sydera mandas,
humanasque etiam praesumis dire parolas.
Iugiter hic gazae « Puta, porca, vaccato » cantant.
Primavera godit tam dulci accepta ricetto,
poltronemque, fame morientem, atque dapocum,
235 nomine Solazzum, nutrit, pascitque panada,
quam condire facit latesinis atque caponum
pellibus, et magrum sibi praeparat illa bufonem.
Altera Naturae proles, bona foemina certe,
Aestas dicta, godit multis sudare fadighis.
240 Nullam fert soccam, sed solam nuda camisam,
namque brusaretur nimio scaldore Leonis.
Ipsa lavorando granaria frugibus implet,
qua sine mortales omnino pane carerent.

Zaltrones facit ista nimis sudare vilanos.
245 Haec tamen est illis sat grata fadiga marassis,
nam quamvis asinina dolet schenazza cuchinis,
atque caro veniat tibiando crevata ladronis,
omnia supportant memores: quod tempore freddo
non nix dat panem, non dat sibi giazza fugazzam.
250 Semper apollineo nigrefacta lusore fadigat;
attenditque sitim crebro lenire botazzo.
Dum coquitur Phoebo, segetes dum falce trucidat,
dum quoque cum virgis gravidas dispaiat aristas,
nunquam sbaiaffae cessant cridare cicalae,
255 quae cridando super vignas culamina menant.
Debilis est ventus, nullumque movetur ab aura
foiamen tenui, sbadacchiat terra, nec herbae
se drizzare queunt, quoniam fugit humor ab illis.
Diximus assaium de magni tempore caldi,
260 Naturae terzi promatur usanza fioli.
Autumnum veteres Silenum dire solebant,
cui testam nudam dicunt picigasse tavanos.
Ipse praeest Bacchi domibus, totaeque fameiae,
quem nos gastaldum, multi dixere fatorem.
265 Et quoniam gustat sol vinum dulce libenter,
quem caricum musto semper damatina videmus,
gastaldum Bacchi et Bacchum diligit ipsum.
Hic Silenus habet quandam pro coniuge nympham,
cui caput est grandis baghae, cui panza tinazzi.
270 Semper olet vinum, tandem vindemmia dicta est.
Ambo sunt adeo pingues, adeoque pafuti,
ut minus in grassa positi tumuere boazzi,
ac velut inflati vento schioppare minazzant.
Semper habent lateri, de retro, et ante, sonantes
275 mille fiaschettos, barilottos, atque botazzos,
cum quibus andando, stando, saltando, canendo,
se recreant, crebrisque caput sorbotibus implent.
Usant saepe etiam plures cantare sonettos,
gorgadamque tirant vini, cessante sonetto.

280 Post potum saltant, post saltum pocula siccant.
Sic alternantes, laxis ebriantur habenis:
hisque volant circum montes, casamenta, paësi,
non quod eant circum, sed quod gyrare videntur.
Imo sibi parent tam presto currere cursu,
285 ut barbarescos lassent post terga cavallos.
Non cessant trincare tamen; tota agmina donec,
agmina zuccarum, buttentur voda tereno.
Somnus adest tandem, quorum nisi membra ligaret,
illi plus cocti quam crudi, dummodo gambis
290 currere pensarent, de coeli sede tomarent.
His nudis nudi fant guardam mille putini,
dum sornacchiantes porcorum more quiescunt:
cantant ehu ohe, saltant, faciuntque morescas,
pinguiduli, forsanque habiles, aptique guacetto.
295 Quisque caput rizzum vignali fronde coronat.
Quisque tenet manibus botros, uvaeque razinos,
quisque fiaschettum, parvo pendente loretto.
Morbezant, rident, celebrant baganalia patri,
inde sub uviferis vignis ebriantur et ipsi.
300 Ebria stat mater, pater ebrius, ebria proles,
sic ve ebri omnes patefacto gutture boffant.
Bacchus habet magnum quodam cantone palazzum,
quo centum canevae, cantinae, quove rivolti,
sub terra occulti, servant, ut stalla cavallos,
305 vasellos varios, tum grandes, tumque minutos.
Hic semper grossas lato ventramine buttas
incerchiare vides, amplasque restringere tinas.
Hic ve travasantur de vezis, deque barillis
vina, propinari superum dignissima mensis,
310 namque hinc fornitur vinis asinaia deorum.
Non ita formichae vadunt, redeuntque frequenter,
quando aliquem mucchium gratae catavere ceserchiae,
grandia tergoribus granorum pondera sburlant;
fervet opus, populique nigri magna horrea complent,
315 ut per mustigeri facitur casamenta tyranni,

quando frequenter eunt carichi, vodique retornant
mille putinelli gestantes tergore corbas,
cistas, cistellos, sportas, grandesque cavagnos,
dulcibus impletos tribianibus atque gropellis,
320 seu moschatellis, seu greghis, sive zubebis.
Pars ibi discaricat sommas, caricatque tinazzos,
sed pars calcagnis follat calcantibus uvas,
pars quoque mox factum vinum cavat extra tinazzos,
immittitque cadis, longe sbilzante borono.
325 Postea torchiantur graspae sub pondere travi,
unde fluit madidis sat goffa vinessa tinazzis,
quam sibi povertas coeli comprare bisognat.
Hic sunt carrari, sunt hic ter mille botazzi,
atque mezarolae, atque ingens squadra vasorum.
330 Non Autumnus abest, camisazzam vestit olentem,
semper vinosis de macchis undique carcam.
Ipse praeest operi, facit hic, iubet illic, et omnes
contentare deos studiat, mandante patrono.
Gens todesca suos dicunt hos esse patronos,
335 imo deos alios non lanzchineccus adorat.
Prova tibi effectum monstrat, si dicta refudas.
Aspice, quum studiant desco, tavolaeque paratae,
quomodo boccalum vodant per quemque boconem.
Mangiaguerra ruit per zaynas, perque becheros,
340 fracassusque ingens per greghi pocula fitur.
Non aqua praesumit tales accedere mensas,
quae, bandita, pedes salicum tantummodo bagnat.
Estque vetus mottum: « Scelus est iugulare phalernum ».
Mox ubi se retrovant tandem vacuasse barillam,
345 dant pugnos, calzosque ipsi furibunde barillo,
spezzatumque vasum, nunquam reparabile, mandant.
Chioccant inde sibi frontes culamine zayni,
deque gravi mittunt redolentes gutture rottos.
Per letram melius parlant, quam ante bevandas,
350 nec nisi de vino tunc fit parlamen in illis.
Semper enim vinum pensat, loquiturque todescus,

somniat, et piccam, dagam, bragasque frapatas
pro vino impegnat, vendit, semetque pisonat.
Si quid ei restat, quod vult lassare, celata est,
355 quae sibi tazza capax scusat, dum sorbet in illa.
Dum trincher faciunt multus tartofen habetur;
inde resurgentes ut eant, andare negantur,
namque bogas pedibus vernazza iniecerat illis,
quos nunquam muro se discostare videbis.
360 Sunt vultu similes Phoebo damatina levanti,
fumantesque oculos torquent, centumque miaros
efficiunt cerebro, quamvis stent in pede saldi.
Inde movendo pedes, nulla ratione guidantur,
tantonesque abeunt, veluti de nocte solemus,
365 ac ubi nullus adest intoppus, saepe trabuccant.
Tandem se taccant manibus, se prorsus acostant
aut muro, aut banco, seu trunco, sive pilastro,
donec se buttent zosum, vel supra paiarum,
vel medium in fangum porcino more volutent.
370 Nunc Invernus adest, Naturae filius ultim,
de quo dum dicam, mihi da, Boccale, pelizzam,
namque procul dubio me magrum giazza gelabit.
Vir macer Invernus, quo non plus magra quaresma est,
non habet humorem venis, bigolumque tacatum
375 fert schenae, guanzas cavas, subtileque collum,
deque pede ad testam numerari ossamina possunt,
ut Gonnella suo poterat numerare cavallo.
Semper habet fluvidos oculos in fronte latentes,
pallidus et smortus, stropiatus, rancidus, untus,
380 tamque malenconicus, quod semper flere videtur:
cui ghiazzata colat de mento barba gelato,
ghiazzatique sonant per circum tempora crines.
Horrescunt magrae nimio pro frigore carnes,
pocchettumque iuvat duplices gestare pelizzas;
385 cui nisi donaret soror Aestas, atque Autumnus,
altera mangiandas spesas, alterque bibendas,
gaioffazzus enim marza de famme periret.

Semper apud brasas sibi stesso crura boientat,
nec miser ingegnat retro portare cadregam,
390 substizzatque focum, cogens bollire polentam.
It piger et strictus, quum vadit ad aëra, tantum,
integer ut posset per gucchiae intrare busolum.
Sunt albis semper sua tecta coperta pruinis,
et candelotti giazzae de culmine pendent.
395 Non habet un minimum spassum, nisi quando dapochus
unghibus ante focum rognam sibi grattat aguzzis,
omnis osellorum cantantum dulciter hymnus
hinc procul, et quidquid Primavera tilata ministrat:
tantum cornacchiae qua qua, corvi quoque cro cro
400 continuo resonant, tacolantque insemma mulacchiae.
Provida non exit dulcem formica masonem;
clauditur in gusso limaca, busumque muraiat.
In stabulis conduntur apes ad grepia mellis.
Non errare vides bissas, freddosque lusertos.
405 Pastores mandris servant armenta stopatis.
Tantum furfanti stentant hoc tempore freddi,
qui faciunt nulla tremolantos veste coperti.
Sunt tamen inverni gratae studiantibus horae,
longa quibus multa de nocte dat ocia semper.
410 Praticat has igitur solis fameia masones,
magnaque pro tantis bocchis fit spesa quotannis.
Sed tibi somniferam cerno, Leonarde, vedutam.
Tu male dormisti tribus istis noctibus, et tu,
Balde, caput plumbi spallis portare videris.
415 Ergo repossemus, video ronfare Bocalum.

LIBER QUINTUS DECIMUS

Corpora somnifero recrearat quisque riposso,
quae magis officio somni quam pane carebant.
Dum tamen attendit, Baldo mandante, coquinam
condere Boccalus, magnumque ad prandia piscem
5 expedit, inque brodo piscis caulata paratur,
ecce lyram spoliat rursum Giubertus eburnam,
dulceque chordiculis carmen dyapenter acordat.
Vult etenim generosus homo gradire sodales,
ut sibi mox etiam donetur banca scolaro,
10 in qua consideat cathedram sentire magistri
Cingaris, et secum percurrens almanach omne
deveniat praticus passatas dicere cosas.
Praeterea non est placidi natura Giberti
qualis quorundam cantorum temporis huius,
15 qui, bene muschiati, petenati, benque politi,
non cantare volunt, nisi sint a rege pregati.
Non sic Giubertus, non sic novus alter Apollo,
cui si dixisset mulier pinzocchera: — Canta, —
cantasset subito, minima ne in parte negasset.
20 Dispositis ergo terzis, quintisque, simulque
vocibus octavis, tandem sic voce comenzat:
— Heu quibus hoc mundi, quantisque in gurgite monstris
iactamur miseri, linguarum flatibus aequor
nostrum hoc et tumidis cynicorum exaestuat undis!

25 Quid freta nugarum referam? quid fulmina pravi
nominis et famae? quid saxa latentia tristis
invidiae? Scillae ve canes, guttur ve Carybdis?
Felices nautae, quibus apta peritia magnum
hoc mare sulcandi, Syrtesque Arasque cavendi.
30 Vos labor assiduus tantum, indefessaque virtus,
monstrorum domitrix tolerantia reddidit aptos,
turgentis pelagi cumulos superare minaces,
ponere seu sit opus, seu malo attollere vela.
Vix ea finierat Giubertus, mensa Bocalo
35 sternitur, et lotis manibus disinare comenzant,
quattuor accumbunt tavolae, cui forma quadrata est;
Baldus, Lonardus, Cingar, scalcusque Bocalus.
Non curat pro tunc stomachus mangiare Giuberti.
Baldus amorevolo, velut est gentilis usanzae,
40 invitat sembiante omnes ad fercula mensae:
quisque refudavit, seu pro viltate vilana,
sive quod in multis stomacarat nausea gustum.
Ponitur in centro scanni, trans littora mensae,
grandis in amplifico basiotto forma varoli;
45 quamprimum medio stetit haec impresa senatu.
Cingar, habens gladium propter taiare paratum,
dividit in solas tres partes ghelfice piscem:
tres, inquam, partes uno de corpore fiunt.
Prima caput, bustumque secunda est, tertia cauda.
50 Quattuor accumbunt, ubi tres accumbere debent.
Cingar, ochiolinum faciens, acennat amicis:
ut sibi, dum trapolam nunc praeparat, ambo secundent.
Protinus ascorti cognoscunt id quod avisat,
namque fit aguaitus poverum trapolare Bocalum,
55 ut nihil intuttum comedat de pisce tapinus,
cum cocus extiterit, cum fecerit ipse broëttum,
cum centum zacaras, melaranzas, atque sapores
sparserit huic supra, circum, ventremque per ipsum.
Cingar primus agit causam, primusque retirat
60 testam varoli de piatto supra taierum,

fratantumque inquit sociis: — Scriptura favellat:
in capite libri de me scripsere prophetae,
sic caput istud erit sanctae completio legis. —
Baldus, id advertens, ad libros mente recurrit,
65 nec fecit grattare diu sententia testam,
grafiat ut gattus partem quae meza vocatur,
scilicet ad sese traxit ventralia piscis,
Lucanumque legit: « Medium tenuere beati ».
Cauda manet iam iam toto soletta cadino,
70 non perdit tempus iuvenis Leonardus, at ipsam
caudam, cui dederat pridem Boccalus ochiadam,
extrahit e brodo, dicens: — Nasone probante,
exitus acta probat; poterit nodare Bocalus,
cui iacet ante oculos pelagus brotaminis istud. —
75 Boccalus guardat nunc hunc, nunc turbidus illunc.
Quid facit? advertens pro se non esse coëllum,
ni velit ut porcus sese voltare brodaiis,
protinus azzaffat vasum, pauloque moratus,
suspexti coelum, dixitque novissima verba:
80 — Asperges me me, Domine, mundabor isoppo. —
Sic dicens, illum gyrat, spruzzatque panadam,
vicinosque omnes, Baldum, Baldique sodales,
schittat aquis grassis, ungitque brotamine barbas.
O quis non risit? quis non ridendo crepavit?
85 Barba pluit Baldo, Cingar sugat ora maniplo,
pars sua toccavit Giuberto, parsque Lonardo,
quisque fregat vultum, pectusque, sinumque colantem.
Surgitur a tavola, prohibet mangiamina risus,
non cessat Baldus ridendo probare tal attum;
90 dicit enim: — Merito piscem sua broda secuta est.
Non sine aqua piscis, nec aqua sine pisce manebit.
— Ergo — Cingar ait, — piscem mangiabimus, ut qua
flumen abundavit sic illic piscis abundet.
Non Boccalus habet rombum, culamina grattet. —
95 Sic dicens, tornat tavolae, masinatque molino.
Sic faciunt alii, sua quemque prevenda moratur.

Baldus at interea comedens tuttavia ragionat:
— Miror enim, Boccale meus, cur quando, relicto
pisce, crepabamus risu, non protinus illum
100 prenderis, ut nobis resa sit pro pane fugazza.
— Non — Boccalus ait, — sine garbo et gratia et arte,
inter compagnos facienda est soia galantos.
Optime gabbastis, spartito pisce, Bocalum.
Transeat, et nullo guastetur beffa tumultu.
105 Sic et ego in vobis asperges optime feci.
Transeat hoc etiam, cronicisque notetur ad unguem.
Optima pro tuttis passarunt omnia rebus,
praeter quod surdas faciet pansuttus orecchias. —
Cingar ait: — Poteris prigolo te opponere tanto,
110 cortellum cum pane licet mangiare famatis.
— Sic faciam, — respondet ei mox, dummodo panem
sic blotum sgagnat, ut cardos mula Stopini.
Quidam pauper homo, nimia pietate movestus,
nescio quot menolas freddas, piscesque minutos,
115 attulit involtos charta, donatque Bocalo.
Non ea Boccalus povereti dona refudat,
imo ait: — Exiguum quum dat tibi pauper amicus,
incipe Dameta, lento tibi mittit Ulisses. —
Sic dicens, distrigat eos, guardatque traversus,
120 ut guardare solet scottantem gatta menestram.
Denique pisciculum per caudam suscipit unum,
quem non in boccam sed orecchiam ficcat, et inde,
ad socios illum tornans, ita brancat et altrum,
medesimumque facit, post illum tertius, et post
125 hunc etiam quartus, post quartum quintus, et omnes
denique per caudas presi porguntur ad aures.
Baldus, id advertens, parlat cum Cingare: — Magnus
piscis cum bocca mangiatur, parvus orecchia;
si bene Boccali meditor documenta periti.
130 Ecquid hoc importat? quid habent cum piscibus aures? —
Respondet Cingar: — Pansuttus stoppat orecchias,
fecit orecchinos de piscibus ille sotilis,

unde repurgat eas; aliam non penso casonem.
Pur, si aliam mentis tenet in forciria scosam,
135 dicat et ambiguos ab amicis toiat afannos.
— Toio — Bocalus ait, — dubium: iam hebdomada quarta
est hodie, quando mea coniux ivit a nodum,
aequoreque in medio calzas stringasque tiravit.
Nunc in mente mea stat prorsus grande talentum,
140 velle de illius statu sentire novellam.
Ergo meis alzo pescettos auribus istos,
ut certum faciant ubi stet, si mortua prorsus
aut si solazzet illa cum gente da bassum.
At mihi respondent: se natos esse pradessum,
145 unde negatur eis posse hoc agnoscere factum.
Sed maior natu, seniorque varolus et ingens,
cum quo tres tacite compagni dente ragionant,
dire mihi poterit melius de uxore negata,
qua propter liceat secum chiachiarare pochettum. —
150 Quo dicto fremuere omnes, habet ille rasonem,
non inhonesta quidem talis domanda videtur,
detur ei merito parlandi copia: piscis,
piscis testa sua est, quae fert soletta loquelam,
panza loqui nescit, muta est quoque cauda, sed ipsa
155 testa ragionabit, cui format lingua parolas.
Sic vulgus strepitat, sic stat sententia Baldi,
sic licet; et dictum factum testazza varoli
sistitur avantum Boccalo, a Cingare tolta.
Cingar adirato similis, qui ridet ab intro,
160 smergolat haec: — Esto, sublata est bocca varoli,
cuius lingua potest bramam complere Bocali;
esto, dat officium parlandi bocca, sed ipsi
cur oculi dantur? cur frons? cur coppa varoli?
grande mihi tortum faciunt, appello Gibertum.
165 — Sum contentus — ait Boccalus, — chare Giberte,
te rogo per caput hoc, voias decidere litem. —
Suscipit impresam leta cum fronte Gibertus:
tum sedet in banca, cunctisque oldentibus inquit:

— Dum rana et toppus faciunt insemma tumultum,
170 milvus ego hanc rixam dirimo. — Sic fatus agraffat
protinus in tavola testam, laudante brigata
esse satisfactum civilibus optime libris.
Et iam finierant, tavolis, trespisque levatis:
Cingar ad astrologas, Baldo mandante, facendas
175 tornat, et ingenio stabat Leonardus ateso.
— Mars — ait, — armipotens quinto versatur in orbe,
qui scorozzata semper cum fronte menazzat,
brasatos oculos guardando torcet adossum,
sanguineasque bavas sua labra colerica spudant.
180 Cristatam gestat galeam, chiusamque viseram,
totus azalinis semper cazzatus in armis.
Targonus dextro galloni, spada sinistro
pendet, et arzono taccatur mazza ferata,
quae centum libras pesat, non una demancum.
185 Talem portabat iuvenum fortissimus ille,
ille gaiardorum columen Gonzaga Lovisus,
quem male consulto quidam Rodomonta vocarunt,
quem bene consulto poterant chiamare Rugerum,
aut magis Orlandum, si cum virtute gaiardi
190 corporis est animi virtus pensanda coëllum.
Mars ruit in pressam, grosso galopante cavallo,
et bastiones sua circum castra gaiardos
vadit adestrando, turres, casamatta, reparos.
Non ibi telorum generatio quaeque bramatur:
195 ronchae, alebardae, partesanae, scuta, celatae,
spontones, lanzae, picchae, spadaeque, daghaeque,
corsaletta, elmi, maiae, cossalia, guanti.
Stendardique volant, banderae; timpana pon pon
continuo chioccant; sonitantque tarantara trombae.
200 Non mancant alii stromenti, cornua, cifoy,
gnacara, bussones, pifari, pivaeque bitortae,
et quidquid tandem doperatur tempore guerrae.
Talibus in cosis sua Mars pensiria ficcat,
solum squarzones delectans cernere carnis.

205 Huic caedes soror est, lis coniux, iraque mater,
huic livor pater est, rabies et stizza fiolae.
Hic hominum clamor strepitat, nitritus equorum.
Non ibi cagnones, bombardae, passavolantes,
non sagrae mancant, basilischi, non colubrinae,
210 suntque pavaiones, sunt tendae, suntque trabacchae.
Polvificant nebulas pedibus repetando cavalli.
Celsa fracassatae conturbant sydera lanzae,
non quod conturbent, sed conturbare videntur,
gestarum quoniam sunt hic simulacra cosarum.
215 Armatas densasque vides concurrere squadras,
ordine quae nullo bottis se grandibus urtant,
squarzantes maiam, schiodantes arma pesocchis
cum mazzis, stocchis, picchis, partesaque nonis.
Marsque roversatos ibi gaudet cernere mortos,
220 subque cavallorum pedibus stentare misellos.
At rex cunctarum stellarum Iuppiter, alto
in solio residens, sextum delegit Olympum.
Urbs ibi campagnae in medio spatiosa repossat,
martello Steropis, Brontisque incudine, nec non
225 arte pyragmonica miris fabricata murais.
Non est calzinis, non est fundata quadrellis,
ceu Zenoa et Napoli, Florentia, Roma, Milanus,
sed tantum variis finisque gitata metallis
stampatur, veluti campanas Brixia stampat.
230 Merlos de duro gestat muraia diaspro,
possidet ignitum merlorum quisque rubinum.
Centum porfideae toccant ibi sydera turres,
fundamenta iacent duro de marmore bronzi,
cristallumque nitent frisorum cingula schiettum.
235 Culmina sunt aurum purum, quibus alta volazzant
continuo vexilla, aquilis recamata grifagnis.
Rupibus argenti videas hic stare colonnas,
sustentare arcus ad sydera summa levatos.
Hic thermae ingentes, hic magna palatia surgunt,
240 hic ve colossaei gyramina larga tinazzi,

hic circi et campi, fora multa, theatraque multa,
naumachiae, colles, aquaeducti, rostra, colossi,
archi, pyramides, templorum millia crustis
marmoreis fabricata, domusque, casaeque deorum,
245 quas super aspicias ter centum mille caminos,
semper fumantes nunc myrrha et thure brusato,
nunc rosto et lesso atque alio nidore culinae.
Hic sua fundarunt omnes palatia divi,
in medio quorum sua Iuppiter atria struxit.
250 Dedalus, artificum columen, primusque murator,
atque marangonus primus, primusque magister
architectus, ibi perfectas condidit artes.
Centum balcones alti, centumque fenestrae,
pars hac, pars illac, pars hoc, pars illoc apertae,
255 omnia lontano venientia semper adocchiant.
Porticus in gyrum, sex centum fulta pilastris
bronzineis, late circumserat omne palazzum.
Mille dei, totidemque deae, nymphaeque galantae,
semper ibi praticant, spatiantes ordine tondo.
260 Porta superba patet, quae numquam chiusa videtur,
vestibulumque suas largum tenet ante vedutas;
ponitur in quadro super octo pilastra levatum.
Porphideus blanchis in postibus eminet arcus,
circulo et in medio tria formidanda locantur
265 fulmina, quae magno sunt propria tela Tonanti.
Continuo andatu divorum tota cavantur
limina, sint quamvis alabastro condita duro.
Suntque cadenazzi portarum, suntque seraiae,
et chiodi, et cancri, de argento supra dorato.
270 Atria praeteriens, intras perystilia, centum
qualibet in banda claustrorum longa cavezzos,
ac diamantineis circum munita pilastris.
Quaeque columna suam mira tenet arte misuram,
quas proprio duras Vulcanus sanguine fecit.
275 Becchus erat, becchi sic sanguine reddidit ille
mollia, quae nimium diamantis saxa rigescunt.

Basilicae locus est amplissimus, undique cinctus
sedibus ex auro, quo tractant numina causas,
fata hominum, sortes, breve tempus, mille travaios.
280 Ad caput alta Iovis stat scragna levatior altris,
quam deus argenti, deus auri, omnisque ricchezzae
fossor et inventor, fabricavit, et omnia riccha,
et pretiosa magis sic sic buttavit abunde,
ut spazzaduras buttat Vegnesa quotannis.
285 Pensa igitur, quam bella illic cadrega sedetur.
Diique deaeque omnes hic prendere iura frequentant,
Iuppiter his fatum trutinat, sortemque misurat,
Fortunamque super mattum facit ire cavallum.
Nulla datur deitas aliis, ac nulla potestas,
290 ni Iovis annutu signentur brevia, bollae,
certa quibus pendet ratio de rebus agendis.
Iuppiter est etenim cunctorum papa deorum,
cui basare pedes inchinant imperatores,
dum centum rubeae circumstant agmine testae.
295 Quottidie divûm grege cortezatur, at ille
suscipit exultans omnes; bona chiera brigatis
omnibus, aut poveris aut ricchis, semper ab illo est.
Laeditur interdum, cur non? deus alter ab altro:
Vulcanus de Marte dolet, Veneremque ribaldam
300 esse cridat; vultu Ganimedem Iuno traverso
guardat; et ipsa Ceres raptam Plutone fiolam
lamentatur; agitque reum dea quaeque Priapum,
qui scherzat propriis cum nymphis absque mudanda.
Iuppiter ergo omnes utraque ascoltat orecchia,
305 campanasque audit iudex utrasque sonantes,
inter quas tandem discrimine iudicat aequo.
Si tamen ipse deis fuerit quandoque noiatus,
fulmina ferre iubet, reboare tonitrua mandat,
terrificatque homines, coelum cascare putantes.
310 Sed quando apparet Ganimedes, oraque basat,
blandidulisque illum codegonem scannat ocellis,
cui quoque dulciguli recat aurea pocula musti,

protinus ira cadit, fugiunt e pectore sdegni,
nubibus exonerat coelum, novus emicat et sol,
315 soleque sub claro surgit flos imbre cadutus.
Sic quandoque homines magni, grandesque maëstri,
et qui dicuntur signores esse bachettae,
plus aliquando potest apud illos forma regazzi,
quam sapientiloqui sententia docta Catonis.
320 Insurgunt scalae regales culmen ad altum,
pars de corralo, pars marmore, parsque dyaspro.
Quaelibet ipsarum scandit nonanta scalinos,
per quas semper eunt, redeuntque, deique, deaeque.
Passant per cameras doras, dorosque salottos,
325 quorum solari, nullo lignamine facti,
tantum ex argento tavolas, auroque travellos
ostentant, multaque nitent ibi luce saphyri.
Hic illic famuli divûm, famulaeque dearum
diversis lectos bene cultos floribus ornant,
330 lenzolesque albos tendunt, riccasque copertas,
quas mira nymphae recamarunt arte galantas.
Namque Minerva, Iovis cerebro nassuta, scolaras
hic habet ad studium spolae curamque conocchiae.
Ultima Saturni fieri parlatio restat,
335 ultima namque illi regio lontana tocavit.
Hic habet uxorem, quae tres insemma fiolos
parturiit tales, quales peperisse dolebat,
namque patri proprio membrum genitale secarunt,
bacchettamque sui regni per forza tulerunt.
340 Hic magrus est nimium vecchius, bolsusque crevatus,
sbavavazzatque sibi naso scolante bocazzam.
O quis amorbator maior, maiorque carogna?
Non unum retinet dentem massilla galosi,
atque omnes flatu putrido, quum parlat, amorbat.
345 Malpettenata grisis sordescit barba pedocchis,
lendinibusque riget semper caviata molestis.
It gobbus terrae, numerat bastone pedanas,
de passu in passu bolsat, spudatque macagnos.

Fert sgarbellatos oculos, nec sbercia mancat.
350 Pellizzonus eum usque ad calcanea coprit,
sed tamen ille facit tremolantos tempore quoquo.
Eius bassa domus plorat pro humore nocivo,
plorant muraiae, plorant solaria, plorant
omnia Saturni quo non Saturnior alter.
355 Occupat et guastat rumatica muffa vivandas,
namque ibi splendiferas non mandat Apollo fasellas.
Praticat hic semper nigris nox bruna tenebris,
qua barbagiani, qua guffi, pippaquestrelli
strident noctivagi, qua locchi, quaque civettae
360 semper gnao cantant, semper gnao nocte frequentant.
Tristitia hic habitat, macies, genus omne malorum:
angonaia, malum costae, quartanaque febris,
mazzuccus, lancum, carbones, morbida pestis,
flegma, tumor ventris, vermes, colicique dolores,
365 petra vesigarum, cancar, giandussa, bognones,
franzosus, fersae, cagasanguis, rogna, varolae,
defectus cerebri, rabiesque frentica, chiodus,
stizza canina, dolor dentorum, scroffa, puvidae,
phistula, galtones, tumefactaque lergna cadentis
370 testiculi, brofolae, tegnosaque codega, lepra,
schelentia, gulae sicitas, et pectoris asma,
nec non tenconus, nec non morena, podagra,
muganzae, febres tysichae, tardaeque pedanae:
infirmitates non totas dicere possum.
375 Ista fameia senem Saturnum semper honorat,
sed male fida quidem, nam bursa vodatur ab ipsa.
Hanc medici preciant, sed in altro corpore ficcam.
Ergo Saturnus supremo praesidet orbi,
de qua cascatus possit sibi rompere collum.
380 En vobis coeli septem descripsimus orbes,
quos male scripserunt veteres, peiusque moderni,
seu sit Aristotel, seu Ginus, sive Macorbi.
Restat ut octavam veniamus dicere zonam.
Sed quid ego (lassus) video? num cernitis? ecce... —

385 Talia dum parlat Cingar, cito Gabia clamat:
— Fustae, sunt fustae; — quo dicto curritur armis.
Astrologus Cingar subito se attrigat, oportet
astrologare aliter, quam nocte spiare Bootem.
Tuque tuas, Mafelina, satis, mea Lodola, stellas
390 cantasti, astronomis ignotas tempore longo.
Nunc melius poterunt grossam ingannare brigatam.

LIBER SEXTUS DECIMUS

Togna caput mundi, Cipadae lampada, quam nunc
quanta sit, atque fuit quondam, vel eritque futura,
ipsa ruina docet, quam fecit circa lasagnas,
dum cantare parat, stupidasque sonare bataias,
5 ecce venit, venit ecce furens: guardate, botazzi,
hinc sgombrate viam, zainae, plenique barilli.
Vestra ruina venit, bibet omnia more todeschi,
deinde fracassabit totos sdegnosa fiascos.
Nescio quid referet, vos ergo audite, brigata.
10 Plura secuturus de primis, deque secundis
causis, ecce procul tres fustas currere Cingar
viderat, et sociis digito monstraverat ante.
Non ita praecipitat coelo falconus ab alto,
cum venit apiombum, cui bracca levaverit ocam,
15 qualiter ecce ruit galeottis fusta gaiardis,
qui stant ad remos, nulla religante cathena.
Intus piratae, corsari, gensque ladrona,
qui seu non credunt in Christo, sive negarunt:
— Vela — cridant, — heus, vela cito bassate, presones
20 vos estis nostri, navem smontate, sonata est. —
Vix ea finierant, altra huc bastarda galaea,
altraque post illam veniunt infretta bravantes.
Hic vir magnus adest, gentis capitanus, et urget
remigeros fantes tanquam praesentia Turni.
25 Non fuit in mundo quidquam crudelius unquam,
quem ladrum ladrae gentes dixere Lyronum.
Ferreus aspectu, cui barba cruore recenti

semper olet carnesque hominum ceu bestia mangiat.
Tres igitur fustae veniunt demergere navem,
30 et freta vorticibus retro spumantibus implent.
Baldus ad arma volat, sfodratum corripit ensem,
imbrazzatque rotam scuti, bassatque viseram.
Ipse Leonardus se Baldo firmat apressum,
stansque parecchiatus stoccum tenet atque rodellam.
35 Viderat interea dispostos nauta barones,
nil timet, imo rotat timonem contra galeas,
seque parat guerrae, qua non prigolosior altra.
Chiozzotti et Schiavi, gens telis apta marinis,
arma piant, animantque alios animositer omnes,
40 implent sulphureo strepitosos pulvere schioppos,
martinulosque rotant, curvas flectendo balestras.
Pars ratis ascendit gabiam, pars restat abassum,
quadruplicant forzam, Baldo praesente gaiardo.
Totaque mercantum spes Baldum cascat in unum.
45 Iam venit una prior remis impulsa galaea;
circum circa fremens gyrat, tunc nauta timonem
praticus advolgit, veluti si advolgat habenam.
Vidi Franciscum de Feltro saepe Mariam,
cuius in exiguo regnat dos maxima busto,
50 villanum Spagnae leviter manigiare poledrum.
Docta manus seu frena tiret, seu lenta remittat:
ille statim redenae paret, dominique volero.
Pirlat, et a testa descernit nemo culattas,
tam subito voltatur equus, tam praestus arancat.
55 Non minus ingentem barcam cito nauta maneggiat,
semper habens zuffum prorae qua fusta menazzat.
En cito scioppetti scaricantur ab igne tresenti,
milleque laxantur vertones extra nosellas,
nemo sagittarum posset numerare bachettas.
60 Iamque comenzarant ad nubes surgere voces,
innumeri quoniam primo piagantur asaltu.
Saxa volant, grossique trabes, pegolaeque brusatae:
artificiosus focus arma virumque squadernat.

Tunc animosus aper, Baldus despiccat ab alta
65 prora terribilem saltum, supraque galeam
hostibus in mediis balzat, ferrumque cruentat.
Cingar eum sequitur, magno targone copertus,
atque samitarram toto conamine vibrat.
Inde Leonardus de schena tollitur alte,
70 ac super unius corsari tergora balzat,
quem, feriendo alium stocco, trabuccat in undas.
Baldus in introitu primo, velut impiger haeros,
nocchiero fustae sese provistus acostat,
pungentemque rotans stoccatam more trivellae,
75 ex una banda trippas sbudellat in altram.
Corsari, magnis tunc urlis astra tocantes,
intornum Baldo largam fecere coronam,
at solitas barro furias in pectora chiamat,
se totum lassat quo maior calca videtur,
80 ac ibi principiat disquistellare piastras.
Hi subito largam pavidi fecere piazzam.
Cui terit ille elmum, cui scudum, cuique celadam,
cui spezzat cufiam, spallazzum rompit, et urtat,
atque tridat carnes; nilque elmi, nilque corazzae
85 stant saldae ad Baldi colpos orlanditer actos.
Testas et bustos pariter dat piscibus escam;
et quod flamma facit, Borea sofiante, canellis,
id facit et Baldus stricto praedonibus ense.
Non scampare potest qui pugnat in aequore: sive
90 inveniet mortem per spadas, sive per undas.
Tantus afogatum Baldum furor incitat, ut non
sancto Francisco potuisset habere riguardum.
Non illum Cingar pigritat seguitare, nec illum
forza Leonardi: dant sorbas ambo cotoras.
95 Hi tres compagni, quid sit colpire, maëstrant,
qui sint mandritti, quae puntae, qui ve roversi.
Totum sanguificant pontum, terrentque diablos.
At Lyronus adest bastardam supra galaeam,
fertque alebardam, testasque superminet omnes.

100 Non vir, sed paret grossi statura pilastri.
Hic iubet ad spallas navis gyrare galeam,
dum se contra duas alias deffensitat illa.
Praestus obeditur, navem postremus asaltat;
hic ve menans vastis alebardam forzibus, uno
105 truncavit fendente gravem de retro timonem.
Tunc se spazzatum iam cogitat esse paronus,
namque suo mancat frenum, redinaeque cavallo.
Ille manus taccat, navem crudelis et ipsam
iam montare parat, nec opinio fallit homazzum,
110 nam, licet obiiciant chiozotti saxa, travellos,
sulphureas faculas, pegolas, rasamque fogatam,
ille valorosus, sociis seguitantibus altam
se rapit in poppam, mediosque ruinat in hostes,
quos cimigare facit sine brazzis ac sine gambis.
115 Non curat schioppos, non arcus, atque balestras,
patronoque ratis colpo caput abscidit uno.
Fac, lector, contum, si quis intrando botegam,
plenam pignattis, boccalibus, atque scudellis,
incipit a circum grossam manegiare bachettam.
120 O quantas facit ille scaias, facit ille menuzzos!
Sic Lyronus agit, scapolantibus undique Schiavis.
Quos taiat, strazzat, squarzat, sbudellat, amazzat.
Boccalus, qui forte uno cantone latebat,
valdeque formidans strictum de retro tenebat,
125 nec scit nec maium curavit scire bataiam,
stabat ibi quacchius, spectans quid sortis acadat:
vel vincat navis, vel vincat fusta, quid inde?
Arte bufonandi victorem vincere sperat.
At quando vidit grandem montare gigantem,
130 longeque testarum coelo mandare borellas,
extemplo moruit; quid agat, fantasticat amens.
Forte videt solitum schifettum stare paratum,
ire, redire cito, nautis portare vivandas.
Providus hunc pelago buttat, iuttante Giberto,
135 amboque discostant sese, portante batello.

Non erat hoc tanto de casu Baldus acortus,
scilicet ut navis Lyrono praesa fuisset,
sed magis arditus provas facit ense cruentas,
atque scadenatus tanquam leo rugit et omnes
140 vel penitus mortos lassat vel valde feritos.
Eius ab aspectu furibundo quisque paventat,
ac in abandonum potius buttantur in undas,
ut faciunt pisces, qui saltant extra padellam.
Hic illic taiat, hac illac pungit et urtat,
145 totus mortorum sbroiatus sanguine boffat.
Possanzam sed non basto contare Lyroni:
in qua parte suas dat brognas, stygmata parent.
Sanguinolenta cadens carnes alabarda staiezat,
unde omnes fugiunt, ac post atque ante relinquunt
150 pulmones, milzas, ventres, redicella, figatos.
Nil nisi sentitur clamor, fremitusque morentum,
horrendique cridi stridoribus aethera fendunt.
Altri clamabant Christum, sanctumque Nicolam,
altri cornutum Macomettum, altrique diablum.
155 Non fuit auditus, postquam nascuntur orecchiae,
tam grandis rumor, strepitus, guerraeque fracassus.
Parte alia Baldus, rabiosi fluminis instar,
quod, praeceps veniens alta de rupe, marinas
findit aquas, aperitque maris vortigine schenam,
160 sic per Evangelii Baldus se ventilat hostes,
donec amazavit cum Cingare, cumque Lonardo,
cotantos penitus coquantos fusta tenebat.
Plus quam barberii bacillus netta remansit.
Et iam Lyronus barzam acquistaverat omnem;
165 o quantum gaudet talem fecisse guadagnum!
Dumque repentinus consurgit flatus ab austro,
totos in navim piratas scandere mandat.
Et grossum ponens alium de retro timonem,
sgombrat iter liquidum, vento spirante secundo,
170 succeduntque duae cantanti voce galeae,
quas tres esse putant Lyronus et altra brigata,

nam per alegrezzam mens nostra fit orba soventer.
Ergo volant, hiniantque preso unusquisque botino.
Nulla sed in Baldo gaudendi causa relicta est.
175 — Heu quid — ait Cingar, — sic sic incaute gabamur?
Saepe guadagnandi nos ingordigia fallit.
Balde, vides? en navis abit, quo presa menatur? —
Baldus, id aspiciens, se signat fronte rapata,
statque tacens, nescitque loqui, parlatque nientum.
180 Semet at incepit Leonardus battere pugnis:
— Ah mala sors — inquit, — nimis es contraria nobis!
Surripiuntur equi, tamque acres, tamque galanti,
quam nunquam maium terrae pars ulla creavit.
Quos nisi vel per aquas retrovabo, vel per abissum,
185 iuro deos omnes, mihi met volo tradere mortem,
hanc ve coracinam nunquam spoiabo da dossum,
donec ego inveniam ladrosque, ducamque ladrorum,
quem vel amazzabo, vel ego amazzabor ab illo. —
Incagnatus erat Baldus, coleraque brasabat,
190 nam seguitare ladros sese non posse videbat,
non est qui menet remos, vacuamque galeam.
Cingar ait: — Gaude, spero scattare cavallos. —
Dixit at haec Cingar, pro confortare Lonardum,
attamen interius dubiat, mentemque burattat:
195 quove modo aut guisa valeant uscire galaeam.
Damangiare nihil retrovant, mancumque dabever,
littora nulla vident, non circum circa terenum,
omnia sunt oculis pelagus, sunt omnia coelum,
estque marisellus faciens smaltire budellas,
200 unde fament, vellentque famem scazzare, nec ordo est.
Cingaris at cura, Baldus premit atque Lonardus
cordoium ingentem, ponuntque dabanda temenzam,
sperantes: et quod destreros ille raquistet,
et quod in hac fusta quidquam mangiabile trovet.
205 Non ea barrones decepit opinio, namque,
dum Cingar totam buttat sotosora galaeam,
multa retrovavit de sub fundamine puppis,

quae consolarunt animos prius, inde budellas.
Dumque recordari sociis vult Baldus amicos
210 Giubertum iuvenem, charumque insemma bufonum;
Giubertus iuvenis, charusque insemma bufonus
ecce procul veniunt, remis fugiente batello,
et cridant tuttavia: — O o aspettate fradelli. —
Aspettant laeti, nam quo partire volebant
215 si nullus remex et remi in frotta superchiant?
Hos igitur, picola cum barca insemma levatos,
Baldi forza tirat sursum, dentrumque reponit.
Giubertus narrat, qua fugerit arte Bocali;
dumque alternatim passata pericla recordant,
220 Cingar formigat per fustae mille latebras,
et tandem reperit damisellum fronte galantum,
qui iacet, a testa calcagnos usque ligatus,
et lachrymans orat longo de carcere trari.
Confestim accurrit Cingar miseratus: in illum
225 aspicit, atque hominem quondam vidisse recordat.
Ast in quo bosco, seu Fundi sive Bacani,
nescit, et in dubia sibi grattat mente tosottos.
— Dic — ait, — ecquis tu? quae patria, quaeve cathenae? —
Respondet: — Fuimus tres nunc insemma sodales:
230 Falchettus, Moschinus ego, magnusque Fracassus,
qui cum sex, carichis moresca gente, caracchis
Italiam versus zephyris vela alta dabamus.
Tanta sed alzavit montes tempesta marinos,
quod pars armatae rupta est, pars gita traversum,
235 ac ita tres charos mala sors divisit amicos.
Verum ubi regressa est, Phoebo ridente, bonazza,
ista ladronorum classis fuit obvia, meque,
non sine strage sua, capitanum gentis in ista
nave cadenarunt, sperantes praemia taiae.
240 Caetera gens una cum nave perita negatur.
Quo tendant alii caporales, nescio, verum
quam doleo, si nulla datur vindicta baronis,
illius egregi barronis, nomine Baldi. —

Cingar id ascoltans, veluti cagiada tenellus,
245 deleguat dentrum, simulat tamen, extraque tascam
fidam compagnam limas trahit atque tenaias,
unde, scatenatis, sic sic tuttavia loquendo,
compedibus ferri, quamprimum liberat illum.
Mox vocat huc Baldum, Baldus venit atque Lonardus.
250 Quid velit, ignorant, Moschinum Cingar ad ipsos
praesentat, relevansque oculos, sic versus olympum
alloquitur, clamans: — O laus, o gloria mundi,
o paladinus homo, qui nostra aetate coruscat,
en tua nobilitas qualès tibi, Balde, sodales
255 conciliat, qualesque viros, quantosque barones!
Per mare, per terras, perque hinc, perque inde, requirunt
te, cortesiae speculum, te, robur honorum;
nilque maris pelagum, nil Scillam, nilve Carybdim,
nilque ladronorum fustas timuere timendas:
260 quo te magnanimum, quo te sine fraude realem
aut presone cavent, aut pro te morte necentur.
Dico tibi, et replico bis, ter, quater, octoque voltas:
tres te compagni cercant, cagione trovandi
haud in ricchezzis Croesi, haud in Sardanapali
265 delitiis porci, non summa in sede levatum;
sed magis hoc faciunt compagni denique veri:
ut vel in obscuro cum tecum carcere stentent,
vel dent diabolo pro te dissolvere vitas.
Per montes, valles, perque aequora, perque travaios,
270 huc, illuc sese ficcant, animasque refudant.
Nunquid acquistandi robbam cagione vagantur?
nunquid ut obtineant papae regumque favores?
Non, non, ast ut te longo de carcere ducant,
aut tecum ceppos, turremque per aëra portent.
275 Ecce cadenantur miseri, tristemque famati
sustentant vitam, quis tales trovet amigos?
Quot reperis, tot tu naso numerare valebis,
tempore disgratiae veri noscuntur amici.
Quid plus amicitia valet esse beatior ipsa?

280 Quid melius mundo, quid plus aggradat olympo?
Omnibus his cosis incago praeter amicis.
Quae gemmae possent, quae magni vena tesori
charum, secretum, fidum comprare sodalem?
Est poltronus homo, nec homo, sed bestia basti,
285 qui magis apretiat trippas implere busecchis,
quam reperire virum, sua cui pensiria dicat.
Ecce tuus Moschinus adest, o Balde; quid illum
cernis adhuc dubitans? heu tempore tempus obumbrat
vultum hominis, memoremque minus distantia reddit.
290 Sic referens Cingar, lachrymis sibi pectora bagnat,
atque facit nimia tenerezza flere sodales.
Baldus in amplexum Moschini currit et inquit:
— Tu ne, meus Moschinus, ades? tu ne ille mearum
quondam curarum requies, ac dulce levamen? —
295 Nec parlare valens plus avantum, strectus abrazat,
atque basat iuvenem, cui tunc vix barbula spuntat.
Posthabitis demum lachrymis Moschinus ad illos
omnia de sociis perdutis ordine contat.
Baldus ait: — Retrovare meos dispono fradellos.
300 At quis nos istam deduxerit extra galaeam?
Non sunt, qui menent remos, qui carbasa tendant. —
Doctus ad hanc artem Moschinus, qui maris olim
viderat ad Pietoli zuffum plus mille fiatis,
passaratque fretum San Zorzi ad Vasa Ceresi,
305 respondet: — Pocam facio de hoc aequore stimam,
qui magnum oceanum Bugni, golfumque Cipadae
sulcavi toties per drittum perque traversum.
Ne dubita, dum prosper adest Levantus ab Euro,
ad totam per trenta horas nos ibimus orzam.
310 Ergo spiegamus velam; tu, Cingare, cordam
hanc tira; Leonarde, iuva; tuque, hola, quis est hic?
Bon compagne, mihi fer opem distendere velam. —
Cui Boccalus: — Ego? sum praestus, en sia factus. —
Moschinus rursum: — Sta tu istic, Balde, timoni.
315 Cingare, tira, tira, day day, tira, Cingare, tira.

Issa, Lonarde, issa, i, o, succurre, Giberte.
Iam satis est, orzam scurta, preme, Balde, timonem.
Bon compagne, sede, satis es male praticus, horsu
ad nomen Christi, cordam paulisper amolla. —
320 Cingar: — Hem, sociis, qualis fortuna secundat.
Tu quoque, Balde, sede, lassa me stare timoni.
Labra mihi sunt aspra siti, quam bramo bocalum!
— En — Boccalus ait, — me vis? — Risere sodales,
et sic Boccalum tunc nomen habere Bocalum
325 novit Moschinus; post coelum guardat et inquit:
— Quam bene velamen gaiardus gonfiat Eurus!
Sancte, precor, nobis esto Nicolaë benignus,
qui nos semper habes curam defendere nautas;
assassina licet sit barcarola canaia,
330 non tamen attendas haec mancamenta, sed omnem
tolle annegandi prigolum, drizzaque caminum. —
Cingar ait: — Quid tam sanctum chiamare Nicolam,
ut tibi det ventum? potius prega, det tibi panem,
namque affamato crepitant mihi ventre budellae,
335 magraque Boccali facies lanterna videtur. —
Cui cito Boccalus: — Tua nec grassedine colat. —
At Cingar de more suo rugat huc, rugat illuc,
biscottosque trovat quodam cantone latentes
semimufolentos, et avorum tempore natos,
340 barba quibus canuta riget, corrosaque tarmis.
Post haec dulcis aquae mezarolam ducit, et ollam
persutti ranzi, secreta in parte catatam.
Haec sunt visa tamen sibi lac, sibi zuccarus et mel,
et giurant nunquam similes gustasse bocones.
345 Omnia consumant, nec zanza fit ulla tralorum.
Qui famet et comedit, si parlat tempora perdit.
Providus interea Cingar, post apta Molorco
fercula, se fustae gabiam rampavit ad altam,
rampatusque supra rodit tuttavia fenocchios.
350 Hinc oculos per aquas largat, lateque vedutam
spantegat, et stricto cilio freta larga traversat,

si piet ex aliqua banda, scoprat ve terenum.
Sed campos tantum immensos discernit aquarum.
Prosper erat ventus rapidae tunc forte galaeae.
355 Moschinus tendit nisi non guidare timonem,
saepe iubens nunc trare sogas, nunc solvere funes;
quam Baldus curam dexter facit atque Lonardus.
Cingar cantabat, lingua frifolante, vilottas.
Ecce propinquantem fustae procul aspicit unum,
360 nescio quem, medias nodantem forte per undas:
Esse prius lignum pensat, mox esse cavallum.
Alter ait: — Butta est; — Non sic — ait alter, — hic est bos. —
Inde vident chiarum, non esse nec ista nec illa,
ast homo certus erat, vivus, nodansque per undas.
365 Sed nodando tamen, solitam non servat usanzam:
scilicet ut pariter gambas et brachia menet;
brachia non menat, non spingit ab ore liquorem,
imo super fluctus apparet tota giuponi
forma, nec a bigolo sursum lana ulla bagnatur.
370 Tantum crura menat, pedibusque per aequora solis
enatat, et dardum dextra scudumque sinistra
fert animosus homo; reliqua sed parte sotacquam
findit inaequalem, velut ales aquatilis, undam,
sive sit ocha Padi varcans nodando canalem,
375 sive folenga, giocans fangosa in valle Comacchi.
Ille venit contra fustam, veniensque menazzat,
namque ladronorum pensaverat esse galaeam,
quae sibi non pocum tulerat per alhora botinum.
Obstupuit Baldus quod vir sub pondere ferri
380 tam facilis nodet, nec brachia prorsus adopret.
Ast ubi Moschinus placidos gyravit ocellos,
clamat alegrus: — Hic est noster Falchettus, et heus o,
o Falchette, veni, Baldus te, Baldus, et ipse,
ipse tuus Cingar manet hic, affretta, camina. —
385 Proh puta, quando suos compagnos sentit adesse,
quos partim mortos, partim praesone seratos
crediderat, scudum subito, dardumque relinquit,

quattuor et gambis, pariter brazzisque duobus,
enatat, imo volat, medius canis et medius vir.
390 Quando etiam Cingar Falchettum vidit in undis,
quem Baldo excepto super omnes semper amavit,
exuit extemplo faldam spoliavitque camisam,
et stoppans nasum digitis, ex arbore navis
cum capite innantum se ficcat in aequora tuttum.
395 Sex brazzos descendit aquae, mox ecce videtur
desuper orecchias scorlare liquore pienas,
oreque boffanti salsos respingere potus;
dumque ferit palmis et crebris calcibus aequor,
scindit aquas, rumpitque levi sub pectore pontum.
400 Denique iunguntur; Falchettum Cingar in undis,
ut valet, abrazzat, veniuntque insemma natantes,
atque ragionantes, donec, manudante Lonardo,
unus post alium trantur de fluctibus ambo.
Absque ullo numero faciunt sibi mille carezzas,
405 passatos casus, passata pericula narrant,
perque susum guaios toleratos, perque dabassum.
Talia dum parlant, chiachiarant, unaque moteggiant,
insperata procul discoprunt culmina terrae,
horrentes nemorum sylvas, montesque levatos.
410 Haec erat, aut, dicam correctius, esse parebat,
insula, quae pinis, fagis verdeggiat et ornis.
Hac visa, incipiunt laeti saltare barones.
— Terram — Cingar ait, — terram quin cernitis? ecce. —
Huc celer, huc Baldus timonem torcere mandat,
415 ad portumque facit versam inculare galaeam.
Anchoreus buttatur aquis rampinus, et omnes
saltant armati de fusta supra terenum.
Tangere quisque solum gaudet, damnatque marinam.
Ingrediunt boschos, si qua mangianda catantur,
420 nam biscotellos satis est mangiasse trigiornos,
aut unxisse gulam ranzi pinguedine lardi.
Ecce duas capras, binis seguitantibus albis
capreolis, cernunt prolixis currere gambis,

saltibus et magnis culum monstrare biancum.
425 Se citat ad cursum Falchettus, moreque veltri
pulverulentus abit, pedibusque viluppat arenam,
unde brevi cursu caprettos strangulat ambos,
quos butat in terram mortos; caprasque secutus,
unam acquistavit tantum, scampante sorella.
430 Cingar ibi laetus matrem, natosque gemellos,
accipit, et, factis solito de more cavecchis,
scorticat et capram, et caprettos scorticat ambos.
Non ibi Boccalus fuit ultimus: omnia versat,
omnia sollicitat, facit hoc, iubet illoc, et omni
435 cazzat in impresa nasum, faciendo bufonem.
Baldus fraxinea detruncat ab arbore ramum,
optime quem sbroccat foliis et rendit aguzzum.
Hunc piat altandem Boccalus, et ipsa caprarum
frusta, per hunc spetum sic factum, ponit arostum.
440 Ipse Leonardus iam traxerat extra galaeam
ignivomam petram, lescam, durumque focile;
multiplicat colpos, dum saxum chioccat azalo,
scintillasque cavans, tandem flammarier escam
inspicit, unde ignem pochetino sulphure brancat.
445 Iamque altus focus est, Moschinus ligna trabuccat,
plurima tum Cingar fert instrumenta coquinae,
smenuzzat trippas, bis, terque, quaterque lavatas,
inque pignatonem, quem tunc aqua calda netarat,
cum sale, cumque oleo ponit, faciendo menestram.
450 Boccalus rotolat spetum, iam fumat arostus,
supra quem Baldus lardi scolamina buttat.
Quasdam frondosas Giubertus praeparat umbras,
sub quibus est agium coctos mangiare caprettos,
namque cicala canit, giugno brusante terenum.
455 Denique iam omnes cocto refrescantur arosto.
Cingaris incoepit primus masinare molinus,
Boccalus mezam iam capram dente vorarat;
Baldus nil parlat, qui parlat tempora perdit.
Dat nunc Giuberto meliores, nunc ve Lonardo

460 boccones, quos saepe sibi Boccalus agraffat.
Moschinus frangit, nettum lassando, taierum,
quem sibi de fundo scatolazzae fecerat ante.
Quisque suas implet caprina carne budellas,
consyderant nec adhuc Falchettum prorsus abesse,
465 tanta fames quandoque citat possanza talentum,
quod, quantumque supercharos, smemoramus amicos.
Non tamen hanc unquam Baldus servavit usanzam,
sed, qui dilectis procurat semper amicis,
sic ait: — Heus socii, non hic Falchettus habetur,
470 quo nam discessit? nostra est vergogna daverum.
Ille capram rapuit manibus, rapuitque caprettos,
cui pars debetur maior, meliorque boconus,
et nos mangiamus, non illo adstante, codardi.
Surge cito, Cingar, Moschini suscipe piccam,
475 vade per has macchias, compagnum cerca, camina. —
Surgit amorevolus Cingar, gittatque taërum,
corripit et piccam, sylvamque subintrat opacam.
— Heus o — cridabat, — heus o Falchette; — sed — Heus, o
Falchette — respondet ei de rupibus Echo.
480 Interea iuvenis Leonardus prestiter escas
deserit, et cingens spadam ferrique brocherum,
terribilem boscum post gressum Cingaris intrat.
Texuerat sibimet tortam de fronde coronam.
Nuper enim dixi, raucas cantare cigalas.
485 Cingar abit, magno spacio lontanus ab illo,
nescit heu, nescit miserum seguitare Leonardum:
nam bene dicendus miser est, cui cruda paratur
mors, iuveni schietto, puro, similique rubinis.
Et quae causa necis fuit huius? foemina. Mirum,
490 si quid monstrum aliud quam foemina rumpere possit
mentem tam sanctam, castamque, Deoque placentem.
Oyme Deus, quantis grassa est nunc terra bagassis,
tantarum quae pressa gemit sub fasce luparum.
Dic horsu, dic, Togna, mei possanza botazzi,
495 dic rofianarum trapolas, soiasque rognosi

mille putanismi, et Veneris cagatoria nostrae.
Non desdegneris, quamvis sis foemina, namque
teque tuasque pares fas est dabanda relinqui.
Parcite, signores, si forza colerica me me
500 straparlare facit, bruttasve sfogare parolas.
Ah nimis importat tam bellum perdere florem.
Credite non mancum Tognae, quod dire parecchiat,
quam si respondens ad messam proferat amen.
Non plus merda nocet naso, non morta carogna,
505 quam mulier quae, se falsa beltate galantans,
cortigiana iubet, pariterque signora vocari.
O sporcum bruttumque nefas, o millibus unquam
non unctis, totoque orbis sapone lavandum!
Et quid agunt istae porchae, frustaeque lupazzae?
510 Heu iuvenes, audite, precor, sentite poëtam,
atque poëtissam Tognam, quae tacta bocali
fulmine dovinat verum, drittumque prophetat.
Sunt Romae, Napoli, Florenzae, suntque Venecis,
Millano, Genoae, sunt Bressae, suntque Bolognae
515 agmina vaccarum tantarum, quod mare totum,
flumina, stagna, lacus, borsaeque sugantur ab illis,
quas divas dominas, signoras, atque madonnas
turba gazana vocat, scribit, chiamatque fenestris,
atque madrigalibus, seu merdagallibus, illas
520 cantant humana cum voce, sonoque lautti.
Has tamen aspernunt illae sbeffantque losingas,
atque pochifaciunt versus mancante guadagno,
quo veluti mulae ostinatae infine domantur.
Simplicium sed amor iuvenum, visique galanti,
525 sinceri, purique agni, niveaeque columbae,
has faciunt nimia smaniare libidine cagnas.
Oybo, quis ascoltans non nasum stoppet et aures?
Ergo manus adhibent operi, cercantve caminos,
huc illuc varios nunc donis nunc ve sonettis;
530 denique fundatas nequeuntes flectere turres,
ut sua cunctivorans satietur aperta vorago,

quasdam consultant putrefactas tempore vecchias,
quae tabachinandi, quae dant documenta striandi.
Hae sunt carnivorae zubianae, suntque beghinae,
535 quae bigamas se se iactant, terzique sorellas
ordinis, et sanctas Cittas, dignas ve beatis
pizzocaras fusis ornari supra sepulchros.
Has ego per gesias hinc inde recurrere cerno,
candelasque brusant a tota plebe videndas,
540 atque paternostros talquales ore biassant,
saepeque tellurem basant, leccantque matones,
saepe manu chioccant stomachum, faciuntque sonare
pectus tamburrum don don, per forzaque striccant
ex oculis lachrymas, guanzis aposta tacatas.
545 Sparpagnant instar Crucifixi bracchia coelo,
barbozzumque menant sdentatum more caprarum,
cum grattaculos sgagnant, cardosque biassant.
Nunc gesias intrant in aperto, seque videndas
omnibus ostentant, nec per loca scura pregantes,
550 ut candelero sua det candela lusorem.
Nunc per mille busos, tanas latebrasque remotas,
perque tenebrosos cantones, postque pileros,
subque sepolturis, hae tygres, haeque mulazzae
stant quacchiae, tum cum celebrant altaria missas.
555 Et quid ibi tractant poltronae, quid ve cigalant?
quid sgarbelatae, rancae, putridaeque crevellant?
Seu chiachiaris cercant niveam ammacchiare putinam,
seu garzoncellum dictis corrumpere purum.
— Ah mal nate puer — dicunt, — mal nata puella!
560 Nam quid ego de te valeo pensare, quod ullam
non tibi procuras, velut est bonusanza, morosam,
non tibi de summo tenerum balcone morosum,
castroncella, tiras in lectum tempore noctis?
Scilicet est hominum de te grandissima cura,
565 si facias illud, quod non fecisse dolebis
mille dehinc voltas, et bestia matta parebis.
Haec tua quid giovat tibi fazza galanta? quid ista

frons calcedonii? quid ocelli, corda tirantes,
ut tirat in boccam donolinam rospus apertam?
570 quid ve rapraesentant dentes albedine perlas?
quid ve coralicios frustra natura labrettos
contribuit, niveasque genas insemmaque rossas?
Nonne lac et vinum vermeium fazza palesat?
Quid te, sic bellum, quid te sic esse galantum
575 cernimus indarnum, frustra, nulloque guadagno,
quandoquidem nec vis, nec sofris amare puellas?
Bellus es, ut placeas, ut ames, ut ameris, ut uras,
urarisque simul, non in fornacibus Aetnae,
sed magis in dulci, mellato, nectare pleno,
580 atque zucarato tenerinae pectore nymphae.
Vis ne, giovenaster, sine fructu perdere florem?
vis ne, malenconicum sine gioia incurrere fangum?
Spernis amare, puer? vecchius, sis certus, amabis.
Spernis amare, puella? fies mulazza diabli.
585 Nunquid vis fieri monachus, fraterque, vel alter
gentibus ex illis bufalazzis atque dapochis,
quos vel sempietas, vel desperatio duxit
ad fieri fratres, monachi, goffique romiti?
Nunquid lassabis te, menchionella, serare
590 grossibus in muris, et ad aethera summa levatis,
ut velut in paia nespol marcescere possis?
Nemo super terram sanctus, stant aethere sancti,
nos carnem natura facit, quo carne fruamur,
atque voluptates ingordo ventre piemus.
595 Nil Deus indarnum simul et natura crearunt.
Instituuntur aves, pecudes, piscesque, feraeque,
ut cazzatores, piscatoresque fiantur,
utque gulam variis saturemus ognhora guacettis.
Plantantur boschi, surgunt de marmore rupes,
600 quo naves, barcas, et tecta locemus et aedes.
Lana datur pegoris, gallinis pluma vel ochis,
quo molles adsint lecti, caldaeque pelizzae.
Sic etiam teneras mundo fecere putinas,

quas vos, o teneri, debetis amare, putini.
605 Talia sic istae sgualdracchae, propter aquistum,
per cantonadas, loca per sibi commoda, chiarlant,
utque damigellos inveschient, utque puellas,
ut sua bocca rosam iuvenum disverginet albam,
quorum si nequeunt solidatam flectere mentem,
610 idque trovant ferrum, quod pensavere piombum,
ad magicas veniunt artes, chiamantque diablos,
mille modos totidemque vias retrovare docentur
a Satana et Belial: seu tandem vincere pugnam,
sive suis miseros furtim guastare maliis.
615 Huc illuc scurrunt, secreta indagine cercant
grappas piccati, nascentis sputa putini,
cervellas gatti, cor talpae, stercora vulpis,
terram quae sepelit mortos, duo membra ranocchiae,
matricis lectum parientis, quo latet infans,
620 sed plures alias brevitatis causa fusaras
praetermittit, habens altros ad texere filos.
Hoc unum restat quod tanta est voia nocendi,
ut lac gallinae inveniant, fungique semenzam,
campanaeque sonum capiunt, ragiamen aselli,
625 calcagnum tenchae, zenzalae in pectore costas,
urinas ochae, gruis aurem, melque tavani.
Sed iam, Togna, casam redeas, tornesque camino
te modo lassato, de vacchis satque, superque.
Me dudum a studio chiamat fantesca: — Patrone,
630 iam depone cito pennam, calamaria, cartam,
coena parecchiatur, frigescit calda polenta,
compagni totam iam mangiavere salattam. —
Iste liber vobis finit, mihi coena comenzat.

LIBER DECIMUS SEPTIMUS

Ibat honestatis radius per coeca ferarum
lustra Leonardus, quo mors violenta vehebat:
ipse, ubi boscaias sylvarum intraverat altas,
perdidit infelix drittae signalia stradae,
5 saepe vocat socios, et clamans duplicat « o o »,
quas voces spargit fortuna ribalda per auras.
Iam super innumeris depictum floribus agrum
improvisus adest, ubi dulcis ventulus eflat.
Hic medio in campo saxi fontanula vivi
10 perstrepit, undiculisque suis nova gramina bagnat.
Circumstant fontem lauri, myrtique virentes,
limones, garbique simul, dulcesque naranci.
Cantant per frondes oselini mille vagantes,
invitantque omnes peregrinos sistere passum,
15 seu currentis aquae vitreos haurire liquores,
seu genium somni freschis gioire sub antris.
Semper ibi arrident tremulae venientibus umbrae,
quas nunquam splendore suo trapassat Apollo.
Huc igitur, sembiante loci tiratus amoeni,
20 forte Leonardus declinat, apudque riveram
se cristallinam vernantes buttat in herbas,
seque dat in praedam, disteso corpore, somno.
Ecce sed interea venit huc formosa puella,
formosumque videt solum dormire puellum.
25 Se duplici sfogare siti cupit illa repente:
venerat ut biberet, sed eam sitis altera coepit.
Haec erat et meretrix, et centum plena magagnis,
doctaque carminibus magicis iurare diablos,
quam rofianorum Pandragam turba vocabat.
30 Non bene bellezzam comprenderat illa baronis,

non bene leggiadram faciem, bustumque tilatum,
non bene puniceos imitantia labra coralos;
praesta dedit sporco squarzandum pectus amori.
Sed quid agat, nescit: timor hinc, amor increpat illinc.
35 Ne rompat somnum timor admonet; unde gelatur.
Ne perdat gioias, amor incitat; unde brasatur.
Saepe sibi parlat: — Sum grandis pazza daverum.
Tempus non tornat, sordis quod transvolat horis. —
Mox animum capiens, se proximat ore, nec audet
40 hunc toccare tamen, sed tanquam pegola brusat.
Deficit in solo visu, dare basia vellet;
dumque propinqua movet, propter basare bochinum,
se rursum retrahit metuens distollere somno.
Attrectare manu frontem magis ausa comenzat,
45 ille nihil sentit, somnum strachedo profundat.
Interdum violas decerpit vacca propinquas,
inque sinum ficcat, nihil oppugnante camisa.
His ausis tandem facta est animosa, nec ultra
perdere vult horas, sic sic scampare fretosas.
50 Ad latus angelici pueri, finique gioielli,
se butat, inde rosam vult infangare lavacchio,
laedammoque suo purum corrumpere fontem.
Protinus insuetos Leonardus senserat actus,
discutit a somno sibi mens castissima sensus.
55 Non aliter sese de floribus ille rebalzat,
quam quum tollit humo cifilantia pectora serpens,
qui, dum flammato godit sub sole, iacetque
herboso in strato, fit pressus calce romeri.
Barro super sese mirans adstare puellam,
60 ut fugit ante lupum agnus, lepus ante livrerum,
sic puer ante magam, sic angelus ante diablam.
Infuriata, magis Pandraga stigatur ab aestro
luxuriae, veluti stimulatur vacca tavano.
— Ah, demens iuvenis — parlabat, — me ne refudas?
65 Me ne, puer tenerine, fugis? sta, siste caminum,
respice quas habeo carnes, his utere liber,

dum prohibet nemo, dum sors dat pulchra favorem.
Non Leonardus eam scoltat, procul imo recedit,
cui minus una placet mulier, quam trenta diavoi,
70 ac genus humanum miserum putat esse per istud,
quod pro sorte mala muliebri ventre caghetur.
Ergo viam scampat, veluti scamparet ab igne,
per quem mille brusant troiae, semperque brusabunt.
Dumque fugit, secum loquitur: — Brevis illa voluptas
75 subripit aeternum coeli decus; o pater, o rex,
quem trepidant victi manes, cui coelica paret
militia, unum oro: da invictum pectus et arma,
daque triumphatis me me hostibus altius ire. —
Candida virginitas quam pulchro in corpore praestat!
80 At Pandraga vocat retro: — Me aspetta puellam,
o puer, o formose puer, me aspetta puellam;
non ego sum tigris, non sum leonissa, nec ursa,
non draco; mi pulcher Narcisse, quid ah fugis? ecce,
te seguito, atque pedes rupi seguitando tenellos,
85 et patis indignans tenerinae damna puellae?
Dispietate nimis, saltem me cernere voias,
et me, quam fugis, aspicito, si sim fugienda,
sive sit apta tibi mea frons inferre pauram.
Deh moderare fugam, deh tantum respice quae frons,
90 quae mihi sit facies, aetas iuvenilis et ardor. —
Cor Leonardus habet diamante probatius omni;
quo magis illa vocat, surdis magis audit orecchis.
Hinc tumuit sfondrata Venus, bardassa Cupido.
Ambo simul removent Pandraghae a pectore flammam,
95 crudum ubi flant odium, serpas lacerante Megaera.
Praesta diabolicum traxit Pandraga quadernum,
quem relegens ursos constringit adire feroces,
atque comandat eis iuvenem squarzare tapinum.
Non fugit ille ultra, sed firmat littore plantas,
100 imbrazzat scudum, stricto se praeparat ense;
atque facit testam, disposto pectore, bestis.
Ursa prior, rabiosa magis, levat aethere saltum,

rugit, et hirsuto pillamine dorsa rabuffat.
Esse comenzatam cernens Pandraga bataiam,
105 sdegnabunda illos postergat, et inde recedit.
Cingar at interea Falchettum cercat, et illum
saepe vocat: cifolat, blastemat, giurat, avampat.
Baldus item, reputans quod eorum nemo retornat,
ingreditur nemus, ingenti targone copertus,
110 Moschinumque iubet ladris guardare galaeam:
cum quo Giubertus remanet, buffonque Bocalus,
qui tres, a sommo victi, ronfare comenzant.
Septem igitur socii, quo tempore stare dunatos
mysterum fuerat, nec ab uno abscedere groppo,
115 ecce squadernantur, sic sorte menante tapinos.
Phoebus contradas sensim callabat in altras,
antipodisque suo giornum lusore ferebat.
Luna palesabat nobis ex aequore cornos,
atque impraestatos a fratre gerebat ochialos.
120 Falchettus sentit vacuos in ventre budellos,
quippe ingoiaret totum cum pelle vedellum.
Se modo compagni caprina carne replerant;
non habet ipse voiam, stomacho rodente, canendi:
poenituit cantare lupus cum ventre famato.
125 Ergo trahens gambas, mastini more cagnazzi,
quando caristiae castigat sferza vilanos,
aspicit a longe modicam de nocte lucernam,
huc mandat pedibus ventrem portare famatum,
qui iacom iacom faciunt, mancante fiato.
130 Illius en tandem retrovatur causa lusoris,
namque casuzza fuit crudis fabricata quadrellis;
hanc sine chioccatu portae, sine dire coëllum,
intrat, et intrando spadam tenet atque rodellam.
Invenit hic hominem scherzantem circa bagassam,
135 quae brutti vecchi temnit sdegnosa carezzas.
Bruttus erat vecchius, quo non manigoldior alter,
tergore delphini, facieque colore safrani.
Densque suis nullus massellibus extat apiccus,

nasazzusque colat tanquam lambiccus aquarum.
140 Interdum tamen illa senem cativella zelosum
sustinet, et basos tolerat poltrona bavosos,
mellitisque piat cornutum vacca parolis,
illeque per nasum, bufalazzi more, tiratur.
Haec est illa quidem Pandraga malissima, qua non
145 altera vaccarum melius tibi cornua plantat.
Quando igitur contra Falchettum movit ochiadam,
protinus amplexu patefacto suscipit illum,
ut solet optatum uxor carezzare maritum.
Pro gentilezza tanta stetit ille balordus,
150 nescit menchionus quas uset porca taiolas.
— Da — inquit, — damisella, precor, mangiare famato.
Sunt modo tres giorni, quod trippam gesto vodatam.
Te rogo, per si qua est bellis compassio damis,
da mihi tochellum panis, tibi schiavus habebor. —
155 Cui vecchius respondet: — Habes duo mille rasones;
arreca, Pandraga, cibos, succurre tapino. —
Illa, sochinello vestita galantiter albo,
se movet, et gestu, risu, garboque putanae,
expediens epulas, huc se travaiat et illuc.
160 Nec bene finierat mensas onerare vivandis,
in pede stans drittus, panem Falchettus agraffat,
quem veluti pilulam, nil dente tocante, trabuccat.
Post illum binos alios, tres inde, nec unquam
tregua fuit, donec septem periere bufetti.
165 Non tamen hunc anchum stimulabat voia bibendi;
sed facit assaltum, celeri cum dente, cadino,
quo, velut argentum spezzatum, millia vallis
Iosaphat ossa trovat, non aspernanda famato:
colla gallinarum, gambas, gelidosque magones.
170 Omnia Falchettus, servando silentia, mangiat.
Denique, non pochis saturato ventre boconis,
accipit ambabus manibus, sine forbere musum,
bottazzum ingentem, quamvis sibi zaina paretur.
Ac miser, absorbens opiati pocula vini,

175 protinus ad terram somno devolvitur alto,
distesusque iacet, tanquam si mortuus esset.
Perque caput diversa volant pensiria noctis.
Tangarus ille senex, Beltrazzus nomine, ridet,
ridendoque aperit sdentatas ore ganassas,
180 namque facit festam, vecchius malus iste Susannae,
sic trapolare suae peregrinos arte putanae.
Ipse quidem plus mattus erat quam trenta cavalli,
filius invidiae, galloque gelosior omni,
tam incarognatus, tam presus amore bagassae,
185 quod solo parebat eam trangluttere sguardo.
Si quandoque super guanzas frontemque puellae
musca reposabat, nec scazzabatur ab illa,
ibat adulterium metuens cito pellere muscam;
dumque fugabat eam, dicebat: — Guarda diavol,
190 mascula num musca est? an foemina? porca ribalda,
tu mihi cornarum, dubito, cimeria ponis. —
Talia parlando, currebat protinus, atque
moschettam brancare manu pulicemque studebat,
cercabatque inter gambas signalia maschi.
195 Ipsemet ergo ligat Falchetti membra cadenis,
nec vult officium per damam tale fiatur,
ne dormentato stupretur adultera moecho.
Illa, diu sciocchi mattezzis usa mariti,
ridet, et hoc risu dat pazzo intendere vecchio
200 in puteo lunam, stellamque negare Dianam.
Beltrazzus ghignat pariter ghignante puella.
Quisquis troppus amat, cum ridet amasia, ridet,
nec non, cum plorat, plorat menchioniter idem.
Tollitur ergo lapis, sub quo latet atra caverna,
205 in quam Falchettum longo cum fune calarunt:
inde, superposito saxo, bocca illa seratur
carceris; et nunquam quisquis chiavatur in illo
hinc se posse putat dissolvi, et cernere giornum.
Haec ea dum tali rerum vertigine passant,
210 scilicet ut vivus soteretur Falco, Lonardus

mortuus a nullis sit humatus, fraude puellae,
hunc repetamus, ovemque ursis buttemus edendam.
Ursa, diabolicae rabiis uscita Megaerae,
valde travaiabat, maschio adiutante, Lonardum.
215 Ille, pudicitiae fidus defensor et acer,
mille daret vitas, si mille teneret, ob illam.
Cum leva obiectat scutum, dextraque frequentes
stoccatas vibrat, nunc bassus, nunc ve levatus,
nunc retro, nunc ante pedes agitando legeros.
220 Ursa ferox, et dira magis, se cazzat inantum:
quae male formatos ursattos liquerat antro.
Cui punctam in ventrem torquet Leonardus, at illa
destra sinistrorsum balzat scansando repente,
inde super gambas derdanas ritta levatur,
225 ongiatasque manus aperit, panditque bocazzam.
Barro sed in medium mostazzi, dando roversum,
colsit eam tandem, fecitque tomare stravoltam,
dentatamque simul spiccavit ab ore ganassam.
Ursus adiratur, sociam videt esse feritam,
230 sanguine quae largo flores malnettat et herbas;
unde Leonardo stizza maiore sotintrat,
cumque manu dextra zampatam vibrat apertam,
quae, quantam gremiit faldam, de corpore squarzat,
nudatumque forat duris ongionibus inguen.
235 Vulnere non tamen hoc persona gaiarda paventat.
Ursam, quae suberat rursus, fendente salutat,
sed levior gatto saltum facit illa dabandam,
ipseque, dum colpus vadit fallitus, arenam
percutit, ad manicum ficcans sabionibus ensem.
240 Hinc piat ursus atrox tempus, rapit unguibus ansas
elmetti, tum valde tirat, iuvenemque fogabit,
ni celer huic casu provisio debita fiat.
Ergo valorosus, dum forte tiratur ab illo,
pungit abassato ferro, panzamque trapassat,
245 et tamen absque elmo, nuda cervice, remansit.
Proh dii! quando suum videt ursa morire maritum,

vivere dispresiat; nunc dextra, nunc ve sinistra,
nunc vicina fremens, nunc se lontana retirans,
tam celeri balzat studio quod apena videtur.
250 Est verum, quod nulla suis in dentibus est spes,
stringere qui nequeunt, una mancante ganassa;
sola stat in duris sibi confidentia branchis;
cum branchis agit illa operam, furit illa per ongias.
At tribus e bandis iam versat barro cruorem,
255 nec mundi contornus habet cor firmius illo.
Se videt extinctum, nihil est tamen ille minutus
excellenti animo, nec mens sibi conscia recti
formidare potest niveam deponere vitam.
Semper adocchiabat nudam fera bestia testam,
260 huc acuit griffas, huc zampas drizzat aguzzas,
hanc tamen et scuto defendit et ense guererus.
Denique non patitur tam longius ire bataiam.
Proiicit a brazzo targam, manibusque duabus
incipit, et colpos illi sine fine ramazzat.
265 Se movet ursa levis, nunc huc nunc emicat illuc,
mandrittosque omnes paladini reddit inanes,
quem dum destituit sanguis, sed maxima crescit
et magis atque magis virtus animosa guerero,
spada, gaiardiam non sueta capescere tantam,
270 heu peccat, medioque operae fit iniqua patrono.
Frangitur ad manicum, lamma cascante tereno,
infelixque puer dextram sibi sentit inermem.
Ambo statim currunt contra, se amplexibus ambo
fortibus abbrazzant: premit hic, premit illa fiancos,
275 ut non dura magis stringantur ferra tenais.
Tandem affogantur pariter, pariterque cadentes,
sic sic complexi, fato periere medemo.
Non tamen ad vitam seguitata medesima sors est,
ille volat coelo, iacet ista cadaver inane.
280 Aspicis, alme Deus, pro te quamque impia, quamque
fert indigna puer tuus iste, simillimus agno,
iste tuus puer innocuus, puer iste fidelis,

aspicis ut pro te tam dira morte necetur?
Nonne hic expulsor Veneris, columenque pudoris,
285 quo datur ad vitae, via, lux, aditusque, coronam?
Siccine mortales tanto nos munere fraudas?
Felices o vitae hominum, felicia secla,
lapsa quibus coelo est animi praestantia tanti.
Cingar at interea sylvas peragraverat omnes,
290 Falchettumque suum iam rauca voce cridabat.
Denique speluncam sancti trovat ille romiti,
portellamque casae bussans petit: — Heus, quis aloggiat? —
Ad quem vox intus sic rettulit: — Ave Maria. —
Cui Cingar: — Nobis semper laudata sit illa. —
295 Quo dicto, angustae crepuit portella celettae,
canutusque senex, cui pectus barba covertat,
costumatus adest, et quid vult ore domandat.
Cingar ait: — Venerande pater, deh dicite, quaeso
(si mea verba tamen non dant fastidia vobis):
300 vidisti ne hominem medium, mediumve catellum?
Quaero per hunc boscum, vidisti forsitan illum? —
Subridens senior dixit: — Mi splendide Cingar,
quamvis non video te nunc (quia lumine privor),
te tamen interius cerno, teneoque palesum.
305 Quaerere Falchettum frustra, tibi dico, laboras.
— Me miserum! — clamat Cingar; — quid, mi pater, inquis?
Mortuus an fors est? morerer, si morte perisset.
— Non — respondet ei vecchius; — non ille morivit,
nam Beltrazzus eum tenet atro in carcere vinctum,
310 non certe mortum, sed valde morire bramosum.
Cui meretrix Pandraga dedit mala pocula somni.
Ille catenatus centri manet intra budellas;
non hunc inde trabis, nisi porcam fune ligabis,
nec meretriceae gabberis fraude losinghae.
315 Illa spudat blando tantam sermone carognam,
ut nimis incautos ad guisam pestis amorbat. —
Cingar ait: — Deh quaeso, pater, monstrate caminum,
qui me scanfardam subito deducat ad istam.

Se teneat, si me scapolat, scapolasse diablum.
320 Verum, sancte pater, per barbam perque capuzzum,
per si qua est charitas hoc in gestamine sportae,
oro, mihi vestrum voiatis dicere nomen.
Namque pur est grandis facenda, stuporque mirabel,
vos me, vosque meum socium, vosque omnia nosse.
325 Numquid vos Balaam? aut Balaae bona mula prophetae
vivit adhuc? vestraeque godit praesepia stallae? —
Respondet senior: — Nostrum si nomen habere
vis ad noticiam, quod saxis dormit in istis,
huc prius ad me me velis deducere Baldum.
330 Inde tibi, Baldoque meum volo pandere nomen. —
Obstupuit Cingar vecchium cognoscere fratres,
appelletque suo Baldum de nomine, seque,
Falchettumque suum; magnum putat esse prophetam,
ad quem vult penitus compagnos ducere secum.
335 Ergo cuncta illi promittit, et inde caminum
brancat eum proprium, sibi quem sant'alma palesat,
atque ad speluncam meretricis denique venit.
Candentes lunae paulatim aurora colores
scurabat, clarumque diem portabat Eous.
340 Cingaris adventum quando Pandraga spiavit,
protinus incontra saltaverat extra cavernam,
fronteque rididula et brazzis currebat apertis.
Cingar, amorosos quando guardavit ocellos,
fat ter signa crucis, velut illa diabolus esset,
345 mancavitque pocum, tam pocum, tamque pochinum
quin trapolaretur, ceu vulpes vecchia taiolis.
Sed cum Falchetti grandem rammentat amorem,
praestiter indretum scura se fronte retirat,
et mostazzonem talem cito porrigit illi,
350 atque manu replicans roversa vibrat un altrum,
quod duo denticuli cascarunt extra ganassas.
In terram cadit illa ruens, squarzatque capillos,
arrabiata cridat, stridosque ad sydera mandat,
lamentisque petras montagnae spezzat aguzzis.

355 Ecce, senex crevatus, adest Beltrazzus: ad illum
currebat strepitum, si currere dicitur ulla
testudo, aut portans limaca in tergore stanzam.
De passu in passu tussit, mollatque corezzam,
sbolsegat atque sonat magno cum murmure cornum.
360 Pro Satan, ut vidit sub Cingare stare morosam,
quam male nunc pugnis nunc calcibus ille burattat,
atque ad misuram carbonum donat acerbas
Pandraghae sorbas, asinamque melonibus ornat,
irruit atque hosti currit, ceu porcus, adossum,
365 dentibus et strictis, quorum pars maxima desunt,
vult ingiottitum tribus in bocconibus illum.
Cingar at in medium stomachi dat protinus urtam;
illeque, cascando, maroëllas rupit abassum,
saltaruntque foras lergnae, schioppante braghero,
370 et pover antiquus levasusum denique fecit.
Interea similis rabiosae foemina cagnae
se levat, et raspis, ut gatta, lavorat aguzzis
Cingaris in fazzam, et morsu talvolta canesco
multaque barbozzo streppat pilamina barbae.
375 Ille tamen miseram per trezzas corripit, atque
perque vias fango, perque invia plena rovidis
trat retro, veluti trat ladrum coda cavalli.
Prosequitur Beltrazzus eum: — Manigolde — cridabat, —
ah ladrazze, meam sic fers lacerare putinam?
380 Mille tuo nascant cagasangui ventre, gaioffe.
O mea, mi, Pandraga, decus: tibi dura cruentant
saxa caput tenerum, spinaeque insemma ribaldae?
Nec te tutari, nec te defendere possim?
He heu quanta meum desleguat doia magonem!
385 Candidulas rumpit cardorum copia guanzas,
blandidulos guastat campus lapidosus ocellos,
sta, beccone, latro, sta, furcifer: oyme tapinus!
Oyade sum mortus, spazzatus, et absque socorso.
Sum straccus, ruit ille ladro, volat ille diavol.
390 Crudeles spinae, crudelia saxa, rubetis

siccine de tepido tam bellae sanguine damae? —
Talia dum creppat, plus avantum ire vetatur,
nam parit aegrotas aetas vecchiarda pedanas,
strassinatque pedes retro vecchiezza cavalli.
395 Se trigat ergo, sedensque gravi spiramine boffat;
et velut antiquus seu bos, seu buffalus, ansat.
Ecce sed interea strani persona gigantis
huc improvistus sylvarum sbuccat ab umbris,
qui nunc oyimisonos Pandraghae senserat alte
400 rimbombare guaios, nec rem tamen ille sciebat.
Non erat in toto plus mordax bestia mundo,
plusque asino similis, scopertis namque pudendis
ibat, iensque nigro siccabat semine flores.
Hanc monstri spetiem veteres dixere Moloccum,
405 quod rofianorum nec non puzzore luparum
miscetur, fitque atra simul corruptio grossi
aëris, unde animal tale hoc deforme cavatur.
Est homini similis, quantum quod drittus et alto
incedit vultu, sed totus bestia restum.
410 Dentiger ut porcus, cagnazzi more pilosus,
moreque serpentum vomitat simul ore venenum,
flammatasque simul schizzat de retro corezas.
Illico Beltrazzus, visto de longe Molocco,
plus bove leggerus se drizzat apena, cridatque:
415 — Day day, para, pia, fer aiutum, chare Molocche.
Chare Molocche, tuam tibi raccomando signoram;
ecce, cavester eam poverinam quomodo trattat,
quomodo malmenat, strassinat, quomodo pistat! —
Talibus admonitus, properat slanza ille foiada,
420 pestiferumque spudat patefacto gutture flatum,
post quem abbrasatam spruzzat culamine loffam.
Cingar, amorbatus nimio puzzore, bagassam
deserit, et tracto brando petit alta gigantis
moenia, nec poterit cum scalis iungere testam.
425 Sed tenet ad bassum, basso truncone taiato
arbor it ad terram; bassis dat vulnera gambis.

At male provistus dum punctam concite laxat,
tanta venenati sbroffantur flumina sputi,
quod cadit attonita Cingar cum mente balordus,
430 atque velut mortus se se distendit in herbam.
Prestiter accurrit brazzis mastinus apertis,
impositoque levi conatu Cingare spallis,
ambulat, ut sic sic tepidettum, sic ve recentem
deglutiat digitosque untos pinguedine lecchet.
435 Ipse sed interea Beltrazzus abrazzat amicam,
hanc ve quasi mortam plorat, ploransque carezzat,
basat ei boccam, frontem, basatque biancum
pectus, et annorum centum puer omnia tentat,
quae tentare senex annorum trenta puderet.
440 Cingar fratantum de peso fertur in alto
tergore Molocchi, ceu fertur vulpe galina.
Nil sentit, quoniam tenet illum forza veneni:
desdottum certe buttavit alhora tapinus,
namque desesettum buttaverat ante Moloccus,
445 dispositus mangiare tribus bocconibus illum,
ut quoque mangiarat, nec non mangiare solebat,
tot quot vacca suis captat Pandraga taiolis.
Illa gigantescas humana carne budellas
replebat, faciens ventronem saepe satollum,
450 atque adeo plenum, quod avanzum carnis et ossa
mille lupos ac mille canes, corvosque cibabat.
Sed Molocchus eam nunquam satiare valebat
carne sua propria, quae nocte dieque dabatur
ante lupam rabidam, et nullo cozzone domandam,
455 quae stracca interdum, nunquam satiata manebat.
Ergo desdottum Cingar buttavit alhora,
sive gigantazzo pransus, seu coena fuisset,
ni tunc, in puncto stesso spacioque medemo,
porrexisset ei subitum Centaurus aiuttum.
460 Est Centaurus homo medius, mediusque cavallus,
qualis ab Ancroia paladina ignarus et acer
Tarrassus fuit ammazzatus, teste Beroso.

Ipse gerit binos dardos, targamque copertam
desuper azzalo, et fodratam pelle draconis.
465 Ferrea dependet gallono mazza sinistro,
unde vocabatur Virmazzus nomine ficto.
Quando is Molocchum vidit, quem tempore multo
noverat, et voltas cum secum mille provarat:
— Pone, lupazze, agnum — cridat; — volpazza, polastrum.
470 Non, renegate, tui cibus est ventraminis, ola
cui dico, poltrone? nimis coena illa stimanda est. —
Sic dicens, torquet dardum vibrante lacerto,
cuius in hirsutum ficcatur puncta galonem.
Molocchus grandem smagonat vulnere cridum,
475 Cingareque abiecto terrae, stizzosus avampat,
Centaurumque suis bellandi scontrat usanzis:
ignitam faculam culamine vibrat aperto,
nec puzzolentos curat spudare macagnos,
namque sciebat eos Centaurum laedere pocum;
480 qui sibi tum nasum, tum polsos, tempora, corque
unguento ungebat multa virtute probato,
quod sibi donarat medicae doctissimus artis
Serraffus, qui gesta vigil paladinica curat.
Ecce autem dardum vasto rumore secundum
485 fulminat, idque volans sonat ipsa tonitrua coeli,
per mediumque bigol post tergum prompsit acumen.
Ille ruit moriens veluti si quando vilanus,
praticus officio agricolae, contemplat in agro
stare piopazzam vecchiam, segetique nocivam,
490 hanc ad radices assaltat vulnere ferri,
taiandoque facit volitare per aëra scheggias.
Illa cadit tandem stirpata disutilis arbor,
nec dapoca novas iam strangulat amplius herbas.
Bestia sic nostra haec, turpi concepta ledamo,
495 cascat morta solo, moriensque culamine bilzat,
ut bilzare solent brodam chrysteria ballae,
Centauroque pilos barbae scintilla strinavit.
Nondum Cingar erat de somno redditus ad se;

hunc bonus imponit spallis Centaurus equinis,
500 et iactos relegens dardos hinc cedit onustus,
fontanamque aliquam nunc huc nunc quaeritat illuc,
ut bagnatus aqua tornet smemoratus acasam.
Pervenit ad rivum tandem campumque virentem,
infelix ubi stat mortus Leonardus et ursi.
505 Huc volgens oculos guardat, relevatque, stupentum
more, supercilios, rugaeque in fronte rapantur.
Formosum iuvenem squarzato gutture mirat,
qui quoque tunc ursam mortam brazzatus habebat.
Cingara deponit spallis prope littora fontis,
510 formam garzonis pulchri contemplat et annos;
cumque diu stupuit, lagrymasque gittavit ab occhis,
hunc levat amplexu, bramans donare sepulchro,
namque recordatur tumulum vidisse vetustum,
quem cercans peragrat sylvas, portatque Lonardum.
515 Interea Cingar paulatim corde resentit,
ut solet a somno cum quis non illico surgit.
In pede saltatus, coram putat esse Molocchum,
dumque samitarram pugno se pensat habere,
hunc vibrat, ventumque ferit, pazzusque videtur.
520 Mox sibi medesmo rediens, circunspicit, et nil
Molocchi prope stare videt, nilque ultra puellae,
nil quoque Beltrazzi, neque scit conoscere quare.
Dumque petit fontem, Leonardi retrovat ensem,
atque duos mortos apud ensem conspicit ursos.
525 Protinus expavit, putat illum, non putat illum
esse Leonardi stoccum, dumque omnia cercat,
ecce videt carmen sic summo in fonte tacatum:
« Quanta pudicitiae sit laus, hic morte probatur.
Maluit occidi quam se violare Lonardus ».
530 Carminis authorem nymphae dixere Seraphum,
qui modo se Phoebi, modo se Zoroastis alumnum
ostentat, famaeque ornat splendore barones;
et memoravi illum, et mox memorabo frequenter,
tanquam praesagum rerum, geniique ministrum.

535 Iam iam non dubitat, iam iam conoscit apertam
Lonardi mortem Cingar, culpatque bagassam,
namque bagassarum scit mores Cingar et artes.
— Proh Deus! — exclamat, — periit Leonardus, iniqua
sic fortuna tulit? morietur Baldus ob iram,
540 ob coleramque sui, puero quem portat, amoris.
Heu quid agam tapinellus ego? quo me ultra reducam?
O sfortunati socii, tot casibus acti!
Exanimus ne iacet Leonardus? forte ferarum
ventribus esca fuit? non saltem cernere mortum
545 possumus? obscuro Falchettus carcere stentat?
Baldum non video? Moschinus longe moratur?
Siccine dant forzas scanfardae sidera tantas?
siccine propitiant cagnazzae fata putanae?
Non tibi parco unquam: non, non, disponor ad omnes
550 iandudum prigolos, mortem non estimo ravam.
Sic fatus Cingar, quamprimum corripit ensem,
sylvas inde subit foltas, leporumque coattos,
de passu in passu meditat chieditque Lonardum,
donec terribilem nemora inter frondea sensit
555 rumorem, quo terra tremit, sonitantque riverae.
Intrepidus, cupiensque mori, quo murmur habetur
portat iter, speratque illic acatare ribaldam.
Sed videt ecce duos tandem pugnare barones:
alter erat Baldus, summa canegiatus in ira,
560 qui modo Centaurum incontrans, Leonarda ferentem,
crediderat tanti mazzatorem esse baronis,
unde smisurato vibrabat robore spadam,
menteque ficcarat Centaurum opponere morti,
mox super occisum semet scannare Leonardum,
565 nam centum mortes nihil amplius aestimat heros,
postquam compagni privatur imagine tanti.
Centaurus multo Baldum sustentat afanno,
quem sibi mazzatas cechi dare sentit et orbi.
Torserat indarnum dardos, frustraque menabat
570 bastonem ferri, tamen alto corde repugnat.

Non procul in terra Leonardi busta iacebant,
quem quoties guardat lacrymoso lumine Baldus,
maiore in furia Centauro currit adossum,
crudelesque illi rotolat sine fine stocadas.
575 Cingar adest plorans; quo viso, Baldus, ab imo
pectore singultans, cordis superante dolore,
non manet, at sensus velut urget passio nostros
tramortitus abit terrae, sentitque nientum.
Quo casu horrenti, Centaurus constitit in se,
580 atque suprasedit, reputans non esse belopram
(ut generosus erat) si lapsum vulnerat hostem.
Cingar ibi ad superos lacrymantia lumina drizzat,
atque gridat: — Vos, o superi, pietate carentes,
sufficiat vobis nostrum rapuisse zoiellum,
585 nostram virtutis perlam morumque tesoros;
vultis quin etiam validum prosternere Baldum?
Si sic saevitis, si sic crudescere vultis,
eya age, quid statis? quid adhuc indusia tardat?
Me quoque, Falchettumque meum, sustollite mundo.
590 Quae mora? num rabies satietur denique vestra. —
Sic ait, et voltus Centauro turbidus inquit:
— Quae, Centaure, tibi fama est, que gloria tanta
occidisse agnum, quo non mansuetior alter? —
Centaurus respondet: — Ego? te fallis, amice.
595 Non mea, sed sola est Pandraghae culpa ribaldae.
Sicut apud fontem poteris cognoscere verum,
ad quem bagnandum cum te, barone, tulissem,
ut sbroffatus aqua posses cazzare venenum,
hunc reperi iuvenem, crudeli caede necatum,
600 quem quoque dum tumulo saxi tumulare parecchio,
affuit hic novus Orlandus, novus affuit Hector,
imo nec humanas tales volo dicere possas. —
Cingar suspesus paulum stetit, inde favellat:
— Quae, Centaure, tuas me sors buttavit in ongias? —
605 Tunc Virmazzus ei narravit cuncta per orden;
Cingar in amplexum fraterno currit afettu,

tercentumque illi basos in pectore stampat.
— Per te — inquit, — mihi vita datur? licet illa noiosa
posthac semper erit, semperque bramosa resolvi
610 ossibus his, postquam tanto viduamur amico.
Iste valorosus, quem iecit doia tereno,
est Baldus: Baldi scio te sensisse prodezzam,
quam sensere poli, terraeque, maresque profundi.
Huic similem cunctos non est reperire per orbes,
615 dico gaiardiae similem, saviique governi,
quem tibi germanum reddam, fidumque sodalem.
At precor interea, per amoris vincla novelli,
fac mihi servitium, neque me domanda vilanum. —
Cui Centaurus: — Ego faciam quaecunque iubebor.
620 Manda, comanda mihi; dictum, factumque putato. —
Cingar ait: — Subito Pandraghae quaere capannam,
ne nostras scelerata manus evadere possit.
Hanc teneas donec veniam; veniamque debottum.
— Sic faciam — respondet, tunc illico sylvas
625 per densas strepitat cursu, ramosque fracassat.
Cingar it ad Baldum, bassa qui voce gemebat.
Cingare mox viso, sic fletum sustulit altum:
— O Leonarde puer, sine te quid vivere prodest?
o Leonarde puer, sine me quid morte teneris?
630 o Leonarde, tuae sum solus causa ruinae!
o Leonarde, meae tua mors est causa gravezzae!
o Leonarde, tibi nimis improba fata procellant!
o Leonarde, mihi vita est odiosa tapino!
sed quae dextra dedit tibi nunc saevissima mortem,
635 mortem non mancum mihi det saevissima dextra. —
In pede saltatus, sic Baldus dixit, et ensem
perstringens manibus, Centaurum credit adesse,
mandrittumque tirat (velut ingens forza doloris
insanire facit) quo antiquam tempore querzam,
640 atque repugnantem valido per saecula borrae,
ad sabiam voltat, mozzo troncone, stravoltam.
Cingar eum, tanquam delapsum cardine mentis,

confortat parlans: — Erat, o mi Balde, Lonardus
vassallus mortis, sic nos, sic ipse vel ille,
645 tertius et quartus, Martinus, barba Philippus.
Si lacrymae possunt huic toltam rendere vitam,
spargamus lacrymas, horsu, nosmetque pichemus.
Non tamen ignoras, quod quidquid nascitur orbi
tam remanet vivum, quam gonfius ille sonaius,
650 ille sonaius aquae, qui fitur tempore pioggiae,
hic cito comparet, citius disparet in unum
buf baf, et quod erat quidquam nil illico restat.
Non tibi bombardae pulver mage praestus avampat,
quam volat ad mortem quidquid tuttavia creatur.
655 Mors nulli parcit, nullum fert illa ritegnum.
Respectum nec habet temeraria personarum.
Omnes affattum proscribit, prendit, amazzat.
Papas, caesareos, reges, aliosque tyrannos,
furfantes, sguataros, sbirros, aliasque canaias
660 mors ad sbarraiam menat, deque omnibus herbis
fat fascem, nec stanca piat quandoque ripossum.
Ne, mi Balde, fleas mortos, nam, teste Cocono,
fletur id indarnum, quod scantonare nequimus.
Debemur morti, nos nostraque, pulsat et aequo
665 mors pede nobilium turres inopumque botegas.
Non hac perpetuis in terra ducimur annis.
Patria, quae nostra est, in coelo constitit alto.
Non haec, quas mittunt lachrymas tua lumina, possunt
esse Leonardo gratae; non ista, gementi
670 pectore ducta, placent animo suspiria laeto.
Foemineum est plorare, virum decet esse virilem.
Mors haec vita fuit, nunquam moritura, Lonardo,
qui, ne virginei tenebraret lumina solis,
coelestem accepit vitam, mortemque peremit.
675 Sufficit has paucas tibi promulgasse rasones.
Non Centaurus eum, non, o mi Balde, puellum,
ut pensas, mazzavit: habes hoc crimine tortum. —
His dictis, Cingar seriem narravit ad unguem

passatae impresae, tam quod Pandraga ribalda est,
680 quam quod Centaurus vir optimus ac bonamicus.
Baldus humi ficcos oculos tenet instar aheni,
marmoreique viri, qui stat stabitque milannos,
vel super altarum gesiae vel supra pilastrum.
Cingaris eloquium distesis brancat orecchis,
685 una parolarum non perditur onza suarum.
Mitior imprimis apparet, at inde solutis
ex improviso lachrymis, non fronte dolorem
dissimulare potest, nam quae frons schietta, lealis
non portat sculpita sibi pensiria cordis?
690 Vox, quae tenta prius fuerat cagione pudoris,
sic tandem erumpit, sic tandem erumpta comenzat:
— Cor, qui curarum factum es mihi vena ferarum,
sis lachrymarum etiam, donec miserabile corpus
in lachrymas abeat totum; cor perdite, plange,
695 plange, nec a planctu per te cessetur amaro.
Quid maris interea confinia, quidve colonnas
quaerimus extremas terrarum? vivimus ergo?
vivimus an frustra suscepto vulnere mortis?
Spes mea dempta mihi, mea lux, mea gloria. Plange,
700 plange, nec a lachrymis tua, cor, precordia cessent.
O male felices socii, num vivere prodest,
si mors solamen vitae tulit improba nostrae?
O decus, o requies mea, mi Leonarde, vocanti
non mihi respondes? sum Baldus, sum tuus ille,
705 sum tuus ille, miser, miserabilis, arca dolorum,
poenarum Phlegethon, lachrymarum flumen et aequor.
Proh superi! qualem voluistis perdere, qualem
fata trucidastis! dolor, heu dolor, heu dolor, heu dol... —
« Or » tacuit Baldus; sed iam nudaverat ensem
710 in se conversum, ferro iam pectus adhaeret.
Corripit hunc humeris Cingar, spadamque repente
divellit manibus, pavido cadit ille tremore,
fronsque repentinam contraxit pallida formam
mortis, at in somno mens consolata quievit.

LIBER DECIMUS OCTAVUS

Alta soporifero mens Baldi aspersa liquore
iverat in partes, ubi se sua candida stella
auricomo coniuncta Iovi, Venerique benignae,
traxit et in fati secreto sistitit horto.
5 Hic sua docta fuit sors inter caetera, quantum
futile sit studium titubanti haerere columnae,
scilicet in rebus quidquam sperare caducis.
Cingaris in gremio testam tenet ille chinatam;
amboque sub quercu, vigil unus, somnius alter.
10 Interea Centaurus habens pro Cingare voiam
ad centum prigolos mortis de ponere vitam,
it quacchius quacchius Pandraghae ad tecta ribaldae.
Quove potest picolo strepitu premit ille pedattas,
ne sentire queat, fugiatque cativa ruinam,
15 quam sibi cognoscit, Leonardi morte, parari.
Vidimus interdum toto cum corpore gattam
ire chinam, seu post macchiam, seu iuxta muraiam,
quae, dudum aguaitans oculis cativella tiratis,
servat osellinum per opacos ludere ramos.
20 Sic Centaurus abit pian pianum per nemus illud,
dormentemque trovans (o gran ventura) ribaldam,
dormentem, dico, Beltrazzum iuxta zelosum,
hanc citus aggriffat, portans levitate medema,
qua portare lupum infreddatam cernimus ocham.
25 Sed quia sacratum fert iugiter illa quadernum
attritas inter mammas, frustasque Moloccho,
id quoque Centaurus liquido cognorat avantum,

cercat eum, sotosora manu versando pelizzam.
Repperit altandem secreta in parte latentem,
30 quo tolto magis illa cridat, magis illa cagnezat.
Cui Virmazzus iter vocis per guttura stoppat
viluppo herbarum, ne chiamet forte diablos,
qui veniant in fretta suae succurrere vacchae.
Se iam spazzatam, se iam tenet esse brusatam.
35 Beltrazzus sequitat, desperat, trat via bragas,
sgrafegnatque visum, barbaeque pilamina streppat.
Senserat hunc pridem rumorem Cingar, et ipsam
testam paulatim Baldi declinat in herbas.
Se levat in pedibus, trat spadam, mirat atornum,
40 expectat quae nam sit tanti causa fracassi.
En Centaurus adest, Pandragam portat adossum,
ut portat quaiam griffis sparaverus aguzzis,
gallinamque velut fert vulpes extra polarum.
Cingar eum scontrat, cui cennat adire pianum,
45 ne tantus rumor de Baldo somnia cazzet.
At Pandraga cridat, mandatque ad sydera stridos,
unde, illi faciens boccam vi Cingar apertam,
sbadacchium ficcat, quo posse cridare vetatur.
Hanc ergo (ut nata est) dispoiant corpore nudo,
50 quam frustare volunt, totamque scopare palesam,
ut merito a cunctis puttana scovata cridetur.
Istud ad officium peragendum boia niunus
tunc aderat, nisi sors guidasset alhora Bocalum.
Ecce Bocalus adest, faciet galantiter artem.
55 Cingar ait: — Centaure, precor, nisi forte molestus
sim nimis, ad corpus redeas exangue Lonardi,
quod potes in notam Pandraghae ferre masonem,
hic vestiga locos omnes sub, subter et infra,
presonemque trova sub saxi mole seratam.
60 Hanc aperi officio clavis, si clavis habetur;
ast ubi clavis abest, spezzari porta tenetur.
Rumpe fores, ac tira foras de compede magnum,
magnanimumque virum, Falchettum nomine dictum,

cuius forma tuam similat; pars ultima tantum
65 pars magni canis est, non, ut tua, groppa cavalli.
Inde Leonardum medesmo in carcere serva,
ne retrovent guastentque lupi tam nobile bustum. —
Excipit hoc iussum Virmazzus; et inde recessus,
quo Leonardus erat sistit, brazzisque levatum
70 portat, amorevolis bagnans humoribus occhios.
At Boccalus, ubi Centaurus abiverat illinc,
colligit ex aspris bronchis spinisque flagellum,
inde, sibi faciens digitis sine veste lacertos,
incipit in colera gabiazzam battere frustam,
75 ut nova peccatum purget penitentia vechium.
Qualis villanus, cui forza liquore botazzi
creverat, humectat palmas utrasque spudazzo,
bacchettasque menat crebro, paiamque flagellat,
sic Boccalus equam Satanassi, fasce virentum
80 spinarum chioccat, totoque labore sigillat.
Illa dolorisonas calcat sub pectore stridas,
sbadacchiata quidem prohibetur fortius oymos
vociferare suos, qua propter maxima doia est.
En rivat ad tempus multo Beltrazzus afanno,
85 quem procul ut vidit, Cingar de sede levavit
et male cappatum post vecchium currere coepit.
— O — ait, — ad tempus venistis, domine pater.
Quo sic in frettam pueritia vestra caminat?
Expectate, habeo plures ad dicere causas,
90 inque vicem nostros poterimus rendere contos. —
Cingar hoc improperans sequitur, miser ille scapinat.
Cernebas daynum tardam seguitare galanam;
quem tribus in saltis per collum prestus achiappat.
Ille pregat veniam, surdas dat Cingar orecchias,
95 sed secum tuttavia menat retinendo cavezzum.
— Hunc — inquit, — Boccale, tibi comendo zoiellum.
Nil fit in officio boiae magis utile, quam si
puttanis humeros, vecchis culamina frustes.
Vecchius, amoroso qui damas corde vaghezat,

100 non aliam meritat castigam, quam scoriadae;
namque inamoratus vecchius pariterque zelosus
est puer annorum centum, dignusque cavallo
alzari et nudas chioccari supra culattas.
Ecce tuam, Boccale, scolam novus iste scolaris
105 ingreditur: tener est, praestissimus omnia discet.
Hunc per passivos doceas componere normas.
Non est discordans tam discordantia, quam non
hic puer ad sonitum scoriatae praestus acordet. —
Suscipit hanc curam Boccalus, fitque pedantus,
110 fitque reformator, pedagogus, fitque magister.
Sbarbatum vecchium, rimbambitumque gaioffum
dottorare parat, si qua est dottrina staffili,
si qua sculazzatis castigat mamma fiolum.
Tolserat interea Centaurus ab ore cavernae
115 saxum ingens, Falchettumque foras cum fune tirarat.
Hic, exangue videns Leonardi forte cadaver,
flevit, et, intesa mortis cagione, momordit
stizzosus digitum: caveat Pandraga ruinam,
partitas siquidem multas scontare tenetur.
120 Ergo hic deposito Leonardi corpore, donec
congrua tanthomini fiat iactura sepulchri,
discedunt pariter, veniuntque trovare sodales.
Paulatim Phoebus descendit ab aethere scalam,
tresque appena horae giorni morientis avanzant.
125 Perveniunt tandem qua parte Bocalus afannat
se circum vaccam, dum pistat, dumque repistat.
At Cingar, mirans Falchettum accedere, currit
obvius, abrazzant, stringunt, lachrimantque Lonardum.
Post haec Falchettus, Boccalo dante flagellum,
130 incipit o quantis, o qualibus ille deratis
singentos numerare pilos, relevareque crustas.
Nata Satanasso, mortem Pandraga vocabat:
verum sdegnatur portare diavolus illam.
Baldus adhuc mentem per vera insogna volutat.
135 En subito comparet homo sylvaticus illuc,

extraque boscaiam saltat: cui barba diabli
sanguinolenta colat, musumque imbrattat edacem,
perque pedes portat Giubertum more capretti,
aut quum fert ocham mercato vecchia ligatam.
140 — En — Centaurus ait, — Furaboscus; hic iste Molocchi
est frater, proh dii quae fex, quam sporcus amorbat! —
Vix ea complerat Virmazzus et arma piarat,
ecce incalzabat Moschinus iugiter illum,
infestosque strales soriano scoccat ab arcu.
145 — Ah renegate — cridat, — deponas, ola, catellum.
Non est ille tuo pastus pro dente, lupazze. —
Sic clamans, tutavia facit strissare sagittas,
quarum nona caput per utramque trapassat orecchiam.
In pede Giubertus saltat, ruinante giganto;
150 ringratiatque Deum, magnam scampasse ruinam.
Baldus eo instanti, discusso corpore sognis,
se levat, accurrit Cingar, Falchettus, et omnes
de se ghirlandam Baldo fecere loquenti:
— O — dixit, — quantum Deus est laudandus, amici,
155 cui plusquam humanos innotuit esse dolores,
quos modo pro dira Leonardi morte ferebam.
Hunc mihi per somnum demisit ab axe superno:
o quam forma alium, gestu, fatuque Lonardum!
— Quid fles, Balde? — inquit; — quid fles, temetque dolentas?
160 Te fortasse piget, me ne bona summa tenere?
Ah cohibe tepidos, quos fundis inaniter, imbres.
Non id flere decet, per quod gaudere tenemur.
Summa bataiandi palma est superare seipsum.
Ista meum studuit meretrix violare pudorem;
165 fecissetque suum, me non obstante, volerum,
ni subito praesens mihi gratia summa fuisset,
qua magis in planum montagnas illa chinasset,
quam neque tantillum coitu me inflectere lordo.
Sordidius nihil est, quam se meschiare putanis. —
170 Sic fatus, brancare manum mihi visus, in altas
coelorum gioias per totum vexit olimpum,

meque videre cosas fecit, quas dicere possem,
si centum linguas, vocemque azzalis haberem.
Ultima quae dixit tandem mihi, verba fuerunt:
175 — Quaere tuum patrem, non longius ille moratur,
quem nunc sarcophago mecum soterabis in uno. —
Ergo simul, fratres, concordi pace manentes,
simus torrazzi fortunae contra bataias,
quas haec amicorum stentando lega patibit.
180 Per mare, per terras, per fundamenta profundi
ibimus, et nigri lustrabimus antra diabli.
Sed prius ad savios opus est andemus avisos
illius, qui me saeclo generavit in isto.
Quaerendus meus est genitor, quaeramus adunca,
185 quamvis nullus adhuc, ubi sit, comprenditur index. —
Cingar ad haec tostum facie respondit alegra:
— Penso tuum reperisse patrem, mi Balde; venite. —
Sic ait, anteriorque aliis fretolose caminat,
perque hac, perque illac boscos rammescolat omnes,
190 donec ad angustam venerunt denique grottam,
in qua solus erat sanctissimus ille romitus,
ad quem decrerat Cingar conducere Baldum,
et coniecturam nunc fecerat: esse talhommum
patrem, quem Baldo suasit cercare Lonardus.
195 Introëunt ergo; surgit cito barbifer ille,
quem facies Pauli decorat veneranda romiti,
nec non Antoni, nec non pia chiera Machari.
Protinus in brazzos trepida dulcedine Baldum
suscipit, et rivos tenerissime fundit ab occhis,
200 nilque per un pezzum valuit dissolvere linguam.
Non potuit Cingar, non Falco, et caetera turba
non lachrymare huius tanta spectacula facti.
Hic pater est (iam non dubitatur), filius ille.
Ambo abbrazzati pariter, strictimque tenentes,
205 intenerant lapides, non quod pia corda virorum.
Ut tandem potuere loqui, pater ipse sedendo
sic facit et natum, natique sedere sodales;

Mox ita, suspiciens coelum, parlare comenzat:
— O gobbae in terris animae, gentesque dapochae,
210 per nos ah quantum facies humana brutatur!
Nonne canes sumus invidia, grassedine porci,
vulpes inganno, stizzossi morsibus ursi?
Nonne gula rabieque lupi, tumidoque leones
orgoglio, et gatti, simiaeque libidine brutta?
215 Non est, qui cerchet drittae vestigia stradae.
Quisque suam pleno seguitat ventramine voiam.
O bene nassuti mundo, qui vana refudant,
sbrigatasque trahunt de terrae glutine mentes!
Nosco ego quid radiat coelum, quid terra virescat,
220 quid mare fluctivaget, quid denique tartarus umbret;
nec capitis grisos, nec longa pilamina barbae
cernitis haec frustra; freddum, caldumque provavi,
reddidit et finum me martellatio sortis.
Magna fui quondam francorum gloria Guido,
225 Guido rinaldesca natus de stirpe Sagunto.
Franza mihi testis, Germania, Sguizzera, Spagna,
Ongaria, quibus giostris, quibus atque batais
vincitor et princeps toto cridabar in orbe.
Noverunt itali, novit mala schiatta gregorum,
230 mori asini, turchique canes, et caetera norunt:
quod ducis ingenium quondam, quod robur in armis,
quae ve manegiavi multis stratagemata guerris!
Ut quid plura sequor? summa haec: mihi gratia tandem
tanta fuit rerum, quod franchi filia regis
235 me vidit, periitque simul, cepitque maritum.
At praestat reliquis donare silentia rebus.
Sufficit his paucis nostram concludere follam.
Ille furor rabiae, quem chiamat vulgus amorem,
qui tirare petras savios facit atque saputos,
240 atque altum, bassum, sicut sua voia talentat,
disponit, trattat, mundum sotosora travaiat,
nos de magnificis bassavit ad esse pitoccos,
esse vilanorum numerum, escas esse pedocchis,

ac ita furfantes nos nostra superbia reddit,
245 ac ita quid sit homo scitur: fanfugola quippe,
et giocola, a ventis motu iactata pusillo.
Est homo stoppa foco, nix soli, brina calori;
non, ut se iactat, Caesar, rex, papa, vel omnis
qui ferat in Roma camisottum supra gonellam.
250 Hac in sorte tamen misera gaiarditer egi.
Principio uxorem gravidam, stancam ve camino
non volui, hocve minus potuissem, ducere mecum.
Hanc bona suscepit miris persona carezzis,
Bertus, in hospitium fidum portumque segurum.
255 Ast ego dispostus vel amore, vel impete ferri,
aut certam acquistare urbem, aut perdere vitam,
protinus avisor praeclaro a vate Serapho:
esse mihi fausto nassutum sydere maschium.
Quantum alegrezzae tulerit mihi nuntius ille,
260 scire potest nemo, nisi patris amore calescat.
Sed mondanorum constantia nulla bonorum est.
Post malvasias, arsenica saepe bibuntur.
En iterum gramo denuntiat ore Seraphus:
esse mihi uxorem diro sub sydere mortam.
265 Heu quae non dixi toto convicia coelo?
O mors, clamabam, mors o correra diabli,
atque satanassi staffetta, citissima cunctis,
at mihi tarda moves, ceu longa quaresma, pedanas.
Tira, gaioffa, mihi renegato falce roversum,
270 aut mihi da cordam, qua desperatus apiccher.
Hac igitur persa, rammingus et orphanus ibam
mille per aguaitos, per mille pericula vitae.
At bonitas divina, pii miserata doloris,
quem pro te, Balde, orphanulo, pro uxore ferebam,
275 fecit ut in melius se se mea voia tiravit.
Nil, nisi stultorum gabiam, mundum esse notavi,
at bene scire mori, virtutum summa vocatur.
En quibus in bandis me solum, nate, catasti.
Usque modo fugiens hominum consortia, pascor

280 herbarum crudis radicibus, amneque puro.
Ipsa aetas, lachrymae vigilantia sustulit occhios:
occhios corporeos, inquam, sed lumina cordis,
quo minus inspicitur terra haec, magis astra penetrant.
Ipse prophetandi docuit me iura Seraphus,
285 quae sunt digiunis, longisque vegiare pregheris.
Illius ante oculos Deus orbem donat apertum:
rerum aditus, mentesque hominum, casusque futuri.
Hoc ego dignatus dono, tua semper in occhis
facta habui, sensique tuos, o nate, travaios.
290 Mantua non modicos tenuit te carcere giornos;
passus es imbriferas, vento sforzante, ruinas,
post quas corsari bellum crudele tulerunt,
quo facto tandem venisti ad littora patris.
Non vos disturbet magicas hic cernere burlas:
295 credite, sunt burlae, sunt baiae signa stryarum.
Insula non ista est, quae vobis insula paret,
non mons, non scoius, sed plurima schena balenae,
quam strya firmavit magicis Pandraga susurris;
supraque spallazzas eius, dorsumque peramplum,
300 arte diabolica fecit portare terenum,
montes, campagnas, boscos, animalia, fontes.
Sic ego, dum stabam solus solettus in antro
rupibus Armeniae, sensi me ferre per auras
cum grotta pariter, cum sylva et monte levatum,
305 hucve giusum poni pian pianum, more panarae,
quae sit vel freschis ovis vel plena becheris.
Tres modo sunt pestes, quibus aër, pontus, et omnis
mundus amorbatur, tres saghae, tresque diablae.
Haec Pandraga una est, Smiralda secunda, sed altra
310 Gelfora, cunctarum pessissima fezza stryarum.
Hae sempiterno se iactant tempore fatas
vivere, dante illis Demogorgone bevandam,
per quam mortalis vita haec sine morte trapassat.
Sic Fallerinam, sic dicunt esse Medaeam,
315 sic ve Dragontinam, sic Circem, sic ve sorocchiam

Morganae Alcinam, vel eam quae dicta Foletti
est uxor Sylvana: stryas sic mille brusandas,
quas paladinorum forti virtute Seraphus
continuo impugnat, simul impugnatur ab illis.
320 Theseus, Orlandus, Iason, Tristanus et ille
Hector nigrae aquilae gestator, et ille bianchae
Ruggerus, qui sunt tavolae fortezza rotondae,
talibus in studiis contentavere Seraphum.
Serraphus sacer est genius, magiaeque bosardae
325 asper amazzator, sed fortis bastio verae.
Ille hic Serraphus, cui solo vivere dudum
concessit mens alta Dei, cui fusa probatae
sensa prophetiae, magnique scientia coeli,
cui paladinaeos servandi cura barones,
330 ut quoque sint illi pro se giostrare parati,
quod sic usus habet pro iusto rumpere lanzas.
Mortuus est Orlandus, Aiax, Tristanus, et altri,
quos supra dixi cavaleros esse doveri.
Sic ego nunc ligni me me vestibo giuponem,
335 sub terramque ibo, mundi andamenta relinquens.
Et quoniam guerrerus eram, barroque Seraphi,
haec impresa manet Baldum: te, Balde, ribaldas
desertare magas liceat, namque una soletta est
Manto bianorei syncera Sibilla Seraphi,
340 qui tibi non poterit se se monstrare, priusquam
Guido ego non abeam de mundo ad climata coeli.
Hic illum cernes, hic, inter busta baronum
et simulachra virûm, rationis campio fies,
iustitiae, fidei, patriae, tavolaeque rotondae.
345 Qui melius brando guastabis regna stryarum
quam inquisitorum sex millia, quamque magistri
sacri palazzi cum centum mille casottis.
Eya age, ne timeas caput obiectare periclis,
perque ignem, perque arma rue, virtutis amore.
350 Dixi ego: destituor iam viribus istius aegri
corporis, et moriens coelum peto; nate, valeto.

Sic dicens iunctis manibus stetit altus, et haesit
par statuae, sanctamque animam spudavit in auras.
Nox erat et tanta est lux circum fusa cadaver,
355 quod quisquam dixit: — Non nox hac nocte videtur. —
Confremuere omnes, Baldumque in lumine guardant;
qui, postquam stupuit dudum, sic voce gementi
pauca refert: — Saltem, pater o sanctissime, vivo
has tibi supremas potuissem reddere voces. —
360 Sic ait, et curvans toto se corpore fixit
oscula per sanctos artus, quos fletibus omnes
lavit, et ah quali ter patrem strinxit amore!
Tunc ibi Giubertus tetigit modulantia fila,
taleque gorgisono modulavit gutture carmen:
365 — Nascimur et nati morimur, sua quemque moratur
iam praescripta dies: miser est quicumque cadaver,
et vitam pariter gelido sub marmore condit. —
Haec appena, quater moesta cum voce sonarat
(namque pari numero manes et funera gaudent):
370 contremit intornum mediam locus ille per horam,
qua stetit intrepidus firmato lumine Baldus.
Quid sit hoc, ignorant omnes, tacitique vicissim
aspiciunt se se, velut est usanza stupentum.
En quidam usciolus crocat in cantone celettae,
375 seque da sestesso leviter movestus aprivit.
Nulla tamen persona foras exivit ab illa.
Hanc in mente venit Baldo discernere cosam.
Intrat porticulam solus, quo intrante quievit
ille tremor terrae, Baldusque seratur in antro,
380 compagnique foras remanent ad busta Guidonis.
Vix erat ingressus barro, post tergaque chiusae
vix portae fuerant, se firmiter in pede trigat,
praestantique animo, sint aut oracula, sint aut
somnia, sint Phoebi responsa, remirat atornum.
385 Stanza erat in forma quadrati facta salotti,
cuius in umblico pendebat desuper ardens
lampada, quae claro sedias lusore palesat.

Trenta quidem sediae quadro stant ordine circum,
quarum quae maior super omnes alta levatur.
390 Hic Guido, vel potius simulachrum grande Guidonis,
constitit armatus, seditque, sedereque fecit
barones totidem, quotidem stant scamna senati.
Guido stat in medio, stant circum circa guereri,
quisque sua sedia, vestiti quisque corazzis,
395 atque inter se se vario sermone ragionant.
In pede stat Baldus, nec ab inde movetur un'onzam.
Si stupeat, pensare potes, qui vivere patrem
armatumque videt stare hic, quem liquerat illic
inter compagnos mortum sub veste romiti.
400 Mirat ibi atornum fortissima busta virorum,
atque gaiardiae flores, fideique barones
ornantes armas sola virtute biancas;
qui sua, pro specchio, Baldo simulachra palesant.
Horum quisquis adhuc vivit cum corpore vivo,
405 rex hic efficitur, non re sed imagine rei.
Ut puta, quando Hector, seu Theseus, sive Ferandus
Gonziacus vivebat adhuc in carne davera,
ille guereggiabat re vera in corpore vivo,
nec fabat alcunas impresas contra rasonem.
410 Sed sua fra tantum speties, vel imago, sedebat
intra gaiardorum princeps simulachra virorum,
qui certant solum pro dritto, contraque tortum.
Ergo fin adessum regnarat imago Guidonis:
nunc, ubi complevit giornos simul atque fadigas,
415 est opus a prima sedia descendat abassum,
succedatque sibi novus alter campio dritti,
quem paladinorum primum simulachra balottent.
Fitque balottandi ratio de mente Seraphi,
qui, quem proponit, talem a felicibus umbris
420 obtinet, et quidquid probat ipse, probatur ab illis.
Huc ergo ignarus causae, similisque facendae
nescius, intrarat Baldus, guidante Serapho,
miraturque viros tam gaios, tamque legiadros,

nunc hunc, nunc illum, nunc questum, nunc ve quelaltrum.
425 Hector ibi largus spallis, strictusque fianchis
exuperat, cui folta rubent pilamina barbae.
Nemo illo propius maiori stare cadreghae
cernitur: Aeneasque ipsi vicinius haeret,
qui stetit et stat nunc et stabit semper alegrus,
430 Virgilii meruisse tubam, quam nulla superchiat.
Theseus et Iason, nec non fortissimus Aiax
succedunt, unus post altrum, seque carezzant.
Hic tenet in dextra cettam Torquatus aguzzam,
pro qua iustitiae durat per saecla ribombus.
435 Non procul est Brutus, simili qui laude triumphat,
nec tam degeneres fecit mazzare fiolos,
quam dedit exemplum populis scazzare tyrannos,
qui sic per dominum nostrum satiare golazzam,
luxuriamque suam pensant, aliena robando.
440 Hic stat Fabricius, stat Cincinnatus, et ambo
paupertate sua godunt, nausantque dinaros,
contentantque magis frustum portare gabanum,
malque petenati taconatis ire stivallis,
supraque deschettum coctae discombere rapae,
445 quam vestire togas de raso, deque veluto,
et bandisones centum pransare ciborum.
Bon compagnus adest laeta cum fronte Camillus
qui nigras aquilas S. P. Q. R. que reportat.
Ipse comenzavit populis ostendere Francae,
450 quod sibi sortiret melius remanere delaium,
quam tanto illorum damno passare dequaium.
Huic duo succedunt austera fronte Catones,
qui numquam parlant nisi sit parlare bisognum.
Scipio stendardum Spagnae Cornellus inalzat,
455 cunque suo bassa fratello voce ragionat.
Maximus hic Fabius crespo stimat omnia vultu,
subque suo mundi dominam targone covertat;
cui simul et brando nudo Marcellus acostat,
et simul Aemilius vitae sprezzator apoggiat.

460 Hic est ille ducum primissimus, ille citellus
Scipio, qui mento spuntans appena peluzzos
totam Africam, sguerzumque Africae, facit ire legeros,
dum se vantabant rerum spoiasse madonnam.
Cui tenet ipse suam scragnam Pompeius arentum,
465 et facit et faciet diuturno tempore scusam,
non cagione sui sed Caesaris ambitione,
romanos in se ferrum voltasse medemos.
Cassius et Brutus simili ratione ribaldam
Caesaris inculpant voiam stravisse senatum,
470 cui pugnalatas tres et viginta dedere.
Hic Lanzalottus rutilat, Tristanus avampat,
qui propria de sorte dolent mancasse pedantis,
ut, velut hi spada furibunda per arma menabant,
sic isti pennam libros fabricando menarent,
475 multosque inchiostri possent vacuare bocalos.
O si Plutarcos, Livios, Crisposque Rinaldus,
Orlandusque ferox habuissent tempore Carli!
Hic tamen apparent alto cum vertice bravi,
struzzorumque albis umbrant sibi terga penazzis.
480 His prope Gonziacus Ferrandus, et ille Rugerus
Estensis, ambo gentiles, ambo gaiardi,
ambo quos Carli auspicio tremet Africa semper.
Hic quoque Sordellus Godiorum maximus astat,
de cuius stupidis scitur per ubique prodezzis.
485 Ergo ubi comparet magni praesentia Baldi,
ecce senex intrat venerabilis ille Seraphus:
suscipit et Baldum, primaque in sede repossat,
ipseque Guido pater Sordello venit apressum.
Baldus, honoratos se mirans intra signores,
490 non vivos quantunque viros discernit, at umbras,
nondimenus eis parlans oravit un'horam:
seque minus dignum tanti accusavit honoris.
Quo facto, en iterum subito locus ille tremavit,
in fumumque abeunt sedes, umbraeque sedentes,
495 quae tamen asportant secum pro rege creato

atque balottato Baldum, sed imagine tantum:
verus namque manet Baldus cum corpore Baldi,
fictus namque volat Baldus sub imagine Baldi.
Qui redit ad socios, atque illis omnia narrat,
500 seque valenthominum facies vidisse rubestas
vantat, et illorum iussu brancasse bachettam.

FINE DEL VOLUME PRIMO.

INDICE

I

ZANITONELLA

SIVE INNAMORAMENTUM ZANINAE ET TONELLI.

Tonellus . . . . . pag. 3
Ad Zaninam . . . . . » 4
Ad Cupidinem . . . . . » 5
De Zannina . . . . . » 6
Ad Zaninam . . . . . » 7
De se medesimo . . . . . » ivi
ECLOGA — Tonellus, Garillus, Petralus . . . . . » 8
De seipso . . . . . » 14
De bocca Zaninae . . . . . » 15
Matinada . . . . . » 16
Ad eandem . . . . . » 19
Ad eandem fugientem — Alphabetum . . . . . » 21
Visus a Salvigno sic parlat . . . . . » 24
ECLOGA — Salvignus et Tonellus . . . . . » 25
Mira Tonelli vis . . . . . » 31
ECLOGA DE IMBRIAGATURA — Tonellus, Garillus . . . . . » 33
ECLOGA — Bigolinus, Tonnellus, Salvignus . . . . . » 39
Recognoscentia Tonelli . . . . . » 44

II

BALDUS

Liber primus . . . . . pag. 47
» secundus . . . . . » 65
» tertius . . . . . » 81
» quartus . . . . . » 99
» quintus . . . . . » 115

Liber sextus . . . . . pag. 129
» septimus . . . . . » 145
» octavus . . . . . » 167
» nonus . . . . . » 189
» decimus . . . . . » 205
» undecimus . . . . . » 221
» duodecimus . . . . . » 241
» tertius decimus . . . . . » 259
» quartus decimus . . . . . » 273
» quintus decimus . . . . . » 285
» sextus decimus . . . . . » 297
» decimus septimus . . . . . » 315
» decimus octavus . . . . . » 335

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY

Do not
remove
the card
from this
Pocket.

Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ref. Index File."
Made by LIBRARY BUREAU, Boston

Author Folengo, Teofilo (pseud.) [illegible]
Title Le Maccheronee a cura di Alessandro Luzio.
Vol. 1
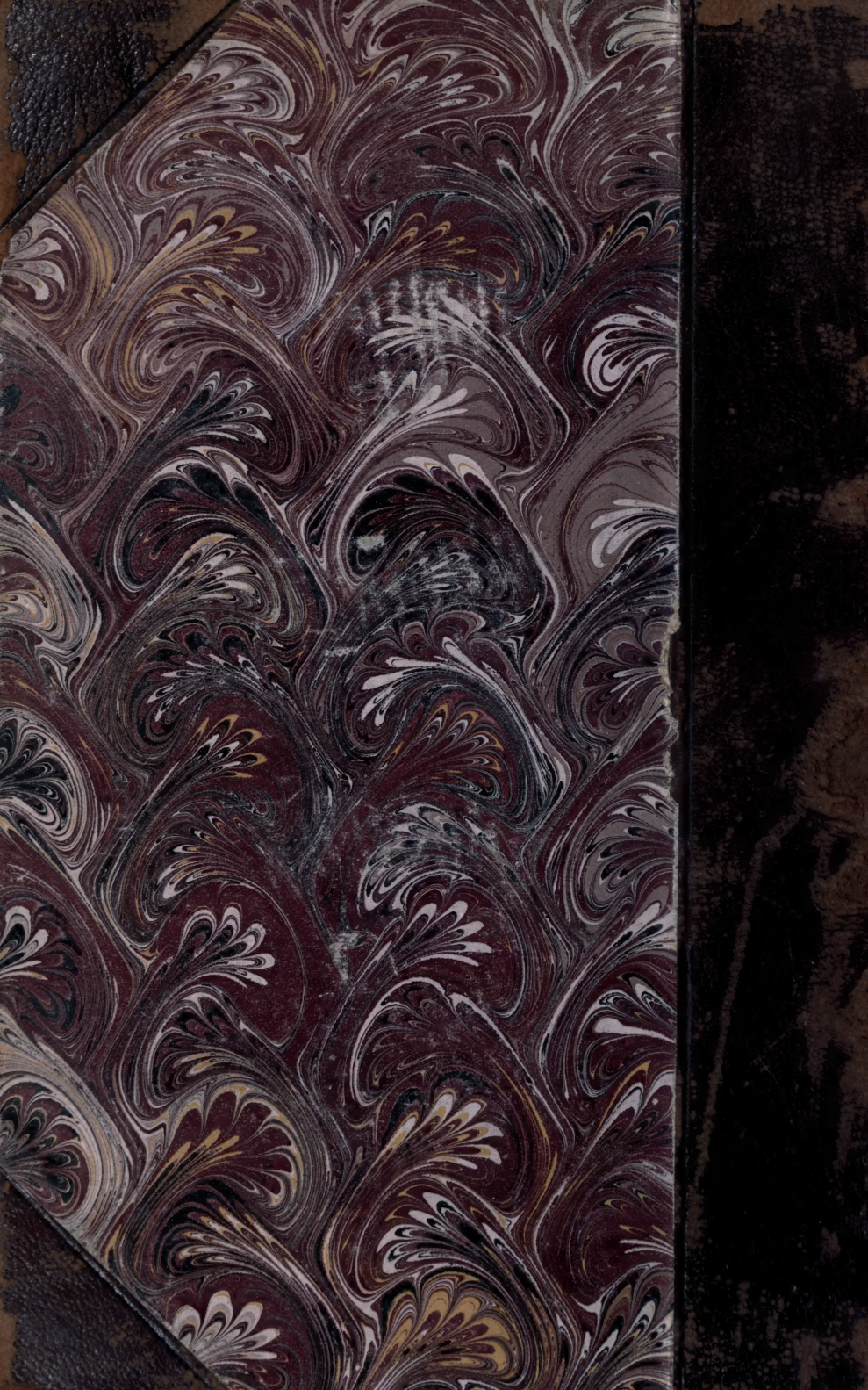
117900 LI.
F6633mL